

Slavenski genitiv u Bosni i Hercegovini - suvremeno stanje i razvitak

Zenaida, Karavdić

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:944960>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Zenaida Karavdić

**SLAVENSKI GENITIV U BOSNI I
HERCEGOVINI – SUVREMENO STANJE
I RAZVITAK**

DOKTORSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Jasna Vince

Sumentorica: dr. sc. Diana Stolac

Rijeka, 2023.

UNIVERSITY IN RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL STUDIES

Zenaida Karavdić

**SLAVIC GENITIVE IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA – PRESENT STATE AND
DEVELOPMENT**

DOCTORAL THESIS

Mentor: Jasna Vince, PhD

Co-mentor: Diana Stolac, PhD

Rijeka, 2023.

Mentorica: dr. sc. Jasna Vince

Sumentorica: dr. sc. Diana Stolac

Doktorski rad obranjen je dana 12. 5. 2023. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, pred povjerenstvom u sastavu:

1. prof. dr. Sanja Zubčić, Filozofski fakultet, Rijeka
2. prof. dr. Lejla Nakaš, Filozofski fakultet, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
3. izv. prof. dr. Anastazija Vlastelić, Filozofski fakultet, Rijeka

SAŽETAK

Pod slavenskim se genitivom u ovome radu podrazumijeva genitiv objekta koji uvode isključivo zaniijekani glagoli. U literaturi se navodi kako je u dijalektima u Bosni i Hercegovini on redovit, ali nigdje nije dosljedan. S druge strane, za razliku od ostalih slavenskih jezika, u najstarijim povijesnim izvorima je rijedak, da bi se kasnije pojavljivao sve češće. Stoga je cilj ovoga rada bio:

1. otkriti pod kojim se uvjetima slavenski genitiv pojavljuje u suvremenim bosansko-hercegovačkim dijalektima i
2. rasvijetliti povijesni razvitak slavenskoga genitiva na prostoru Bosne i Hercegovine.

Kao najvjerojatnija teorija koja bi objasnila uvjete izdvojili su se u literaturi najčešće korišteni Timberlakeovi uvjeti, koji su kombinirano sintaktički i semantički. Međutim, kako se oni nisu pokazali funkcionalnima na bosansko-hercegovačkom prostoru, što je vidljivo iz proste statistike pojave akuzativa i genitiva pod određenim uvjetima, to se onda posegnulo za kognitivnogramatičkim metodom, koji uz pomoć preoblika konačno otkriva kako genitiv izražava generično, a akuzativ ciljno značenje.

Timberlakeovi uvjeti nisu se pokazali funkcionalnima ni kada su u pitanju povijesni dokumenti, pa se i tu poseglo za semantičkom analizom. Budući da metodologija povijesne semantike još nije učvršćena, zaključci su izvođeni na osnovi poredbe primjera s istim riječima u ovoj konstrukciji. Na osnovu materijala može se pretpostaviti da genitiv u dijalektu vjerojatno postoji se bez obzira na to što ga nema u najstarijim povijesnim vrelima – pretpostavlja se zbog administrativnoga stila koji teži preciznosti. Jedino je tako moguće objasniti kasniju češću pojavu slavenskoga genitiva u krajišničkim pismima i njegovu rasprostranjenost u suvremenim dijalektima.

Ključne riječi: slavenski genitiv, Timberlakeova teorija, kognitivna gramatika, povijesna semantika, bosansko-hercegovački dijalekti, bosansko-hercegovačke srednjovjekovne povelje, krajišnička pisma

ABSTRACT

The Slavic genitive in this paper means the genitive of the object introduced exclusively by negated verbs. It is stated in the literature that it is regular in the dialects of Bosnia and Herzegovina, but nowhere is it consistent. On the other hand, unlike other Slavic languages, it is rare in the oldest historical sources, only to appear more and more later. Therefore, the aim of this work was:

1. find out under what conditions the Slavic genitive appears in contemporary Bosnian-Herzegovinian dialects and
2. shed light on the historical development of the Slavic genitive in Bosnia and Herzegovina.

As the most probable theory that would explain the conditions, Timberlake's conditions, which are combined syntactic and semantic, were singled out because they are the most often used in the literature. However, as they did not prove to be functional in Bosnia and Herzegovina, which is evident from the simple statistics of the occurrence of the accusative and genitive under certain conditions, the cognitive-grammatical method was then resorted to, which with the help of transformation finally reveals that the genitive expresses generically, and the accusative objectively meaning.

Timberlake's conditions did not prove to be functional even when it comes to historical documents, so semantic analysis was resorted to here as well. Since the methodology of historical semantics has not yet been established, conclusions are drawn on the basis of comparison of examples with the same words in this construction. Based on the material, it can be assumed that the genitive in the dialect probably exists, regardless of the fact that it is not found in the oldest historical sources – it is assumed because of the administrative style that strives for precision. This is the only way to explain the later, more frequent appearance of the Slavic genitive in the scripts from Krajina and its prevalence in contemporary dialects.

Key words: Slavic genitive, Timberlake's theory, cognitive grammar, historical semantics, Bosnian-Herzegovinian dialects, Bosnian-Herzegovinian medieval charters, scripts from Krajina

SADRŽAJ

UVOD	1
Povijesno-dijalektni okvir	2
Dosadašnja proučavanja padeža	8
Dosadašnja proučavanja genitiva	11
Dosadašnja proučavanja odričnosti	12
Dosadašnja proučavanja slavenskoga genitiva – podrijetlo i uvjeti za njegovu pojavu	14
Slavenski genitiv i genitiv odričnosti u slavenskim i neslavenskim jezicima.....	17
Korpus	22
Predmet istraživanja	24
Ciljevi istraživanja.....	26
Hipoteze	26
Metodologija istraživanja	28
Tijek istraživanja	30
SINTAKTIČKA ANALIZA	33
Analiza dijalekata	33
Imenice i zamjenice u ulozi objekta	36
Sintaktički dodatci imenici u objektu	37
Broj imenice	39
Imenice koje označuju živo ili neživo.....	40
Vlastite i opće imenice	42
Konkretne i apstraktne imenice.....	42
Brojive i nebrojive imenice	43
Rod imenica.....	44
Dinamični i statični glagoli	46
Glagolski vid	47
Glagolski način.....	48
Tip predikata	49
Mjesto objekta	50
Prisutnost pojačivača	51
Zaključak	52
Analiza krajišničkih pisama	53
Imenice i zamjenice.....	54
Sintaktički dodatci imenici u objektu	56
Broj imenice	57

Imenice koje označuju živo ili neživo	58
Vlastite i opće imenice	59
Konkretne i apstraktne imenice	60
Brojive i nebrojive imenice	61
Rod imenica.....	63
Dinamični i statični glagoli	64
Glagolski vid	65
Glagolski način.....	65
Tip predikata	66
Mjesto objekta	68
Prisutnost pojačivača.....	68
Zaključak.....	69
Analiza povelja.....	70
Imenice i zamjenice.....	71
Sintaktički dodatci imenici u objektu	72
Broj imenice	73
Imenice koje označuju živo ili neživo	74
Vlastite i opće imenice	75
Konkretne i apstraktne imenice.....	76
Brojive i nebrojive imenice	77
Rod imenica.....	78
Dinamični i statični glagoli	79
Glagolski vid	80
Glagolski način.....	81
Tip predikata	82
Mjesto objekta	85
Prisutnost pojačivača.....	87
Zaključak.....	88
Diskusija nakon sintaktičke analize	90
SEMANTIČKA ANALIZA	92
Analiza dijalektnoga korpusa	98
Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću bilo koji	98
Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću nijedan / nikakav	104
Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću nimalo.....	109
Generično / konkretno značenje uz pomak značenja imenice.....	111
Generično / konkretno značenje proizvedeno glagolskim vidom ili vremenom.....	111
Generično / konkretno značenje pomoću frazeologizacije.....	113

Zaključak.....	114
Analiza povijesnoga korpusa	116
Analiza krajišničkih pisama	123
Slavenski genitiv uz osnovni leksik te generično značenje.....	124
Partitivno značenje	135
Primjeri s nijedan i ni	144
Glagoli	146
Zaključak.....	147
Analiza povelja.....	148
Staroslavenizmi	148
Partitivno značenje	150
Imenice koje označuju živo.....	154
Modifikator nijedan.....	155
Glagol učiniti.....	157
Frazeologiziranost	158
Zaključak.....	158
Diskusija nakon semantičke analize.....	159
ZAKLJUČAK	163
IZVORI I LITERATURA.....	172
POPIS SKRAĆENICA	188

UVOD

Slavenski je genitiv dobro opisan u literaturi s različitih aspekata – sinkronijskoga i dijakronijskoga, a zatim i u svim lingvističkim smjerovima, od mladogramatičara pa do kognitivne gramatike. No ti se opisi uglavnom odnose na ostale slavenske jezike, mimo onih s balkanskoga prostora. Za naše se prostore uglavnom misli da se gubi i da je arhaičan ili se rabi u posebnim stilističkim okolnostima te mu naše gramatike ne posvećuju previše pozornosti – uglavnom se navodi da se pojavljuje iza niječnoga oblika glagola i da je zamjenjiv akuzativom bez promjene značenja te da je stilski obilježen.

S druge strane, dijalektološki opisi govora s područja Bosne i Hercegovine bez iznimke ga bilježe, uglavnom kao vrlo čestog. Isto tako, u jeziku pisaca iz Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću, osobito u govoru likova, slavenski se genitiv pojavljuje češće nego kod pisaca s prostora Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Te činjenice potvrđuje i recentno istraživanje govora grada Sarajeva iz 2014. godine, u kojemu se slavenski genitiv pojavljuje relativno često.

Te proturječnosti iz literature ponukale su nas da se tomu problemu detaljnije posvetimo. Već na početku, pri ispitivanju govora grada Sarajeva, ustanovljeno je da genitiv i akuzativ iza glagola u niječnome obliku nisu uvijek zamjenjivi. Tako je npr. genitiv moguće zamijeniti akuzativom u primjeru:

*Mama, ja ti **ćilima** po podu neću. / Mama, ja ti **ćilim** po podu neću.*

a obratno nije moguće u primjeru:

*Nijedno djete ne može zamjenit **to djete**. / *Nijedno djete ne može zamjenit **tog djeteta**.¹*

To nas je navelo na pomisao da je slavenski genitiv uvjetovan još nekim okolnostima, gramatičkim ili semantičkim. Stoga smo nakon prikupljanja podataka iz literature posegnuli za sintaktičkom i semantičkom analizom pojave genitiva odnosno akuzativa iza niječnoga oblika glagola i ustanovili da su razlozi za njegovu pojavu semantičke prirode.

Proučavajući, s druge strane, izravni objekt u bosanskohercegovačkim poveljama (Karavdić 2017.), ustanovili smo i da se u poveljama slavenski genitiv pojavljuje vrlo rijetko, za razliku od očekivanoga – kako se za praslavenski pretpostavlja da je slavenski genitiv bio obvezatan iza glagola u niječnome obliku, to bi se u najstarijim pisanim spomenicima očekivala njegova najveća frekvencija, koja bi se s vremenom mogla smanjivati ili ostati jednaka, kao što se to dogodilo u ostalim slavenskim jezicima. Neuobičajeno je da se neka pojava iz prajezika gotovo izgubi, pa da se nakon toga iznova pojavi, i to kao vrlo frekventna. Stoga smo se odlučili i za

¹ Vera Hrgić, Grbavica, Sarajevo, 77 godina (Karavdić 2014.)

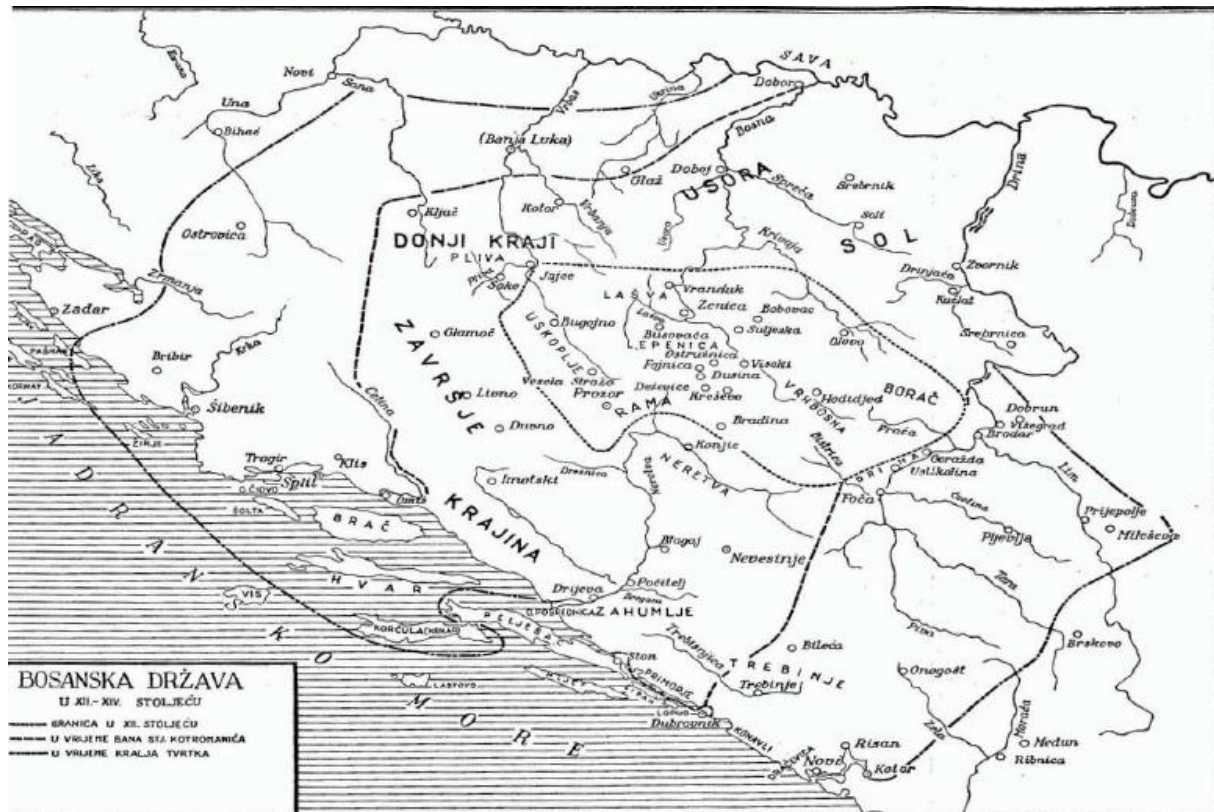
analizu dijakronijskoga aspekta slavenskoga genitiva u nadi da ćemo pronaći objašnjenje. Pritom smo se služili rezultatima do kojih smo došli u analizi sinkronijskoga aspekta te došli do zaključka kako su razlozi za slabu zabilježenost slavenskoga genitiva u najstarijim te nešto kasnijim spomenicima (do 18. stoljeća) vjerojatno uzrokovani funkcionalnim stilom – pretpostavljamo da se slavenski genitiv čuvao u govorima sve vrijeme, ali da se u dokumentima i službenim pismima nije bilježio, s početka vjerojatno u želji da se ono što je danas administrativni stil razlikuje od staroslavenskoga, u kojemu je slavenski genitiv još bio obvezatan, a poslije i iz razloga preciznosti, jer genitiv podrazumijeva uopćenost, a akuzativ konkretnost, koja je potrebna u službenoj korespondenciji. Time smatramo da smo otkrili dosad nepoznate podatke o zastupljenosti slavenskoga genitiva u povijesnim dokumentima te donekle u suvremenim dijalektima s područja Bosne i Hercegovine te detaljno objasnili njegovu uvjetovanost, a donekle i njegov razvitak na području Bosne i Hercegovine.

Iako se u literaturi u posljednje vrijeme gotovo isključivo govori o genitivu odričnosti umjesto o slavenskome genitivu, što je sigurno precizniji termin jer se odnosi na pojavu genitiva uvjetovanu niječnošću glagola i izvan slavenskih jezika, s obzirom na to da se ovaj rad oslanja ponajprije na slavenske jezike i tu pojavu u njima, kao i da je na našim prostorima termin slavenski genitiv uobičajen za tu pojavu, on se zadržava i u ovome radu. Ostala terminologija preuzeta je iz gramatičkoga smjera s kojega se slavenski genitiv promatra, a to su strukturalistički, funkcionalno-semantički, kognitivogramatički te konceptualistički pristup.

Povijesno-dijalektni okvir

Prve podatke o Bosni i Hercegovini nalazimo u 10. stoljeću kod Konstantina Porfirogeneta u djelu *O upravljanju carstvom*, kao o zemlji oko gornjega toka istoimene rijeke. Od toga vremena zemlja se širila na okolne zemlje i župe, do 12. stoljeća bila je uspostavljena kao banovina, a poslije krunidbe bana Tvrtka I. Kotromanića 1377. kraljevina. Osim prisutnih katoličanstva i pravoslavlja, u srednjovjekovnoj Bosni razvija se i Crkva bosanska, koja opstaje do pada pod Osmanlije. Ono što je važno za Crkvu bosansku jest da ona nije imala svojih posjeda, kao što je to slučaj s Katoličkom i Pravoslavnom Crkvom, ali bila je bliska vladajućim strukturama. Granice srednjovjekovne Bosne mijenjale su se s pojedinim vladarima, tako da su od malog područja centralne Bosne na početku u jednom razdoblju zahvaćale i dijelove koji danas pripadaju Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Područja na koja se geografski i politički dijeli zemlja bila su Donji Kraj(ev)i, Usora, Soli, Hum, Završje, Krajina, a od gradova izdvajaju se

Visoki, Bobovac, Jajce, Srebrenica, Ostružnica, Hvojnica, Deževica, Kreševo, Dusina, Olovo, Kamenica, Drijeva, Borač, Kučlat, Zvornik, Vrhbosna, Hlivno, Uskoplje, Pliva, Sokol, Ključ...

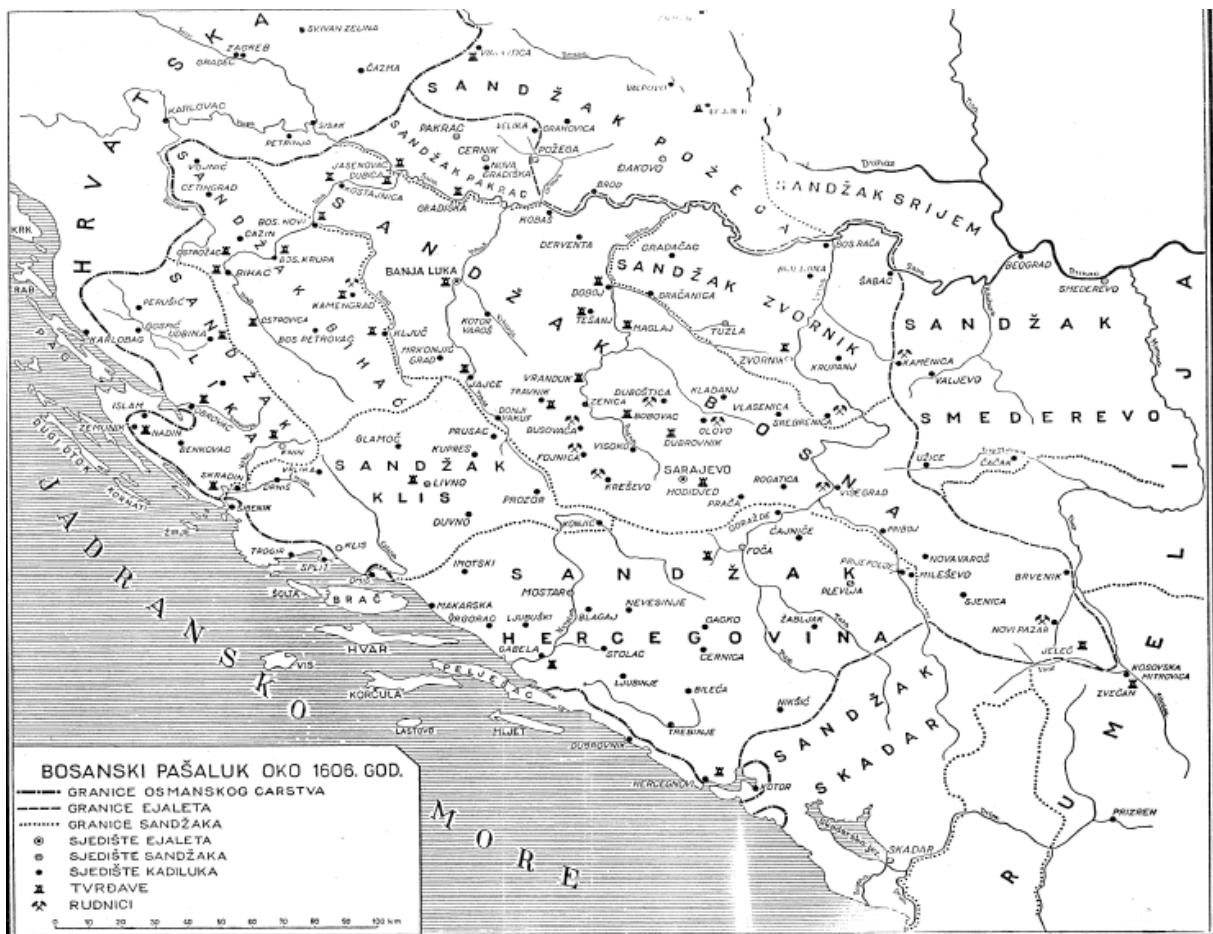

Karta 1. Bosanska država u XII.–XIV. stoljeću (izvor: Karta XVIII, u: *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, 1953.)

Tijekom cijeloga razdoblja srednjega vijeka vlast je u Bosni bila dosta decentralizirana, podijeljena između plemićkih obitelji (Hrvatinići, Kosače, Pavlovići...). One su i autori raznih darovnica, pisama i ostalih dokumenata koji su sačuvani iz toga razdoblja i koji su analizirani u ovome radu s obzirom na to da su pisani na „narodnom jeziku“ (tj. ne na crkvenoslavenskom). Pisani su starom ćirilicom iako se i glagoljica rabila u razdoblju prvih pisanih spomenika (Grškovićev odlomak te dijelovi pisani glagoljicom u Čajničkom evanđelju, kao i utjecaj glagoljice vidljiv u pismu nekih drugih bosanskih evanđelja) (Dinić 1953.).

Osmanlije preuzimaju vlast nad Bosnom 1463. godine i osnivaju Bosanski sandžak sa sjedištem u novoosnovanom Sarajevu. Ubrzo se osnivaju i Zvornički i Hercegovački sandžak, u kojima posjede dobivaju bosanski vlastelini, često uz uvjet da prijeđu na islam iako se dugo zadržavaju i posjednici nemuslimani. Poslije se islamizacija proširila i na ostalo pučanstvo, s tim da opstaju i pravoslavlje i katoličanstvo, potonje uglavnom djelovanjem franjevac. U doba Osmanlija počinju se u Bosni razvijati gradovi u današnjem smislu (za razliku od srednjovjekovnih utvrda). U 16. stoljeću osniva se i Kliški sandžak, „koji je prema zapadu obuhvatio velik dio dalmatinskoga zaleđa sa slivovima rijeka Cetine, Krke i Zrmanje, i s Likom i Krbavom“

(Filipović 1959a: 128). Kasnijim osvajanjima osnovani su i sandžak Začazma, Krčki ili Lički sandžak sa sjedištem u Kninu, te Bihaćki sandžak, koji su, s već postojećim sandžacima, potkraj 16. stoljeća ujedinjeni u Bosanski ejalet, s prvobitnim sjedištem u Banjoj Luci, poslije prenesenim u Sarajevo, a potom u Travnik. Požeški je sandžak kratko vrijeme nakon njegova uspostavljanja također pripadao Bosanskom ejaletu. U sklop Bosanskoga ejaleta ulazio je i današnji Sandžak (Filipović 1959a). Budući da je, kako vidimo, prostor Banije i Korduna te Imotske krajine često bio u sastavu Bosne, te na ujednačenost dijalekta s obje strane današnje granice Bosne i Hercegovine i Hrvatske, u ovaj su rad uvršteni i opisi govora toga područja (usp. Kreševljaković 1959: 1318).

Karta 2. Bosanski pašaluk oko 1606. godine (izvor: Karta I, u: *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, 1959.)

Za vrijeme Osmanlija uvodi se u Bosni i novo pismo – arabcica. No kontinuitet zadržava i ćirilica, koja prerasta u specifično pismo – bosančicu, na kojoj se piše privatna korespondencija vlastele (Šabanović 1959: 610), osobito sa susjednim hrvatskim velikašima. I bosanski franjevci pišu bosančicom (usp. Kreševljaković 1959: 1338).

Odlukom Berlinskoga kongresa 1878. godine Bosna i Hercegovina u granicama koje i danas ima dolazi pod austrougarsku vlast, pod kojom ostaje do kraja Prvoga svjetskog rata 1918. godine. Zemlja se dijeli na šest okruga, u kojima su manje jedinice kotarevi i kotarske oblasti, ali vlast je dosta centralizirana. Austro-Ugarska Monarhija teži od feudalne napraviti kapitalističku državu ponajprije rješavanjem agrarnoga pitanja, koje nije uspjela dovesti dokraja tijekom svoje vladavine. Od početka se stanovništvo svih triju nacija bori za vjersko-prosvjetnu autonomiju, u čemu uglavnom i uspijeva (Sućeska 1985: 127–130).

U tom razdoblju počinje i standardizacija jezika, nazivanog različitim imenima, uvodi se reformirana ćirilica, a počinje se širiti i latinica iako se još rabi i arebica među Bošnjacima (Juzbašić 2002: 383–420), pa i Hrvatima. S obzirom na standardizacijske procese i različita rješenja iz pojedinih razdoblja, to je razdoblje uzeto u obzir samo upitnikom *Pitanja o govoru prostoga naroda* iz 1897. godine, koji jedini tretira dijalekte.

Nakon Prvoga svjetskog rata Bosna i Hercegovina postaje sastavnim dijelom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, poslije Kraljevine Jugoslavije, za vrijeme Drugoga svjetskog rata dosta teritorija zauzima Nezavisna Država Hrvatska, a nakon Drugoga svjetskog rata dio je SFRJ, sve do njezina raspada i proglašenja neovisnosti. U tom razdoblju u Bosni i Hercegovini žive Bošnjaci (kojima je oduzeto pravo nacionalnosti, vraćeno tek 1972. godine oznakom Muslimani, a devedesetih godina prošloga stoljeća ponovo pod nazivom Bošnjaci), Hrvati, Srbi i brojne manjine. Dijalekti se donekle diferenciraju u ovisnosti o nacionalnoj pripadnosti pa se u tom razdoblju i proučavaju govori pojedinih nacija, što je analizirano i u ovome radu.

Što se tiče razvitka dijalekata, područje Bosne i Hercegovine do 15. stoljeća gotovo je u cjelini pripadalo zapadnoj štokavštini (Jahić – Halilović – Palić 2000: 24, usp. i Brozović 1966: 199), osim krajnjega sjeverozapada (čakavski) i istoka te područja istočnohercegovačkoga dijalekta (istočna štokavština) (Lisac 2003: 16, 164–165). O predmigracijskoj slici na teritoriju Bosne i Hercegovine imamo samo dva Brozovićeva članka (1963. i 1966.). On tvrdi kako je u području između Save, Une, Vrbasa i Kozare morao postojati ikavskošćakavski govor, koji je graničio s posavskim ikavcima, štokavcima, čakavcima te s juga sa zapadnobosanskim ikavcima šćakavcima oko Jajca i Ključa, koji su opet vezani uz ličke čakavce, uz mogućnost postojanja nekoga prijelaznog tipa na tom terenu. Ikavskošćakavski je morao biti i govor u sjevernom međuriječju Bosne i Vrbasa, okružen slavonskim, istočnobosanskim i južnim ikavskošćakavskim govorima, uz hipotetski štokavski. Na lijevoj obali Neretve on pretpostavlja ijekavski ili ikavsko-ijekavski štokavski govor, koji nije dopirao do mora nego otprilike do Cetine. Akcenatski sustav toga tipa vezao je Dubrovnik s istočnom Bosnom. S istoka su mu bili

novoštokavski ijekavski govori, a sa zapada ikavskoštakavski govori, koji su i danas opstali. Govori Rame i Jablanice predstavljaju originalno križanje istočnobosanskih i zapadnobosanskih osobina uz veze sa štakavcima na jugu. Na sjeveru Neretve na desnoj obali prije zaokreta on pretpostavlja jedan danas izumrli ijekavskošćakavski govor (Brozović 1963: 52–54). To bi se sve ugrubo moglo opisati na sljedeći način:

Bosna	i/šć	ije/šć
Hercegovina	i/št	ije/št

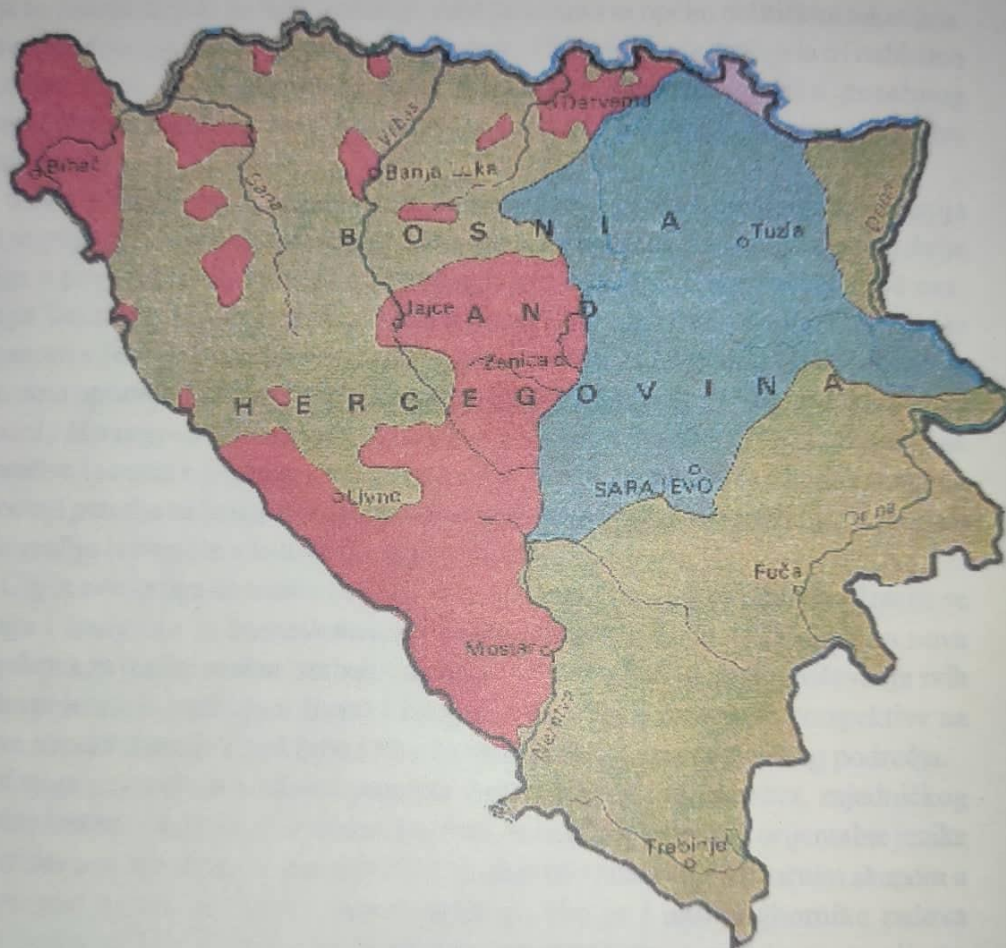
(skica preuzeta iz Brozović 1966: 121),

s tim da se izdvaja i arhaični posavski tip. Migracijama je taj teritorij odvojen od kajkavskoga i čakavskog dijalekta (Brozović 1966: 120).

Osnovne značajke svakoga od tih dijalekata opisao je Jahić u *Gramatici bosanskog jezika*. Odlike su zapadnobosanskoga dijalekta, osim ikavizma i šćakavizma, neizvršena nova jotacija (*dojdem*), *j* umjesto *đ* (*meja*), *nje-* umjesto *ne-* (*njeko*), ostaci starije akcentuacije (*tamnīca*, *junâk*), ostaci starijih oblika sklonidbe itd. Istočnobosanski osim ijekavštine i šćakavštine ima sekundarni ikavizam (*dijerat*), uz specifične ekavizme, *nje-* umjesto *ne-* (*nješto*), česte diftongizacije vokala, *re* umjesto *ro* (*greblje*), vokalno *l* daje *uo* (*žuoč*), izostanak nove jotacije (*rodjak*), često nerazlikovanje afrikatskih parova, geminacija sonanata (*ommah*), tragovi starih akcenata (*bardâk*) i metatonijskoga akuta (*mōrām*), predakcenatske duljine (*klūpīca*), izostanak duljenja sloga pred sonantom (*lōvca*, *čōrba*), ostatke starih padežnih oblika (*hiljad*, *među putovi*), habitual (*mi bi dođi*), instr. im. ž. r. na *-im* (*krvim*) itd. Zapadnohercegovački dijalekt, osim ikavskoga refleksa jata i šćakavštine, odlikuju još i: novoštokavska akcentuacija, *-ao* > *-a* (*poša*), *e* umjesto *a* u *rebac*, *resti* i *greblje*, *j* umjesto *đ* (*tuji*), *j* umjesto *lj* (*judi*), rijetko ostaci starije sklonidbe (*u kućam*). Istočnohercegovački, uz ijekavštinu i *št* i *žd*, ima četveroakcenatski sustav sa zanaglasnim duljinama, novu sklonidbu s *-a* u gen. mn. i izjednačenim dat., instr. i lok. mn., jekavsku jotaciju (*đevojka*), novu jotaciju (*snoplje*) itd. Posavski dijalekt uglavnom je ikavski, a ima stariji akcenatski sustav s dva silazna akcenta i metatonijskim akutom (*kāzâli*, *vodê*), *šć* i *žd* (*šćap*, *moždani*), čuvanje *l* na kraju riječi (*rekal*), gubljenje *h*, neizvršenu novu jotaciju (*dojt*), stare oblike sklonidbe (*sêl*, *sinovôm*) itd. Migracijama počinje dominacija novoštokavskih govora pa nastaju novoštokavizirani govori u kojima se prepoznaju ostatci starijega stanja (istočnobosanski, zapadnobosanski), ali situacija u kojoj je Bosna šćakavska, a Hercegovina šćakavska, zapad ikavski, a istok ijekavski i danas se uglavnom zadržala (Jahić – Halilović – Palić 2000: 24–43).

Nakon rata došlo je do novih velikih migracija stanovništva pa je teško govoriti o dijalektima u Bosni i Hercegovini danas, ali ugrubo bi se mogli predstaviti sljedećom kartom:

DIJALEKTI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE

- Ikavski novoštokavski dijalekt (Zapadni dijalekt)
- Ijekavski novoštokavski dijalekt (Istočnohercegovački dijalekt)
- Arhaični šćakavski dijalekt (Posavski dijalekt)
- Ijekavski šćakavski dijalekt (Istočnobosanski dijalekt)

(Izvor: Brozović 2005: 10)

Dosadašnja proučavanja padeža

Padeži su došli u fokus istraživanja još kod mladogramatičara. Oni su tragali za jedinstvenim značenjem svakoga padeža u praindoeuropskome, ali u praksi su mladogramatičari (na čelu s Delbrückom) zapravo istraživali detaljno pojedinačna značenja padeža, ne nalazeći jedno, primarno značenje iz kojega se mogu razviti i sva ostala (Berg-Olsen 2005: 5–6). U 20. stoljeću strukturalisti su nastavili taj put. Najznačajniji su radovi Jakobsonovi „Beitrage zur allgemeinen Kasuslehre“ (1936./1971.) i „Morfologičeskie nabljudenija nad slavjanskim skloneniem“, zajedno s Hjelmslevljevim, Kuryłowiczevim i Andersonovim radovima, kao i Fillmoreovom „The Case for Case“ (radovi potonje dvojice autora osnova su za kognitivnu i konceptualnu gramatiku, koje će se razvijati od osamdesetih godina 20. stoljeća), a padežom se bavi i Perlmutter u svojoj relacijskoj gramatici te Chomsky, koji govori o apstraktnom padežu. Predmet istraživanja strukturalista, naslonjen na Jakobsonovu tezu o eksplicitnoj vezi oblika i značenja kod padeža, bili su funkcija padeža u flektivnim jezicima, kako oblik padeža prenosi značenje i koje je značenje u pitanju, kakav je status tih značenja u jezicima koji nisu flektivni, koja još formalna značenja imaju istu funkciju kao padežni oblici itd. Osim toga, razvijao se metajezik za istraživanje jezika s obzirom na njihovu padežnu strukturu. S druge strane, u sklopu transformacijske gramatike proučavan je sintaktički aspekt, a funkcionalistički i semiotički pristup fokusirao se na značenjsku jezgru i kontekstualne varijacije padeža da bi se odredilo njihovo opće značenje. Dakle, radovi o padežima u 20. stoljeću podrazumijevaju morfološka, sintaktička i semantička ispitivanja. I sva su ta ispitivanja povezana jedno s drugim. Jakobsonova početna teza jest da nema značenja bez oblika ni oblika bez značenja. To je za sobom povuklo tezu „jedan oblik – jedno značenje“, pa su lingvisti praške škole pokušavali odrediti opća značenja padeža, koja bi u sebi sadržavala ono što povezuje sva pojedinačna, kontekstualna značenja. Kao i kod fonema, Jakobsonova je zamisao bila da svaki padež ima svoj skup značenja, koji ga odvaja i stavlja u opoziciju u odnosu na druge padeže i koji je možda univerzalan za sve jezike. Strukturalisti su onda popisivali značenja padeža u pojedinim jezicima da bi došli do toga skupa značenja zajedničkog i jedinstvenog za pojedine padeže. Generativisti su, naprotiv, uglavnom padežu oduzimali mogućnost značenja smatrajući da je on isključivo sintaktička kategorija, ovisna o elementima koji njime upravljaju. Neki su pokušavali pomiriti ta dva stava ističući kako neki padeži u određenim jezicima nemaju posebno značenje (npr. nominativ), a drugi uvijek imaju (npr. partitivni genitiv), kao i da postoje padeži koji u nekim kontekstima imaju, a u drugima nemaju značenje (npr. partitivni u odnosu na genitiv koji dolazi iza količinskih priloga). Generativistička teza zasnovana je uglavnom na jezicima koji

imaju slabo razvijenu morfologiju i mnogi slavisti smatrali su da je ona neodrživa za većinu slavenskih jezika. Neki su čak rabili iste primjere za dokazivanje i odbacivanje teze – da bi odbacili tezu, bilo je potrebno naći dvije rečenice identične strukture, da se razlikuju samo u padežu, pa su dani primjeri iz ruskog (identični kao i kod nas): *Daj nam hljeb* i *Daj nam hljeba*, koji su strukturno isti, a značenje im se razlikuje u padežu (npr. Babby). No pobornici generativističke teorije (npr. Franks i Kuryłovicz) smatrali su da se ispred partitivnog genitiva treba podrazumijevati neizraženi kvantifikator, čime te dvije rečenice dobivaju različitu strukturu, pa prema tome nisu identične. Poslije su generativisti uveli apstraktni padež, koji je dubinski i uvijek jednak, ali se na površini ne mora uvijek isto realizirati.

Jakobson razlikuje i (značenjski) „pune“ i „rubne“ padeže, pa bi puni bili nominativ, genitiv i akuzativ, a rubni dativ, lokativ i instrumental. Ta se distinkcija uglavnom poklapa sa „sintaktičkim“ i „semantičkim“ padežima, s tim da postoje rasprave o tome jesu li npr. genitiv i dativ puni ili rubni padeži. Fillmore padeže objašnjava posredovanom vezom imenskih argumenata pa razlikuje agentiv, instrumental, objektiv, faktitiv, lokativ, benefaktiv itd. (Brecht – Levine 2016.).

Kognitivna gramatika, koja se razvija od osamdesetih godina 20. stoljeća, odbacuje učenje o površinskoj i dubinskoj strukturi generativista ujedinjujući oblik i značenje u jedan plan, čime implicitno prihvaća Jakobsonovu teoriju o tome da i padeži, odnosno po kognitivnoj gramatici i padežni nastavci u flektivnim jezicima, imaju značenje. Prema tom učenju, sve jezične jedinice, pa i padeži, semantički su motivirane. Kako je većina leksema polisemična, tako i gramatičke kategorije, s obzirom na to da kognitivna gramatika ne razdvaja strogo gramatiku i leksik, nego ih promatra kao kontinuum, također posjeduju tu osobinu. Pritom mehanizmi polisemije gotovo da su jezične univerzalije jer funkcioniraju po sličnom principu u svim jezicima. Nasuprot polisemiji jest homonimija, koju također mogu imati i padežni nastavci, s tim da, kao i inače u kognitivnoj gramatici, polisemija i homonimija nisu strogo odvojene, nego i one čine kontinuum. Polisemična značenja obično su zasnovana na metafori i metonimiji, pri čemu metonimija podrazumijeva povezanost unutar jedne kognitivne domene, a metafora povezivanje dviju različitih domena. Langacker značenje padežnoga nastavka definira na sljedeći način: „(...) značenje padežne oznake oslikava njegovu funkciju, tj. specificira tip uloge koji ima nominalni entitet u vezi s nekim odnosom“ (Langacker 1991: 235, prema Berg-Olsen 2004: 13). Ta uloga može biti nominalna – kada padežni nastavak konceptualizira konstrukciju u kojoj stoji kao STVAR, ili relacijska – kada konceptualizira odnos među stvarima. S druge strane, Taylor (1996: 102–108, prema Berg-Olsen 2004: 13) smatra da svaki padežni nastavak profilira STVAR, tj. da je taj profil prototipičan za padežne nastavke.

Ispitivanja padeža u kognitivnoj lingvistici možemo pratiti od osamdesetih godina. Prva koja je bila na tragu kognitivnogramatičkih istraživanja bila je Wierzbicka (1980., 1986. i 1988., prema Berg-Olsen 2004: 16–18), koja je, iako se nije bavila kognitivnom gramatikom, smatrala da padeži imaju značenje i da postoji jezgreno značenje toga padeža, koje je isto u svim jezicima, ali da svaki jezik ima i specifična padežna značenja, koja su povezana s jezgrenom. No i njezina istraživanja, kao i prijašnja, daju opsežnu listu značenja koja inzistiraju na iscrpnosti, a nedovoljno ilustrira povezanost tih pojedinih značenja međusobno i s jezgrom, dočim su značenja prema kognitivnoj gramatici neomeđena. Pritom ona nije uzimala u obzir značenje cijele konstrukcije u kojoj se neki padežni oblik nalazi, a konstrukciju kognitivna gramatika smatra bitnom za određivanje značenja. Smith je u svojoj doktorskoj disertaciji (1987., prema Berg-Olsen 2004: 18) analizirao semantiku akuzativa i dativa u njemačkom jeziku, ali ipak Janda (1993., prema Berg-Olsen 2004: 19) proučavajući dativ i instrumental u češkom i ruskom jeziku prva uspostavlja mrežu svih padežnih značenja, uglavnom metaforički povezanih, uključujući i one s prijedlogom, te uzimajući u obzir i konstrukcije u kojima se pojavljuju. No ona navodi kako postoje i rubna značenja padeža, koja se ne mogu jednostavno povezati s postojećima. Taylor (1996., prema Berg-Olsen 2004: 19–20) uvodi pojam referentne točke pri proučavanju posvojnog 's u engleskome. Referentna točka podrazumijeva usmjeravanje slušateljeve pozornosti na nešto što je poznato kako bi identificirao nešto što je manje poznato. Dąbrowska (1997., prema Berg-Olsen 2004: 20), proučavajući poljski dativ i uspoređujući ga s nominativom i akuzativom u izražavanju istih značenja, skrenula je pozornost na smisao konstrukcije u odabiru jednoga ili drugoga padeža (Berg-Olsen 2004: 4–20).

Kako vidimo, fokus istraživanja padeža još od 19. stoljeća odnosio se na pokušaj određivanja svih njihovih značenja, po mogućnosti povezanih u jedno, osnovno značenje. Na našim prostorima prati se taj model. Padežima se u hrvatskom jeziku detaljno posvećuje u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić – Pranjković 2007: 199–239), uglavnom s funkcionalističkog aspekta, pa se, iako se navode opća značenja svakoga pojedinog glagola, ipak donosi lista pojedinih značenja ili funkcija svakoga pojedinog padeža, s prijedlogom ili bez njega. I u srpskom jeziku padeži su proučavani s aspekta funkcionalističke gramatike, pa se u *Gramatici srpskog jezika* (Stanojčić – Popović 2008: 283–301) skraćeno navode opća značenja padeža (nominativ – obilježavanje subjekta / imenovanje; vokativ – skretanje pozornosti / dozivanje; genitiv – ticanje, s tri uža značenja: posvojnost, partitivnost i ablativnost; dativ – namjena / upravljenost; akuzativ – obilježavanje objekta; lokativ – mjesto; instrumental – zajednica, s dva uža značenja: sredstvo i društvo), kao i pojedinačna, navodeći prijedložno-padežne izraze koji mogu imati značenje mjesta, vremena, načina, uzroka... S funkcionalističko-semantičkog aspekta prikazani

su padeži i u *Sintaksi savremenog srpskog jezika: Prosta rečenica* (Piper et al. 2005: 123–300), opširno, ali po istom principu, dakle nabranja funkcija i značenja.

Zadatak određivanja osnovnoga značenja padeža s kojim su povezana sva ostala značenja izvršili su u hrvatskom jeziku autori Belaj i Tanacković Faletar (2014.) s aspekta kognitivne gramatike, uključujući različite uporabe (s prijedlozima i bez njih, uz imenice, glagole, priloge...), te došli do zaključka da je shematični koncept *ishodišta* osnovni koncept za genitiv, iz kojega se mogu izvesti svi pojedinačni slučajevi uporabe genitiva, za dativ je to *usmjerenost*, za akuzativ *cilj*, za lokativ *smještenost* te za instrumental *paralelizam*.

Dosadašnja proučavanja genitiva

Genitiv je generalno proučavan uglavnom u njegovim pojedinim aspektima. Nikiforidou (1991., prema Berg-Olsen 2004: 18) proučavao je genitiv u indoeuropskim jezicima po principima kognitivne gramatike smatrajući da je prototipično značenje genitiva u praindоеuropskom jeziku posvojno, potkrepljujući to činjenicom da je u jezicima koji su reducirali značenja genitiva posvojno značenje najduže opstajalo. No nedostaje definicija kategorije posvojnosti, koja je predstavljena samo u odnosu na značenje glagola *imati*.

Cjelovitu analizu genitiva prvi je napravio Feleško (1995.) analizirajući kako besprijedložni, tako i genitiv s prijedlozima. On genitivu pristupa podrazumijevajući neke principe generativne gramatike, kao što je dubinska i površinska struktura, ali za razliku od nje, implicitno obraća pozornost i na ulogu same konstrukcije u kreiranju značenja (Feleško 1995: 7). Primarna je pozicija genitiva, smatra, adnominalna, tj. uz odglagolsku imenicu, i ona je značenjski prazna, dok se sve ostale uporabe, kako besprijedložnog tako i prijedložnog genitiva, oslanjaju na nju, a značenje im ovisi o leksemama uz koje se vežu (Feleško 1995: 24). Objekt u genitivu, veli, uvijek je semantički uvjetovan i markiran u odnosu na akuzativ, a ovisi o markiranosti glagola (i odričnost je oblik markiranosti). Osnovna su mu značenja u toj funkciji isticanje „granice učešća predmeta u radnji“, kao i partitivnost i ablativnost (Feleško 1995: 157).

Cjelovitu kognitivnolingvističku analizu genitiva dali su i Belaj – Tanacković Faletar u već navedenoj knjizi (2014.), zajedno s ostalim padežima. Prema tezi koju oni dokazuju, genitiv je generalno povezan s konceptom *ishodišta*: „... sva specifična genitivna značenja, kako u besprijedložnoj tako i u prijedložnoj uporabi, na predodžbenoj razini daju [se] uklopiti u shematični koncept *ishodišta* budući da je genitivnim referentima uvijek inherentan neki aspekt te sheme“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 271). Pritom *ishodište* podrazumijeva i

udaljavanje trajektora od genitivno kodiranog orijentira u prototipnim situacijama.² Evo kako se na primjeru *Lišili su ga osobnoga dohotka* objašnjava razlika između uporabe genitiva i akuzativa u bliskoznačnom primjeru *Oduzeli su mu osobni dohodak*: „(...) u ta dva slučaja ne radi se o istoznačnim, nego tek o bliskoznačnim konstrukcijama, budući da objektivno istu situaciju konceptualiziramo u skladu s dva bitno različita strukturalna okvira – konceptom udaljavanja vlasnika od novčanih sredstava kao *ishodišne točke* koji je karakterističan za njihovo genitivno kodiranje i konceptom zahvaćenosti samih sredstava kao *ciljne točke* u glagolskom procesu, koji je karakterističan za njihovo akuzativno kodiranje“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 273).

Palić (2016.) svoju studiju o genitivu u bosanskom jeziku posvećuje prijedložnom genitivu. On polazi od kognitivnolingvističkih principa i također podrazumijeva postojanje jednog jezgrenog značenja koje stoji u centru semantičke mreže i s kojim su povezana sva ostala značenja genitiva, kojih je on pobrojao 35. Pritom jezgreno značenje dobiva apstrahiranjem zajedničkih obilježja prototipa te svih varijanata sa specifičnim značenjima. On daje i kratak pregled dosadašnjih ponuđenih značenja genitiva, koja se protežu od „pripadanja nekoj kategoriji ili vrsti“ (od čega potječe i njegov naziv) još iz antičkog doba, preko „posjedovanja, prisvajanja, pridvojenosti“ (Simeon 1969: 391, prema Palić 2016: 17), do „ablativnosti, tj. odvajanja“ (Ivić 1983: 211, prema Palić 2016: 17). U gramatikama s naših prostora za genitiv se uglavnom tvrdi da izražava „ticanje“, tj. najopćenitiji odnos između dva entiteta, što se onda precizira ostalim pojedinim značenjima genitiva kao što su posvojnost, ablativnost, eksplikativnost... (Palić 2016: 18), ali on se napokon slaže s Belaj – Tanacković Faletar (2014.) da je temeljno značenje genitiva *ishodište*.

Dosadašnja proučavanja odričnosti

I razvitak odričnosti proučavan je s nekoliko aspekata. Formalni aspekt, generalno i u pojedinim jezicima, opisan je s aspekta generativne gramatike i tipologije u Willis et al (2013.). U toj monografiji pri proučavanju odričnosti razlikuje se zanijevanost cijele klauze od zanijevanosti njezinih dijelova. Pritom je zanijevanost cijele rečenice najrjeđa – češće je u pitanju zanijevanost dijela rečenice. Dio rečenice koji je pod niječnošću naziva se fokus odričnosti. Neki su jezici razvili posebne markere za te dvije vrste odričnosti.

² Do sličnog zaključka došli su i Haspelmath – Michaelis (2008.) proučavajući objekt u genitivu u njemačkom, engleskom, latinskom, francuskom i talijanskom jeziku, s tim da oni to navode terminom „pozadina“, u smislu sekundarne figure, u odnosu na primarnu, koja se kreće.

Jespersenov krug objašnjava nastanak odričnosti u nekim jezicima kao što su engleski i francuski – marker odričnosti (*ne*) bio je fonološki slab pa mu je bilo potrebno dodati neki pojačivač (u engleskom *nāwiht* = „ništa“, a u francuskom *pas* = „korak“), koji su također semantički izbljedjeli (pretpostavlja se da su na početku imali emfatično značenje), a naposljetku su i sami postali markeri odričnosti – u engleskom *not*, u kolokvijalnom francuskom *pas*. Jespersenov je krug poslije potvrđen i u drugim jezicima (njemačkom, staronorveškom, starogrčkom, nekim sjevernim dijalektima talijanskog, portugalskom, arapskom...). Prema Jespersenu, to je neprekidan proces i zbog toga se naziva krugom – jezici uglavnom imaju više markera odričnosti, od kojih se potencijalno (procesima gramatikalizacije) mogu razviti novi neutralni negatori. U slavenskim se jezicima taj proces zasad nije dogodio, pretpostavlja se zbog toga što *ne* može biti i pod akcentom, tako da nije fonetski oslabljeno.

Croftov se krug tiče egzistencijalnih klauza i podrazumijeva tri moguća stanja, na sinkronijskom ili dijakronijskom nivou: (1) negator egzistencijalnih i neegzistencijalnih glagola je isti, (2) postoji poseban oblik za niječni egzistencijalni predikat i (3) postoji poseban niječni egzistencijalni predikat, koji se izjednačava s negatorom ostalih glagola. Neki jezici imaju poseban pomoćni glagol u ulozi negatora, a mnogi su jezici razvili niječne imperative, tzv. prohibitive.

Jespersenov i Croftov krug nama nisu važni zbog toga što nisu utjecali na slavenski genitiv. Prijelaznost kao koncept također nije toliko bitna jer se podrazumijeva da slavenski genitiv dolazi uz prijelazne glagole, koji se u našem jeziku jasno razlikuju od neprijelaznih, ali je zanimljivo da u kontekstu stupnja prijelaznosti koji daju Hopper – Thompson (1980: 252, prema Bucci 2019: 26) odričnost predstavlja jedan od znakova slabe prijelaznosti.

Kognitivnolingvističko proučavanje odričnosti naglašava subjektivnost i afektivnost zanijekanih iskaza, povezano je sociolingvistički s kontekstom i često ima i tjelesnu dimenziju, u smislu pokreta koji također znače nijekanje. Odričnost se rabi za izjave ili modalne prosudbe. Prijedlozi se kao iskazi pragmatički koncipiraju kao objekti koji se stavljaju pred nekoga da bi ih razmotrio ili ispitaio. Za izjave se generalno smatra da mogu biti istinite ili neistinite i može ih se prihvatiti ili odbiti. Iskaz može biti jak ili slab. Opozicija se konceptualizira kao zapreka koja se stavlja ispred neprihvatljivoga viđenja ili izjave. Afirmacija se inače promatra u kontekstu snage. Tvrdnje nisu logički, nego fenomenološki konstrukt, povezan s perceptivnim iskustvom. Prihvaćanje se konceptualizira kao kontakt, a neslaganje podrazumijeva odmak, odbijanjem ili suprotstavljanjem.

Kako odričnost nikad nije logički konstrukt, ona se ne može povezati, recimo, sa znakom minus u matematičkome smislu, nego ju treba promatrati kao izraz osjećaja odbijanja. S obzirom na

to da su koncepcije povezane s osjetilnim svijetom, bazični su koncepti odričnosti sljedeći: (1) fizička destrukcija ili dezintegracija, (2) fizičko odbijanje i (3) suprotstavljanje (Lapaire 2006.). Odričnost, kao dio modalne konstrukcije, leži na ljestvici koja se može predstaviti kao: *istinito* > *vjerojatno* > *moguće* > *malo vjerojatno* > *neistinito* (Fleischman, Sweetser, Dancygier, prema Chilton 2006.). Pritom se istinito konceptualizira kao najbliže subjektu, a neistinito kao najudaljenije od njega. Uporaba odričnosti podrazumijeva i „duplikaciju“ stvarnosti – odnosno iskaz odričnosti uvijek izaziva i mentalnu sliku potvrđnosti čija je on negacija, dočim potvrđnost ne izaziva istovremeno i sliku odričnosti (Chilton 2006.; Sweetser 2006.), tj. može imati potencijalno neograničen broj mogućih negacija (Lewandowska-Tomaszczyk 2006.).

Moguće konceptualizacije odričnosti još su i: IZVAN naspram UNUTAR, MANJE naspram VIŠE, RAZDVAJANJE naspram SPAJANJA... Zanimajani su iskazi obilježeni, rjeđi i slabije se preferiraju u odnosu na jesne i samim tim što su dulji od njih. U istraživanjima dječjega govora, recimo, odričnost se prvo pojavljuje kao odbijanje, a tek potom kao logički sud (je li što istinito ili nije) te implicitna odričnost (bez formalnoga negatora, npr. *smrt*, *ćelav*, *zaboraviti* i sl.) (Lewandowska-Tomaszczyk 2006.). Kognitivnolingvistički aspekt odričnosti treba imati na umu pri semantičkoj analizi slavenskoga genitiva.

Dosadašnja proučavanja slavenskoga genitiva – podrijetlo i uvjeti za njegovu pojavu

Kad je posrijedi podrijetlo slavenskoga genitiva, postoji teorija da je i slavenski genitiv imao ulogu pojačivača u Jespersenovu krugu, prema teoriji da se razvio od partitivnoga značenja, kao i dosta poznatih pojačivača u svjetskim jezicima (kvantifikatori) (Minkov 2011., prema Willis et al. 2013: 366; v. i druge autore u Bucci 2019: 16–19). Tako je, ispočetka emfatičan, s vremenom postao neutralan, tj. gramatikaliziran, ali to se dogodilo još u praslavenskome, tako da nemamo konkretnih pisanih dokaza za tu tvrdnju.

Pirnat (2015: 22–28; v. i Harrer-Pisarkowa 1959: 9) daje nešto širi prikaz tumačenja podrijetla slavenskoga genitiva kao prvobitno partitivnoga, koje potječe od Meilleta, uz napomenu da je slabost tog tumačenja u tome što je partitivnost kao kategorija inače opstala u slavenskim jezicima, a pojavljuje se i u najstarijim staroslavenskim tekstovima, u kojima je genitiv uz odričnost pravilo. Druga je teorija da se slavenski genitiv razvio iz ablativa, a predložili su je Potebnja, Kudrjavskij i Minkov (za poljski jezik Bystron, v. Harrer-Pisarkowa 1959: 9). Il'čenko podupire tu tezu činjenicom da se slavenski genitiv razvio u jezicima u kojima je došlo do spajanja genitiva i ablativa. Iako postoje jezici u kojima je također došlo do spajanja genitiva

i ablativa, a koji nisu razvili tu pojavu, koncept *ishodišta* koji su za genitiv ustanovili Belaj i Tanacković Faletar (2014.) izgleda da podržava tu tezu.

Proučavajući slavenski genitiv sa sinkronijskoga i dijakronijskog aspekta, znanstvenici su izdvojili brojne uvjete za njegovu pojavu. S tipološkog aspekta Miestamo (2014.) kao jedno od mogućih objašnjenja za pojavu objekta u genitivu iza zanijekanih glagola navodi Givónovu tezu o nereferencijalnome razumijevanju objekta iza glagola u niječnome obliku, koja se u nekim jezicima i formalno izražava genitivom umjesto akuzativa. To se objašnjava time što se zanijekani iskazi rabe u kontekstu koji podrazumijeva da je jesna inačica iskaza već poznata, tj. zanijekani je iskaz podrazumijeva, pa on nema potrebu za uvođenjem nove referencije. To potvrđuju neki oceanski jezici koji uz glagol u niječnome obliku podrazumijevaju isključivo dopunu s neodređenim članom. Miestamo navodi i tezu da se svršeni vid ne slaže s niječnošću, koja se ne može primijeniti na sve jezike, ali se u nekima ipak događa.

Možda je najpoznatija Timberlakeova (2016.), još uvijek strukturalistička, teorija individualizacije, da je tako nazovemo. Prema toj teoriji, koja se odnosi na pojavu genitiva ili akuzativa s niječnim oblikom glagola u ruskome jeziku, što je imenica individualiziranija, to će se ona prije pojaviti u akuzativu umjesto u genitivu. Preciznije, individualiziranije su vlastite imenice naspram općih, konkretne naspram apstraktnih (v. i Krasovitzky 2011: 8; Pirnat 2015: 12), brojive naspram nebrojivih (v. i Krasovitzky 2011: 8), one koje označuju živo nasuprot onima koje označuju neživo, u jednini naspram onih u množini te određene naspram neodređenih. Uz pojačivače (*nikakav, nijedan, ni*) imenica se redovito pojavljuje u genitivu (v. i: Partee et al. 2012: 5; Pirnat 2015: 9, 12), što se tumači nemogućnošću individualizacije koju pojačivači podrazumijevaju. Ako se objekt pojavi bliže početku rečenice, što je neuobičajen red riječi, on je individualiziran i stoga se češće pojavljuje u akuzativu, iako tu izbor padeža ovisi i o drugim parametrima. Imenice koje se pojavljuju s određenim dopunama također su individualiziranije, pa će se one češće pojaviti u akuzativu. Razloge za tu pojavu Timberlake pronalazi u Jacobsonovom tumačenju genitiva, koji se (zbog njegova (i) ablativnog značenja, npr. Meillet 1897: 145–146) odnosi više na kvantifikaciju sudjelovanja nego na samog konkretnog sudionika u govornoj situaciji. Što je objekt individualiziraniji, to je manje sklon kvantifikaciji i samim tim manje pogodan da iskaže odsutnost u iskazu. To se proteže i na čisto morfološki uvjet, pa se tako imenice druge sklonidbe, kod kojih se jedino i morfološki razlikuju akuzativ i genitiv (osim imenica muškoga roda koje označuju neživo), što ih na neki način individualizira, češće pojavljuju u akuzativu nego u genitivu (v. i Pirnat 2015: 13). Što se tiče uvjeta koji se odnose na glagole, oni se promatraju u odnosu na kvalitetu odričnosti – ako je odričnost ograničena na glagol ili oslabljena, vjerojatniji je akuzativ, a ako se odričnost prenosi

na objekt ili nije oslabljena, vjerojatniji je genitiv. Tako će se genitiv češće pojaviti uz lični glagolski oblik nasuprot infinitivu koji uvodi niječni lični glagolski oblik, osobito u višestrukosloženome glagolskom predikatu (v. i Pirnat 2015: 10, 13), zatim uz nesvršene glagole (v. i Krasovitzky 2011: 8; Pirnat 2015: 13), indikativ, nasuprot kondicionalu i imperativu (v. i Pirnat 2015: 11), jesni, nasuprot upitnog oblika (v. i Pirnat 2015: 13), ako je jedini objekt, nasuprot prisutnosti i drugih (daljih) objekata (v. i Pirnat 2015: 13) te uz glagole percepcije, emocije, kreacije i posjedovanja (v. i Borschev et al. 2007.; Partee et al. 2012.; Pirnat 2015: 9).

Uza slavenski genitiv u najužem smislu, proučavala se uporaba genitiva u rečenicama s egzistencijalnim glagolom ili u egzistencijalnim konstrukcijama te genitiv u vremenskom značenju, ali ta proučavanja u ovom radu neće biti uzeta u obzir stoga što nisu zanimljiva jer se u rečenicama s egzistencijalnim glagolima u našem jeziku, na osnovi dosadašnjih zapažanja, uvijek pojavljuje genitiv.³ Genitiv u vremenskom značenju također ne pokazuje neke karakteristične značajke (osim što mu je neophodan determinator i što je uglavnom zamjenjiv akuzativom, osim kad mu je obvezatni determinator u apoziciji, npr. Jahić et al. 2000: 388).

S kognitivogramatičkog aspekta slavenskim genitivom odnosno genitivom odričnosti bavili su se spomenuti Berg-Olsen (2004.) za latvijski i Koike (2004.) za staroengleski, tumačeći slavenski genitiv partitivnošću. Za hrvatski, najviše pozornosti posvetili su mu Belaj – Tanacković Faletar (2014.; 2017.). U prvoj knjizi slavenski genitiv i Belaj – Tanacković Faletar (2014.) relativno kratko objašnjavaju konceptom partitivnosti: „(...) ta je genitivna podskupina po svojoj konceptualnoj strukturi, tj. prirodi povezanosti sa shematičnim genitivnim značenjem *ishodišta*, zapravo vrlo slična dijelnome genitivu. Radi se naime o tome da se genitivom i ovdje (...) kodira potencijalna, apsolutna količina kakvoga konkretnog ili apstraktnog, brojivog ili nebrojivog entiteta, ali se rečenicama u kojima se ostvaruje slavenski genitiv zapravo izriče *nepoželjnost i najmanjega dijela* koji se na konceptualnoj razini prema partitivnom obrascu izdvaja iz matične cjeline kao svoga *ishodišnoga položaja* (...)“. Što se tiče akuzativa u toj ulozi: „(...) u slučaju akuzativnoga kodiranja zahvaćenost cjeline glagolskim procesom bila bi negirana izravno, a ne preko njezinih manjih sastavnica, budući da se tim padežom orijentir

³ Npr. „Serbian and Croatian manifest genitive case in all existential constructions with both affirmative and negative forms of existential clauses (involving *ima* ‘there is/are’ and negative *nema* ‘there isn’t/aren’t’ in the present tense, and forms of *biti* ‘be’ in other tenses).“ (...) The genitive of negated existential subjects seems to derive historically from the use of the genitive in existential sentences generally. While this use is most clearly attested today in Bosnian, Croatian, and Serbian, it is found sporadically across the early Slavonic languages (...), Willis et al. 2013: 363, 377)

profilira u svojoj cjelovitosti, kao kompaktan i jasno omeđen entitet.“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 288–290)

U svojoj drugoj knjizi Belaj i Tanacković Faletar (2017: 183–190) nešto se više posvećuju slavenskome genitivu. Sam slavenski genitiv svrstavaju u rubne, tj. neprototipne objekte po kriteriju određenosti, pa je objekt u akuzativu tipično određen, a u slavenskom genitivu neodređen (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 184; 188). Neodređenost i potječe iz „koncepta generičnosti, tj. uopćenosti, kojim se poništava referencija na graničnost i pravilnost, no potpuno je točan samo ako objekt označava varijantu, a ne i tip“,⁴ odnosno objekt koji označuje tip može se pojaviti u genitivu i kad je određen (nekim pridjevom), dok su varijante obvezatno u akuzativu (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 187).⁵

Slavenski genitiv i genitiv odričnosti u slavenskim i neslavenskim jezicima

Od neslavenskih jezika, genitiv odričnosti najpoznatiji je u finskome jeziku, u kojemu se pojavljuje po pravilu, i to uz nesvršene glagole (Karlson 2003., prema Bucci 2019: 24; Koptjevskaja-Tamm – Wälchli 2001: 651). Obvezatan je i u estonskom (Nurk – Ziegelmann 2011., prema Bucci 2019: 24; Koptjevskaja-Tamm – Wälchli 2001: 652) te baskijskom (Etxeberria 2015., prema Bucci 2019: 25). U litavskom je genitiv odričnosti prisutan, a pojavljuje se i u složenom predikatu (Arkadijev 2016., prema Bucci 2019: 22; Koptjevskaja-Tamm – Wälchli 2001: 652); Scleicher ga 1856. godine opisuje uz partitivni genitiv. U

⁴ „Razlika između tipa i varijante u kognitivnoj gramatici objašnjava se preko pojma **domene varijantnosti** u kojoj samo varijanta, ne i tip, zauzima **točno određeno mjesto u prostoru** kada je riječ o nominalnim kategorijama, tj. točno određeno vremensko razdoblje kada su u pitanju glagoli, koje se ostvaruje preko njihovih finitnih oblika (...) Razlika dakle između tipa/podtipa s jedne strane i varijante s druge očituje se u tome što se varijanta, kada govorimo o imenicama, smješta u točno određeni prostor jasno određenih granica u domeni varijantnosti (...) za tip se može reći da je **potencijalna veličina** čija se konceptualizacija ostvaruje u **shematičnom prostoru tipa**, ono za što postoji mogućnost da bude realizirano u konkretnom trenutku i na konkretnom mjestu, odnosno, preslikano na jezik, u konkretnom komunikacijskom kontekstu. Nasuprot tipu varijanta je, tj. imenska sintagma, **aktualna veličina**, tj. nešto što je ostvareno na **specifičnom mjestu** u domeni varijantnosti, tj. lociranjem izabrano od svih potencijalnih realizacija (...) koje čine **maksimalnu ekstenziju** tipa (Et), odnosno sve njegove potencijalne varijante.“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 119–120)

⁵ Slično nalazimo i kod Miestamo (2014: 63): „There is a pragmatically motivated tendency for an indefinite noun phrase to have a non-referential reading under the scope of negation. The grammatical effects of negation on the use of articles and determiners, including class markers, result in marking the noun phrases as non-referential and are thus motivated by the connection between negation and non-referentiality.“ Također: „There is a general tendency for indefinites in the scope of negation to be non-referential. This tendency is motivated by the discourse context of negation. Negative sentences are used in contexts in which the corresponding affirmative is present in one way or another; typically, the speaker assumes that the hearer believes the corresponding affirmative to be the case. Negatives are therefore not used to introduce new referents to the discourse. Referential objects are first introduced in affirmatives and appear as definite in negatives.“ (Miestamo 2014: 81) Tako i kod Borchev et al. (2007.) „Genitive indirectly signals a decrease in specificity or referentiality, often implicating non-existence in a given location, or absence from an observer’s perceptual field.“; „when there are semantic differences between alternating Gen and Acc, they always go in the same direction: Acc towards specific, Gen towards non-specific.“

latvijskom se pojavljuje ponekad, u emfatičnom iskazu, ali se sve češće zamjenjuje akuzativom (Berg-Olsen 2009., prema Bucci 2019: 23) u standardu, dok neki njegovi dijalekti čuvaju čak čisto sintaktički uvjetovan genitiv odričnosti (Nau 2014., prema Bucci 2019: 23). U staropruskom su zabilježena samo dva primjera, s tim da je jedan od njih vjerojatno partitivni genitiv (Trautmann 1910., prema Bucci 2019: 23).

U staroengleskom jeziku genitiv odričnosti objašnjava se s kognitivnog aspekta partitivnim značenjem (Koike 2004: 302–308), što je često objašnjenje s kognitivnog aspekta i u drugim jezicima (i Belaj – Tanacković Faletar polaze od partitivnosti u objašnjavanju slavenskoga genitiva u hrvatskom jeziku). Genitiv odričnosti u ostalim germanskim jezicima pojavljuje se vjerojatno pod utjecajem prijevoda Biblije sa starogrčkog, u kojem se također pojavljuje, npr. kod Homera (Harrer-Pisarkowa 1959: 10). Ispituje ga prvo Grimm (1897., prema Bucci 2019: 16), koji genitiv odričnosti ne razlikuje od partitivnoga genitiva. Njega slijede Winkler (1896.) i Willmans (1909., oba prema Bucci 2019: 17), koji čak primjećuje da neki primjeri genitiva odričnosti nemaju nikakve partitivnosti, ali ne ide dalje od toga, zatim Streitberg (1920., prema Bucci 2019: 18), koji zaključuje da se genitiv odričnosti, s partitivnim značenjem, gubi i ustupa mjesto akuzativu. Brugmann i Delbrück (1911., prema Bucci 2019: 17) za gotski, u usporedbi s nekim slavenskim jezicima i grčkim, smatraju da genitiv označuje potpunu odričnost te upućuju na odsutnost akcije glagola u niječnome obliku čiji se objekt nalazi u genitivu, ali to vrijedi i za glagole u jesnome obliku pa smatraju da nema razloga posebno odvajati genitiv odričnosti, dok Behaghel (1923., prema Bucci 2019: 17) smatra da genitiv odričnosti ipak treba posebno analizirati. Wright (1951., prema Bucci 2019: 18) također se drži partitivnog značenja ističući da se češće pojavljuje uz pojačivače, u pitanjima te s neodređenim zamjenicama. Guchman (1958., prema Bucci 2019: 18) taj genitiv pripaja adnominalnome genitivu, ne referirajući se na partitivnost, dočim ga Miller (2019., prema Bucci 2019: 18) razmatra zajedno s partitivnim genitivom. Breitbarth (Willis et al. 2013: 195–196) zaključuje da se genitiv odričnosti češće pojavljuje s pojačivačem, koji onda ulazi u Jespersenov krug. Heindl (2017., prema Bucci 2019: 19) uspoređuje genitiv odričnosti u germanskom s onim u slavenskim jezicima i zaključuje da on ne ovisi o svršenome glagolskom vidu kao u ruskom i finskom, s tim da uza svršene glagole ima partitivnu, a uz ostale ima funkciju statičnosti.

Slavenski je genitiv posvjedočen u većini slavenskih jezika barem u nekom razdoblju njihova razvitka, uz različite uvjete i nivo obvezatnosti u pojedinima (Willis et al. 2013: 349). Generalno gledano, u svim slavenskim jezicima češći je u najranijim zabilježenim stadijima nego danas, a u staroslavenskom se pojavljuje po pravilu u velikoj većini slučajeva (Willis et al. 2013: 350–351).

U staroslavenskome genitiv kao padež objekta nakon niječnoga oblika glagola bio je pravilo, bilo da su u pitanju vlastite ili opće imenice, konkretne ili apstraktne, one koje označuju živo ili neživo, poznate ili nepoznate, uz supin obvezatno, a izuzeci su se u akuzativu, prema Večerki, pojavljivali u slučajevima kada je riječ o retoričkome pitanju, nakon imperativa, kad je zanijekan neki drugi rečenični član, ne predikat, uz pojačivače (osobito uz veznik *nb*), uza složeni predikat – kad je zanijekan pomoćni glagol, a ne infinitiv, u konstrukciji akuzativ s participom, ako je objekt ispred – ne iza zanijekanoga glagola kako je uobičajeni red riječi, kod zamjenice *ničbtože* te ako je zanijekani glagol jako udaljen od objekta (Večerka 1993: 252–254). Kod Meilleta (1897: 154–155) navedene su i lične zamjenice u nenaglašenome obliku.

U ruskom jeziku slavenski se genitiv pojavljuje do 17. stoljeća, kada počinje prodor akuzativa (Willis et al. 2013: 351), osobito od 19. stoljeća (Krasovitzky et al. 2011: 1). Za suvremeni ruski jezik zabilježeno da se pojavljuje s razlikom u značenju i podrazumijeva manju određenost (Borschev et al. 2007.; Partee et al. 2012. i drugi radovi istih autora) i individualiziranost (Timberlake 2016: 339). Može ovisiti i o količinskom atributu, pa se tzv. slabi kvantifikatori pojavljuju u genitivu s promjenom značenja, a jaki bez promjene značenja (Borschev et al. 2007.; Partee et al. 2012.). Napokon, u ruskom je jeziku genitiv u stilističkom smislu formalniji nego akuzativ (Timberlake 2016: 354; Pirnat 2015: 13).⁶ Neodređena zamjenica uvijek se pojavljuje u genitivu (Pirnat 2015: 6). Bilo je i tvrdnji da objekt u slavenskom genitivu ne može uvesti zavisnu atributsku klauzu, ali su pronađeni i takvi primjeri, samo s nešto modalnijim značenjem nego kada je objekt u akuzativu (Borschev et al. 2007.; Partee et al. 2012.). Semantički gledano, ustanovljeno je da se genitiv pojavljuje samo ako je objekt (semantički) zahvaćen „poljem odričnosti“ (*the scope of negation*) (Babby 1980: 157–158, prema: Krasovitzky 2011: 4), dakle ako se odričnost ne odnosi na objekt u cijelosti nego samo na neku njegovu osobinu, pojavljuje se akuzativ (Pirnat 2015: 10).

U bjeloruskom i ukrajinskom pojavljuje se uz neodređene imenice, ali nije obvezatan, dok se uza složene predikate ne pojavljuje (Arkadijev 2015: 6). U bjeloruskom uporaba genitiva podrazumijeva vremenski ograničeno značenje (Pirnat 2015: 17).

U poljskom se jeziku slavenski genitiv pojavljuje samo u izravnom objektu, obvezatan je i načelno ne ovisi o značenju ni imenice u objektu ni glagola u predikatu (Heinz 1955: 84, prema Stolac – Vlastelić 2004: 7), a pojavljuje se i kod složenoga predikata kad je zanijekan zapravo pomoćni glagol, a ne punoznačni prijelazni (Arkadijev 2015: 1; Witkos 2008.; Willis et al. 2013:

⁶ Zabilježena je i razlika u značenju kad se genitiv nađe uz glagole uz koje je moguća pojava i akuzativa, u kojem slučaju on ima egzistencijalno značenje (Pirnat 2015: 11), ali se to odnosi na jesne oblike glagola pa ne ulazi u ovu temu.

359–360; Miestamo 2014: 70; Błaszczak 2001...). Objekt dolazi u akuzativu ako je praćen nezavisnim veznicima *tylko* (samo)⁷ ili *lecz* (ali), kao i u slučaju višestrukosloženoga zanijekanog predikata, pojave objekta ispred glagola ili udaljenosti objekta od glagola (Harrer-Pisarkowa 1959: 25–26), ali se zato akuzativ iz priložnih odredbi također pretvara u genitiv ako je glagol u predikatu zanijekan (Pirnat 2015: 17). Također, događa se da se genitiv pojavljuje i uz jesni oblik glagola u zavisnoj klauzi kad je glavna zanijekana (Harrer-Pisarkowa 1959: 14), a u akuzativu će se prije pojaviti i imenice i lične zamjenice ženskog roda (Harrer-Pisarkowa 1959: 28). Ipak, značenje genitiva i akuzativa u istoj rečenici može se razlikovati u smislu da genitiv podrazumijeva privremenost i veže se više uz svršene glagole (Koptjevskaja-Tamm – Wälchli 2001: 651, 654). Akuzativ se rijetko pojavljuje samo u 16. i 17. stoljeću, ali se to objašnjava utjecajem stranih jezika ili specifičnim konstrukcijama u spomenicima, kakvo je npr. retoričko pitanje, ili neuobičajen red riječi, kao npr. akuzativ ispred glagola; uporaba akuzativa stilski je obilježena (Willis et al. 2013: 361; Harrer-Pisarkowa 1959.).

U slovačkom je vrlo rijedak i stilski obilježen, u češkom se pojavljuje samo još u nekim ustaljenim konstrukcijama ili uz pojačivače (kao *ani*) (Pirnat 2015: 16; inače iščezava već u 18. stoljeću, Willis et al. 2013: 361–362; Hausenblas 1958., prema Večerka 1960: 173), u donjolužičkom se bolje čuva, dok je u gornjolužičkom uglavnom vezan uz glagole *měć* (imati), *dać* (dati), *dostać* (dobiti) i *wědžec* (znati), ali je generalno u opadanju (Willis et al. 2013: 362). U slovenskom jeziku slavenski je genitiv načelno obvezatan (Horvat 1862.), ali se ne mora pojaviti u konstrukcijama *ne le (samo) – temveč (ampak, marveč) (tudi)* (ne samo – nego (i)) ni kada je objekt negativna (*nič* – ništa) ili neodređena zamjenica (*kaj* – nešto) (Pirnat 2015: 6). Neobvezatan je i uz složeni (i višestrukosloženi) predikat, a kada glagol može uvesti dva izravna objekta, ako je zanijekan, oba se objekta mogu pojaviti u genitivu (Pirnat 2015: 7; Willis et al. 2013: 363). Ispitivan je u odnosu na rod i broj imenice, složenost predikata, glagolski vid i način te vrstu imenske riječi (imenica ili zamjenica) u objektu (Pirnat 2015: 31) i zaključeno je da kategorije brojivosti ili živosti ne utječu na uporabu slavenskoga genitiva te da je on češći u obilježenu izrazu.

U hrvatskome jeziku „uporaba genitiva sintaktički (je) uvjetovana i [da] o njoj ne prosuđuju semantičke razlike koje bi proizlazile iz leksičkog značenja riječi kojima se izriče predikat ili objekt (...) slavenski genitiv ima karakter naglašavanja, pojačavanja nijekanja, ali sam u rečenicu ne unosi nikakvu značenjsku razliku. Nepostojanje jasne semantičke razlike između slavenskoga genitiva i akuzativa u istoj poziciji ne znači ipak da nema nikakvih semantičkih

⁷ Prema *Gramatici bosanskog jezika*, *samo* se ne smatra veznikom (Jahić et al. 2000: 416).

razloga za postanak i upotrebu genitivnih konstrukcija“ (Stolac – Vlastelić 2004: 7, kao i Gortan-Premk 1971: 85). Antica Menac (1979: 68–76) pokazuje kako postoji razlika u značenju: genitiv podrazumijeva egzistencijalno značenje, kao u ruskom: *nisam vidio nereda*, podrazumijeva da nereda uopće nije ni bilo, dok *nisam vidio nered* znači da je nereda bilo, ali ga subjekt nije vidio. Pokazne (*ovo, ono, to*), upitna (*što*) i odrična zamjenica (*ništa*) uvijek se pojavljuju u akuzativu (Katičić 2002: 145; Vince 2008: 623; Pirnat 2015: 15). Genitiv se češće pojavljuje i uz pojačivače *ni, nikakav, nijedan* te uz glagol *nemati*. Glagoli koji ne podliježu pasivizaciji, odnosno statični glagoli, češće imaju objekt u genitivu (Vince 2008: 617). Generalno, u hrvatskome jeziku slavenski se genitiv veže uz obilježnost izraza, egzistencijalno značenje i neodređenost i smatra se obilježenom, tj. dijalektalnom ili arhaičnom konstrukcijom (Katičić 2002: 144; Vince 2008: 623; Stolac, Vlastelić 2004: 9).⁸

U starohrvatskom je već zabilježen uzmak genitiva (npr. Eterović – Vela 2013: 132; ne spominje ga ni Kuzmić 2009.; 2011.). U akuzativu se češće pojavljuju imenice muškoga roda, imenske riječi u jednini, modificirane, tematizirane (stavljene na početak rečenice, isto i u: Stolac – Vlastelić 2004: 8; Vince 2008: 619), a u genitivu ako je zanijevanost naglašena (pojačivačem) (Vince 2008: 620; Stolac – Vlastelić 2004: 8), ako je glagol statični, nesvršeni ili u neličnom glagolskom obliku (Vince 2008: 617, 621). Ako je predikat složen, osobito ako je umjesto infinitiva upotrijebljena konstrukcija *da* + prezent, akuzativ je češći (Vince 2008: 622). Osim toga, ustanovljeno je da se u jeziku Tituša Brezovačkog slavenski genitiv pojavljuje i „u rečenicama u kojima nije izrečen zanijevani glagol“ (Stolac – Vlastelić 2004: 8), s tim da se u slavenskom genitivu pojavljuje najčešće zamjenica *to*, te je najčešći uz glagol *nimati* (Stolac 1992: 173).

Za srpski jezik uglavnom vrijedi isto što i za hrvatski kad je slavenski genitiv u pitanju (npr. Belić 1951: 224; Gortan-Premk 1962.; Stevanović 1969: 197–198; Minović 1987: 9). Prema Feleszku (1995: 64–65) slavenski je genitiv (semantički) uvjetovan neodređenošću u odnosu na akuzativ u istoj konstrukciji, dok se zanijevani glagol smatra semantički markiranim u odnosu na jasniji oblik, a markiranost je glagola uvjet za pojavu genitiva umjesto akuzativa. I on navodi kako su zamjenice *to, što...* određene i stoga se pojavljuju uvijek u akuzativu.

⁸ U Willis et al. (2013: 364) iznosi se čak kategorična tvrdnja o gubljenju slavenskoga genitiva u hrvatskome i srpskome jeziku: „(...) genitive of negation on direct objects of the kind found elsewhere in Slavonic (poljski, slovenski – Z. K.) has been lost.“

Slavenskome genitivu u bosanskom jeziku nije posvećivana posebna pozornost pa se u pregledima slavenskih jezika navodi uz podatke iz hrvatskog i srpskog jezika⁹, ali se ističe i da detaljniji podatci za neke kategorije nisu poznati.¹⁰ Tim je slijedom on vjerojatno i u *Gramatici bosanskog jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000: 378) proglašen rijetkim. Nešto više pozornosti posvetio mu je Kalajdžija (2012: 312–314) u svojoj doktorskoj disertaciji o jezičnom izrazu Hörmannove zbirke usmene epike u odnosu na novoštokavsku folklornu koine ustanovivši da se on rabi ponajprije iz metričkih razloga. I Darinka Gortan-Premk (1962: 136) primijetila je „da se slovenski genitiv daleko više čuva u jeziku pisaca iz Bosne i Hercegovine nego u jeziku pisaca iz drugih krajeva“. Pogledamo li, s druge strane, dijalektološke opise, ustanovit ćemo da se u svakom bosanskohercegovačkom govoru koji je opisan slavenski genitiv bilježi kao uobičajen,¹¹ za razliku od susjednih govora iz Hrvatske, Srbije i Crne Gore.¹² Ti podatci iz literature svjedoče da je u bosanskohercegovačkim govorima slavenski genitiv ipak očuvan te se nameće potreba da se slavenski genitiv na prostoru Bosne i Hercegovine detaljnije prouči, odnosno da se ustanovi koliko se često i pod kojim uvjetima pojavljuje, da se osvijetli njegov povijesni razvitak te na taj način eventualno predvidi njegova dalja sudbina.

Korpus

Primarni cilj ovoga istraživanja jest istražiti sadašnje stanje i razvitak slavenskoga genitiva u bosanskohercegovačkim govorima. No s obzirom na to da se namjerava istražiti dijakronijski aspekt, istraživanje se neizbježno mora služiti i dokumentima književnoga jezika, odnosno

⁹ Npr. „The primary function of the genitive – without prepositions – is to express possession (see above). It also expresses negation (for example, a negative direct object may be genitive – a feature now archaic in B/C/S and Czech and losing ground everywhere) and absence“ (Sussex i Cubberley 2006.)

¹⁰ „Browne & Alt (2004: 70) say that “In present-day BCS such genitive objects are archaic and elevated in style except in fixed phrases and in two further circumstances: as object of *nemati* ‘not to have’ [28] and when negation is strengthened by *ni, nijedan, nikakav* ‘not even, not a single, no’ [29]” (...) No data on long-distance contexts is provided by the sources at my disposal.“ (Arkadijev 2015: 5)

¹¹ U Derventi (Baotić 1983: 156), Posavini (Baotić 2012: 43; Ivšić 1913: 123–135), Kostrču (Baotić 1979: 235–242), Tuzli (Brabec 2012: 138, 150–238), Tuholju (Halilović 1990: 335–336; 353–356), Fojnici (Brozović 2012: 390; 409–413), slijevu Lašve (Valjevac 2002: 269–285), Visokom (Valjevac 1983: 352–354), Sarajevu (Karavdić 2014.), južnoj Bosni i visokoj Hercegovini (Đurović 1992: 334–365), Usori (Okuka 1973: 208–213), Rogatici (Jahić 1983: 383–401), Capardama kod Zvornika (Đukanović 1983: 262, 286–289), istočnoj Bosni (Jahić 2002: 207–215), Podrinju (Simić 1978: 91; 111–117), istočnoj Hercegovini (Peco 1964: 166, 189–195), Podveležju (Peco 1983: 277), međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke (Halilović 1996: 235–245), Rami (Okuka 1983: 125–133), Livnu i Duvnu (Ramić 1999: 394; 419–425), Baniji i Kordunu (Petrović 1978: 174–194), Zmijanju (Petrović 1973: 152, 194–202), Imotskoj krajini (Šimundić 1971: 191; 208–213), zapadnoj Bosni (Dešić 1976: 278–280; 312–316; Peco 1982: 187–203)

¹² Npr. Ivšić 1913: 113; Lisac 2003: 37; Čupić 1977: 112, Sekereš 1975: 189; 1980: 181; Nikolić 1972: 695, Simić 1980: 28–29.

starim tekstovima u kojima i na osnovi kojih se razvijao književni jezik. Pritom, izabrani su tekstovi u kojima je najveći udio dijalekta.

Tako se korpus za ovo istraživanje sastoji iz tri dijela. Prvi predstavljaju objavljeni opisi i dijalektološka građa bosanskohercegovačkih govora. Povađeni su svi izravni objekti uz zanijekani glagol, i oni u genitivu i oni u akuzativu. Ubrojani su i primjeri iz opisa, jer su ponegdje dani primjeri kojih nema u tekstovima. Za razliku od starijih tekstova, ovdje nisu analizirani primjeri uz jesni oblik glagola jer se oni uglavnom uklapaju u sintaktički opis koji nude suvremene gramatike, a i dani su često uz eksplicitan opis tako da pretpostavljamo da su nam u samom opisu dane sve bitne značajke (npr. glagoli uz koje se genitiv pojavljuje i kad glagol nije u niječnome obliku, koje smo izuzeli iz korpusa). Tako glavni korpus ovdje čine primjeri objekta u genitivu, a kontrolni objekta u akuzativu.

Drugi je korpus iz razdoblja osmanlijske uprave nad Bosnom i Hercegovinom. To su krajišnička pisma, koja su nastajala uglavnom u razdoblju od 16. do 18. stoljeća. Taj je korpus odabran jer od svih tekstova pisanih u ovom razdoblju (pod osmanlijskom vlašću) najbolje odražava govorni jezik jer je riječ o praktičnoj prepisci o konkretnim stvarima između bosanskih i hrvatskih velikaša. Ostali oblici, kao što su franjevačka i alhamijado književnost, imaju književni ili znanstveni karakter te svoj jezički uzus, nastao iz želje da budu razumljivi što širemu pučanstvu (v. npr. Gabrić Bagarić 2014: 35–36; Kalajdžija 2019: 27, oboje se pozivajući na: Brozović 1970), što ih odvaja od govornoga jezika, pa bi istraživanje ovih tekstova više odgovaralo proučavanju razvitka književnog jezika, što se odnosi i na primjere iz usmene epike (Kalajdžija 2012: 33). Iskorišteni su transkripti krajišničkih pisama koje je kao dodatak svojoj doktorskoj disertaciji načinila dr. Lejla Nakaš, a odnose se na cijelo područje Bosne i Hercegovine i nešto šire: Hercegovinu (istočnu i zapadnu, do Cetine), Klis (s Livnom kao centrom), Bosansku krajinu (Bihać, Kostajnica, Dubica, Gradiška, Banja Luka), Sarajevo, te Krčko-lički, Požeški i Cernički sandžak. Taj je izvor odabran zbog toga što je najnoviji, najiscrpniji te zato što je Nakaš uzela u obzir i prije objavljena pisma (npr. Rački 1879.; 1880.; Strohal 1914.; Nežirović 2004.) te ih ponovno precizno pročitala, gdje je bilo moguće usporedila s originalima te ispravila pogreške koje su se nalazile u njima (usp. Nakaš 2010: 11). Treći je korpus srednjovjekovni i kao onaj koji je najbliži govornom jeziku odabrane su srednjovjekovne povelje nastale na tlu današnje Bosne i Hercegovine. Povelje su većinom sačuvane u Dubrovačkom arhivu, iako poneke i drugdje (u Hrvatskoj, Mađarskoj, Italiji...), a podrazumijevaju trgovačke ugovore između bosanskih i humskih vladara i Dubrovnika, kao i pisma u povodu novčanih i pravnih pitanja te darovnice (Solovjev 1949: 79–84). Natpisi na stećcima, osim njihova skromnog obujma, iako također odražavaju govorni jezik, nisu uzeti u

obzir jer su skloni formulama, zbog čega u njima nema dovoljan broj primjera za proučavanje. Evandjelja, bez obzira na redakcijske inovacije, ipak pripadaju staroslavenskom jeziku i uzeta su u obzir onim što je o slavenskom genitivu u staroslavenskom napisano u literaturi. Korpus povelja čine transkripti koje je također priredila dr. Nakaš u *Konkordancijskom rječniku ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne* (2011.), kao najnoviji, najiscrpniji i najprecizniji (u odnosu na npr. Čremošnik 1948.; 1950.; Miklosich 1858.; Stojanović 1929.; 1934.).

Kako iz starijih razdoblja imamo samo tekstove, ne i njihove sinkronijske opise, to su povraćeni svi primjeri izravnoga objekta pa za oba razdoblja imamo po tri potkorpusa: onaj s izravnim objektima u genitivu iza glagola u niječnome obliku kao glavni, te s izravnim objektima u akuzativu uz niječne oblike glagola i izravnim objektima uz glagole u jesnom obliku, kao dva kontrolna korpusa. Prvi kontrolni korpus poslužit će za usporedbu s glavnim u smislu čestoće pojavljivanja, a drugi da se ustanove eventualni drugi uvjeti zbog kojih se pojavljuje genitiv ili akuzativ.

Kao mogući izvor nadaje se i anketa *Pitanja o govoru prostoga naroda* iz 1897. godine, autora Milana Rešetara, kao najraniji izvor dijalektnih podataka u slavenskom svijetu, a i šire. U njima se daju odgovori na 150 pitanja s 215 punktova iz cijele Bosne i Hercegovine. Upitnike su popunjavali učitelji, svećenici i činovnici s danih punktova (Halilović 2009: 23–25) Ipak, s obzirom na to da upitnike nisu popunjavali lingvisti pa su podatci koje ona nudi (ne samo za slavenski genitiv) često sumnjivi, kao i da je slavenski genitiv ispitivan s pomoću samo četiri primjera u jednom pitanju, ta anketa nije relevantna za naše ispitivanje. To će potvrditi i detaljniji podaci iz nje koji će biti izneseni na odgovarajućim mjestima.

Predmet istraživanja

U ovom radu pod slavenskim se genitivom podrazumijeva genitiv objekta zanijevanoga prijelaznog glagola, koji je zamjenjiv akuzativom bez promjene značenja (Jahić – Halilović – Palić 2000: 378; Težak – Babić 1996: 200; Silić – Pranjković 1997: 300; Stevanović 1969: 75; Stanojčić – Popović 2008: 244...). U razmatranje ne ulazi partitivni genitiv stoga što su razlozi za njegovu uporabu naglašavanje partitivnosti, a slavenski genitiv u užem smislu ovisi isključivo o zanijevanosti glagola, pa tako ni oni primjeri, barem u korpusu iz 20. stoljeća, kod kojih se osjeti i partitivno značenje (npr. *Neće da donese ni vode ni drva; ja neš šale uzeti mekinja*). Test za partitivni genitiv u dijalektnom korpusu jest stavljanje glagola u jesni oblik – ako imenska riječ i dalje može stajati u genitivu, onda je riječ o partitivnom ili eventualno nekom drugom genitivu i takvi primjeri nisu uzeti u obzir. Kako genitiv koji dolazi uz glagol

nemati upotrijebljen bezlično nije slavenski genitiv jer se podjednako pojavljuje i kad glagol nije u niječnome obliku, i ti će primjeri biti izuzeti iz razmatranja.¹³ S druge strane, ostavljeni su primjeri s glagolom *nemati* kad je u ličnoj uporabi, ali samo s imenicama čija je semantika takva da se načelno ne bi mogle staviti u oblik partitivnoga genitiva (npr. *Nema lične karte; nisam imo sestrē – *(on) ima lične karte; *imao sam sestrē*). Iako njihova pojava u genitivu u egzistencijalnim rečenicama (npr. *nema (moje) sestre, negdje je nestala*) ostavlja mogućnost da se i ovdje pojavljuju s apstraktnom partitivnošću, nemogućnost njihove zamjene akuzativom bez promjene značenja (**nema (moja) sestra, negdje je nestala*) uzeta je kao argument da je ovdje riječ ipak o slavenskom genitivu, s tim da će se navoditi i podatci s izuzetim glagolom *nemati*, kao kontrolni.

Osim bezlično upotrijebljenoga glagola *imati/nemati*, u dijalektima su zabilježeni i drugi glagoli uz koje objekt dolazi u genitivu bez obzira na to jesu li u jesnome ili niječnom obliku (glagoli percepcije, emocije, npr. *Ne mereš pregledat sile i Gledam ove djece*, Petrović 1978: 125, ali i neki drugi). Njih je teško razlučiti od pravih primjera za slavenski genitiv jer su i jedni i drugi zamjenjivi akuzativom bez promjene značenja (ako ih uopće treba razdvajati), ali su, za svaki slučaj, zanemareni svi primjeri s glagolima koje su dijalektolozi koji su proučavali bosanskohercegovačke govore zabilježili kao one s mogućom genitivnom rekcijom kad je u pitanju korpus iz 20. stoljeća,¹⁴ dok će se za korpus iz starijeg razdoblja uzeti u obzir i mogućnost da se uz ove glagole i kad nisu zaniijekani pojavljuje genitiv, tj. provjerit će se uz koje glagole stoji genitiv i kad nisu zaniijekani pa će se oni promatrati odvojeno.

Osim tih, zanemareni su i uobičajeni primjeri u kojima ne možemo sa sigurnošću utvrditi radi li se o genitivu ili akuzativu, kao što su imenice muškoga roda *a*-sklonidbe koje označuju živo (osim u govorima u kojima se muška lična imena na *-o* i *-e* mijenjaju prema *e*-sklonidbi),

¹³ Usp. „Perlmutter i Moore (1999) smatraju da su i potvrdne i niječne egzistencijalne rečenice neakuzativne rečenice u kojima objekt iz polazne strukture ne postaje subjekt u površinskoj strukturi – subjekta nema (kao u hrvatskome) ili je on semantički ‘prazna’ zamjenica (kao u engleskome) pa dobivamo bezlične rečenice. U niječnim rečenicama takav objekt pojavljuje se u genitivu, poput objekta u prijelaznim rečenicama koji se također može pojaviti u genitivu.“ (Zovko Dinković 2011: 290) ili „Tu nije riječ o pravom slavenskom genitivu jer se ne upotrebljava pod utjecajem negacije. Budući da se genitiv pojavljuje s prelaznim glagolom kako u potvrdnom tako i u niječnom obliku, on očito nosi sa sobom neka druga značenja, u prvom redu značenje partitivnosti, nepotpunog zahvaćanja objekta glagolskom radnjom“ (Menac 1979: 72) ili „The development in Serbian and Croatian is less clear; while the modern language have genitive existential subjects, there is little evidence of the historical continuity of this pattern.“ (Willis et al. 2013: 368)

¹⁴ Prema podacima iz opisa bosanskohercegovačkih govora, objekt se u genitivu pojavljuje uz glagole *baciti, braniti, cijepati, čekati, čuti, čuvati, dati, dočekati, držati, gledati, goniti, izabrati, koštati, ložiti, moliti, nadati se, odnijeti, ostaviti, paziti, pitati, platiti, pobiti, podizati, pojiti, postiti, prati, pripadati, prodati, pustiti, rađati, razumjeti, slušati, skupljati, spasiti, osuditi, tjerati, trati, tražiti, ustaviti, utesati, uzeti, vikati, vidjeti, zvati i žaliti* (Karavdić 2016). Usp. „Kao partitivno može se shvatiti i značenje genitiva uz perceptive glagole: *vidjeti svijeta, čuti svakovakih novosti* i sl.“ (Menac 1979: 75) Kao objašnjenje za pojavu genitiva uz te glagole možda bi, umjesto partitivnosti, bolje objašnjenje bilo to da genitiv implicira apstrakciju, dočim je akuzativ znatno konkretniji (Menac 1979: 70).

imenice ženskoga roda *e*-sklonidbe i srednjega roda (*a*-sklonidbe) zbog sinkretizma genitiva jednine i akuzativa množine kad nisu poznate prozodijske karakteristike ili nema kongruentnih atributa ili drugih kontekstualnih oznaka koje pomažu točno utvrditi broj objekta te zamjenice kod kojih je jednak oblik genitiva i akuzativa (usp. Menac 1979: 68–69). Naravno, potonje se odnosi na korpus krajišničkih pisama i povelja, s obzirom na to da su primjeri iz dijalektnih tekstova akcentirani, a duljina se u bosanskohercegovačkim govorima dobro čuva, tako da se može nesumnjivo utvrditi o kojem je padežu riječ.

Ciljevi istraživanja

Generalno cilj je istraživanja slavenski genitiv na području Bosne i Hercegovine, suvremeno stanje i razvitak. Taj cilj podrazumijeva nekoliko pojedinačnih ciljeva.

Prvi je od njih određivanje pod kojim se uvjetima iza glagola u niječnom obliku pojavljuje genitiv, odnosno akuzativ u suvremenom jeziku, na osnovi primjera iz dijalektnoga korpusa druge polovine 20. stoljeća, za koji se pretpostavlja da odražava i suvremeno stanje. Nakon što se ustanove ti uvjeti, drugi je cilj pokazati njihov razvitak analizom povijesnoga korpusa, uočiti osnovne razvojne tendencije te pokušati na primjerima pokazati razvojni put svakog od uvjeta. Pritom će se u obzir uzeti prvo mogući sintaktički uvjeti, a ako oni ne daju rezultat, analizirat će se i semantički uvjeti.

Kako je metodologija sintaktičkih dijakronijskih proučavanja jednaka onoj u sinkronijskima, tom se problemu nećemo posebno posvetiti, međutim, semantičko dijakronijsko proučavanje konstrukcije zahtijevat će i razvijanje posebne metodologije, što se također može smatrati jednim od ciljeva.

Kako je već ustanovljeno da je primjera slavenskoga genitiva najmanje u najstarijim spomenicima, genitiv je izjednačen s akuzativom u razdoblju krajišničkih pisama, dok slavenski genitiv prevladava u dijalektima 20. stoljeća, kao poseban cilj nameće se i objašnjavanje takvoga stanja, koje je neuobičajeno za slavenske, ali i druge jezike u kojima se bilježi takva pojava.

Hipoteze

Na osnovi dosadašnjih proučavanja, prva hipoteza koja se nameće jest:

H1: Slavenski je genitiv u bosanskohercegovačkim govorima sintaktički uvjetovan.

Ta se hipoteza razrađuje u nekoliko pomoćnih hipoteza:

H1a: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o vrsti imenske riječi u objektu.

H1b: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o postojanju atributa uz imensku riječ.

H1c: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o broju imenice u objektu.

H1d: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o kategoriji živosti imenice u objektu.

H1e: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o tomu je li imenica u objektu vlastita ili opća.

H1f: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o tomu je li imenica u objektu konkretna ili apstraktna.

H1g: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o tomu je li imenica u objektu brojiva ili nebrojiva.

H1h: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o rodu, odnosno vrsti promjene imenice u objektu.

H1i: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o tomu je li glagol statičan ili dinamičan.

H1j: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o glagolskom vidu.

H1k: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o glagolskom načinu.

H1l: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o složenosti predikata.

H1m: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ovisi o mjestu objekta (ispred ili iza glagola).

Ako bi se ispostavilo da prva hipoteza ne vrijedi, preostaje da se potvrdi druga hipoteza:

H2: Slavenški je genitiv u bosanskohercegovačkim govorima semantički uvjetovan.

Da bi se potvrdila ta hipoteza, dokazuju se pomoćne hipoteze:

H2a: Slavenški genitiv u bosanskohercegovačkim govorima ima generično značenje.

H2b: Generično se značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može dokazati umetanjem kvantifikatora *bilo koji*.

H2c: Generično se značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može dokazati umetanjem kvantifikatora *nijedan / nikakav*.

H2d: Generično se značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može dokazati umetanjem kvantifikatora *nimalo*.

H2e: Generično značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može biti proizvedeno pomakom značenja imenice.

H2f: Generično značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može biti proizvedeno glagolskim vidom, odnosno vremenom.

H2g: Generično značenje slavenskoga genitiva u suvremenim bosanskohercegovačkim govorima može biti proizvedeno frazeologizacijom.

H2i: Generično značenje slavenskoga genitiva u poveljama i krajišničkim pismima pojavljuje se ponajprije uz imenice koje označuju živo.

H2j: Generično se značenje slavenskoga genitiva u poveljama i krajišničkim pismima pojavljuje na osnovi partitivnog značenja uz određene imenice i glagole.

H2k: Generično se značenje slavenskoga genitiva u poveljama i krajišničkim pismima proizvodi pomoću kvantifikatora *nijedan*.

H2l: Generično značenje slavenskoga genitiva u poveljama i krajišničkim pismima izazivaju pojedini glagoli.

H2m: Generično značenje slavenskoga genitiva u poveljama i krajišničkim pismima izaziva frazeologiziranost konstrukcije.

H2n: Slavenski se genitiv u poveljama pojavljuje pod utjecajem staroslavenskoga.

Napokon, da bi se objasnio najmanji broj primjera sa slavenskim genitivom u najstarijem razdoblju, a vrlo velik broj primjera u 20. stoljeću, iznosi se i treća hipoteza:

H3: Slavenski je genitiv u govorima prisutan od početka promatranog razdoblja.

Metodologija istraživanja

Nakon pregleda dosadašnjih istraživanja padeža, odričnosti, genitiva i slavenskoga genitiva, kao moguće su se ponudile metodologije nekoliko gramatičkih pravaca – od strukturalizma, preko generativne gramatike, tipologije, funkcionalističkog i funkcionalno-semantičkog pristupa, pa do kognitivne i konstruktivne gramatike. Za sintaktičku analizu rabićemo funkcionalno-semantički kriterij koji je uobičajen na našim prostorima. On podrazumijeva da svaki punoznačni leksem ima svoju sintaktičku funkciju i svoje značenje te da je značenje konstrukcije zbroj značenja leksema sastavnica. Pri uvrštavanju leksema u konstrukciju ulogu ima između ostalih rekcija – u našem slučaju prijelazni glagoli u niječnom obliku zahtijevaju iza sebe objekt u genitivu ili akuzativu – ali i drugi sintaktički uvjeti, kao što su gramatičke i semantičke osobine leksema sastavnica konstrukcije. Tako će se slavenski genitiv, kao konstrukcija glagola i objekta, ispitivati s obzirom na imenske riječi i njihova gramatička

svojstva: vrsta riječi, rod, broj, postojanje atributa, mjesto u klauzi, te semantička svojstva koja utječu na njihov oblik: brojivost, živost, vlastitost i konkretnost. Zatim će se ispitati ovisnost o glagolu, konkretnije o kategoriji statičnosti, odnosno dinamičnosti, kategoriji vida i načina, zatim vrsti predikata te, na razini klauze, prisustnosti pojačivača. Pritom se podrazumijeva da će iz istraživanja biti isključeni svi potencijalno dvosmisleni primjeri, ali i ostavljeni formalno dvosmisleni primjeri kod kojih nam kontekst može pomoći da jednoznačno odredimo točan padež objekta.

Kategorije će se, prema strukturalističkom pristupu, promatrati uglavnom kao dihotomije, gdje god je to moguće (svršeni / nesvršeni vid, živo / neživo i sl.), dok će neke nuditi i više opcija (muški / ženski / srednji rod, indikativ / kondicional / imperativ i sl.). Istraživanje će se zasnivati na usporedbi broja primjera iz jedne, odnosno druge kategorije. U slučaju da u nekoj kategoriji broj primjera genitiva ili akuzativa jednog pola dihotomije bude znatno veći od broja primjera iz drugog pola, ta će se kategorija smatrati relevantnom. U slučaju da broj primjera bude jednak ili približan, ta će se kategorija odbaciti kao irelevantna.

Za svaki je korpus osiguran kontrolni korpus. Dijalektološki korpus iz 20. stoljeća kao kontrolni korpus ima primjere akuzativa s niječnim oblikom glagola s kojima se uspoređuju primjeri s genitivom. Osim toga, kako su primjeri uzimani i iz opisa i iz samih tekstova, to će se primjeri samo iz tekstova navoditi kao najrelevantniji. Primjeri uz glagol *nemati* u ličnom glagolskom obliku također se odvajaju zbog suvremene tendencije toga glagola da uza se veže objekt u genitivu i kada je lično upotrijebljen. Na osnovi rezultata slijede dalja ograničenja (npr. nakon što se ustanovi da se imenske zamjenice uglavnom pojavljuju u akuzativu, one će se promatrati posebno kad se analizira ovisnost o glagolu ili mjestu objekta ispred ili iza predikata).

Krajišnička pisma i povelje, s druge strane, osim kontrolnoga korpusa primjera akuzativa uz niječni oblik glagola, kao dodatni kontrolni korpus imaju i objekte uz glagole u jesnome obliku kako bi se ustanovilo pojavljuje li se genitiv možda i uz jesni oblik nekih glagola. I za te korpuse vrijedi da će se na osnovi rezultata slijediti dalja ograničenja.

Ako se ustanovi da sintaktička analiza ne pruža odgovore, poduzet će se semantička analiza. Metodologija semantičke analize preuzet će se iz kognitivne gramatike najviše stoga što je najbolje opisana u literaturi i što se većina semantičkih istraživanja odnosi na nju. Pritom, kako se kognitivnogramatička istraživanja uglavnom odnose na suvremeno stanje, dok se na dijakroniju tek počinju primjenjivati, različita metodologija bit će korištena za suvremeni dijakronološki materijal te za povijesni korpus. Na sinkronijskome aspektu kognitivna gramatika ne stavlja oštre granice između jezičnih znakova koji ulaze u sastav viših jedinica pa se slavenski genitiv promatra kao cjelovita konstrukcija i traga se za izvorom generičnog značenja

koje, pretpostavlja se, proizvodi imenska riječ ili glagol ili njihov spoj. Osnovna metoda koja će se rabiti u tom dijelu bit će metoda preobljke, tj. analiza promjene značenja kada se genitiv zamijeni akuzativom i obrnuto. Na suvremenom materijalu možemo se osloniti na vlastiti jezični osjećaj, koji će se ipak pokušati potkrijepiti gramatičkim činjenicama kao rezultatima značenja. Tako će se primjeri analizirati i prema mogućnosti uvrštavanja određenih kvantifikatora koji će nam onda otkriti o kakvom se tipu značenja radi. Za primjere kod kojih taj kriterij ne bude primjenjiv, pokušat će se s preoblikom jednine u množinu, a analizirat će se i utjecaj gramatičkih karakteristika glagola, imenice ili cijele konstrukcije na proizvodnju specifičnoga značenja.

Što se tiče povijesnoga materijala, uzima se načelno princip dijakronijskih semantičkih proučavanja konstrukcijske gramatike, koja promatra cijelu konstrukciju, podrazumijevajući i njezine sastavnice, te prati promjenu bilo dijelova bilo cjeline. Kako bismo mogli izvesti relevantne i argumentirane zaključke, a u nemogućnosti da primjere testiramo putem preobljka, izabrat ćemo ono što u dijakroniji najviše liči na preobljke, a to je traženje sličnih konstrukcija, po mogućnosti s istim glagolom i imenskom riječju, te njihova usporedba. Druga će metoda biti pronalaženje primjera s ekspliciranim kvantifikatorima koje smo u suvremenom materijalu ubacivali i provjeravali značenje na osnovi njih, te zaključivanje o njihovom značenju na osnovi širega konteksta. Kako korpus nije dovoljno velik da bi te dvije metode bile dostatne, mimo toga pokušat ćemo promatrati konstrukcije kao i u suvremenom razdoblju, na osnovi imenskih riječi i glagola koji se pojavljuju u njima i na osnovi primarnih značenja tih leksema pokušati ustanoviti njihovu relevantnost za stvaranje eventualno određenoga tipa značenja. Napokon, u obzir će se uzeti i moguća frazeologiziranost primjera, ponajprije na osnovi usporedbe s današnjim stanjem, uz ogradu kako je moguće da u tom razdoblju konstrukcija još nije bila dosegla stupanj frazema. U najstarijem korpusu usporedba će se (funkcionalno) obavljati i s pravilima koja su vrijedila u staroslavenskom, kako bi se ustanovila njihova povezanost.

Tijek istraživanja

Polazimo dakle od pretpostavke zasnovane na literaturi da je slavenski genitiv sintaktički uvjetovan. Kako ni u jednom bosanskohercegovačkom govoru, kao ni ranijim stadijima jezika, ma koliko čest bio, nije i isključiv, tj. pojavljuju se i primjeri akuzativa uz zanijekane glagole, može se pretpostaviti da pojava genitiva odnosno akuzativa ovisi o sintaktičkim okolnostima. Na osnovi okolnosti pod kojima se pojavljuje u slavenskim jezicima koje su do sada ustanovljene, na naš bi korpus mogle utjecati sljedeće:

- vrsta imenske riječi u objektu – je li izravni objekt zamjenica ili imenica?
- vrsta imenice:
 - konkretna ili apstraktna
 - brojiva ili nebrojiva
 - označuje živo ili neživo
 - vlastita ili opća
 - u jednini ili u množini
 - *e*-sklonidbe ili neke druge sklonidbe
- glagolski vid:
 - svršeni ili nesvršeni
 - statični ili dinamični
- glagolski oblik: imperativ, odnosno kondicional ili indikativ
- vrsta predikata – jednostavni ili složeni (višestrukosloženi)
- prisutnost pojačivača
- mjesto objekta u klauzi.

Dakle, nećemo uzeti u obzir moguće uvjete zapažene u drugim slavenskim jezicima koji se očito ne mogu primijeniti na naš korpus, kao što je slaba i jaka kvantifikacija u ruskome ili pojava da akuzativ iz priložnih odredbi u poljskome prelazi u genitiv uz zanijekani glagol u predikatu. Ti će se kriteriji ispitati za sva tri dijela korpusa pojedinačno, a na kraju će se dati zaključci i pokušati izvesti kronologija razvitka slavenskoga genitiva. Slične analize poduzeli su Bucci (2019.) za gotski te donekle Pirnat (2015.) za slovenski. Bucci (2019: 52) zaključuje kako samo četiri Timberlakeova kriterija možda mogu vrijediti i za gotski, dočim Pirnat (2015: 44–45) zaključuje kako na pojavu genitiva ili akuzativa u slovenskome jeziku ne utječu kategorije živosti ili brojivosti, a emfatičnost potiče uporabu genitiva iza niječnog oblika glagola.

U slučaju da se i kod nas pokaže da pojava slavenskoga genitiva nije sintaktički uvjetovana, semantičkom analizom pokušat će se ustanoviti uvjeti pod kojima se pojavljuje slavenski genitiv. Semantičku ćemo analizu, s obzirom na to da je najbolje opisana s kognitivnolingvističkog aspekta, onda zasnovati na najiscrpnijem relevantnom opisu, a to je onaj od autora Belaj – Tanacković Faletar (2014.; 2017.), tj. provjerit ćemo njihove stavove o partitivnom i tipskom značenju slavenskoga genitiva rabeći i ostale zaključke o genitivu (osnovno značenje: ishodište) te ostale zaključke o rečeničnim konstituentima. Tako će se, pod pretpostavkom da genitiv u toj konstrukciji ima generično značenje, to značenje pokušati otkriti preoblikama uz pomoć:

- *bilo koji*,
- *nijedan / nikakav*,
- *nimalo* (za partitivno značenje),

a istraživat će se i utjecaj:

- pomaka značenja imenice,
- glagolskoga vida i vremena te
- stupnja frazeologizacije

na proizvođenje generičnog značenja cijelog iskaza.

Za analizu povijesnog korpusa bit će potrebno prvo ustanoviti metodologiju izrade, uz pomoć dosadašnjih proučavanja dijakronijske semantike, koja će se u tu svrhu detaljnije opisati te će se navesti nama najuporabljiviji zaključci, a onda će se prijeći na analizu.

U krajišničkim pismima ispitat će se:

- generično značenje uz osnovni leksik,
- partitivno značenje,
- utjecaj pojačivača *nijedan / ni* te
- ovisnost o glagolskim leksemama,

dok će se u poveljama ispitati:

- staroslavenizmi,
- partitivno značenje,
- imenice koje označuju živo,
- utjecaj pojačivača *nijedan*,
- glagol *učiniti* te
- moguća frazeologiziranost.

Nakon svakog potpoglavlja dat će se zaključci u kojima će se sumirati rezultati, dok će se iza poglavlja Sintaktička analiza i Semantička analiza dati konačni zaključci. U zaključcima nakon sintaktičke analize dat će se i tablični pregled i grafikoni jer ta analiza to nudi, dok će nakon semantičke analize biti izneseni konačni zaključci i prijedlozi za dalja istraživanja.

SINTAKTIČKA ANALIZA

U skladu s osnovnim ciljem istraživanja, prvo će se analizirati korpus bosanskohercegovačkih dijalekata kako bi se odredilo pod kojim se uvjetima pojavljuje slavenski genitiv, a zatim će se prijeći na analizu primjera iz krajišničkih pisama te potom povelja da bi se osvijetlio razvitak slavenskoga genitiva na bosanskohercegovačkome prostoru.

S obzirom na to da navedeni mogući uvjeti djeluju istovremeno, brožčani podatci rabiće se za vjerojatnoću, ne i za konačne zaključke, koji će se pokušati izvući nakon analize svakog od pojedinačnih uvjeta.

Analiza dijalekata

Korpus je dijalekata specifičan po tome što su primjeri koje on nudi dvovrsni. Neki su dijalektolozi u opisima dijalekata eksplicirali slavenski genitiv, uz navođenje nekad manjeg, a nekad većeg broja primjera, a ima i opisa koji se uopće nisu bavili sintaksom, ali se slavenski genitiv može pronaći u tekstovima koji su dati na kraju svakog opisa.

Od dijalektologa koji su naveli slavenski genitiv kao sintaktičku značajku, neki su davali i primjere akuzativa uz zanijekane glagole, a neki ne. Tako kod Baotića u opisu govora Dervente nalazimo veći broj primjera za genitiv, a manji broj za akuzativ, shodno zaključku: „Dopuna u genitivu pojavljuje se gotovo dosljedno uz negirane glagole“ (Baotić 1983: 156). U opisu govora starosjedilaca Bosanske Posavine isti autor navodi da je slavenski genitiv „skoro uvijek prisutan uz negirane glagole, a najdosljednije uz glagol *nemati*, te u rečenicama sa *ni*“ te daje primjere samo s genitivom – ni u dijelu opisa akuzativa nema primjera za akuzativ uz niječni oblik glagola (Baotić 2012: 43; 61–62). Za govor Tuzle Brabec navodi: „Genitiv se uzima, uz zanijekani prijelazni glagol“ i daje samo jedan primjer: *nema zašto da platim kola*, ali taj nam je primjer neuporabljiv jer je u njemu bezlični oblik glagola *nemati*, uz glagol *platiti* uz koji se u nekim (vjerojatno i u tuzlanskom, zbog blizine i prirodne povezanosti s Posavinom u kojoj je posvjedočen, Baotić 1983: 157) govorima genitiv pojavljuje i kad nije zanijekan (Brabec 2012: 138). Brozović za govor doline rijeke Fojnice navodi: „Uz negaciju dolazi genitiv namjesto akuzativa“ i daje jedan primjer (Brozović 2012: 390). U opisu govora srednje Bosne samo navodi: „Češće se može čuti u upitnim rečenicama objekt u genitivu mjesto u akuzativu, isto kao u niječnim, iako bi uz te glagole inače dolazio akuzativ“, bez primjera (Brozović 1961: 346). Čustović u opisu govora Hrvata, Srba i Muslimana ikavaca u Livanjskom polju samo navodi da se genitiv pojavljuje u zanijekanoj rečenici i daje po dva-tri neakcentirana primjera

(Čustović 1961: 97, 103, 108). Dešić u opisu zapadnobosanskih ijekavskih govora navodi: „U krajiškim govorima vrlo često se čuje tzv. slovenski genitiv, koji se koristi kao objekt uz odrične prelazne glagole i koji je u toj funkciji češći od akuzativa“ te navodi velik broj primjera, od kojih dosta pronalazimo i u tekstovima koji su dani na kraju opisa. S druge strane, navodi i određeni, znatno manji, broj primjera i s akuzativom (Dešić 1976: 278–279, 286). Đukanović za govor sela Gornje Caparde kod Zvornika kaže: „Uz oblike glagola *nemati* i odrične oblike drugih glagola češći je u ovome govoru genitiv nego akuzativ“ i daje nekoliko primjera (Đukanović 1983: 262). Za govor ličkih jekavaca također se navodi: „Uz odrične glagolske oblike genitiv je gotovo obavezan“, uz nekoliko navedenih primjera s genitivom, ali i s akuzativom (Dragičević 1986: 179–180; 184). U govoru muslimana Tuholja također: „Slovenski se genitiv upotrebljava češće od akuzativa u funkciji objekta uz odrične prelazne glagole“ s nekoliko primjera (Halilović 1990: 336–337), Očevija i Vijake: „Uz negativne glagole pravi je objekat redovno u genitivu“ uz nekoliko primjera (Pavešić 1963: 303), u istočnoj Hercegovini: „U ovom govoru genitiv je još uvijek običan uz odrične glagole“ s nekoliko primjera, ali i nekoliko primjera akuzativa (Peco 1964: 166–167), u Baniji i Kordunu: „Uz glagol *pitati* genitiv je obavezan... Takav je slučaj i uz negirane glagole“, ali i: „Čest je, međutim, akuzativ i uz negirane glagole“, uz primjere, više onih u genitivu nego u akuzativu (Petrović 1978: 125–126, 130), zatim Zmijanju: „Uz negirane glagole genitiv je u tolikoj mjeri čest da se može govoriti o tome da je akuzativ u odgovarajućoj situaciji skoro nepoznat“ uz dosta primjera, bez akuzativa (Petrović 1973: 152), Livnu i Duvnu: „Uz odrične prelazne glagole na ovom području se često kao dopuna upotrebljava tzv. slovenski genitiv“ uz nekoliko primjera (Ramić 1999: 394), selu Obadi u Bosanskom Podrinju: „U rečenici sa odričnim prijelaznim glagolom objekat može biti: a) u obliku genitiva... b) u obliku akuzativa...“, s tim da je za genitiv dano nekoliko primjera, a za akuzativ jedan (Simić 1978: 91) te Imotskoj krajini i Bekiji: „Uz negativne prijelazne glag. stoji akuz. objekta jednako kao i genitiv“ sa samo dva primjera za oba slučaja (Šimundić 1971: 191). Jedino Šurmin (1895: 206) za govor Sarajeva navodi: „Uz tranzitivne glagole, kad su zanijekani, najobičnije stoji akuzativ objekta, a mnogo rjeđe genitiv“, ali kako su najnovija istraživanja govora Sarajeva potvrdila postojanje slavenskoga genitiva u gotovo jednakom omjeru kao i akuzativa (Karavdić 2014: 39), takav navod ostaje nejasan.

Isto tako, dijalektološki tekstovi koji su dani na kraju svakog opisa različiti su po opsegu, s tim da je u svim opsežnijim tekstovima zabilježen i slavenski genitiv, čak ako u prethodnim opisima i nije spomenut. Dakle, osim navedenih govora, slavenski genitiv pronađen je još i u tekstovima iz Usore (Okuka 1973: 208–213), slijeva Lašve (Valjevac 2002: 269–285), Visokog (Valjevac

1983: 352–354), južne Bosne i visoke Hercegovine (Đurović 1992: 334–365), Rogatice (Jahić 1983: 383–401), istočne Bosne (Jahić 2002: 207–215), Podveležja (Peco 1983: 277), međuriječja Neretve i Rijeke dubrovačke (Halilović 1996: 235–245) te Rame (Okuka 1983: 125–133), uz akuzativ. Jedino je u tekstovima iz Kostrča (Baotić 1979: 235–242) i Donjeg Birča kod Vlasenice (Vujičić 1981: 209) pronađen samo akuzativ, s tim da je u Kostrču uz glagole u niječnom obliku zabilježena samo jedna imenica – sve ostalo su zamjenice *ništa* i *to*, koje se i inače pojavljuju u akuzativu (o čemu će više biti riječi u poglavlju o imenicama i zamjenicama), a inače je Kostrč ušao u opis govora starosjedilaca Bosanske Posavine za koji se tvrdi da je slavenski genitiv u njemu uobičajen (Baotić 2012: 40, 43), dok iz Donjeg Birča imamo samo jednu stranicu teksta.

Na osnovi podataka iz literature može se zaključiti da je slavenski genitiv prisutan na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, s tim da je na krajnjem istoku i jugozapadu izjednačen s akuzativom.¹⁵

Konačni popis primjera nudi veći broj primjera s genitivom nego s akuzativom. Na takav omjer moglo je utjecati i to što su u opisima davani primjeri genitiva koji nisu dani u tekstovima iako u opisu koji daje najviše primjera genitiva veliku većinu njih pronalazimo i u tekstovima (Dešić 1976.). Ipak, kako bismo pružili realnu sliku, primjere ćemo analizirati na dva nivoa. Svi zabilježeni primjeri bit će analizirani da bi se došlo do sustavnoga zaključka o tome utječe li navedeni kriterij na pojavu genitiva ili akuzativa, dok će se za valjanost brojnih omjera promatrati samo primjeri iz tekstova jer oni pružaju realnu sliku omjera genitiva i akuzativa na terenu.¹⁶

¹⁵ U anketi iz 1897. godine, od mogućih 860 odgovora (215 upitnika pomnoženo s četiri pitanja), samo genitiv je zabilježen 344 puta, samo akuzativ 243 puta, a podjednako i akuzativ i genitiv 252 puta (u nekim upitnicima nedostaje djelomično ili potpuno odgovor na ovo pitanje pa zato zbroj nije 860). Rasprostranjenost slavenskoga genitiva prema anketi dosta je neujednačena. Isključivo genitiv zabilježen je samo u Bijeljini, Prnjavoru i Srebrenici, s tim da treba uzeti u obzir da prva dva grada imaju samo po jedan punkt, a Srebrenica tri, što je ukupno pet punktova. Isključivo akuzativ nije zabilježen ni u jednom mjestu premda ima punktova na kojima je dan samo akuzativ kao odgovor (14 435 u Cazinu, 14 438 u Čajniču, 14 446 u Derventi, 14 447, 14 448, 14 450, 14 451 u Foči, 14 408 u Gračanici, 14 455 u Jajcu, 14 479 u Livnu, 14 492 u Ljubuškom, 14 495 u Maglaju, 14 500, 14 501 u Mostaru, 14 508 u Nevesinju, 14 520 u Rogatici, 14 536 u Stocu, 14 554 u Travniku, 14 457, 14 559, 14 560, 14 562, 14 564 u Trebinju, 14 569 u Tuzli i 14 587 u Višegradu), njih ukupno 25. Ipak, akuzativ je kao češći naveden u 14 (Bišće, Bugojno, Cazin, Čajniče, Foča, Fojnica, Gacko, Glamoč, Gračanica, Livno, Ljubuški, Nevesinje, Rogatica, Trebinje) od ukupno 49 mjesta, a i tu najčešće s genitivom kao drugom opcijom. Pokušamo li prenijeti te rezultate na kartu, nismo u mogućnosti ni na koji način odrediti oblasti (ne)rasprostiranja slavenskoga genitiva, za razliku od rezultata podrobnih dijalektoloških istraživanja u drugoj polovini 20. stoljeća. Jedino što se može zaključiti jest da, iako ne baš pouzdani, i rezultati ankete ipak pokazuju barem prisutnost slavenskog genitiva u cijeloj Bosni i Hercegovini krajem 19. stoljeća, vjerojatno i dominantnoga u odnosu na akuzativ.

¹⁶ U anketi iz 1897. godine slavenskom je genitivu posvećeno 128. pitanje i glasi: *nijesam uzeo noža ili nož? ne porušiše kule ili kulu? ne zapališe sela ili selo? ne nađoh vijenca ili vijenac?* Od mogućih kategorija koje mogu utjecati na pojavu genitiva odnosno akuzativa, ovdje možemo analizirati samo opreke konkretno (*nož, vijenac, kula*) i apstraktno (*selo*) te po rodu za imenice, a za glagole opreku između statičnih (*naći*) i dinamičnih (*uzeti, porušiti, zapaliti*).

Imenice i zamjenice u ulozi objekta

I u normativnoj (npr. Jonke 1952/53: 124; Ivšić 1970: 360; Gortan-Premk 1971: 79; Menac 1979: 69) i u dijalektološkoj literaturi (npr. Zima 1877: 193–196; Maretić 1910: 266, prema: Gortan-Premk 1971: 79) primijećeno je da se neodređene zamjenice iza glagola u niječnom obliku pojavljuju (gotovo) uvijek u akuzativu. Gortan-Premk (1971: 78–81) to tumači njihovom težnjom ka gubljenju paradigme i pretvaranju u priloge, što je također posvjedočeno i u kajkavskom i u čakavskom i u štokavskom dijalektu (zamjenice *nešto* i *to* osobito). Osim toga, prihvatimo li Timberlakeov princip individualizacije kao onaj koji utječe na izbor genitiva ili akuzativa na mjestu objekta glagola u niječnom obliku, jasno je da su zamjenice konkretnije i samim tim značenjski više odgovaraju akuzativu, čija je glavna funkcija objekatska, dakle konkretna (Gortan-Premk 1971: 150), za razliku od genitiva, za koji Heinz (prema Feleško 1995: 16) načelno smatra da mu je osnovna funkcija da izražava opće (sadržajno neprecizirane) odnose između dva pojma. Dakle, očekujemo da će i u korpusu biti više imenica u genitivu, a zamjenica u akuzativu.

Generalno, korpus nudi više imenica nego zamjenica u ulozi izravnog objekta glagola u niječnom obliku – na ukupno 325 imenica dolazi samo 105 zamjenica¹⁷, dakle tri puta manje. No odnos genitiva i akuzativa u njima jasno dokazuje navode iz literature – od ukupnog broja imenica, njih 276 je u genitivu:

něće niko krävě da slůži (D156); *ně mereš živě glāvě iznījēt* (TH335–336); *ně znām púta* (LD394); *ně šćedošē m priznat stāža* (Z152); *ně znā māterē* (ZB278–280); *āli tī mēni ně vrāti đnije nōvīnā* (OV303); *Ně dajū šūmē rūsīt* (CZ262),

a samo 49 u akuzativu:

nīje pōznō čòbanicu (IH167); *Dòbro da-nògu njésam prèbila* (BK125–126); *ně smijēm jā žēnu slāti ù mlin* (ZB286); *ně poštuēš zākon* (ZB286)...),

dok je samo 10 zamjenica u genitivu, a 95 ih je u akuzativu, s tim da su ove u genitivu lične:

òn njē ně bi ùzō (IH166),

koje se uz niječni oblik glagola ponašaju isto kao i imenice (Stevanović 1951: 389), ili poimeničene pridjevske:

ni ònāj (nije òdbijō) svòē (ZB278–280).

S druge strane, većinu zamjenica u akuzativu čine primjeri sa zamjenicom *ništa* – njih 56:

¹⁷ I dva primjera s brojevima, koji su u ovom slučaju zanemarivi.

Nè mereš pràvit ništa (D195–205); *ništa òn nàma nĩ røkò* (K235–242); *Ne mere mu niko ništa* (TZ150–238)¹⁸; *sad nè nosē ništa* (TH353–356); *a nĩkad bòlovò ništa nijèsam* (JBVH334–365); *ali mu nijésu ništa mògli* (IH189–195); *nécu vřšē jà ništa* (RM125–133); *Jà mògu bìti da ništa nè radĩm* (Z194–202),

ili *to* – njih 20:

jà viš tò dũrati nécu (ZB286); *Tò nije ùpãmtila zèmlã* (D195–205); *jà to nĩsam røkò* (TZ150–238); *de jà nécu tò* (TH353–356); *tò tĩ nè znãš* (JBVH334–365); *E tò nè bi smĩo* (R383–401),

a te zamjenice teže nepromjenjivosti i priloškoj uporabi (v. Gortan-Premk 1962: 131; 1971: 81 i Menac 1978–1979: 66), za što su također pronađeni primjeri:

Nijèsam òsecò ništa (= nimalo) *da mi je zĩma* (Z194–202); *Pètko ne ùčĩ ništa* (= nimalo) (LD419–425); *Ništa* (= nimalo) *ti nĩsi ìmò brĩgē* (RM125–133); *Tò* (= ø) *nējã da kãžēš nēšta drũgò* (K235–242); *jã nécu to* (= ø) *ništa naplãtit za štètu* (SL269–285).

Istina, u tim primjerima, osim možda u *Ništa ti nĩsi ìmò brĩgē*, nemamo pravu uporabu zamjenice *ništa* kao količinskog priloga, ali kako ti primjeri pokazuju semantičku bliskost s količinskim prilogom *nimalo*, ne znači da se ne rabe mimo njih. S druge strane, zamjenica *to*, upravo u tom obliku – nominativa jednine srednjeg roda, ima tendenciju da se rabi kao partikula, što pokazuje mogućnost njezina izostavljanja bez posljedica za značenje.

Samo su dva primjera imenskih zamjenica u genitivu:

nĩsi mi isplãtijo svègã (D156) i *Tòga nije na Bòžić nēgov pòjeo nĩko* (D195–205), međutim, ovdje je moguća i nijansa partitivnog značenja.

U ovom slučaju, ako uzmemo samo primjere iz tekstova i bez glagola *imati*, omjer imenica u genitivu i akuzativu je 63 : 30, a zamjenica 5 : 73, što je u slučaju imenica nešto manje, ali dovoljno za zaključak da će se u suvremenim dijalektima zamjenice *to*, *ništa*, *što* gotovo redovito pojaviti u akuzativu, dok su imenice češće u genitivu.

Sintaktički dodatci imenici u objektu

Darinka Gortan-Premk (1971: 74–75) ustanovila je na svom korpusu (jezik pisaca u razdoblju prije i nakon Drugog svjetskog rata) da se genitiv „upadljivo“ češće pojavljuje kad imenska riječ u objektu nije sintaktički određena nikakvim dodatcima, a u slučaju kad jest, onda je akuzativ češći bilo da je ta bliža određenost iskazana kongruentnim atributom, nekongruentnim

¹⁸ Građa iz Tuzle nije sva akcentirana.

atributom ili klauzom¹⁹. To se slaže i s Timberlakeovom teorijom pa na osnovi toga možemo očekivati da će najveći broj primjera u genitivu biti same imenske riječi, bez kongruentnih atributa, te sintagme uz imenicu, dok će se sintagme s kongruentnim ili nekongruentnim atributom ili atributskom klauzom češće pojavljivati u akuzativu.

Od ukupno 432 primjera, bez dodataka ih je ukupno 359, što može biti dovoljan broj da se odredi je li vjerojatnije da će imenska riječ bez dodatka pojaviti u genitivu ili akuzativu, dok nam preostalih 73 primjera s dodacima možda neće biti dovoljno za relevantan zaključak vezan uz tip određenosti imenske riječi. Dakle, od 359 primjera bez dodatka, u genitivu ih je 228:

*nè znām mu **údeta** (D156); Dāj mi zèkana, nécu ti, nécu ti **kòbilē** (OP91); nìje okáljō **rúkā** (IH166); Tako ne mognu stignuti **kraja** (LP97); ne-pèčēmo **pečēnicē** (BK125–126); nè smijem dōbro otvòrt **sànduka** (Z152); nè céde odvèsti **žènē** (ZB278–280); ne mògu jā ni **atresē** da dōbijēm (TH353–356); A nōc, sād nè znāš **pūta** (U208–213); nijèsam imō **strāha** za vrijēme pūcānja (R383–401); nit mi je dōktūr **nèkcijē** údario (JBVH334–365),*

a u akuzativu 131:

*niésmo mī smjēli **slāvu** da slāvīmo òvdān (CZ262); nìje pòznō **čòbanicu** (IH167); stōž^{ne} i ne ùdarāmo zā onā... (SL269–285); Ne unòsi **prlāk** ù oči (TZ150–238); Nísam slúžio **vòjsku** (R383–401); tādā nísam mògā ni **ligtimáciju** izvadit (LD419–425),*

što je nešto veći omjer od ukupnog omjera primjera u genitivu i akuzativu. Ako uzmemo u obzir samo primjere iz tekstova, bez glagola *imati* i zamjenica (koje se češće pojavljuju u akuzativu), omjer ostaje približno isti – 48 : 26, što bi značilo da će se imenica bez dodataka gotovo dva puta češće pojaviti u genitivu nego u akuzativu u odnosu na imenice s nekim odredbama.

No što se tiče primjera s odredbama, od ukupno 73 primjera, u genitivu ih je 58:

*nè mereš **žtvē glāvē** iznìjēt (TH335–336); da im njiko nije osto neg **crne matere** (LP97); nìje dā **svòē àljinē** omórit van-nòsijo vāe bjélu (BK125–126); ne mògu **glavùrinē** ve **bléntavē** da nòsām (Z152); òvāj nāš nārod ne pòdnosi **òvē klímē** (U208–213); za živòta nísam **svòjē** ùpāmtijo **kùcē** (SL269–285),*

a u akuzativu 15:

*Nè smī se zabòravit **tùdē dōbro** (D195–205); Ne bi li **njègovu šcēr** izlijècio (JBVH334–365); nìje uòpšte dōbro da jèdē **zécje mēso** kad je trúdna (R383–401); nìje mògā ú nju túrit nì **svōj mālī prst** (IK208–213).*

¹⁹ Gortan-Premk analizira još i zamjenicu-veznik *koji*, koja nije zabilježena u našem korpusu, te određenost kontekstom, koja također nije uzeta u obzir zbog kratkoće pojedinih tekstova koji onemogućavaju sigurno određivanje prema tom kriteriju.

Ta prednost genitiva i u ovim primjerima pokazuje da sintaktička određenost imenske riječi u objektu nije relevantna za pojavu genitiva, odnosno akuzativa. Samim tim, nije bitno ni koji je tip dodatka imenici u pitanju, ali informacije radi navodimo da je od ova 73 primjera dodatak imenici većinom kongruentni atribut – u 68 slučajeva, od čega je u genitivu 54:

*Mi nè-znāmo **prāvōk teréna** (BK125–126); nè znā **mùē antrēsē** (ZB278–280); ne begènišēm **prvije žènskije** (Z152),*

a u akuzativu 13:

*ōn ni svòju **ròdenū mäter** ne pòčitujē (IH167); nijésu ōvce mògle da dòē svòe **jānjce** (ZB286),*

dok je nekongruentnih atributa ukupno tri – svi u genitivu (uz kongruentni):

*[Nisu mogli sažidati grad] dok nijésu uzídali **tògā jèdnōga brāta žènē** (BK125–126); nīti **će tvòjē u planini zèmlē** (RM125–133); nī **će tvòjē ū polu nīvē** (RM125–133),*

jedan je primjer s apozicijom (i kongruentnim atributom):

*Ni-kopāči **nécē tije-žličnjākā koláčā** (BK125–126)*

i jedan s klauzom:

*Nīgdi **nīšta nēmām živo da ōdā pò kući** (D195–205).*

Broj imenice

U istom istraživanju Gortan-Premk (1962: 138–139) utvrdila je da je broj imenice relevantan za izbor genitiva odnosno akuzativa, te da je genitiv vezan uz jedninu. Taj je zaključak zasnovan isključivo na prebrojavanju primjera, bez ponuđenog objašnjenja za tu pojavu. Timberlake (2016: 342) za ruski jezik zaključuje da je pak jednina rezervirana za akuzativ, a množina za genitiv i objašnjava to time da je individualiziranija imenica u jednini nego u množini.

U primjerima iz dijalekata, od ukupno 325 imenica, u jednini ih je 263, a u množini samo 62, tako da nam taj nesrazmjer već izgleda nepodoban za izvođenje pouzdanog zaključka. Ipak, od 263 primjera u jednini, njih 224 je u genitivu:

*nīsu ōni **rádili zèmlē** (D156); nè gojīmo **mála** (TH335–336); dōk **grēba** ne ukòpā (F390); **nīe nī potrebē tēreta** rádit (OV303); Nē **dajū šūmē** rùšit (CZ262); *ako ne nàčinīš djèci **krèveta** (Z152); nīje obúkla **tèrgān-sùknjē** (ZB278–280),**

a samo 39 u akuzativu:

*ōn ni svòju **ròdenū mäter** ne pòčitujē (IH167); **néce nīko da djélī rākiju** (ZB286); **bīljac** nè mereš **vākō obùvatiti** (ZB286); Dòbro da-**nògu** njésam prèbila (BK125–126),*

što je ipak značajan omjer u korist genitiva. No pogledamo li samo primjere iz tekstova, omjer se značajno smanjuje – 47 primjera u genitivu:

Nemoj mu činiti hilne (TZ150–238); *sāmo jā nijésam skīnō ni mundūrē* (TH353–356); *a zdrâvlja nécu ni nāc* (JBVH334–365); *I-nīko nije znâ pòčēt tōgā súkna van-òna* (BK174–194); *nijèsom mògla vèčerē dònijet čòeku* (Z194–202)

naspram 22 u akuzativu:

a sīn mātēr nīkad trpīo nije (PI123–135); *Sāmo šūku nijesi smīo nīkad* (R383–401); *Nīko òvē gòdinē pātku nije ùbijo* (MNRD235–245); *odjélo mi nèmōj sprémat nīkāko* (RM125–133).

S druge strane, od ona 62 primjera u množini, 53 ih je u genitivu:

nèmōj cīpēlā oblácīt (OV303); *Štò žène sād ne-znādū vāriti krpīcā kaj-dòsat* (BK125–126); *ùni ne tūkū vūkōvā* (ZB278–280); *nè mere dòbiti kōlā* (ZB278–280),

a devet u akuzativu:

nécemo dok nè dobijēmo òdluke (ZB286); *nijésu òvce mògle da dòē svòe jānjce* (ZB286),

ali se omjer također značajno smanjuje ako gledamo samo tekstove – u genitivu ih je 18:

Nécemo višē cārēvā i králēvā (D195–205); *ne nose gaća* (TZ150–238); *Mī ne skīdāmo kápā* (TH353–356); *néce mi prīmī dōlārā* (LD419–425); *ònda nije trèbalo djèci nèksījā* (BK174–194); *nòmōjte prāvīt vèlikije vrātā* (Z194–202),

a u akuzativu sedam:

Sād nécē da knjū mlāde (U208–213); *kad nije žena izašla nà nívu nīkad kòpat kòkùruze* (SL269–285); *Kāmenjārke nèko lòvī, neko ne lòvī* (R383–401).

Ipak, s obzirom na očito prevladavanje genitiva i u jednini i u množini, moglo bi se zaključiti da ni broj imenice ne utječe na pojavu slavenskoga genitiva.

Imenice koje označuju živo ili neživo

Prema Gortan-Premk (1962: 143–144), to da li imenica označuje živo biće ili stvar, stanje, osobinu i sl. „ne pokazuje vidan uticaj na padež objekta“. Istina, u njezinu istraživanju imenice koje označuju živo nešto češće se pojavljuju u akuzativu, što tumači određenošću imenice, a što odgovara Timberlakeovoj većoj individualiziranosti živog u odnosu na neživo (Timberlake 2016: 341–342), a treba imati na umu i da se u takvim istraživanjima moraju izuzeti sve imenice muškog roda *a*-sklonidbe zbog jednakosti genitiva i akuzativa.

I u našem je korpusu znatno veći broj primjera s imenicom koja označuje neživo – 251, u odnosu na one koje označuju živo: 74. Od toga, kod imenica koje označuju neživo prevladava genitiv – 216 primjera:

nije ôn rãta ni ùpamtijo (D156); *nije ni riječi izústio* (IH166); *nè znadū jèzika* (LD394); *môràš pàziti da Talijàn nè-b rèzã žičē po-dánu* (BK125–126); *nísom kádar ùzimãt knjìgã* (Z152); *nè pãli svjécē* (ZB278–280); *nécemo tùcati kùmušē* (ZB278–280)

naspram 35 u akuzativu:

nè poštueš zãkon (ZB286); *ni mãli prst nijésam dòbijo* (ZB286); *Nè-mere náci kùcu kolko-pjãn* (BK125–126).

I u primjerima samo iz tekstova i bez glagola *nemati*, omjer je očekivano manji, ali još uvijek značajan – u genitivu je 55:

ni kad ležiš néceš da skìnēš kãpē (TH353–356); *za živòta nísam svòjē ùpãmtijo kùcē* (SL269–285); *Jã ni sam šćijo kržã* (MNRD125–133); *no-ti-nè-meš pètiti ùje çãràpã u-ženskácã* (BK174–194); *jã tòra nijésom prèmakō* (Z194–202),

a u akuzativu 21:

Ne mògu spútit çãiru (TZ150–238); *da ne bi stòžinu trèbō ùdaret zã sjèno* (SL269–285); *Jãbuke ne vrijedī nòsit ù lōv* (R383–401); *ne-òtvãràjte pòložãj* (BK174–194).

I u primjerima s imenicama koje označuju živo u genitivu je 60:

nèmōj cùrē dijérat (TH335–336); *nè more dòit djèteta* (Z152); *ne mùgu jã prèsiliti Đurē* (ZB278–280); *nè gojìmo mála* (TH335–336); *nécu višē kúnjã gùnti* (ZB278–280),

a u akuzativu 14:

nije pòznō çòbanicu (IH167); *òn ni svòju ròđenū mãter ne pòçitujē* (IH167); *nijésu òvce mògle da dòē svòe jãnjce* (ZB286).

No u tekstovima omjer je 1 : 1 – po osam primjera i genitiva:

Nit smo mî kòbilē ùitili (D195–205); *tãj nije nìko môga çãcē ùbijo* (BK174–194); *jã krãvã mùsti nécu* (ZB312–316)

i akuzativa:

Sãd nécē da knjìu mlãde (U208–213); *Kãmenjãrke nèko lòvī, neko ne lòvī* (R383–401); *Vasiliju nécē da svèžū* (IB207–215).

Posljednji podatak mogao bi se protumačiti kao da ipak postoji blaga tendencija da se imenice koje označuju živo češće pojavljuju u akuzativu nego imenice koje označuju neživo ako uzmemo u obzir generalno prevladavanje genitiva.

Vlastite i opće imenice

Prema kriteriju individualiziranosti, vlastita imena trebala bi se češće pojavljivati u akuzativu, a opće imenice u genitivu (Timberlake 2016: 339–340), što potvrđuju istraživanja Darinke Gortan-Premk (1961: 141). Naravno da su u korpusu opće imenice u golemoj većini, pa ćemo ovdje analizirati samo vlastite. Pronađeno ih je ukupno šest, od toga pet u genitivu:

*Nijésu mògli **Crnē Gòrē** osvòit (BK125–126); ne prìznām **Đúrē** (Z152); nè bi ùna nàšla **nàkōg Jòvē** nìde (ZB278–280); ne mùgu jâ prèsiliti **Đúrē** (ZB278–280); Säd **Zvorníka** njésu ùspjel... (CZ286–289),*

a samo jedna u akuzativu:

Vasìliju nēcē da svēžū (IB207–215).

Iako je od tih pet samo jedna iz teksta (*Säd Zvorníka njésu ùspjel...*), što odgovara jednoj u akuzativu, s obzirom na to da ih je iz opisa dvije iz zapadne Bosne, što je opis koji uglavnom odgovara primjerima u tekstovima, možemo na kraju ipak oprezno zaključiti da kriterij imenice kao vlastite ili opće vjerojatno nije relevantan za pojavu objekta zanijekanoga glagola u genitivu, s ogradom da je broj primjera vrlo mali.

Konkretne i apstraktne imenice

S obzirom na to da je riječ o dijalektološkom korpusu, prikupljanom uglavnom po ruralnim mjestima i od neobrazovanih govornika, naprosto zbog okolnosti i tema iz svakodnevnog života veći je broj konkretnih nego apstraktnih imenica uopće. Ipak, kako su konkretne imenice po Timberlakeu (2016: 340) individualiziranije od apstraktnih (Gortan-Premk nije uzimala u obzir taj kriterij), očekivali bismo barem nešto veći broj konkretnih imenica u akuzativu.

No to nije tako – od ukupno 250 primjera s konkretnim imenicama, njih čak 212 je u genitivu:

*nè brijē **brádē** (TH335–336); Nè dajū **šūmē** rùšit (CZ262); nè znām **púta** (LD394); Mètnē-se ùložak da-ne-žùljā **kíčmē** (BK125–126); niti znām **mumákā** (ZB278–280); nēmā kò **písma** napisati (ZB278–280),*

a samo 38 u akuzativu:

*òn ni svòju **ròdenū màter** ne pòčitujē (IH167); nēcē nìko da djēlī **ràkiju** (ZB286); ni **māli** **prst** nijésam dòbijo (ZB286).*

I u samim tekstovima još uvijek značajno prevladava genitiv – 53 primjera:

*Nè bi jã primjõ **ni jednõg štãpa** (PS133); *Srbin i Šokac ne mere **dijeta** othranit* (TZ150–238); *Ne skidaju muhamedãni **kãpã*** (TH353–356); *Jã ni sam šćijo **kržã*** (MNRD125–133),*

naspram 25 u akuzativu:

*Ne mògu spútiti **čãiru*** (TZ150–238); *kad nje žena izašla na ñivu nikad kòpat **kokùruze*** (SL269–285); *odjelo mi nèmõj sprémat ñikãko* (RM125–133).

I u primjerima s apstraktnim imenicama genitiv prevladava – od ukupno 75 primjera, 62 je u genitivu:

*nèce **smràda*** (LD394); *ako-ga-dõbro pòtplãti – nèce ni-da-divãni **ìstinē*** (BK125–126); *nè smijēs òsvetē prãviti* (ZB278–280); *nijesam **zãkona** tvõga čijõ kršiti* (Z152),

a 13 u akuzativu:

*niésmo mĩ smjēli **slãvu** da slãvimo òvdãn* (CZ262); *nēcemo dok nè dobijēmo **òdluke*** (ZB286); *nè poštueš **zãkon*** (ZB286).

Samo u tekstovima i dalje je isto – u genitivu je 11:

*ne mògu jã ni **atresē** da dòbijēm* (TH353–356); *òvãj náš ñãrod ne pòdnosi **òvē klímē*** (U208–213); *štõ mu ñisu u živõtu dopùstili **srěčē*** (SL269–285),

a u akuzativu šest:

*Nè smĩ se zabòraviti **tudē dõbro*** (D195–205); *Tudē ruke **svrab** ne česu* (TZ150–238).

S obzirom na ipak značajnu prevlast genitiva, možemo zaključiti da ni kriterij konkretnosti, odnosno apstraktnosti značenja nije relevantan za pojavu imenice u slavenskom genitivu.²⁰

Brojive i nebrojive imenice

Kako u nebrojive imenice spadaju uglavnom vlastite, zbirne i gradivne, apstraktne, *pluralia tantum*... kojih je u jeziku inače manje od brojivih, to je prevlast brojivih u korpusu očekivana, pa će relevantnost kriterija zapravo ovisiti o odnosu genitiva i akuzativa kod nebrojivih imenica.

Od ukupno 56 primjera s nebrojivim, u njih 46 – dakle većini – imenica je u genitivu:

*ñisu òni rádili **zēmłē*** (D156); *Nèmõj razmètati **đũbra*** (BK125–126); *ù mene žena nje mògla dòiti **djēcē*** (Z152); *nje mũgã da òdgãdã **võjskē*** (ZB278–280); *nijesam mũgã **strũje** uvēsti* (ZB278–280); *ne čitã **ñũvĩnã*** (ZB278–280),

a u deset u akuzativu:

²⁰ U anketi *Pitanja o govoru prostoga naroda* iz 1897. godine zabilježena su 243 primjera konkretnih imenica s genitivom, a 182 s akuzativom, ali je i apstraktnih 82 s genitivom, a 61 s akuzativom, tako da i prema podacima iz ankete opreka konkretno / apstraktno ne utječe na pojavu genitiva, odnosno akuzativa iza zanižavanja glagola.

něće nřko da djělř rākiju (ZB286); *nēmāš ga právu túžit* (IH167); *ako nēmāš visřnu* (ZB286).

U reduciranom korpusu i dalje je više primjera s genitivom – 12:

ne nose gaća (TZ150–238); *a zdrāvlja nēcū nř nāć* (JBVH334–365); *niti je (kúpilo) žřta* (RM125–133); *nòmōjte právit vřlikije vrātā* (Z194–202),

a u akuzativu sedam:

Ně smř se zabòravit tudě dòbro (D195–205); *nřje uòpšte dòbro da jědē zěćje mēso kad je trúdna* (R383–401); *Vasiliju nēcē da svěžū* (IB207–215),

tako da možemo zaključiti da ni taj kriterij nije relevantan.

Rod imenica

Rod imenica zapravo ovisi o vrsti sklonidbe kojoj pripadaju, s tim da Gortan-Premk i Timberlake različito objašnjavaju moguće uzroke za relevantnost tog kriterija koju su oboje potvrdili. Gortan-Premk (1962: 138) ustanovila je da se u genitivu najčešće pojavljuju imenice muškog roda, dočim se imenice ženskog roda *e*-sklonidbe uglavnom pojavljuju u akuzativu. Ona to objašnjava gubljenjem duljina koje se dogodilo na širem prostoru štokavskog dijalektnog kontinuuma zbog kojeg su se i u govoru izjednačili genitiv jednine i akuzativ množine te sklonidbe, pa smatra da su se stoga imenice ženskog roda počele češće pojavljivati u akuzativu, kako bi se održala razlika između jednine i množine. Timberlake (2016: 351–353), s druge strane, smatra da to ne može biti razlog jer isto vrijedi i za genitiv jednine i akuzativ množine imenica srednjeg roda *a*-sklonidbe te imenice *i*-sklonidbe, ali se one i dalje češće pojavljuju u slavenskom genitivu u ruskom jeziku. Isto tako, prisutnost kongruentnog atributa jednostavno može ukloniti dvosmislenost, ali se imenice ruske druge sklonidbe i s atributima i dalje češće pojavljuju u akuzativu. Osim toga, većina imenica druge sklonidbe u ruskom jeziku razlikuje te padeže i po akcentu. On zapravo razlog vidi u posebnosti druge sklonidbe, koja jedina razlikuje akuzativ od nominativa, što je čini „individualiziranijom“ u odnosu na druge sklonidbe, a prodor sintaktičkih pravila u morfologiju odlika je prijelaznog stanja neke promjene, pa on zaključuje kako se slavenski genitiv u ruskom jeziku gubi i kako je to jedan od pokazatelja.

Na osnovi toga očekivali bismo da se i u našim primjerima imenice *e*-sklonidbe pojavljuju barem nešto više u akuzativu, dok bi u genitivu bile imenice muškog i srednjeg roda. No u genitivu je zabilježen najveći broj upravo imenica ženskog roda – 171, od čega je *e*-sklonidbe 161:

ko nè znā kòsē nalátit (D156); *nìje dā svòē àljinē omórit van-nòsijo vāe bjélu* (BK125–126); *nè nosī vjètar dàskē* (Z152); *jā ne òpra rùkū* (ZB278–280); *néce da ùčī škòlē* (ZB278–280); *mī imāmo čljem pòzdravit da ne skídāmo kápū* (TH353–356); *tāj nìje nìko mōga ćáčē ùbijo* (BK174–194).

Treba svakako imati na umu kako je određeni broj imenica muškog roda – sve one koje označuju što živo – izuzet iz razmatranja zbog sinkretizma genitiva i akuzativa jednine, međutim, kako je i inače pronađen znatno veći broj primjera s imenicom koja označuje neživo, to i nema prevelik utjecaj na konačni rezultat – pronađeno ih je ukupno 83 u genitivu:

nìe nì potrebē tēreta rádit (OV303); *Tako ne mognu stignuti kraja* (LP97); *nè zna gòvora* (ZB278–280); *nēmām čīm ràzbit lēda* (Z152); *Nisu óvde zijána činili četnīci* (RM125–133); *jā tōra nijèsom prēmako* (Z194–202).

Imenice srednjeg roda su općenito najrjeđe i njih je u genitivu pronađeno 22:

Nēmōj razmētati đūbra (BK125–126); *(ón nè nosī) ni òštrla* (Z152); *nè mere dòbiti kòlā* (ZB278–280); a *zdrávlja nécu nì nāc* (JBVH334–365).

Odnos samo u tekstovima je znatno manji, ali imenice ženskog roda *e*-sklonidbe i dalje prevladavaju – pronađena je 21 imenica muškog, 36 imenica ženskog roda i/li *e*-sklonidbe i osam srednjeg roda.

Samo na osnovi tih podataka mogli bismo pomisliti da se imenice ženskog roda *e*-sklonidbe zapravo najčešće pojavljuju u genitivu da one ne prevladavaju i u akuzativu – zabilježeno ih je 33:

nìje pòznō čòbanicu (IH167); *nè smijēm jā žēnu slāti ù mlin* (ZB286); *Srbi nijèsu šćēli kupòvat šūmu* (DB209); *Ne mògu spútiti čàiru* (TZ150–238),

u odnosu na 11 muškog:

biljac nè mereš vākō obùvatiti (ZB286); *nè poštuēs zākōn* (ZB286); *ne-òtvārājte pòložāj* (BK174–194)

i pet srednjeg roda:

odjélo mi nēmōj sprémat nìkāko (RM125–133); *đe-mājka dijéte ne dòji* (BK174–194).

U tekstovima je razlika slična – 15 primjera s imenicom ženskoga roda *e*-sklonidbe, naspram šest muškoga i pet srednjega roda. Dakle, ni kriterij roda, odnosno vrste sklonidbe, nije se pokazao relevantnim.²¹

²¹ U anketi *Pitanja o govoru prostoga naroda* genitiv je češći od akuzativa za muški (191 : 107) i srednji rod (82 : 61), dok je za ženski rod zaista nešto veći broj primjera u akuzativu (71 : 75), ali kako i u krajišničkim pismima (neznatno) i u dijalektima 20. stoljeća (nesumnjivo) genitiv prevladava, malo je vjerojatno da je u anketi prikazano stvarno stanje.

Dinamični i statični glagoli

Kao što smo vidjeli, vrsta i sintaktička određenost imenice ne utječu na pojavu slavenskoga genitiva ili akuzativa, osim što će se vlastite imenice možda nešto češće pojaviti u akuzativu, premda se pojavljuju i u slavenskome genitivu. Istraživači su naveli da pojava slavenskoga genitiva može ovisiti i o vrsti glagola. Jasna Vince (2008: 617) iznosi podatak da glagoli koji ne podliježu pasivizaciji, odnosno statični glagoli, češće imaju objekt u genitivu. To se odnosi i na podatak da glagoli percepcije, osjećanja i sl. češće imaju genitiv uza se, u bosanskohercegovačkim dijalektima, kako smo naveli, i kada nisu zanijekani, zbog čega smo ih isključili iz istraživanja, ali moguće je da se to pravilo odnosi i na ostale statične i dinamične glagole pa smo uvrstili i taj kriterij.

Od ukupno 432 primjera, dinamičnih je glagola 166, a statičnih, uključujući i glagol *nemati*, 266. Isključimo li iz razmatranja glagol *nemati* i zamjenice (*nemati* radije privlači genitiv, a zamjenice se, kako smo ustvrdili, radije pojavljuju u akuzativu), ostaje nam 152 dinamična i 119 statičnih. Iako su dinamični i dalje u prednosti, omjer je dovoljno mali, što nam pruža mogućnost donošenja valjanog zaključka. Kriterij bi se pokazao relevantnim ako bismo ustanovili da se statični glagoli češće pojavljuju s genitivom, a dinamični s akuzativom. No u oba slučaja genitiv je češći – od 152 primjera s dinamičnim glagolima, njih 126 je s genitivom:

nèmōj cìpělā oblácit (OV303); *nè nosī vjètar dàskē* (Z152); *nìje dòbrōga pòsla ùvatijō* (ZB278–280); *nécemo mî nòsiti òno-kòtla* (ZB278–280); *nijèdan pùškē nìje ùzō* (ZB278–280),

a s akuzativom samo 26:

biljac nè mereš vākō obùvatiti (ZB286); *Dòbro da-nògu njésam prèbila* (BK125–126); *stòžne i ne ùdarāmo zà onā...* (SL269–285).

Ako bi taj kriterij bio valjan, ne bi bilo bitno jesu li primjeri samo iz tekstova ili i iz opisa, ali kako vjerojatno nije, provjerit ćemo i kakva je situacija u tekstovima. U njima se razlika, očekivano, smanjuje, ali je i dalje s genitivom 36:

Nísam jā tìla skìnut zàra prvā (SL269–285); *On nìe nìkad glávē òkretō* (IB207–215); *nijèsom mògla vèčerē dònijet čòeku* (Z194–202); *tāj nìje mórìjo svòē àljinē* (BK174–194),

a s akuzativom 24 primjera:

Ne mògu spútìt chàiru (TZ150–238); *Sād nēcē da knjū mlāde* (U208–213); *nìje mògā ú nju túrit nì svōj mālī prst* (IK208–213).

U primjerima sa statičnim glagolima genitiv je također češći – nalazimo ga u 91 primjeru:

ne mògu trpit ni galàmē (D156); *Mi nè-znāmo prāvōk teréna* (BK125–126); *nè šćedošē m priznat stāža* (Z152); *da nè znā ùredbē (...), nè bi bījo prėsjednīk Crvenōga krsta* (ZB278–280),

a akuzativ u 28 primjera:

Nè-mere nāci kùću kolko-pjān (BK125–126); *ōn ni svòju ròdenū mātēr ne pòčitujē* (IH167); *nēcemo dok nè dobijēmo òdluke* (ZB286).

I u primjerima samo iz tekstova isto je kao i kod dinamičnih glagola – s genitivom ih je 28:

Ni konca tuđeg ne ću (TZ150–238); *za živòta nīsam svòjē ùpāmtijo kùćē* (SL269–285); *ònda nīje trēbalo djēci nèksjā* (BK174–194); *Jā ni sam šćījo kržā* (MNRD125–133),

a s akuzativom 17:

Nè smī se zabòravit tùđē dòbro (D195–205); *a sīn mātēr nīkad trpīo nīje* (PI123–135); *a tāta joj nīe nīšta smīo mūćei* (F409–413).

Prema tome, možemo zaključiti da u bosanskohercegovačkim govorima statičnost, odnosno dinamičnost glagola ne utječe na pojavu slavenskoga genitiva.²²

Glagolski vid

Prema Timberlakeu (2016: 345–346), pojava slavenskoga genitiva ovisi i o obuhvatu i jačini odričnosti – ako je ona ograničena na glagol ili pak oslabljena, onda će se objekt vjerojatnije pojaviti u akuzativu, dok će se širenje odričnosti na cijeli događaj ili njezino jačanje odraziti pojavom genitiva. Prema njemu (Timberlake 2016: 348), nesvršenim glagolima odričnost se širi na cijeli događaj i samim je tim vjerojatnije da će se uz njih objekt pojaviti u genitivu, dok će se kod svršenih, koji imaju i inače manji obuhvat događaja samim tim što su svršeni, objekt pojaviti u akuzativu.

U našem materijalu zabilježeno je znatno više primjera s nesvršenim (283) nego svršenim glagolima (138) (s dvovidnim ih je zanemariv broj – 11), ali ako isključimo glagol *nemati* i zamjenice, razlika među njima se smanjuje – dobivamo 150 s nesvršenim i 104 primjera sa svršenim glagolom. Sama pojava većeg broja primjera s nesvršenim glagolom navodi na pomisao da je kriterij možda valjan, ali da bismo to dokazali, bilo bi potrebno da se svršeni

²² U anketi iz 1897. godine tri su primjera s dinamičnim, a samo jedan sa statičnim glagolom, ali i u jednim i u drugim prevladava genitiv – u primjerima s dinamičnim, genitiv je u 243, a akuzativ u 197 primjera, dok je u primjeru sa statičnim njih 101 s genitivom, a 46 s akuzativom.

glagoli češće pojavljuju u akuzativu. No u oba slučaja prevladava genitiv – kod primjera s nesvršenim glagolom genitiv se pojavljuje u njih 125:

Nemoj tako naroda ucinjivati (LP97); ako nè nusē plòsākā (Z152); nè bi jā vòdijō ċòravē žènē (ZB278–280); Mī ne skīdāmo kápā (TH353–356); nòmōjte prāvīt vèlikije vrátā (Z194–202);

a akuzativ u 25:

nēce nīko da djēlī rākiju (ZB286); nè smijēm jā žènu slāti ù mlin (ZB286); Nīsam slūžio vòjsku (R383–401);

s omjerom 33 : 21 samo u tekstovima.

Kod primjera sa svršenim glagolima s genitivom je 89:

dòk grèba ne ukòpā (F390); Nijésu mògli Crnē Gòrē osvòit (BK125–126); jā ne òpra rùkū (ZB278–280); nīje mu, rùkē mu nī pušcō (SL269–285); nēce mi prīmī dōlārā (LD419–425);

a s akuzativom 15 primjera:

nīje pòznō ċòbanicu (IH167); Dòbro da-nògu njésam prèbila (BK125–126); pa svē me strā da ì treċī ne preživīm (JBVH334–365);

dok je u tekstovima omjer i veći u korist genitiva nego kod primjera s nesvršenim glagolima – 33 : 9.

Prema tome, možemo zaključiti da glagolski vid ne utječe na pojavu slavenskoga genitiva.

Glagolski način

Također prema Timberlakeu (2016: 348–349), kod imperativa ili kondicionala, samim tim što se njima izražava mogućnost, želja i sl., a ne stvarno stanje stvari, odričnost je slabija nego kod indikativa pa će se oni češće pojaviti u akuzativu. Kako se indikativ i inače rabi više nego imperativ i kondicional, a na osnovi ukupnog broja genitiva u odnosu na akuzativ koji imamo u materijalu, očito je da i u indikativu imamo više genitiva nego akuzativa – od ukupno 385 primjera s indikativom, s genitivom ih je 254, uglavnom u prezentu i perfektu:

nē skīdāš ni cijēvī (Z152); tūrskī kàntār nè mjerī trècinē (ZB278–280); A nōc, sād nè znāš pūta (U208–213); nīje nī rijeċi izústio (IH166); nīje zatvòrijo òċijū (ZB278–280); (Jā ni sam šċījo) nōrva (MNRD125–133); nēcemo tūcati kùmušē (ZB278–280); jā ne òpra rùkū (ZB278–280); nijésam bila ranjenikā pòklala (BK125–126);

a s akuzativom 131:

ôn ni svòju ròdenū mäter ne pòčitujē (IH167); *đe-mâjka dijéte ne døjī* (BK174–194); *njje pòznō čòbanicu* (IH167); *kad njje žena izašla nà nívu nìkad kòpat kòkùruze* (SL269–285); *tādā nísam mògā ni ligitimáciju izvadiť* (LD419–425); *něš kòpati kùruze* (ZB312–316).

Omjer samo u tekstovima je 59 : 23. Što se tiče imperativa, od ukupno 28 primjera, s genitivom ih je 22:

nè dijerāj žènē (TH335–336); *nèmōj cìpēlā oblácit* (OV303); *nèmōj-mi krùnē* (BK125–126); *nèmōj mi djèteta ùbiti* (ZB278–280); *Nemoj mu činit hilne* (TZ150–238); *Ljūdi, nòmōjte sād, za òvogā vrēmēna, prāviti vèlikije kùca* (Z194–202);

a s akuzativom šest:

Ne unòsi prlak ù oči (TZ150–238); *ne-òtvārājte pòložāj* (BK174–194); *odjéto mi nèmōj sprémat nìkāko* (RM125–133).

Omjer samo u tekstovima je 6 : 3, tako da je očigledno da se imperativ ponaša kao i indikativ. S druge strane, od ukupno 19 primjera u kondicionalu, s genitivom ih je deset:

môraš pàziti da Taližān nē-b rēzā žīcē po-dānu (BK125–126); *nè bi ùna nàšla nàkōg Jòvē nìđe* (ZB278–280); *tí nē bi nàkē dèvōjkē nàšā* (ZB278–280); *Nè bi jā primìjo ni jednōg štúpa* (PS133);

a s akuzativom devet:

Ne bi li njègovu šcēr izlijèčio (JBVH334–365); *nè bi trēbali stòžinu ùdarat* (SL269–285); *da mu nè bi ko šta pòdmetnō* (R383–401);

ali je u tekstovima omjer 1 : 3 u korist akuzativa, tako da možemo zaključiti da glagolski način ipak možda donekle utječe na pojavu slavenskoga genitiva jer će se nakon kondicionala nešto vjerojatnije pojaviti akuzativ premda je broj primjera za čvršći takav zaključak premali.

Tip predikata

Tip predikata vezan je uz jačinu odričnosti – kod jednostavnoga je predikata zanijekan glagol koji uza se izravno veže objekt na kojemu je onda odričnost jača, dok je kod zanijekanoga složenog predikata zapravo nepunoznačni glagol, a objekt se veže uz infinitiv koji najčešće nije zanijekan izravno, nego posredno, preko modalnoga glagola, tako da je odričnost na objektu koji uvodi infinitiv oslabljena (Timberlake 2016: 346–347; Pirnat 2015: 10, 13). Prema tome, očekivali bismo da se u slučajevima složenoga ili višestrukosloženoga predikata objekt češće pojavljuje u akuzativu.

No i ovdje genitiv prevladava – od ukupno 112 primjera, 79 je s genitivom:

ko nè znā kòsē nalátit (D156); nè mere kílē ponjēt (TH335–336); Nè-znā òn vīnogrāda rāditi (BK125–126); nè dā ùnijet stòlōvā (Z152); nēce da kòpā čòek rākē (ZB278–280); Òna nè mere nác klúča (D195–205); nēce mi prīmī dōlārā (LD419–425); I zātō ljūdi nijésu smjēli prāviti vēlikije kúcā (Z194–202);

a 33 s akuzativom:

niésmo mī smjēli slāvu da slāvīmo òvdān (CZ262); nēce nīko da djēlī rākiju (ZB286); Nè-mere náci kūču kolko-pjān (BK125–126); nijésu òvce mògle da dòē svòe jānjce (ZB286); nè bi trēbali stòžinu ùdarat (SL269–285).

Omjer u tekstovima i bez glagola *nemati* i zamjenica je 22 : 13, tako da možemo zaključiti da složenost predikata ne utječe na pojavu slavenskoga genitiva. Ipak, navodimo jedan primjer višestrukosloženoga glagolskog predikata s objektom koji je samim tim znatno udaljen od negacije i u akuzativu je:

njje uòpšte dòbro da jēdē zēcje mēso kad je trūdna (R383–401),

što bi moglo ukazivati na to da udaljenost objekta od negacije ima utjecaja na izbor padeža (možemo to usporediti s: *nijésu òvce mògle da dòē svòe jānjce*), ali takvih primjera nema dovoljno kako bismo mogli provjeriti i taj kriterij.²³

Mjesto objekta

Osim udaljenosti, i mjesto objekta u odnosu na glagol može utjecati na pojavu objekta u genitivu ili akuzativu. Kako je uobičajeni red riječi SVO, objekt ispred glagola bio bi neuobičajen, stavljen u fokus, topikaliziran, što ga čini individualiziranijim (a slabi i odričnost na njemu koja formalno nije ni izrečena) pa bi bilo logično očekivati ga u akuzativu (Timberlake 2016: 343–344).

Naš materijal to potvrđuje – iako pronalazimo gotovo podjednak broj primjera s genitivom i akuzativom kada je objekt ispred glagola, odnosno dijela predikata koji je nosilac leksičkoga značenja, ipak ih je s genitivom 73:

njje òn rāta ni ùpamtijo (D156); nè mereš žtvē glāvē iznjēt (TH335–336); njje nī riječi izústio (IH166); Tī žēnē nīsi vjēncō (BK125–126); trēcīnē plácati nēceš (Z152); krāvā ne múzem (ZB278–280);

²³ Postoji mali broj primjera kod kojih se odričnost iz glavne proteže i na zavisnu klauzu, ali u svima njima objekt je zamjenica, koja se i inače pojavljuje u akuzativu, tako da ne možemo izvesti zaključak o tim konstrukcijama. To su primjeri: *jā nè znām štā im fāli (D195–205); Ma nè znām štā nijésam prēpatio (CZ286–289); Tō nējā da kážēš nēšta drūgō (K235–242); Kad òn nēmā štā da nādē (R383–401); i nè ćujēs štā ti mòmak prícā (V352–354).*

a s akuzativom 75:

ne mògu ni svòje da ùràdīm (IH167); biljac nè mereš vākō obùvatiti (ZB286); nì mālī prst nijésam dòbijo (ZB286); niésmo mī smjèli slāvu da slāvīmo òvdān (CZ262); Dòbro da-nògu njésam prèbila (BK125–126).

Samo u tekstovima omjer je ipak u korist genitiva – 20 primjera:

Nit smo mī kòbilē ùitili (D195–205); Ni konca tuđeg ne ću (TZ150–238); On nìe nìkad glāvē òkretō (IB207–215); nit mi je dòktūr nèkcijē ùdario (JBVH334–365); nijèsom mògla vèčerē dònijet čòeku (Z194–202)

naspram 16 s akuzativom:

a sīn mātēr nìkad trpìo nìje (PI123–135); da ne bi stòžinu trèbō ùdaret zà sjēno (SL269–285); Ne bi li njègovu šcēr izlijèčio (JBVH334–365); tàdā nìsam mògā ni ligtimáciju izvadit (LD419–425).

Ipak, i vrlo mala razlika u broju jednih i drugih primjera, s obzirom na veću razliku pri analizi drugih kriterija, može ukazivati na to kako je nešto veća vjerojatnoća da se objekt pojavi u akuzativu ako se nalazi ispred predikata nego ako je iza njega.

Prisutnost pojačivača

Nekoliko istraživača (Timberlake 2016: 343; Partee et al. 2012: 5; Pirnat 2015: 9, 12, 16; Vince 2008: 620, Stolac – Vlastelić 2004: 8) navodi kako je prisutnost pojačivača kao *ni, nikakav, nijedan* uvjet za pojavu objekta u genitivu. U češkom se npr. slavenski genitiv pojavljuje još jedino u frazemima i uz pojačivače. To se objašnjava pojačanom odsutnošću individualizacije i emfatičnošću iskaza. Zbog toga očekujemo da prisutnost pojačivača igra ulogu i u našem materijalu.

Od ukupno pronađena 82 primjera s pojačivačem, u genitivu ih je 48:

ne mògu trpit ni galàmē (D156); já jòš nìkva jànjeta zàklō nijésam (ZB278–280); nìkadā im nìkvē pòmoći nìje pòslō (ZB278–280); já nè bi čìjo ni rádti ònogā pòsla (ZB278–280); (òn nè nosī) ni òštrla (Z152); nìje nì riječi izústio (IH166); ako-ga-dòbro pòtplātī – nèće ni-da-dìvānī ìstinē (BK125–126),

ali ih je i u akuzativu 34:

òn ni svòju ròđenū mäter ne pòčitujē (IH167); nì mālī prst nijésam dòbijo (ZB286).

Ovdje nam je kontrolni korpus samo iz tekstova, bez glagola *nemati* i zamjenica, možda najkorisniji jer bismo barem u njemu očekivali veću razliku između genitiva i akuzativa. I zaista, kontrolni korpus tu razliku povećava – na 20 primjera s genitivom:

Ně znā karàktera nìkakōg (D195–205); *Ně bi jā primìjo ni jednōg štápa* (PS133); *Ni konca tuđeg ne ću* (TZ150–238); *sāmo jā nijésam skìnō ni mundūrē* (TH353–356); *nìje mu, rúkē mu nì puščō* (SL269–285); *nìe nì potrebē tēreta rádit* (OV303); *a zdrâvlja néću nì nāć* (JBVH334–365)

dolazi osam s akuzativom:

odjélo mi nēmōj sprémat nìkākō (RM125–133); *tādā nìsam mōgā ni ligtimáciju izvadit* (LD419–425); *nìje mōgā ú nju túrit nì svōj mātī prst* (IK208–213).

Iako je i inače veći broj primjera s genitivom, na osnovi očekivanja prema literaturi i ipak većem broju primjera, možemo zaključiti da će se uz prisutnost pojačivača objekt ipak češće pojaviti u genitivu nego u akuzativu.

Zaključak

Na osnovi provedenog istraživanja, od svih kriterija za pojavu slavenskoga genitiva, jedino se kriterij vrste riječi pokazao relevantnim, pa će se zamjenice *to*, *ništa* i *što* gotovo dosljedno pojaviti u akuzativu. Mimo toga, genitiv je u svim slučajevima, osim kad je glagol u kondicionalu, a i to zasnovano na vrlo malom broju primjera, brojniji nego akuzativ. Jedino se može zaključiti kako je manja ili veća vjerojatnost da će se akuzativ pojaviti pod određenim uvjetima. Tako je nešto veća vjerojatnost da će se objekt pojaviti u akuzativu ako je predikat u kondicionalu, ako je u pitanju imenica koja označuje živo te ako se objekt nalazi ispred predikata, dočim prisutnost pojačivača povećava vjerojatnoću za genitiv. S obzirom na pouzdanost samo jednoga kriterija – tj. izuzimanje zamjenica *to*, *ništa* i *što* iz pojave u genitivu – mogli bismo zaključiti da je u bosanskohercegovačkim dijalektima slavenski genitiv gramatikaliziran, da nije znatnog broja primjera i s objektom u akuzativu, čak i uz glagol *nemati*. Očito je da uzrok pojave genitiva ili akuzativa uz zanijekani glagol u bosanskohercegovačkim dijalektima ne ovisi samo o sintaktičkim kriterijima.

Analiza krajišničkih pisama

Za krajišnička pisma uzet je korpus koji je pripremila Lejla Nakaš u svojoj doktorskoj disertaciji, koji je dopunjen pismima iz antologije *Bosanska ćirilična pisma* (Nakaš 2011b.). Riječ je uglavnom o pismima koja se čuvaju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i koje je Nakaš transkribirala za potrebe svoje disertacije te ustupila na javnu uporabu preko stranice Academia.edu. Korpus se sastoji od 163 pisma iz Bihačke krajine, Bosanskog sandžaka, Hercegovačkog sandžaka, Kaniškog sandžaka i Krčkog sandžaka, što znači da je uglavnom pokriven teritorij Bosne i Hercegovine. Istina, najviše je pisama iz Bihačkog sandžaka, što svakako treba imati na umu, ali kako se dijalekti na prostoru Bosne i Hercegovine i inače sintaktički slabo razlikuju (Karavdić 2014: 141), možemo barem pretpostaviti da bi se zaključci doneseni uglavnom na osnovi pisama sa zapada današnjeg teritorija Bosne i Hercegovine mogli odnositi i na ostatak područja. Uostalom, i Lejla Nakaš (2010: 392), koja je imala uvid u znatno veći broj pisama, tvrdi: „Upotreba slavenskoga genitiva karakteristična je za sve krajišničke kancelarije.“ No na osnovi akuzativa, koji se također pojavljuje, ona zaključuje i kako je slavenski genitiv već u 17. stoljeću bio fakultativna konstrukcija, ali da su se pisari radije odlučivali za arhaičniji genitiv nego za akuzativ (Nakaš 2010: 393). Ona navodi i primjere za slavenski genitiv iz tekstova koji nisu uzeti u obzir, ali i nešto manje primjera s akuzativom u toj poziciji, što će biti pribrojeno postojećim primjerima.

Pronađeno je ukupno 73 primjera s genitivom uz zanijekane glagole te 76 primjera s akuzativom. Za razliku od dijalektnog materijala, koji je uglavnom akcentiran pa su mogle biti uzete u obzir imenice ženskog i srednjeg roda, ovdje su one uglavnom morale biti eliminirane, osim ako nisu imale neki dodatak koji bi jasno ukazivao na to koji je padež u pitanju, ili im je značenje takvo da se može s velikom vjerojatnošću tvrditi kako je riječ o jednini (npr. kad je u pitanju imenica *vjera*), što onda razrješava i dilemu padeža. Osim toga, s obzirom na to da je u pitanju stariji materijal, u kojem dolazi do miješanja starijih i novijih oblika padeža, nekad je i to bio razlog za eliminaciju nekog primjera,²⁴ kao i nejasne konstrukcije.²⁵

²⁴ U primjeru *зато да не тѹзимо нашон вишнон господн нашн лѹдн* (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*) oblik *нашн лѹдн* mogao bi biti genitiv, ali i stariji oblik akuzativa. Zamjenica bi mogla biti u kongruenciji s imenicom, pa je u istom obliku, ali moglo bi biti i da je u pitanju genitiv, samo što je finalno *h* ispalo. No kako se u tom pismu *h* u finalnoj poziciji čuva, ta je mogućnost odbačena, ali kako je u pitanju 18. stoljeće, čudi i pojava starijeg oblika. Zbog toga taj primjer nije uzet u razmatranje.

²⁵ U primjeru: *ннесам• канл• Безпѹћѹ• ннко• да чннн•* (Okolo 1719. *Osman-beg trebinjski Dubrovčanima*), iako na prvi pogled izgleda da je imenica *Безпѹћѹ* u akuzativu ženskog roda, s obzirom na to da se očekuje da je *безпуће* srednjeg roda, te da danas u dijalektu poslije *nisam kail* dolazi dativ (npr. *nisam mu kail*), što bi odgovaralo dativu imenice *безпуће*, taj je primjer također izostavljen kao nejasan. Isto tako, u primjeru *н да мѹ що ѹнне енгедѹнете нер мѹ сте ѹрнло тешко ѹнннлн коне срромаѹ ннгдар прнмоѹн неѹе* (Okolo 1703. *Mustafa-aga iz Kostajnice grofu Petru Kegleviću*), koje se značenjski odnosi na *cijenu* i u tom bi slučaju ovo bio

Kako nemamo podataka uz koje je glagole mogao stajati genitiv i kada nisu zanijekani (a koje spominje i Nakaš 2010: 393), osim objekata zanijekanih glagola povraćeni su i izravni objekti glagola koji nisu zanijekani zbog eventualne eliminacije glagola koji su i inače možda vezivali genitiv uza se. Genitiv je pronađen u 20 primjera u kojima nema negacije, a riječ je o glagolima: (za)dati, predati – да •в•м• краљѣϣ рнмскомϣ да лнста ментованог (Okolo 1570. Gašpar Keglević javlja iz Beča ocu Petru o tamo obavljenim poslovima), doći – u kolokaciji: ѡака нм доћн (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima), gledati – н снромаѡϣ старуϣ сѣса гледанѣϣн оглѣшатн (Okolo 1703. Mustafa-aga iz Kostajnice grofu Petru Kegleviću), (za)iskati – н наша ѣс господа нскатн прнцннка (Gradiški odabaša Mustafa Hafizović petrinjskom vojvodi Hajeru), oteti – подложннцн ѣстнтога г. цара конѣ ннѡва мнлоост оте (1558. Džafer-beg, ćehaja kliškog sandžaka Ferhat-bega, Fabiju Kanalu), (za)pisati – пншемо овнѣѣ рнѣн оБразѣ (1546 (srpnja 953. g.) Mletačko-turski ugovor o međama kod Velina), poslati – да ннесте прнмнлн, сага алнтн пешкеша кога сам вам Бно послао (17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru), slušati – а наѣпрн тн од снромаѡа Бешнраге слѣшаѣѣнн нѣвнрннѣ новскнѣ маѣара (Okolo 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihaćki, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine), učiniti – што год Бѣде квар ѣѣннѣѡ (Okolo 1738. Vakuf Hasan-beg Ibrahimpašić ličkom generalu).

Vidimo da se i ovdje pojavljuju glagoli percepcije (*gledati, slušati*), što odgovara suvremenom stanju, a uz glagole *dati, iskati*, možda i *poslati* i *učiniti*, moglo bi se govoriti i o partitivnom značenju, tako da će se obratiti pozornost i na te glagole pri analizi rezultata. Kao i u dijalektnom korpusu, izdvojeni su i objekti uz glagol *nemati*, ali oni će se također promatrati odvojeno.

Imenice i zamjenice

Dok imenice nešto prednjače u obliku genitiva – pronađeno je ukupno 57 primjera:

а вн знате та да вама зла не мнслнмѣ (XVII. st. Bihor Mamut Alaj-beg knezu Vučiću u Drobnojake); nijedane zle meštarije da imə ně volənə nikt(ə) učinit(i), ni subaša, ni ini

genitiv jednine, jer je *cijena* prethodno spomenuta u jednini, ali moglo bi biti da je i prilog *teško* supstantiviziran te da se *koje* odnosi na njega, što bi značilo da je u akuzativu jednine srednjeg roda.

Tur(ə)činə, ni mar(ə)tolozin(ə) (14. studenog, iza 1454. Vojvoda Isa-beg Ishaković); мн не ѱѸвѸмо вѸшнѸ волов кѸд ходє (15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihaćki, generalu Maksimilijanu Ernestu); да не ловнѸмо рнѸбѸ (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude),

u odnosu na 40 s akuzativom:

сеѸн жнвот нн поштєнѸє не гѸбнѸтє (1645.–1647. Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću); такє лѸдє ннѸла да дрнжнѸтє (Kraj XVII. st. Dračevski džemat Dubrovčanima); I prvo ti samə pisao za togajə vlastelina dubrovačkoga da ga is kuće ne izgonišə i da mu neku dosadu ne učinišə (1489.–1493. ili 1495.–1497. Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegovе zemlje),

dotle se zamjenice primjetno nalaze u akuzativu – u 20 primjera:

ннѸдар то не мѸрє датн (Oko 1696.–1703. Muhamed-aga, dizdar grada Ostrošca, Osman-aga Beširević, Sefer-ćehaja Kalauzović i Omer-odobaša Klapić grofu Petru Kegleviću zapovjedniku Pounske pokrajine); да тн неѸє ннѸтко на пѸтѸ стѸтн нн апѸснѸтн нн щѸ ѸѸннѸтн (Oko 1696.–1703. Hraman, Sali i Radivoj sužnju Vlajisavu Opačiću); н рѸн не чннє ннщѸ (Kraj XVII. st. Ahmed-beg Srimski i Husejn hadžija, kajmekam požeškog paše, pozivaju krajišku gospodu, da prestanu raju tlačiti, kao što je i sultan ukinuo svaki zulum); да му нешто netko ne dosadi (1489.–1493. ili 1495.–1497. Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegovе zemlje); н на намн сѸ зачєтн тєшкн бнршѸзн коє поднєтн не можємо (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude),

naspram tri u genitivu, od kojih su dva primjera ista:

н тога. сѸд. оставнѸтн. неѸє (Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafa alajbegu Ferhatpašiću); нн тога поднєтн не можємо (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude).

Zamjenice koje se pojavljuju su uglavnom *to*, *šta*, *ništa* i *nešta*, dakle slično dijalektnom materijalu iz 20. stoljeća, čak i s glagolima za koje je ustanovljeno da se uz njih pojavljuje genitiv i kad nisu zanijekani (*dati*, *učiniti*) te uz glagol *nemati*:

нєр снромѸх не нма ннѸдн ннштѸ веѸє голѸ дѸшѸ н Бога (Sirač (Cernički sandžak) oko 1694. Mustaf-aga Mumibravović oberstaru Makaru, zapovjedniku Gradiške i sve pokrajine od Drave do Save); ѱ sto neima (Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina),

što znači da i za krajišnička pisma vrijedi da se zamjenice češće pojavljuju u akuzativu nego u genitivu.

Osim toga, u primjeru:

ΑΚΟ ΛΗ ΝΕ ΠΟΙΩΔΕΤ(Ε) ΤΟ ΠΗΝΕΖΗ (Oko 1700. Ali-beg Kovačević, muslim i bihački zapovjednik, ogulinskom kapetanu Zniki),

zamjenica *to*, budući da nije u kongruenciji s imenicom, nego je u obliku srednjeg roda, ima značenje količinskoga priloga, uz koji imenica dolazi u genitivu, kao i u primjerima:

ΝΑΠΛΑΤΗΤΕ ΜΥ ΤΟ ΝΑΣΠΡΗ (17. rujna 1699. Mustafa Alaj-beg Feratpašić, muslim Banjalučke krajine, grofu Pounske krajine Petru Kegleviću u Kostajnicu); Η ΡΕΚΑΩ Ε ΔΑΤΗ ΤΟ ΔΒΕΣΤΗ ΠΕΚΗΝΑ ΓΝΥ ΒΑΝΥ (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude).

Dakle, možemo zaključiti da je nepromjenjivost zamjenice *to*, kao i češća pojava zamjenica u akuzativu nego u genitivu uz zanijekane glagole, prisutna već u razdoblju između 16. i 18. stoljeća. O tome možda najbolje svjedoči primjer pojave zamjenice i imenice u istoj rečenici, kad je zamjenica u akuzativu, a imenica, iako dolazi poslije nje, u genitivu: ΝΕ ΔΑ ΜΥ ΝΗΠΙΔ ΗΗ ΜΛΗΝΑ (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude).

Sintaktički dodatci imenici u objektu

Pronađen je veći broj imenica bez dodatka nego onih s dodatkom – izuzmemo li glagol *nemati* i ostale glagole uz koje se i inače pojavljuje genitiv te zamjenice, za koje smo ustanovili da se uglavnom pojavljuju u akuzativu, bez dodatka ih je ukupno 59, od čega 30 s genitivom:

ΔΑ ΝΗΣΤΕ ΠΡΗΜΗΛΗ, ΣΑΓΑ ΑΛΗΤΗ ΠΕΠΚΕΠΑ (17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru); Α ΝΗΣΜΟ ΤΗ ΜΟΓΛΗ ΔΟΣΑΔ ΗΗ ΛΗΣΤΑ ΠΗΣΑΤΗ (Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihački, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine); Η ΛΟΖΥΕ ΔΑ ΝΕ ΥΛΟΒΗΜΟ ΖΒΕΡΑ (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude); ΝΕΚΑ ΝΕ ΤΡΥΤΥ ΠΡΑΒΗΙΕ ΛΥΔΗ Η ΝΕ ΥΗΝΕ ΖΔΑ ΠΤΟ ΝΕΜΑ ΗΗ Υ ΚΑΚΒΥ ΗΠΤΑΒΥ ΒΟЖИЕМ (1839. Ali-paša Rizvanbegović, Mostar); ΝΕΜΟΪΤΕ ΡΑΖΜΗΡΪΑ ΖΑΜΕΤΑΤΗ ΚΑΔ ΓΑ ΝΕ ΖΑΜΕΪΕ ЦАР ΗΗ ДΥЖ (1643. Mensur-aga, Nesim-aga i hadžija Musaga Vlahović, u Omiš);

a 29 s akuzativom:

СЕБН ЖНВОТ ΗΗ ΠΟΠΤΕΝΪΕ ΝΕ ΓΥΒΗΤΕ (1645.–1647. Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću); ΔΟΓΟΔ ΟΠΕΤ ΝΕ ΠΡΗΪΥ ΜΟСТ ΠΟΤ ΚΟСТАНННЗОМ (Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić, zapovjednik Banjalučke krajine, zapovjedniku Pounske i Pokupske krajine grofu Petru Kegleviću); ΔΑ НПТКОРЬ ПОСНДА ΗΗ ДРЖН МНСТА

коѢа сѸ БнеѡаѸка (1531. *Porta odobrava predloženi sporazum o međama kod Šibenika*).

Što se tiče dodatka, on je uz imenice uvijek kongruentni atribut (nekongruentni se pojavljuje samo dvaput uz glagol *nemati*) i od ukupno 31 primjera pronađeno je s genitivom 15:

немоѡ в•м• старога прѡлателства разметати (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*); он не Бн своѡе вѡре вадно н не Бн (н)е исплатно (*Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*); не Ѹзме нн еднога дѡнара (169_. *Kasum-beg, Trebinje*);

a s akuzativom 16 primjera:

н нне Ѹзможно Бнло одаѸнѡтѡ тѸн раБотѸ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*); н хѡѸ• да овѸ• кѡнѡгѸ• не каже• нн емнѸ (1695.–1703. *Rečep-paša, gospodar Hercegovine, Dubrovčanima*); да не Ѹннѡ толѡкѸ неправѡѸ (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*); Ako li mojə savěta ne primite (7. prosinca 1501. *Ahmet-paša Hercegović*).

Kako vidimo, kada je objekt imenička sintagma, a ne imenica sama, u vrlo je maloj prednosti ipak akuzativ, ali s obzirom na približno jednak broj primjera i u genitivu i u akuzativu, možemo zaključiti kako kriterij dodatka imenice nije relevantan u ovom korpusu.

Broj imenice

Kako je jednina i inače češća, a i u jednini i u množini imamo primjera i s genitivom i s akuzativom, to nam odnos između genitiva i akuzativa u jednini i množini može ponuditi eventualne zaključke. Kad su u pitanju imenice u jednini, na 35 primjera s genitivom:

да ннесте прѡмѡлѡн, сага алѡтѡ пѡшкеша (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); он не Бн своѡе вѡре вадно н не Бн (н)е исплатно (*Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*); ali nije joštere partika uzet (oko 1667. *Ali-beg Šerić, kapetan Dubice*); да вам неѸе ннѡад нн ремеѡа донестѡ (1681. *Ahmet Gluhić bajraktar grada Dubice, u Sisak*);

dolazi 32 s akuzativom:

н нне Ѹзможно Бнло одаѸнѡтѡ тѸн раБотѸ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*); неѸе посаа опраѸнѡтѡ (Oko 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom*

kapetanu); и да не раздвѣнѹ• нашѹ• и вашѹ• державѹ (Kraj XVII. st. Kasam-beg, kajmekam Hercegovine, Dubrovčanima).

S druge strane, kad su u množini²⁶, s genitivom je zabilježeno devet:

аѠи ннѣ чнннѠ новннѠ (Upućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); ннѣ нм трнБѣ крнвнѹ прашѣатн (Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihaćki karlovačkom generalu); н не смнѹ саде држатн снромасн краншнннцн држатн конѠ (...) н молн мѹ се кранна та то н даше ѣ стотнна ранинчкнѣ да нмѣ не ѹзнмаю конѠ н не іашѹ н пак сѹ н ѹзнмалн (Upućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*),

a s akuzativom 13 primjera:

н по ннеданѣ пѹть да не допѹстншь веѣе да онде стоне нн држе мнста Бнѣтаѹка (1533. Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru); док ваш Бег не наплатн наше дѹгове (Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću); него Берше ходн сѹонм порѹком да тн порѹке не рѹшнмо (1688.–1692. Ali Kalauz Hufa Omeriću i Marojli); zašto mi ne moremo biti naše siromahe k mistu ne šalući (1636. Musaga Kapetanović, dvarski dizdar).

Sudeći prema broju primjera, kad su u množini, imenice se nešto češće pojavljuju u akuzativu nego u genitivu, što je suprotno Timberlakeovom principu individualizacije. Ipak, zbog približnih brojeva primjera genitiva i akuzativa i u jednom i u drugom slučaju, može se zaključiti da ni taj kriterij nije relevantan.

Imenice koje označuju živo ili neživo

Usporedimo li primjere s imenicama koje označuju živo i neživo, pojavljuju se u gotovo jednakom broju. Za imenice koje označuju neživo zabilježeno je 35 primjera u genitivu:

да ме онѣ ѹале веѣе не днржнш (Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split); да ѣа ннсам од ѣована нзнме тодорова догована ѣднога солдннѠ аѠн пол новѹѠа (Prije 30. srpnja 1700. Ali-ćehaja Bužimljanin regemenskoj gospodi); аѠи ннѣ чнннѠ новннѠ (Upućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); да неѣмадѹ прам мнрѹ вашнм лѹдем стражаном

²⁶ Dvojina nije zabilježena uz glagole u niječnome, samo u jesnom obliku: тан двѠ ѹловкѠ предате царовѹ зглавѹ (1507.–1509. Mehmed-beg (Isabegović), gospodar Hercegovine zemlje, Dubrovčanima)

НИКАКОВА ЗУЛАУМА ЎНННТН (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihaćki, generalu Maksimilijanu Ernestu*),

a u akuzativu 34:

Н ННЕ УЗМОЖНО БНЛО ОДАУНТН ТУН РАБОТУ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*); Н ПО ННЕДАЊ ПУТЬ ДА НЕ ДОПУСТИШЬ ВЕЋЕ ДА ОНДЕ СТОЊЕ НН ДРЖЕ МНСТА БНСТАУКА (1533. *Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru*); УНННТН ПО ННЕДНО ВРНМЕ ННЕДАЊ МОСТЬ МАЛЬ НН ВЕЛНКЪ (23. svibnja 1434. *Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i "Od Dalmacie kraljestva i Harvacke zemle parvog bana" o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa*),

dok je onih koje označuju što živo u genitivu deset:

НЕ ПАЛЕМ ІА МОHN АУДН (Око 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); ДА НЕ ЛОВНМО РНБЪ (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); Н МОЛН МУ СЕ КРАHНА ТА ТО Н ДАШЕ $\bar{\epsilon}$ СТОТНА РАHННЧКНЕ ДА НМЪ НЕ УЗHМАЮ КОНІА Н НЕ ІАШУ Н ПАК СУ Н УЗHМАЛН (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*),

a u akuzativu 11:

ТАКО СЕ ВУРЛО БОЃНМО ДА ВАСНУ Н НАСНУ ПОДЛОЗННКЕ НЕ ПОБНЋУ (1639. *Skradinske age pišu šibenskom kapetanu*); ОНУ КУРУУ РОГАНА НЕ СЛУШАН (Око 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*); НЕМОHТЕ НАМ СУЗЖНЕ ДАРЖАТН (Око 1696.–1703. *Mehmed-beg Pašić grofu Petru Kegleviću*); Н МОГА СОШНА ПАЛHТЕ НА СРHД ПОРОКОМ А ДО САД НЕСМО ПОРОКЕ СЛОСТАУНЛН (Око 1696.–1703. *kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću*).

Kako vidimo, broj primjera s genitivom i akuzativom gotovo je jednak, tako da ni taj kriterij nije relevantan za pojavu slavenskoga genitiva u korpusu krajišničkih pisama.

Vlastite i opće imenice

Vlastitih imenica koje nisu uz glagol *nemati* ili ostale glagole s kojima se pojavljuje genitiv i kad nisu u niječnome obliku zabilježeno je samo četiri, raspoređenih u šest primjera u genitivu (od kojih se dva ponavljaju):

неће сУжан прнћн Уне нн саве нн на н(е)дан град (Око 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); neka krajine ne smetaju (1696.–1703. *Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić*)

i dva u akuzativu, s tim da se i tu jedan ponavlja:

онУ кУрУУ рогана не сАУшан (Око 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*).

Iako je primjera malo, izgleda da pravilo o individualiziranosti vlastite imenice ne vrijedi za korpus krajičnickih pisama jer su zabilježene češće u genitivu nego u akuzativu.

S druge strane, u korpusu općih imenica, kojih je većina, prevladava akuzativ – na 40 primjera s genitivom:

алн нне чнннн новннн (Упућено бану: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); да мУ не скратнУнеш пУта (Око 1703. *Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana*); да неЋмадУ прам мнрУ вашнм ЛУДЕМ стражаном ннкакова зУЛУма ѧннннн (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*)

dolazi 43 s akuzativom:

УУннннн по ннедннн врнме ннедань мость малъ нн вслнкъ (23. svibnja 1434. *Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i “Od Dalmacie kralstva i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa*); неЋе посал опраУннн (Око 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*); таке ЛУДЕ ннвала да дрнжнте (Kraj XVII. st. *Dračevski džemat Dubrovčanima*); н да не раздвнннУ• нашУ• н всшУ• даржѧвУ (Kraj XVII. st. *Kasam-beg, kajmekam Hercegovine, Dubrovčanima*).

Iz toga možemo zaključiti da generalno u krajišnickim pismima prevladava ipak akuzativ u odnosu na genitiv kad su u pitanju opće imenice, kojih je najviše.

Konkretne i apstraktne imenice

Omjer je konkretnih i apstraktnih imenica približno isti, kao i oblici genitiva i akuzativa među njima. Ipak, dok među konkretnim imenicama prevladava genitiv – 26 primjera:

да ннесте прнмнлн, сага алннн пешкешн (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); мн не ѧУвамо вдшнУ волов кУд ходе (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*); а ето мУ• вашн• ЛУДн• сведоће• У кннгам• како не• тУ роБУ Узео• нстн рећенн• дамнан• а рећенн•

кУрт• Бећ• не Бн• надао• ове• роБє• дамнанУ (*Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima*); н не смнУ саде држати снромасн крашшншн држати конѧ (...) н молн мУ се крашна та то н даше ѧ стотнна рашнчкне да нмъ не Узнмаю конѧ н не ѧшУ н пак сУ н Узнмалн (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*),

u odnosu na 22 s akuzativom:

тако се вУрло Боѧнмо да васнх н наснх подлознкє не побнѧУ (*1639. Skradinske age pišu šibenskom kapetanu*); н по ннеданъ пУть да не допУстншь веће да онде стоне нн држе мнста Бнстаука (*1533. Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru*); У҃ннштн по ннеднѧ врне ннеданъ мѧсть мѧль нн велнкъ (*23. svibnja 1434. Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i „Od Dalmacie kralestva i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju меѧ*),

dotle kod apstraktnih na 19 primjera s genitivom:

комУ не҃хе нштко на пУт стати нн запа҃ѧ У҃ннштн (*4. prosinca 1697. Franc Wilhelm Ball (Ballby?) oberlajtnant dopušta slobodan prolaz kroz Senjsku krajinu Ibrahimu Samarsijiću*); не҃емУ мн так св҃не верє оставштн (*Prije 1635. Ahmet-aga Veletanlić, kapetan Gvozdanskoga, letovaničkom porkolabu Vuksanu*); алн нне чнннѧ нобннѧ (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*)

dolazi također 22 s akuzativom:

те да не҃е внрУ нзвѧштн (*Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*); да не ҃ннн толнкУ неправн҃У (*1723. Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*); нне лн ве҃е своєУ крнвн҃У одастаєо н своєУ л҃дост (*Oko 1738. Vakuf Mehmed-beg Kulenović Mamutpašić ličkom komandantu*); I ne znamo ime (*1635. Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*).

I taj je rezultat u koliziji s Timberlakeovom teorijom o individualiziranosti, po kojoj su konkretne imenice individualiziranije i očekuju se u genitivu češće nego apstraktne, ali je i omjer primjera s genitivom i s akuzativom takav da možemo zaključiti da ni taj kriterij nije relevantan.

Brojive i nebrojive imenice

I odnos brojivih i nebrojivih imenica u genitivu i akuzativu približno je jednak – od brojivih, kojih je više, s genitivom je pronađeno 32 primjera:

и молн мѸ се кранна та то и даше е̄ стотна раничкне да нмъ не Ѹзнимаю конѧ и не иашѸ и пак сѸ и Ѹзнималн (*Upručeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); немоѸте размнрѧ заметати кад га не замеѧе цар ни дѸж (1643. *Mensur-aga, Nesim-aga i hadžija Musaga Vlahović, u Omiš*); да вам неѸе нкад ни рѸмена донести (1681. *Ahmet Gluhić bajraktar grada Dubice, u Sisak*),

a s akuzativom 35:

мн ннсмо Ѹнро пнсали (*Oko 1696.–1703. kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću*); да му нѧ volən(ə) nijedəno zlo učiniti(i) kto нѧ suprotiv(ə) менѧ vojevode Esebegu (*veljača, iza 1454. Vojvoda Isa-beg Ishaković*); Ako li mojə savětə ne primite (7. prosinca 1501. *Ahmet-paša Hercegović*); немѸѧ мѸ кѸне Ѹннннннн (*Oko 1696.–1703. Muhamed-aga, dizdar grada Ostrošca, Osman-aga Beširević, Sefer-čehaja Kalauzović i Omer-odobaša kostajničkom kapetanu grofu Petru Kegleviću*),

dok je kod nebrojivih s genitivom 12:

неѧе сѸжан прнѧн Ѹне ни саве ни на н(е)дан град (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); за жнвнѸ глава нашнѸ те се срамоте не оглѸшннсмо (1617. *Osman-aga, Sulejman spahija i Nuh-aga Ohrapović*); а ето мѸ• вашн• лѸдн• сведоѧе• Ѹ кннгам• како не• тѸ роБѸ Ѹзео• нстн рѧннн• дамнан• а рѧннн• кѸрт• Беѧ• не Бн• надао• ове• роБѸ• дамнанѸ (*Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima*); нека не трѸѧѸ правннѸ лѸдн н не Ѹнне зла што нема ни Ѹ каквѸ ѧнтаБѸ БожннѸм (1839. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*),

a s akuzativom 11 primjera:

не могосмо вам волѸ покварнннн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); I prvo ti samə pisao za togajə vlastelina dubrovačkoga da ga is kuće ne izgonišə i da mu neku dosadu ne učinišə (1489.–1493. ili 1495.–1497. *Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegove zemlje*); Mi nismo čuli da je čestiti car razmirje učinijo (1636. *Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*).

Prema tome, ni kriterij brojivosti imenice u objektu nije relevantan za pojavu slavenskoga genitiva.

Rod imenica

Zabilježen je gotovo jednak broj imenica muškoga i srednjega roda *e*-sklonidbe, s tim da je i u njima odnos genitiva i akuzativa približan. Kod imenica muškoga roda genitiv je zabilježen u 20:

да ннесте прнмнлн, сага алнтн пешкеша (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); Jer ga neima tko negoui poruka tirati (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*); нека не трѸтѸ правнне лѸдн н не Ѹнне злѸ што нема нн Ѹ каквѸ һнтабѸ Божнне (1839. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*),

a akuzativ u 16 slučajeva:

Ѹһннтн по ннеднѸ врнне ннеднѸ мѸстѸ мѸлѸ нн велнкѸ (23. *svibnja 1434. Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i „Od Dalmacie kralstva i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa*); немонте нам сѸзжне даржатн (*Oko 1696.–1703. Mehmed-beg Pašić grofu Petru Kegleviću*),

a i kod imenica ženskoga roda *e*-sklonidbe zabilježeno je malo više genitiva – 19:

да не ловнмо рнбѸ (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); прнмнсмѸ вѸ пощенѸ верѸ кон сте осладн занандрѸ созна мога (...) не могосмо вам волѸ покварнтн н вере повратнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); да мн човамо кнофнне н змело нашо да се лодн не БнѸ н сћеле не затвора н краћнне немета (1675. *Muhamed-beg Durakbegović, krčki sandžakbeg*),

u odnosu na 18 primjera s akuzativom:

да на. не могѸ. даватн. свонѸ. внрѸ. за свѸ. цесаровннѸ (*Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafa alajbegu Ferhatpašiću*); I prvo ti samə pisao za togajə vlastelina dubrovačkoga da ga is kuće ne izgonišə i da mu neku dosadu ne učinišə (1489.–1493. ili 1495.–1497. *Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegovе zemlje*).

U srednjem rodu pet je primjera s genitivom:

да буду сами пошли по својој воли не бисмо зато ни slova рекли (22. *ožujka 1643. Musaga Kapetanović (Vlahović), dvarski dizdar*); немоѸте разнрѸа заметатн кад га не замеће цар нн дѸж (1643. *Mensur-aga, Nesim-aga i hadžija Musaga Vlahović, u Omiš*),

a devet s akuzativom:

н по ннеднѸ пѸть да не допѸстншь веће да онде стоне нн држе мнста БнетаѸка (1533. *Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru*); da mu ně volən(ə)

nijedano zlo učinit(i) kto ně suprotiv(ə) meně vojevodě Esebegu (*veljača, iza 1454. Vojvoda Isa-beg Ishaković*); ако лн нечете днѣ чсетн (1678. *Ibrahim-odobaša Sajtović, u Sisak*).

Osim što se srednji rod nešto više pojavljuje u akuzativu, s obzirom na približne vrijednosti genitiva i akuzativa možemo zaključiti da ni taj kriterij nije relevantan.

Dinamični i statični glagoli

I omjer genitiva i akuzativa u dinamičnim i statičnim glagolima približno je jednak. Kod dinamičnih je glagola 23 primjera s genitivom:

неће счжан прнћн чне нн саве нн на н(е)дан град (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); да не ловнмо рнбѣ (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); neka onako poruke goni Jere ga neima tko za inega љtati љ poruka tirati (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*),

a 20 s akuzativom:

догод опет не прнћч моц пот костанннзом (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić, zapovjednik Banjalučke krajine, zapovjedniku Pounske i Pokupske krajine grofu Petru Kegleviću*); н мога сошна шалнте на срнд пороком а до сад несмо пороке слостачнлн (*Oko 1696.–1703. kapetan Sulejman-aga Čaćilović grofu Petru Kegleviću*),

dok je kod statičnih 22 s genitivom:

како нам нечѣ воле нзкварнтн дбрч (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); ннће нм трнбѣ крнвнч прашћатн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihački karlovačkom generalu*),

a 24 s akuzativom:

не могосмо вам волч покварнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); мон гос тч старч кчрччч рогана не слчшан (*Oko 1655. Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*); ннѣ лн вечѣ своѣч крнвнччч одастаѣо н своѣч лчдост (*Oko 1738. Vakuf Mehmed-beg Kulenović Mamutpašić ličkom komandantu*).

Prema tome, ni kriterij dinamičnosti glagola nije relevantan.

Glagolski vid

Ista je situacija i s glagolskim vidom – kod svršenih glagola, 21 je primjer s genitivom:

да ннесте прнмнлн, сага алнтн пешкеша (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); неѷемѷ мн так свѷне вере оставнтн (Prije 1635. *Ahmet-aga Veletanlić, kapetan Gvozdanskoga, letovaničkom porkolabu Vuksanu*),

a 24 s akuzativom:

неѷе посаа опраѷнтн (Oko 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*); не могосмо вам воаѷ покварнтн (Oko 1694. *Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); н хѷѷ• да овѷ• кнннѷ• не каже• нн емнѷ (1695.–1703. *Rečep-paša, gospodar Hercegovine, Dubrovčanima*);

dok je kod nesvršenih 24 s genitivom:

немонте пѷта сметатн (Oko 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); да не ловнмо рнбѷ (Upućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); да ме оне хале веће не днржнш (Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split),

a 22 s akuzativom:

да ннткорѷ поснда нн држн мнста коѷа сѷ Бнегаѷка (1531. *Porta odobrava predloženi sporazum o меѷама код Шибеника*); pisa s(a)m da ne puštaju tovare na Novi (kraj 17. stoljeća *Kasum-beg, kajmekam Hercegovine*).

Glagolski način

Ujednačen je odnos genitiva i akuzativa i u indikativu te imperativu i kondicionalu. U indikativu je 32 primjera s genitivom:

да мѷ не скратнѷнеш пѷта (Oko 1703. *Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana*); алн нне чнннѷ нобннѷ (Upućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); да вам неѷе ннкад нн ремена донестн (1681. *Ahmet Gluhić bajraktar grada Dubice, u Sisak*); за жнвнх глава нашнх те се срдмоте не огаѷшнсмо (1617. *Osman-aga, Sulejman spahija i Nuh-aga Ohrapović*),

a 38 s akuzativom:

и да не раздвѣнѣмъ • нашъ • и вашъ • даржавъ (Kraj XVII. st. Kasam-beg, kajmekam Hercegovine, Dubrovčanima); ми нѣсмо унро пнсали (Oko 1696.–1703. kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću); неѣе посад опрауѣти (Oko 1655. Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu); I kako poslasmо tamo knigu, веѣе не имасмо odgovor (24. veljače 1606. Sulejman-beg Ljubović, novski nazor).

U imperativu je osam primjera s genitivom:

немоѣте пѣта сметати (4. svibnja 1696. Banja Luka Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću); те наше сестре не пѣщате (1617. Alaga Seferagić, Osman-kapetan Mecanović, Zafer-aga Vlahović i Omer čauš Motuzović); немоѣ в•м• старога прѣдѣлства разметати (Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split),

a sedam s akuzativom:

себѣ жѣвот не поштѣѣе не гѣбѣте (1645.–1647. Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću); не даѣе мѣ нзѣст своѣ пшѣнѣцѣ (1641. Ahmet-aga kapetan kamenski, Poljica);

dok su u kondicionalu pronađena samo tri primjera, svi s genitivom:

он не бѣ своѣ вѣре вадно не бѣ (н)ѣ нсплатно (Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici); а ето мѣ • вашѣ • лѣдѣ • свѣдоѣе • ѣ кнѣгам • како не • тѣ робѣ ѣзѣо • нстѣ рѣѣнѣ • дамѣан • а рѣѣнѣ • кѣрт • бѣѣ • не бѣ • наѣао • ове • робѣ • дамѣанѣ (Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima); da budu sami pošli po svojoj volji ne bismo zato ni slova rekli (22. ožujka 1643. Musaga Kapetanović (Vlahović), dvarski dizdar).

Za razliku od dijalekata, u kojima se uz kondicional nešto češće pojavljivao s akuzativom, vidimo da se u krajišničkim pismima on pojavljuje s genitivom. Zabilježena tri primjera ipak su premalo kako bi se izveo opći zaključak, a na osnovi odnosa akuzativa i genitiva u indikativu i imperativu možemo ipak zaključiti kako, osim možda u kondicionalu, glagolski način nije relevantan za pojavu genitiva ili akuzativa iza zanijevanja glagola.

Tip predikata

Kod jednostavnoga i složenog predikata odnos genitiva i akuzativa gotovo je izjednačen. Kod primjera s jednostavnim predikatом, 29 ih je s genitivom:

а ето мѣ • вашѣ • лѣдѣ • свѣдоѣе • ѣ кнѣгам • како не • тѣ робѣ ѣзѣо • нстѣ рѣѣнѣ • дамѣан • а рѣѣнѣ • кѣрт • бѣѣ • не бѣ • наѣао • ове • робѣ • дамѣанѣ (Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima); не моѣли мѣ се краѣна та то не даѣе ѣ стотѣна

раннчкне да нмь не УЗНМАЮ КОНІА н не іашУ н пак сУ н УЗНМАЛН (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); да мн човамо кнофне н змело нашо да се лодн не БнЮ н сѣле не затвора н краѣнне нсемета (1675. *Muhamed-beg Durakbegović, krčki sandžakbeg*),

a 28 s akuzativom:

док ваш Бег не наплатн наше дУгове (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); да нпторь поснда нн држн мнста коѣа сУ Бнетаука (1531. *Porta odobrava predloženi sporazum o međama kod Šibenika*),

dok je kod složenog²⁷ jednak broj – po 16 s genitivom:

ннѣ нм трнБє крнвнѹ прашѣатн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihaćki karlovačkom generalu*); неѣ. стнпан. парве. рнѹн. да оставн веѣ. све. твардо. даржн. парвУ. рнѹ (*Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafa alajbegu Ferhatpašiću*); н не смнУ саде држатн снромасн крашннчн држатн коніа (...) н молн мУ се крашна та то н даше ѣ стотна раннчкне да нмь не УЗНМАЮ КОНІА н не іашУ н пак сУ н УЗНМАЛН (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*)

i s akuzativom:

н нне УЗМОЖНО Бнло одлУнтн тУн раБотУ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*); не могосмо вам волУ покварнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*); н говоре да ннє каБнл Ускоцн тУ стаіатн а зЛО н лУпещннУ не ҃нннтн (1841. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*).

Pronađen je jedan primjer udaljene negacije (kad je zaniјekan predikat glavne klauze, a objekt se nalazi u zavisnoj) i u njoj je objekt u akuzativu:

Mi nismo čuli da je čestiti car razmirje učiniјo (1636. *Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*).

Prema tome, ni složenost predikata nije relevantan kriterij za pojavu slavenskoga genitiva.

²⁷ Ovdje su uključeni i primjeri konstrukcija *htjeti* + infinitiv za koje je teško utvrditi je li u pitanju futur I. ili složeni glagolski predikat: неѣ сУжан прннн ҃не нн саве нн на н(с)дан град (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*); неѣ посла опраУнтн (*Oko 1655. Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*) i sl.

Mjesto objekta

Objekt se nalazi jednako i ispred i iza glagola, i odnos genitiva i akuzativa je također ujednačen. Kad se objekt nalazi ispred leksičkoga dijela predikata, s genitivom je 23 primjera:

НЕМОЉ В•М• СТАРОГА ПРИЈАТЕЛСТВА РАЗМЕТАТИ (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*);
ТЕ НАШЕ СЕСТРЕ НЕ ПУЩАНТЕ (1617. *Alaga Seferagić, Osman-kapetan Mekanović, Zafer-aga Vlahović i Omer čauš Motuzović*),

a s akuzativom 26:

СЕБН ЖИВОТ НИ ПОШТЕНЉЕ НЕ ГУБНТЕ (1645.–1647. *Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću*); ТАКЕ АУДЕ НИВАЛА ДА ДРЖНТЕ (*Kraj XVII. st. Dračevski džemat Dubrovčanima*); ТЕ ДА НЕЋЕ ВНРУ НЗВАДНТИ (*Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujići*),

a kada je objekt iza predikata, s genitivom je 22:

ДА ННЕСТЕ ПРИМЛАН, САГА АЛНТИ ПЕШКЕША (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); АЛН ННЕ ЧНННН НОВННА (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*); НЕКА НЕ ТРУТУ ПРАВНЕ АУДН Н НЕ УННЕ ЗЛА ШТО НЕМА НИ У КАКВУ ЊНТАБУ БОЖНЕМ (1839. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*),

a s akuzativom 20 primjera:

Њ ДА НЕ РАЗДВНАУ• НАШУ• Њ ВАШУ• ДАРЖАВУ (*Kraj XVII. st. Kasam-beg, kajmekam Hercegovine, Dubrovčanima*); ДА НА. НЕ МОГУ. ДАВАТИ. СВОУ. ВНРУ. ЗА СВУ. ЦЕСАРОВНУ (*Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafi alajbegu Ferhatpašiću*).

Prema tome, ni taj kriterij nije relevantan za pojavu slavenskoga genitiva.

Prisutnost pojačivača

Osim uobičajenih pojačivača *ni, nikakav, nijedan*, ovdje su u obzir uzeti i ostali mogući pojačivači u to vrijeme, kao što su *veće, joštere, vurlu, god*. Situacija je s omjerom genitiva i akuzativa ista – s pojačivačem je deset primjera s genitivom:

ДА МЕ ОНЕ ХАДЕ ВЕЋЕ НЕ ДРЖНТИ (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*); ДА НЕЋМАДУ ПРАМ МНРУ ВАШНМ АУДЕМ СТРАЖАНОМ ННКАКОВА ЗУЛУМА ЫНННТИ (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*); да буду сами поšli по својој воли не бисмо зато ни слова рекли (22. оџјка 1643. *Musaga Kapetanović (Vlahović), dvarski dizdar*),

a 11 s akuzativom:

ΥΥΗΝΗΤΗ ΠΟ ΝΗΕΔΝΩ ΒΡΗΜΕ ННЕДАНЬ МОСТЬ МАЛЪ НН ВЕЛНКЪ (23. svibnja 1434. Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i “Od Dalmacie kralества i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa); догодо опет не прнѣу МОСТ ПОТ КОСТАНННЗОМ (Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić, zapovjednik Banjalučke krajine, zapovjedniku Pounske i Pokupske krajine grofu Petru Kegleviću); da mu ně volən(ə) nijedano zlo učinit(i) kto ně suprotiv(ə) meně vojevodě Esebegu (veljača, iza 1454. Vojvoda Isa-beg Ishaković),

dok je bez pojačivača 35 primjera s genitivom:

НЕМОЋТЕ РАЗМНРѢА ЗАМЕТАТИ КАД ГА НЕ ЗАМЕЊЕ ЦАР НН ДУЖ (1643. Mensur-aga, Nesim-aga i hadžija Musaga Vlahović, u Omiš); за жнвнх глава нашнх ТЕ СЕ СРАМОТЕ НЕ ОГЛУШНСМО (1617. Osman-aga, Sulejman spahija i Nuh-aga Ohrapović); да не даш на краѣннн СКАНДАЛА ЗАМЕЊАТ (1643. Ahmet-aga Omerbašić, kapetan kamenski),

a 33 s akuzativom:

Н ГОВОРЕ ДА ННІЕ КАБНА УСКОЦН ТУ СТАИТИ А ЗЛО Н АУПЕШННУ НЕ УНННТИ (1841. Ali-
paša Rizvanbegović, Mostar); Н НЕ ДАТЕ МУ НЗВЕСТ СВОЉУ ПШЕНННУ (1641. Ahmet-aga
kapetan kamenski, Poljica); pisa s(a)m da ne puštaju tovare na Novi (kraj 17. stoljeća
Kasum-beg, kajmekam Hercegovine),

što znači da prisutnost pojačivača nije relevantna za pojavu genitiva ili akuzativa.

Zaključak

Kako se moglo naslutiti već na početku, kada je ustanovljeno da je gotovo podjednak broj primjera objekata u genitivu i akuzativu iza zanijekanih glagola, ispostavilo se da je od svih 14 mogućih kriterija relevantna, kao i u dijalektološkom materijalu, jedino vrsta riječi – zamjenice se češće pojavljuju u akuzativu. To znači da slavenski genitiv već u razdoblju od 16. stoljeća pa nadalje nije samo sintaktički uvjetovan na prostoru Bosne i Hercegovine. Ono što ga razlikuje od današnjih dijalekata jest postojanje gotovo jednakog broja objekata u akuzativu iza zanijekanih glagola, iako bismo, u odnosu na ostale slavenske jezike i razvitak slavenskoga genitiva u njima, očekivali i veći broj primjera u genitivu u odnosu na akuzativ nego u današnjim dijalektima. To zahtijeva analizu srednjovjekovnih spomenika kako bi se razjasnio razvojni put slavenskoga genitiva na tom prostoru.

Analiza povelja

Materijal za razdoblje srednjeg vijeka prikupljen je iz transkribiranih bosanskih povelja u knjizi *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne* autorice Lejle Nakaš (2011.). Riječ je o 133 povelje iz razdoblja od 1189. do 1493. godine. Kao i u krajišničkim pismima, i ovdje su prvo izdvojeni svi bliži objekti, kako bi se ustanovilo uz koje se glagole može pojaviti genitiv i kada nisu zanijekani. Riječ je o sljedećim glagolima:

dati – ѠНЄН КУЋЄ (...) НАМЪ СЛОБОДНО УНННТН ће дати по пУть да нУ н Ѡдь не моремо УУНННТН волУ нашУ (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*); пѢНЕЗА (...) конєх сУ мнѣ властеле даади (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*);

imenovati – са нзаБранѣмн властелн гспоцтва мн н Брацтва нашега конуѣ нменУемо згора (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*);

iskati – uspomenuiti ni iskati кгѣви ni (i)ne osvete ni vražde (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*);

izeti – а мннУвшє двне годнщн да самъ вол-анъ нзєтн пѢНЕЗЪ (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*);

kupiti – кУпнше (...) царннУ среБрѣннукУ н понара за •в̄• годнща за всако годнще по уєтнрн ста н •кє̄• лнтарь фнна среБра нзъ полнще (*kralj Dabiša, 6. ožujka 1392.*);

obarati – уєса Бг̄ ѠБаран (*kralj Tomaš, 3. veljače 1449. u Vranduku*);

pitati – н пнтах вснхъ плємєнннхъ лоудн (*Stjepan Kotromanić, oko 1331. godine*);

postaviti – н Ѡщъ да могУ поставннн пѢНЕЗЪ (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*);

potvrditi – всєга тогазн потврѣднєсмо (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*);

ubiti – да та лнсть оубнѣ всакога лнста (*Stjepan Kotromanić, oko 1331. godine*);

ulišiti – уєса Богъ Улншн (*Ugovor bosanskog bana Stjepana Kotromanića s Dubrovčanima, 23. listopada 1332.*);

uslišati – н Услншатн гласа всѣхъ Уповаюштнхъ (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 18. kolovoza 1421. u Milodraži*);

uspomenuti – uspomenuiti ni iskati кгѣви ni (i)ne osvete ni vražde (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*).

U većini tih slučajeva vidimo da je riječ o partitivnome genitivu, koji smo i inače eliminirali iz primjera,²⁸ a kako se ti glagoli zanijekani pojavljuju samo u četiri, odnosno tri primjera, i to s

²⁸ Нрг. да ннтко не Усможе нн смнн БУде УспомєнУтн нн нскатн крѣвн нн [н]не Ѡсвєтє нн враждє нн У єдно врнє доколн стон свнтъ (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*).

imenicama koje i nisu погодне за partitivni genitiv, ipak smo ih ostavili u korpusu.²⁹ U ovom korpusu nije bilo neјasnih примјера па су из разматрања стандардно изузете именце мушкога рода које означају што живо, именце женскога рода *e*-sklonidbe кад се из контекста nije могло одредити означају ли једину или мношину, као и средњегга рода *a*-sklonidbe, неколико примјера *i*-sklonidbe такође, као и личне замјенице.

Пронађено је укупно 43 примјера за genitiv и 52 за akuzativ.

Именце и замјенице

Именце у genitivу и именце у akuzativу и у овом су корпусу готово изједначене бројем – на 28 именца у genitivу:

а се не УЗЕМЛЕ ДЕСЕТКА (*Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.*); и да не хоцемо ДУБРОВНИКА оставити и ннхъ Братства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); и да е нећу оставити за жнвота мога и не нн за үню ре волу нн за кою ре рнхъ сеган свнта волу али неволу нн за Благо нн за граде нн за едну стварь реуеньне матере мое госпое Банце анке нн не кѹће нн не опћине нн не Удржаннѣ дома не и нашега (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*),

појављује их се 30 у akuzativу:

и ако сѣ разратитѣ сѣ краљмъ рашькн да васъ не дамъ нн вашь доБнтєкь (*Matthaeus Ninoslav, Bosnae magnus banus, 22. ožujka 1240.*); не хотѣ кралиевство мн потвори законе старе грд̄а дубровника (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); хоћу тврѣху (...) да нѣсамъ воланъ нн да могу ннкадаре забранити нн Уставити ннедне мое люди нн владѹ нн срѣбле слободно ходити У дубровникъ (*knez Vladislav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

Оно што је другачије у овом корпусу јесу замјенице – оне су знатно чеће у genitivу – пронађено их је 15:

не могу тога всега исписати нѣ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); уеса не огледата она дв̄а на десете (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*); да снєта ннколно не потвори (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*)

²⁹ То су примјери: тѹзи бѣше рекло кралиевство мн постави сланицу (...) моле кралиевство мн и просе да тѹзи У томъ мѣстѣ У гра дѹ подѣ ѡнѣмъ градѣмъ не постави кралиевство мн сланице (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); да и тоѡ оставамъ не питати нн нскати ѡдѣ тебе (...) нн нннехъ ннеднхъ шєта нн прнговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*) и уеса мн вн не бн далн (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*)

iaako ih je u akuzativu ipak više – 22:

и ѡ се уннѡ пре и после да се при и да не нзѡма (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*); то властеле не могу ѡа покрити (*Pismo kneza Ćrnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); и не дасте нишаре нь (*Pismo kneza Ćrnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); а ѡа господнѡ Банѡ Стефанѡ заклану се (...) све тои тврѡдо нматн и дрѡжатн и не потворитн до згорѡѡа свнѡта и все више писано (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik.*).

Među zamjenicama ipak ima razlike: dok su u genitivu uglavnom zabilježene zamjenice *to, što* i *sije*, u akuzativu prevladavaju *ništa* i *vse*, premda se pojavljuju i ostale. Možemo zaključiti da u razdoblju 12.–15. stoljeća zamjenice *to, ništa* i *što* tek počinju težiti nepromjenjivosti, ali taj proces nije završen. Zbog nepromjenjivosti ovoga kriterija, analiza ostalih kriterija uključivat će i zamjenice (osim analize vrsta imenica).

Sintaktički dodatci imenici u objektu

Pronađen je približno jednak broj primjera s dodatkom imenskoj riječi i onih bez njega. Kad imenska riječ stoji sama, ona se podjednako pojavljuje i u genitivu – 25 puta:

а се не уземле десетѡка (*Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.*); и да не хоѡемо дубровнѡка ѡставитн и ннѡѡ Братѡства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); да узрока не моремо ни ѡемо уннѡитн (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*)

i u akuzativu isto 25 puta:

ѡако ви ѡа правнѡ не уннѡ (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*); и оѡе се обѡѡавамо (...) да не Браннмо ни здо уннѡнмо томѡн уловѡкѡ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); ѡт коле нмѡ не могосмо вратитн записе (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*).

No kad je u pitanju sintagma, akuzativ je ipak u prednosti – na 18 primjera s genitivom:

не могу тога всега исписатѡ нь (*Pismo kneza Ćrnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); да краљѡвство ми не нма питатн ѡд ннѡѡ ѡнога доѡотѡа (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); да и тоѡ ѡсталамѡ не питатн ни нскатн ѡдѡ теѡе (...) ни ннѡѡѡ ннѡдннѡѡ ѡѡта ни приѡвора (*herceg Vlatko, iza 1466.*),

dolazi 27 primjera s akuzativom:

и ако сѣ разъратитѣ сѣ кралѣмъ рашькн да васѣ не дамъ ни вашь доБнтекѣ (*Matthaeus Ninoslav, Bosnae magnus banus, 22. ožujka 1240.*); а та господннъ Банъ Стефанъ заклану се (...) све тон тврѣдо нматн н дрѣжатн н не потворнтн до згорѣна свнѣта н все внише пнсано (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik*); реуѣнн гднѣ дѣжъ н ѡпѣнна Бнѣтаука реуѣнн градѣ которѣ нне вазель за нмнтн веѣ є госпоцтво (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*); тѣн ратѣ ннѣднѣ да не хоѣемоу ни можемо ѡчнннтн (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*).

U svakom slučaju, kongruentni se atribut češće pojavljuje u akuzativu jer su od danih primjera svih 27 s imenskom riječju i kongruentnim atributom (s tim da jedan primjer usto ima i apoziciju:

реуѣнн гднѣ дѣжъ н ѡпѣнна Бнѣтаука реуѣнн градѣ которѣ нне вазель за нмнтн веѣ є госпоцтво (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*)),

dok se u genitivu pojavljuju i tri primjera s nekongruentnim atributom, istina, od kojih se jedan ponavlja:

и да не хоѣемо дѣБровьннка ѡставнтн н ннѣ Братѣства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); н ѡ ко годн Бн врнме тога реуѣнога днаа конав'ли ннмѣ ратѣ не Бранла крапа Босан'с'кога н ѡгар'с'кога н цара тѣрскога н насѣ реуѣнннѣхъ господоватн н ѡжнватн (*Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski, 14. lipnja 1419. na Stipanju polju pod Sokolom*).

Možemo zaključiti da se imenske riječi s kongruentnim atributom nešto češće pojavljuju u akuzativu uz zanijekani glagol, dok se s nekongruentnim atributom pojavljuju u genitivu. To se djelimično uklapa u Timberlakeovu teoriju o individualizaciji.

Broj imenice

U poveljama je omjer genitiva i akuzativa sličan kao u krajišničkim pismima. Od primjera s imenskom riječju u jednini, 24 ih je u genitivu:

а се не ѡземле десетька (*Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.*); да кралѣѣвство мн не нма пнтатн ѡд ннѣ ѡнога дохотка (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); нѡще мн кралѣѣвство ѡБнтова н прнмн (...) не ѡчнннтн мнра нн склада ннѣднога с ѡерѣцегомѣ стнпаномѣ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*),

a 22 u akuzativu:

ҒАКО ВН ҒА ПРАВНУ НЕ УНУ (Matheus Stephanus, *Bosnae magnus banus*, 1249.);
ωБѣҒаваю се дУБровѣчане да не Бране нн зЛО УҒННЕ томУн УЛОВѢКУ (Povelja braće
Bjeljaka i Radiča Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine); да нмь ннткорь не нма
прѣзь тон ннЕДНУ заБавУ УҒННТН (Stjepan Tomašević, 25. studenoga 1461. dijak
Branoš u Jajcu),

dok je u primjerima s imenskom riječju u množini četiri primjera s genitivom:

н не платн трѣжѣць (Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378.
Trstivnica); не щедеће своу главь за насъ (kralj Dabiša, 17. svibnja 1395.); да н тоω
ωсталамь не пнтатн нн нскатн ωдь теБє (...) нн нннсуь ннЕДННУь щета нн прнговора
(herceg Vlatko, iza 1466.),

a osam s akuzativom:

не хотѣ кралиевство мн потворнт законє старє грд̄а дУБровннка (Tvrtko
Kotromanić, 2. prosinca 1382.); ωт коле нмь не могосмо враатнтн запнсе (Radosav
Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.); хоћУ тврѣҒУ (...) да нѣсамь
вол-ань нн да могУ ннкадарє заБраннтн нн Уставнтн ннЕДне моє людн нн владѣ
нн срѣБлє слободно хоҒнтн У дУБровннкь (knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza
1451. u Drinaljevu); нн да могУ ннкадарє заБраннтн (...) н все нне своє послє
слоБодно ωпрал-атн (knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu).

To se, kao ni u krajišničkim pismima, ne uklapa u teoriju o individualizaciji, a možemo zaključiti i da kriterij broja imenice nije relevantan za pojavu slavenskoga genitiva.

Imenice koje označuju živo ili neživo

I kod imenica koje označuju živo i neživo broj primjera s genitivom i s akuzativom vrlo je ujednačen – kod onih koje označuju neživo pojavljuju se po 23 puta i u genitivu:

не поставнмо грѣҒа сєҒо (Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.); ма дра Братнне не
кашнтє мнѣ цѣне уҒННТН (...) нека иє-мнѣ цѣна Бола нере нномУ (Župan Sanko, prije
1391 (Đorđić: prije 1369.)); да Узрока не морємо нн ћємо УҒННТН (vojvoda Sandalj
banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom)

i u akuzativu:

не хотѣ кралиевство мн потворнт законє старє грд̄а дУБровннка (Tvrtko
Kotromanić, 2. prosinca 1382.); не морємо УҒННТН волУ ндшУ (Sandalj, veliki
vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat); ωБнтУю (...) да (...)

pečat); ѿт коле нмъ не могосмо вратити записе (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*),

dok je kod apstraktnih zabilježeno isto 14 s genitivom:

и да не хоцемо дѸбровѣнка ѿставити и ннхъ Братства (*Tvrsko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); ноще ми кралеѡство ѡбнтова и прнми (...) не Ѹгннннн мнра нн склада ннеднога с херѡцегомъ стнпаномъ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*),

ali 22 s akuzativom:

Ѡако вн Ѡа правнѸ не гннѸ (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*); ми (...) есмо прнсеглн (...) и да наша днца и нашн послѣдѣнн и нашн властеле и всакн нашъ гловѣкъ свршн и не смете снє пнсанѣ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); да не могѸ нн хоѡѸ Ѡаа гднѣ херѡцеѣ стѣпан Ѹгнннннн ннедно злоо нн неправдѸ нн немлощѸ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*).

Takav omjer nagovještava da bi se konkretne imenice mogle nešto češće pojavljivati u genitivu, a apstraktne u akuzativu, što odgovara stanju u krajišničkim pismima, a u suprotnosti je s teorijom o individualizaciji. Ipak, razlika je premala da bi se mogla izvesti tvrdnja o relevantnosti toga kriterija.

Brojive i nebrojive imenice

Brojive i nebrojive imenice također se u jednakom omjeru pojavljuju u genitivu i akuzativu.

Tako se u primjerima s brojivim na 21 primjer s genitivom:

ма дра Братнне не кашнтє мнѣ цѣне гнннннн (...) нека је мнѣ цѣна Бола нере нномѸ (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*); молѸ како господнна и Брата сега пнсаннѣ не потворнтє (*kralj Stefan Ostoja, 15. siječnja 1399. na Usori u Lišnici*); да и тоѡ ѡсталамъ не пнтатн нн нскатн ѡдъ теѢе (...) нн нннехъ ннедннхъ щета нн прнговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*)

pojavljuje 24 s akuzativom:

и още се оѢѡаѡамо (...) да не Браннмо нн зло Ѹгннннмо томѸн гловѣкѸ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); ми (...) есмо прнсеглн (...) и да наша днца и нашн послѣдѣнн и нашн властеле и всакн нашъ гловѣкъ свршн и не смете снє пнсанѣ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića*

Imenice ženskoga roda uglavnom pripadaju *e*-sklonidbi³⁰ i u genitivu ih je osam:

тҮҫн Бѣше рекло кралиевство мн поставит слашциҮ (...) моле кралиевство мн н просе да тҮҫн Ү томь мѣстѣ Ү гра дҮ подь ѿнѣмь градѣмь не постави кралиевство мн слашцие (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); да н тоо ѿсталамь не пнтати нн нскати ѿдъ тебе (...) нннехъ ннеднихъ щета нн прнговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*),

a u akuzativu devet:

ѿбѣтҮю (...) да мнрь нн тронбҮ не могҮ Үҫннннннн (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*); да не могҮ нн хоћҮ ꙗа гднѣ херцегъ стѣпан Үҫннннннн ннеднѡ злоѡ нн неправдҮ нн немношҮ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*).

I imenice su srednjega roda ujednačene – i u genitivu ih je šest:

н да не хощемо дҮБровьннка ѡставити н ннхъ Братства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); н рҮе мн да неће неднога сҮпротнства по своѡн волѣ Үҫннннннн (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*),

као i u akuzativu:

ѡбеѡаю се дҮБровьҮане да не Бране нн зло Үҫнне томҮн ҮловѣкҮ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); ѡбнтҮю (...) да (...) недно размрье Үҫннннннн (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

Prema tome, kriterij roda, odnosno vrste sklonidbe, također nije relevantan za povelje.

Dinamični i statični glagoli

I odnos je genitiva i akuzativa kod statičnih i dinamičnih glagola ujednačen. Kod primjera s dinamičnim glagolima zabilježeno je 22 genitiva:

не могҮ тога вьсега нспнсатнѣнѣ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); н молҮ васъ драга Братне немонте ннога Үҫннннннн (*Tvrtko Kotromanić, 7. veljače 1376.*); да не нмамь довестн Ү кҮћҮ Ү свою нҮне жене на мнсто госпое катарнне за жнвота госпое Баннце анке (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*)

i 28 akuzativa:

³⁰ Samo je jedna imenica koja pripada *i*-sklonidbi – imenica *rat*: тҮн ратъ неднҮ да не хощемоѡ нн можемо Үҫннннннн (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*).

и що се уннло пре и после да се прн и да не нзъма (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*); реуенн гднь дѸжь и ѿпћнна Бнстаука реуенн градъ которъ нне вазель за нмнтн већ е госпоцтво (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*); ѿт коле нмъ не могосмо враатнтн заапнсе (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*),

dok je među statičnim zabilježen 21 primjer u genitivu:

уеса не ѿгледата она два на десете (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*); докле градъ дѸБровннкъ и властеле дѸБровүсѣн снѣга не потворе (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); и Ѹ ко годн Бн врнме тога рүенога днла конав'лн нмъ рать не Бранла крапа Босан'с'кога и Ѹгар'с'кога и цара тѸрскога и насъ реуеннхъ господоватн и Ѹжнватн (*Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski, 14. lipnja 1419. na Stipanju polju pod Sokolom*),

a 24 u akuzativu:

а ѱа господннь Банъ стефанъ заклннѸ се (...) све тон тврѣдо нматн и дрѣжатн и не потворнтн до згоренѱа свнета и все внше пнсано (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik*); да не може ннщоѿ веке пнтатн (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*); пауе нн нне госпoде людн да нѣсамъ воланъ прнко нашега котара Ѹставнтн нн Браннтн хoднтн слoБoднo (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

Prema tome, dinamičnost glagola nije relevantna za pojavu slavenskoga genitiva u poveljama.

Glagolski vid

Što se tiče glagolskoga vida, kod svršenih je akuzativ nešto brojniji – osim 31 primjera u genitivu:

и да не хощемо дѸБровннка ѿставнтн и ннхъ Братъства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); и не ѿправн вншереуенога (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); не поставнмо грѣха сеґо (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*),

39 je u akuzativu:

то властеле не могѸ ѱа покрнтн (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); и да нећѸ ннщoре Ѹүннтн (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u*

Dračevici u Novom); и не дасте ншицаре нь (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*),

uglavnom u prezentu, perfektu, futuru³¹ i aoristu u oba slučaja, dok je u imperativu³² zabilježen samo genitiv, u devet primjera:

и молѸ вась драга Братне немонте ннога Ѹһнһтһ (*Tvrtko Kotromanić, 7. veljače 1376.*); а кралиѣвство мн да сниѣта нһколһже не потворн (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); ма дра Братне не кашнте мнѢ цѣне ҃һнһтһ (...) нека іе мнѢ цѣна Бола нере нномѸ (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*); и Ѹса Богъ не допѸстһ (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); Ѹса Бѣ не дан (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*)

te u kondicionalu također samo genitiv – u četiri primjera:

Ѹса мн вһ не Бһ далһ (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*); и Ѹ ко годн Бһ врһме тога рѸенога дһла конав'лһ нһмь рать не Бранһла крапа Босан'с'кога и Ѹгар'с'кога и цара тѸрскога и нась реѸенһхь господоватһ и Ѹжһватһ (*Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski, 14. lipnja 1419. na Stipanju polju pod Sokolom*); ако лһ Бһ (...) и не сврьшһо мн сѣга (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*).

Prema tome, možemo zaključiti da se u indikativu češće pojavljuje akuzativ, a u imperativu i kondicionalu genitiv. Kondicional se slaže i sa stanjem zabilježenim u krajišničkim pismima, koje je u suprotnosti s Timberlakeovom tvrdnjom da se u imperativu i kondicionalu prije očekuje akuzativ.

Tip predikata

Složenoga i višestrukosloženog predikata u poveljama nalazimo više nego u krajišničkim pismima i dijalektima, što je očekivano zbog vrste teksta – službeni dokumenti, naspram manje službenih krajišničkih pisama i razgovornog stila u dijalektima. Pri tome, kada je u pitanju jednostavni predikat, genitiv donekle prevladava – nalazimo ga u 23 primjera:

³¹ S obzirom na to da se futur u ovom razdoblju tek razvija, bilježen je na razne načine – prezentom svršenih glagola: и оше се обѣavamo (...) да не Бранһмо нһ зла Ѹһнһмо томѸһ ҃ловѣкѸ (*Povelja braće Bjeljaka i Radiča Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*), zatim konstrukcijom *imati* u ličnom glagolskom obliku + infinitiv: да кралиѣвство мн не нма пһтатһ од нһхь онога доухотка (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*) te prijelaznom konstrukcijom s glagolom *htjeti* u punom obliku s infinitivom: и да не хошемо дѸБровьнһка оставһтһ и нһхь Братьства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*).

³² I imperativ je, kao što se vidi iz primjera, još nerazvijen, pa se izražava i uz pomoć imperativne riječice *da* i prezenta svršenog glagola.

и не оправн вншереуєного (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); и да є нећу оставити за живота мога и не ни за унио ре волу ни за кою ре рнуь сеган свнта волну али неволну ни за Благо ни за граде ни за едну стварь реуєньне матере мое госпое Банце анке ни не кѹће ни не опћне ни не Ѹдржаннѣ дома не и нашега (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); ако ли Бн (...) и не свршнѡ ми сѣга (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*),

naspram 15 s akuzativom:

ѡбећаваю се дѸбровѹане да не Бране ни зла Ѹгнне томѸн ѸловѣкѸ (*Povelja braće Bjeljaka i Radiča Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); да за тоѡ не Ѹгнню гаа гднѡ херцегъ стѣпанъ ннедноу хѸдоу (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*),

dok kod složenoga predikata prevladava akuzativ – genitiv se nalazi u deset:

не могу тога вѣсєга исписати нѣ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); а приповндѣвше нмѡ ѡд толе до три мѣсеце да нмѡ ннесамѡ волѡанѡ ннеднога Ѹгнннннн злаа ни ннедне щете (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*),

a akuzativ u 19 primjera:

то властеле не могу ѣа покрити (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); паує ни нне госпое люди да нѣсамѡ воланѡ прико нашега котара Ѹставити ни Бранити хотити слободно (*knez Vladislav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*); да не нма ни може щѡѡ питати ни нскати многопоутєного кнеза ѡбрааного и властеле дѸброваѹке (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*).

Primjerima sa složenim predikatom možemo pridružiti i primjere s infinitivom, koji je u srednjovjekovnome razdoblju znatno češći nego danas, u različitim konstrukcijama na čijem se mjestu danas obično nalaze zavisne rečenice – tu neznatno prevladava genitiv – na pet primjera s genitivom:

ма дра Братнїє не кашнѣ мнѣ цѣне гннннн (...) нека іє мнѣ цѣна Бола нере нномѸ (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*); нѡще ми кралеѡство ѡбнтова и прими (...) не Ѹгнннннн мнра ни склада ннеднога с херѣцегомѡ стнпаномѡ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*); да и тоѡ ѡсталамѡ не питати ни нскати ѡдѡ тебе (...) ни ннехѸ ннедннхѸ щета ни приговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*)

dolaze tri primjera s akuzativom:

а га господнѡ Банѡ стефанѡ заклнѸ се (...) све тон тврѣдо нматн и дрѣжатн и не потворитн до згорєнѡ свнєта и всє вншє писанѡ (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka*

1333. Srebrenik); ѠБНТҮЮ (...) да (...) ННЄДНО РАЗМНРЬЄ ҮҮНННТН (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*),

s tim da se s genitivom dva primjera ponavljaju, a s akuzativom jedan, pa gotovo da su izjednačeni.

Isto tako, konstrukcije s punim oblikom glagola *htjeti* ili glagolom *imati* i infinitivom teško je pouzdano odrediti kao futur I., u kojem je slučaju riječ o jednostavnom predikatu, ili kao konstrukciju s modalnim glagolom i infinitivom, kada je riječ o složenom predikatu. Ipak, bez obzira na to radi li se o futuru ili konstrukciji s modalnim glagolom, ti se predikati osjećaju, i samim tim ponašaju kao složeni, pa su češći s akuzativom – na tri primjera s genitivom:

н да не хоцемо дҮБРОВННКА ѠСТАВНТН Н ННХЬ БРАТЬСТВА (*Tvrsko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*); да кралеѡвство мн не нма пнтатн ѡд ннхь ѠНОГА ДОХОТКА (*Tvrsko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*)

dolazi sedam primjera s akuzativom:

да не могҮ нн хоћҮ Ѡаа гднѡ херцегъ стѣпан ҮҮНННТН ННЄДНО ЗЛОѡ нн НЕПРАВДҮ нн НЕМНЛОШҮ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*); ТҮН РАТЬ ННЄДНҮ да не хоћемоѡ нн можемо ҮҮНННТН (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*); ННШТА веће не нмамъ пнтатн (*veliki vojvoda Vladisav Hercegović, 17. lipnja 1469.*); да не нма нн може ЩОѡ пнтатн нн нскатн многопоутенога кнеза ѠБРАНОГА н властеле дҮБРОВАҮКЕ (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*).

Navedeni rezultati slažu se s Timberlakeovom tvrdnjom, u smislu udaljenosti objekta od negacije, tj. oslabiljenosti odričnosti, jer između negacije, koja stoji na pomoćnom glagolu, i objekta stoji i infinitiv, često i drugi dodatci, nekad i čitave klauze, tako da se u poveljama sigurno događa da se zbog prevelike udaljenosti objekt pojavi u akuzativu. Tipičan primjer za to, a on u poveljama nije usamljen, bio bi:

н ѡШТЕ МНН ГОСПОДННЬ КНЕЗЬ ВЛАДНСАВЬ ѠБНТҮЮ КНЕЗҮ Н ВЛАСТЕЛОМЬ ГРАДА ДҮБРОВННКА да нн за волю нн за страхъ цара тҮрскога нн кралѠа Үгарскога нн кралѠа арагоньскога нн за єднога ннога господара нн госпое н уловѣка кон Бн на свѣтҮ Бнѡ волю ННЄДНО РАЗМНРЬЄ ҮҮНННТН КНЕЗҮ Н ВЛАСТЕЛОМЬ ГРАДА ДҮБРОВННКА... (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*),

premda, kao što vidimo iz prethodno navedenih primjera, nije neobično ni da se u takvim primjerima udaljenosti objekta od negacije objekt ipak pojavi u genitivu (primjer: н да є нећҮ ѠСТАВНТН за жнвота мога...).

Mjesto objekta

S obzirom na to da su u ovu analizu uključene i zamjenice, osobito kad su u pitanju „kratke“ zamjenice *to* i *što*, treba pretpostaviti da će se one češće naći ispred predikata jer se mogu doživjeti kao enklitike. Osim toga, *što* i *koji* mogu biti i veznici, pa će se samim time naći na početku. Stoga ćemo odvojeno promatrati imenice i zamjenice.

Imenice se češće nalaze iza predikata i od ukupno 36 takvih slučajeva, 20 ih je u genitivu:

а се не УЗЕМЛЕ ДЕСЕТЬКА (*Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.*); іере ѿ не шедУ МОІЕ ГЛАВЕ НИ МОГА СННА ЗА ВАШУ ПОТРѢБУ И ЗА ВАШЕ ПОУЧЕНІЕ (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*); иоще мн краљевство ѿБнтова и прнмн (...) не У҃НННТН МНРА НИ СКЛАДА ННЕДНОГА С ХЕРЬЦЕГОМЪ СТИПАНОМЪ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*),

a 16 u akuzativu:

не хотѣ краљевство мн потворит ЗАКОНЕ СТАРЕ гр̄да дУБРОВНИКА (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); от коле нмъ не могосмо вратити ЗАПНСЕ (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*); да за тоо не У҃ННЮ ꙗа ГДНЬ ХЕРЦЕГЪ СТИПАНЪ ННІЕДНОУ ХУДОУ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*).

Ovdje treba napomenuti i to da su u akuzativu svi primjeri osim jednog u složenom ili višestrukosloženom predikatu, što je također moglo utjecati na pojavu objekta u akuzativu.

S druge strane, kada se nalaze ispred predikata, u genitivu ih je osam:

МОЛУ како господина и Брата СЕГА ПНСАННѢ не потворите (*kralj Stefan Ostoja, 15. siječnja 1399. na Usori u Lišnici*); да УЗРОКА не моремо ни ћемо У҃НННТН (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); и рѹе мн да неће ННЕДНОГА С҃ПРОТНВСТВА по своѡи волѣ У҃НННТН (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*),

a u akuzativu 16:

и ако сѣ разрѣтитѣ сѣ краљмъ рашькн да васъ не дамъ ни ВАШЬ ДОБНТЕКЪ (*Matthaeus Ninoslav, Bosnae magnus banus, 22. ožujka 1240.*); ѿБѣнаваю се дУБРОВЬУАНЕ да не Бране ни ЗЛО У҃ННЕ том҃҃н ҃ЛОВѢКУ (*Povelja braće Bjeljaka i Radiča Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); и вндећн да толнке ЛЮБАВН и ПРН҃АЗНН СКЛАДѢ и роте нашъ роднтель не гледае (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*); пауе ни ННЕ ГОСПОДЕ ЛЮДН да нѣсамъ ВОЛАНЪ ПРНКО нашега котара ҃СТАВНТН ни БРАННТН ХОДНТН СЛОБОДНО (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

To znači da u ovom slučaju vrijedi Timberlakeovo pravilo individualizacije, koje se može povezati i s naknadnim odlučivanjem za zanijekani oblik glagola, za koji se u momentu izgovaranja / zapisivanja objekta na početku rečenice govornik još nije bio odlučio. To se može vidjeti na primjeru:

χοήϷ τврѣћϷ да допϷстнѡ манн господь Богъ госпоцтва да нѣсамъ волѣанъ нн да могϷ ннкадаре забранннн нн Ϸставннн ннедне мое людн нн влахе нн сръбле слободно ходннн Ϸ дϷбровннкъ трьговатн тако солн како нне тьрге н все нне свое послє слободно ѡпралѣатн (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

Što se tiče zamjenica, od ukupno 35 primjera, ispred predikata nalaze se u 31 slučaju, i to u genitivu 13:

не могϷ тога вьсега нспнсаѣнъ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); н молϷ васъ драга Братне немонте ннога Ϸуннннн (*Tvrtko Kotromanić, 7. veljače 1376.*); доколе град дϷбровннкъ н властѣ дϷбровьусцн снєга не потворе (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); уеса мн вн не Бн далн (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*),

a u akuzativu 18 puta:

то властеле не могϷ ѣа покрннн (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); а докле се нсплатѣ тан дϷгъ да ѡд тоган дохотка рѹенога намъ нѣщаре не дадϷ (*kralj Stefan Ostoja, 20. studenoga 1398. na Dumnu*); ѣако все внше пнсањно хоѣемо сахранннн н да нн потворено намн н нашнмн послн дьннмн довннка (*kralj Ostoja, 4. prosinca 1409. Pod Visokim*); н ако ѣϷ ѣ воєвода сандалъ ѡвон згора пнсано потворннн алн не трпннн (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); що нмъ нне доплатнѡ роднтел мн (*Stjepan Tomašević, 25. studenoga 1461. dijak Branoš u Jajcu*),

dok se, kada su iza predikata, nalaze po dva puta i u genitivu:

ако лн Бн (...) н не свръшнѡ мн сѣга (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišći*); да ннесамъ волѣанъ нн могϷ не прнповндѣвша нмъ кнезϷ н властеломъ дϷбровауцнем прьво тоган по монхъ поклонсарнхъ (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*)

i u akuzativu:

н не дасте ннщаре нъ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); а ѣа господннъ Банъ стефанъ заклянϷ се (...) све тон тврѣдо нматн н дрѣжатн н не

ПОТВОРНТН ДО ЗГОРНѢА СВНѢТА Н ВСЕ ВНШЕ ПНСАНО (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik*).

Bez obzira, dakle, na to što zamjenice i inače očekujemo ispred predikata, i one se ponašaju shodno pravilu o topikalizaciji – ako su ispred predikata, češće su u akuzativu nego u genitivu. Možemo zaključiti da je kriterij mjesta predikata uglavnom relevantan te da će se objekt ispred predikata češće pojaviti u akuzativu nego u genitivu, bez obzira na vrstu imenske riječi.

Prisutnost pojačivača

Kao i kod krajišničkih pisama, s obzirom na to da je riječ o starom tekstu, trebalo je prvo odrediti što bi sve mogli biti pojačivači. Uspoređivanjem s ostalim sličnim konstrukcijama, koje nemaju određene elemente, koji opet nisu neophodni za značenje cijele rečenice, a imaju ili mogu imati pojačivačko značenje, ustanovljeno je da to mogu biti, osim *ni, nikoji, nikakav*, još i zamjenice *ovo, vse, toliki, nijedan*, pridjev (*više*)*rečeno*, prilog *nikad*, riječca *veće*, a uzete su u obzir i partikule *-i* i *-re*, za koje postoji tumačenje da su mogle imati i pokazno značenje, koje je blisko pojačivačkom.

Uz pojačivače očekujemo veći broj primjera u genitivu u odnosu na one bez pojačivača. No materijal nam pruža upravo suprotnu sliku – uz pojačivač, objekt se pojavljuje u genitivu 16:

а кралеѡѡство мн да снѡѡта н нѡколнѡже не потворн (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*); н Ѳ ко годн Бн врнме тога рѡѡнога днла конав'лн ннмь рать не Бранла крала Босан'с'кога н Ѳгар'с'кога н цара тѲрскога н насъ рѡѡннхъ господоватн н Ѳжнватн (*Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski, 14. lipnja 1419. na Stipanju polju pod Sokolom*); нѡѡе мн кралеѡѡство ѡБнтова н прнмн (...) не Ѳѡнннтн мнра нн склада ннѡднога с ѡерьцегомь стнпаномь (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*); да н тоѡ ѡсталамь не пнтатн нн нскатн ѡдь тебе (...) нн ннѡѡхъ ннѡдннхъ щѡта нн прнговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*),

a u akuzativu 35 puta:

н не дасте ннѡѡѡѡ нь (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*); а ѡа господннь Банъ стефанъ заклннѲ се (...) све тон тврѡдо нматн н дрѡжатн н не потворнтн до згорнѡа свнѡта н все внше пнсано (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik*); н ако ѡѲ ѡ воѡвода сандалъ ѡвон згора пнсано потворнтн алн не трпнтн (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); рѡѡнн гднъ дѲѡжъ н ѡпѡнна Бнѡтаѡка рѡѡнн градъ которъ ннѡ вазель за нмнтн веѡ ѡ госпоѡтво (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*); да не

МОЖЕ НИЩО ВЕКЕ ПИТАТИ (*Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš, 19. kolovoza 1439.*); ХОЋУ ТВРЬУ (...) ДА НЪСАМЪ ВОЛАНЪ НИ ДА МОГУ НИКАДАРЕ ЗАБРАНТИ НИ УСТАВТИ ННЕДНЕ МОЕ ЛЮДИ НИ ВЛАХЕ НИ СРЪБЛЕ СЛОБОДНО ХОДТИ У ДУБРОВНИКЪ (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*); НИ ДА МОГУ НИКАДАРЕ ЗАБРАНТИ (...) И ВСЕ ННЕ СВОЕ ПОСЛЕ СЛОБОДНО ОПРАЛ-АТИ (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*); ДА НЕ МОГУ НИ ХОЋУ НА ГДНЪ ХЕРЦЕГЪ СТЪПАН У УНИТИ НИЕДНО ЗЛО НИ НЕПРАВДУ НИ НЕМНОШУ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*),

dok je bez pojačivača u genitivu 27:

УСА НЕ ОГЛЕДАТА ОНА ДВА НА ДЕСЕТЕ (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*); ДОКОЛЕ ГРАД ДУБРОВНИКЪ И ВЛАСТЕ ДУБРОВЬУСЦИ СИЕТА НЕ ПОТВОРЕ (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*); ДА УЗРОКА НЕ МОРЕМО НИ ЊЕМО У УНИТИ (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*); НОЩЕ МИ КРАЛЕВСТВО ОБНОВА И ПРИМИ (...) НЕ У УНИТИ МИРА НИ СКЛАДА НИЕДНОГА С ХЕРЬЦЕГОМЪ СТИПАНОМЪ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*),

a u akuzativu 17 primjera:

ДА ВАСЪ НЕ ДАМЪ НИ ВАШЪ ДОБНТЕКЪ (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*); МИ (...) ЕСМО ПРИСЕГЛИ (...) И ДА НАША ДИЦА И НАШИ ПОСЛЪДЬНИ И НАШИ ВЛАСТЕЛЕ И ВСАКИ НАШЪ УЛОВЪКЪ СВРШИ И НЕ СМЕТЕ СНЕ ПИСАНЬЕ (*Povelja braće Bjeljaka i Radića Sankovića Dubrovniku od 15. 4. 1391. godine*); ОБЪТУЮ (...) ДА МИРЪ НИ ТРОНБУ НЕ МОГУ У УНИТИ (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*).

Moglo bi se reći da je kriterij prisutnosti pojačivača donekle relevantan, ali suprotno od očekivanog – u poveljama je uz pojačivač češći akuzativ, a genitiv u odsutnosti pojačivača.

Zaključak

S obzirom na veći broj primjera objekta uz zanijekane glagole u akuzativu nego u genitivu, načelno bismo mogli reći da slavenski genitiv nije karakteristika jezika bosanskohercegovačkih srednjovjekovnih povelja. Samim time, možda bi se u ovom razdoblju trebalo fokusirati na slučajeve u kojima se pojavljuje genitiv, kao izuzetak, u odnosu na pojavu akuzativa, kao pravilo, da nam nije poznato kako je slavenski genitiv u praslavenskome, te u staroslavenskome, koji se rabi paralelno s jezikom povelja u istom ovom razdoblju, bio pravilo, a akuzativ

izuzetak, i zbog vremenske, a i prostorne blizine očekivali bismo zapravo znatno više genitiva nego akuzativa.

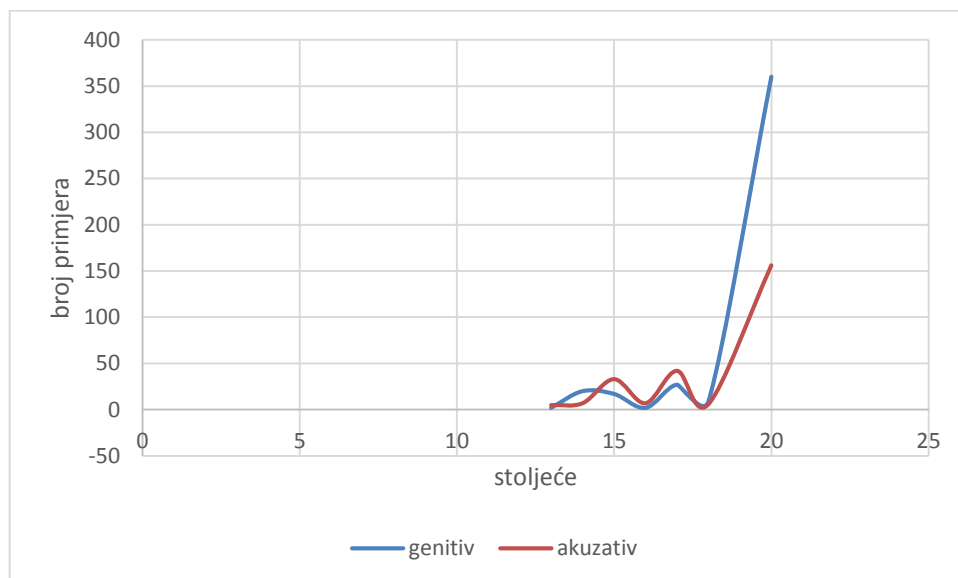
Odgovor na to pitanje ostavit ćemo za kasnije, a na ovom ćemo mjestu samo sumirati rezultate analize povelja prema četrnaest ponuđenih sintaktičkih kriterija za pojavu genitiva, odnosno akuzativa iza glagola u niječnome obliku. Ustanovljeno je da se, suprotno očekivanjima, umjesto genitiva akuzativ češće pojavljuje uz pojačivač te umjesto akuzativa genitiv uz kondicional i imperativ. Očekivanjima odgovara češća pojava akuzativa kod složenoga predikata, konstrukcija s infinitivom te uopće slučajeve u kojima je sama negacija udaljena od objekta, kao i kada je topikaliziran, tj. pomaknut ispred glagola, što nije uobičajeni red riječi ni u ovom razdoblju. Od kriterija vezanih uz vrstu imenice, primjećuje se blaga tendencija da se konkretne imenice češće pojavljuju u genitivu, a apstraktne u akuzativu, što je suprotno očekivanom, ali odgovara stanju u krajišničkim pismima, kao i nešto češća pojava imenica u množini u akuzativu, umjesto očekivanoga genitiva, premda je broj primjera premali da bismo izveli zaključak o relevantnosti kriterija broja imenice. Isto tako, imenice s kongruentnim atributom nešto se češće pojavljuju u akuzativu, što je očekivano, ali su imenice s nekongruentnim atributom, istina, samo tri, i to zabilježene u samo jednoj povelji, sve u genitivu, suprotno od očekivanog. Zamjenice pokazuju prve znakove težnje ka nepromjenjivosti, ali se u ovome razdoblju još uvijek često pojavljuju u genitivu.

Usporedimo li te rezultate s kriterijima za pojavu akuzativa umjesto genitiva iza niječnoga oblika glagola u staroslavenskom – nakon imperativa, kad je zanijekan neki drugi rečenični član, ne predikat, uz pojačivače (osobito uz veznik *nb*), uza složeni predikat – kad je zanijekan pomoćni glagol, a ne infinitiv, u konstrukciji akuzativ s participom, ako je objekt ispred – ne iza zanijekanoga glagola kako je uobičajeni red riječi, kod zamjenice *ničbtože* te ako je zanijekani glagol jako udaljen od objekta (Večerka 1993: 252–254), ustanovit ćemo da se sa stanjem u staroslavenskome slaže češća pojava akuzativa uz pojačivače, uza složeni predikat, koji podrazumijeva i udaljenost zanijekanoga glagola od objekta, kada je objekt zamjenica *ništo* / *ništa* te kada je objekt ispred predikata, možda i nešto češća pojava konkretnih i imenica u jednini u genitivu, a od toga stanja odudara genitiv uz kondicional i imperativ. Prema tome, možemo zaključiti da slika uvjeta za slavenski genitiv u srednjem vijeku još ima tragova staroslavenskoga stanja premda se situacija očito mijenja u korist generalno većeg broja akuzativa nego genitiva uz glagole u niječnome obliku.

Diskusija nakon sintaktičke analize

Provedena sintaktička analiza pokazala je da sintaktički kriteriji ni u jednom razdoblju nisu (bili) relevantni za pojavu genitiva, odnosno akuzativa, nakon glagola u niječnome obliku. Najstariji spomenici – povelje – još donekle čuvaju stanje iz staroslavenskoga, moguće zbog utjecaja religijskih tekstova koji nastaju u istom razdoblju, a možda ih pišu i isti pisari ponekad. Ostali rezultati ostavljaju dojam da se slavenski genitiv u ovom razdoblju gotovo ne rabi. Krajišnička pisma pokazuju ujednačen broj genitiva i akuzativa uz glagol u niječnome obliku, ali je ipak zabilježen nešto veći broj primjera sa slavenskim genitivom, s tim da od svih 14 ispitivanih kriterija jedino kriterij vrste riječi ima utjecaja na pojavu jednog ili drugog padeža – iako su zabilježene i u genitivu, imenske se zamjenice ipak češće pojavljuju u akuzativu, što će postati pravilo u dijalektima iz 20. stoljeća, kada će slavenski genitiv prevladati.

Na grafikonu 1 prikazan je odnos između genitiva i akuzativa od 13. do 20. stoljeća. Vidimo da je, osim u 14. stoljeću, akuzativ prevladavao sve do 20. stoljeća, kada dolazi do prevlasti genitiva, što nije uobičajen razvitak za slavenske jezike. Iako je broj zabilježenih primjera ovisio o broju sačuvanih spomenika koji nije ujednačen u svakome stoljeću, odnos akuzativa i genitiva ipak je autentičan. Činjenica da je u 14. stoljeću genitiv ipak prevladao mogla bi nam sugerirati da je slavenski genitiv ipak postojao u narodnom govoru, ali da nije zabilježen u dokumentima, jer bi drugačije bilo teško objasniti nagli prodor slavenskoga genitiva u 20. stoljeću.

Grafikon 1. Odnos genitiva i akuzativa nakon glagola u niječnom obliku od 13. do 20. stoljeća

Da bismo sumirali rezultate prema ispitivanih 14 kriterija, napravili smo tablicu:

Tablica 1. Relevantnost ispitivanih kriterija

	12.–15. stoljeće	16.–18. stoljeće	20. stoljeće
Vrsta riječi (imenice ili zamjenice)	-	+	+
Atributi uz imenicu	+	-	-
Broj imenice	-	-	-
Živo / neživo	-	-	+/-
Vlastite / opće imenice	-	-	-
Konkretno / apstraktne imenice	+/-	-	-
Brojive / nebrojive imenice	-	-	-
Rod imenica	-	-	-
Dinamični / statični glagoli	-	-	-
Glagolski vid	-	-	-
Glagolski način	-	-	+
Jednostavni / složeni predikat	+/-	-	-
Topikalizacija objekta	+	-	+/-
Prisutnost pojačivača	+/-	-	+

Kako tablica pokazuje, većina kriterija ipak nije relevantna, a kod onih koji jesu ili bi mogli biti relevantni, ne nalazimo pravilnost u razvitku, osim što vidimo da se s vremenom imenske zamjenice počinju pojavljivati gotovo isključivo u akuzativu nakon glagola u niječnome obliku. Zbog toga će biti neophodno provesti i semantičku analizu.

SEMANTIČKA ANALIZA

S obzirom na to da kriteriji za pojavu genitiva odnosno akuzativa iza glagola u niječnome obliku u dva od promatrana tri razdoblja očito nisu (samo) sintaktički, analizirat ćemo ih i sa semantičkog aspekta. Za tu analizu poslužit ćemo se metodama kognitivne lingvistike jer ona u fokus stavlja značenje, ali ga povezuje i s gramatičkom strukturom, što nam je neophodno u semantičkoj analizi konstrukcije kao što je slavenski genitiv, osobito s dijakronijskog aspekta. Prema Geeraertsu (1997: 9), kognitivna lingvistika zasniva se na tri osnovna principa: primarnosti značenja u jezičnim analizama, zbog toga što se smatra da je primarna funkcija jezika kategorizacija, zatim enciklopedijskoj prirodi lingvističkog značenja, što podrazumijeva da se lingvističko značenje ne razlikuje od našeg sveukupnog znanja o svijetu, ali i perspektivizacijskoj prirodi lingvističkog značenja, što znači da se to enciklopedijsko znanje o svijetu ne odražava u jeziku objektivno, nego jezik zapravo strukturira naše znanje o svijetu (gdje se vidi, recimo, utjecaj Sapir-Worfovih ideja). Kognitivna lingvistika polazi od toga da je u osnovi jezika percepcija, i to uglavnom prostorna, te da se iskazi konceptualiziraju kao zamišljeno, aktualno, prijašnje ili pretpostavljeno kretanje trajektora u odnosu na orijentir, pri čemu bi, prema hijerarhiji lik / pozadina, lik prvoga plana bio trajektor ili subjekt, lik drugoga plana orijentir ili izravni objekt, a pozadina bi bilo sve ostalo (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 155).

Ovdje nećemo opširnije elaborirati kognitivnu, kao ni konceptualnu lingvistiku koje se naslanjaju jedna na drugu, kao prvo jer su one već detaljno opisane u Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika, u dvije knjige (2014. i 2017.) autora Belaj – Tanacković Faletar, koju uzimamo kao primarnu literaturu za taj dio jer se najkonkretnije bavi fenomenima u hrvatskome jeziku, a kao drugo zbog toga što istraživanje nećemo sprovesti kao kognitivnolingvističko u užem smislu, koji bi podrazumijevao specifičnu kognitivnogramatičku analizu, uz shematske prikaze, naprosto zato što nam to u našem postavljenom cilju nije od prevelike važnosti pa bi nepotrebno opteretilo rad, nego ćemo se u suštini osloniti na navedene osnovne principe i pokušati preko njih opisati značenje slavenskoga genitiva, odnosno ustanoviti pod kojim se to značenjskim uvjetima on pojavljuje, osobito stoga što naše istraživanje podrazumijeva i dijakronijski aspekt, za koji su zapravo i važni osnovni principi.

Navedene dvije knjige autora Belaj – Tanacković Faletar uzete su kao primarne i stoga što se u njima izravno i najpotpunije opisuje slavenski genitiv s aspekta kognitivne gramatike u hrvatskom jeziku. Prema tezi koju oni dokazuju, genitiv je generalno povezan s konceptom

ishodišta, pri čemu ishodište podrazumijeva i udaljavanje trajektora od genitivno kodiranog orijentira u prototipnim situacijama.

Kako je odričnost generalno ponajprije subjektivno viđenje, koje se konceptualizira kao: (1) fizička destrukcija ili dezintegracija, (2) fizičko odbijanje i (3) otpor prema nečemu (Lapaire 2006: 339), konceptualizacija genitiva kao ishodišta od kojeg se udaljava snažno je povezana s konceptualizacijom same odričnosti, posebno u drugome i trećemu značenju, u kojima odbijanje i otpor upravo podrazumijevaju odmicanje od čega. Stoga objekt, kao orijentir od kojega se odmiče, upravo možemo očekivati u genitivu kada je u pitanju odričnost, a akuzativno kodiranje bilo bi stavljanje naglaska na zahvaćenost objekta,³³ a zanemarivanje odričnosti.³⁴

Kako je već navedeno, u prvoj knjizi slavenski genitiv Belaj – Tanacković Faletar (2014.) objašnjavaju konceptom partitivnosti i dokazuju time što je „ispred slavenskoga genitiva uvijek moguće uvrstiti prilog *nimalo* (usp. *Ne tražim nimalo milosti, Nemam nimalo novca* i sl.)“³⁴. No pogledamo li primjere na osnovi kojih je dokazana ta teza (*Nije želio djece, Ne podnosi galame, Ne tražim milosti* i *Nemam novca*), vidimo da je riječ o primjerima koji zaista nose i partitivno značenje, osobito posljednji, uz koji objekt može doći u genitivu i ako se eliminira odričnost (*Imam novca*). S obzirom na to da su primjeri s potencijalno partitivnim značenjem eliminirani iz ove analize, većina naših primjera ne uklapa se u to objašnjenje, samim tim što se uz njih ne može dodati *nimalo* (**něće niko nimalo krävē da slūžī* (D156); **nē mereš nimalo žīvē glāvē iznjēt* (TH335–336); **nē znām nimalo pūta* (LD394); **nē znā nimalo mäterē* (ZB278–280); **āli tī mēni nē vrāti nimalo ðnije nõvīnā* (OV303)...).

U drugoj knjizi Belaj i Tanacković Faletar (2017: 183–190) nešto se više posvećuju slavenskome genitivu svrstavajući ga u rubne, tj. neprototipne objekte po kriteriju određenosti, pa je objekt u akuzativu tipično određen, a u slavenskome genitivu neodređen (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 184; 188). Neodređenost i potječe iz „koncepta generičnosti, tj. uopćenosti, kojim se poništava referencija na graničnost i pravilnost, no potpuno je točan samo ako objekt označava varijantu, a ne i tip“, odnosno objekt koji označuje tip može se pojaviti u genitivu i kad je određen (nekim pridjevom), dok su varijante obvezatno u akuzativu (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 187). Tako navode: „U primjerima gdje opreka određenost / neodređenost nije toliko bitna i istaknuta i slavenski će genitiv biti rjeđi, tj. prevladavat će

³³ Objekt inače predstavlja prototip u kategoriji glagolskih dopuna i pristupa mu se kao gramatičkoj relaciji koja u ulozu orijentira dopunjava značenje glagola pa se kaže da glagol ovisi o objektu kojem otvara mjesto, o konceptualno nezavisnoj sastavnici koja elaborira njegovo značenje (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 153).

³⁴ Slično tumačenje nalazimo i u Fleischman 1989., Sweetser 1996., Dancygier i Sweetser 1996 (prema Chilton 2006.) koji modalnost, pod koju se odričnost svakako podvodi, shvaćaju kao ljestvicu od realnog do irealnog, koja izgleda: *točno* > *vjerojatno* > *moguće* > *nevjerojatno* > *netočno*.

akuzativne konstrukcije. Tako se primjerice češće može čuti *Ne podnosi galamu* od *Ne podnosi galame*, *Nikada nije želio djecu* od *Nikada nije želio djece*, a posebno su u tom smislu rijetke, rekli bismo i na granici ovjerenosti, konstrukcije u kojima se slavenskim genitivom referira na najviše rangirane entitete u empatijskoj hijerarhiji (...) – konkretnu osobu ili predmet – jer se time prekida svaka veza s tipom, odnosno generičnošću koja aktivira neodređenu interpretaciju, pa akuzativ gubi konkurenciju i u pravilu postaje jedini izbor (usp. ???*Nisu čekali Ane* / *Nisu čekali Anu* // ???*Nisu voljeli Ivone* / *Nisu voljeli Ivonu*).“ (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 190) No kako naši primjeri pokazuju, na prostoru BiH upravo imamo i ove primjere: *ne mògu trpit ni galàmē* (D156); *ù mene žèna nije mògla dòit djècē* (Z152); *ne priznām Đurē* (Z152); *nè bi ùna nàšla nàkōg Jòvē nìđe* (ZB278–280); *Sād Zvorníka njésu ùspjel...* (CZ286–289), tako da će biti potrebno analizirati te primjere i s drugih aspekata.

Kod ovih autora nalazimo i semantička objašnjenja za već provedene kriterije, koja se ne slažu uvijek s prethodno ponuđenim objašnjenjima. Tako se recimo nasuprot Timberlakeovom zaključku o tome kako će se određena imenica, kao individualiziranija, pojaviti u akuzativu, navodi da dodatno određenje zahtijevaju zapravo imenice koje se odnose na što nepoznato, udaljeno – tako npr. uporaba sintagme *Markov automobil* u komunikaciji podrazumijeva da sugovornik poznaje Marka, ali ako je referent nepoznat, udaljen, potrebno ga je pobliže odrediti, te u tom slučaju mora doći u obliku besprijedložnoga genitiva: *automobil moga susjeda Marka*. To se uklapa i u koncept udaljenosti od orijentira samim time što nepoznata osoba podrazumijeva i udaljenost te osobe, a udaljenost ili udaljavanje od ishodišta osnovno je značenje genitiva.

S druge strane, kriterij apstraktnosti imenice odgovara Timberlakeovom principu, premda ne iz istih razloga. Prema Langackerovoj hijerarhiji empatije, koja glasi *govornik > slušatelj > drugi ljudi > životinje > fizički objekti > apstraktni entiteti*³⁵, apstraktne se imenice doživljavaju kao naudaljenije i stoga su najpogodnije da se izraze genitivom, ne samo uz glagol u niječnome obliku nego i uopće.

U skladu s tom hijerarhijom, kada su orijentiri živi referenti, kao npr. *glava djeteta* i *djetetova glava*, genitivno kodiranje daje im veći stupanj apstrakcije jer se zapravo odnosi na zamišljenu množinu, dok se posvojnim pridjevom u ovom slučaju može referirati isključivo na jedninu. To se dovodi u vezu s Langackerovom hijerarhijom određenosti, koja glasi: *određeno > specifično*

³⁵ Navedeni elementi hijerarhijski su poredani s obzirom na potencijal izazivanja empatije kod govornika, tj. na temelju njihove sličnosti s tvorcem iskaza ili na temelju interesa koje s njime dijele, a najveći empatijski potencijal karakterističan je za odnos govornika prema samom sebi prilikom konceptualizacije različitih procesa u kojima sudjeluje i o kojima komunicira (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 279).

i neodređeno > *nespecifično i neodređeno*, gdje će se opet krajnji slučaj, zbog udaljenosti, konkretizirati genitivom kao padežom koji označuje upravo udaljenost od ishodišta. Genitivom se tako ovdje zapravo izražava generični odnos (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 276–282).³⁶ U ovom dijelu zapravo se objašnjava zašto se imenice koje označuju živo ipak mogu pojaviti i u genitivu iako se, prema Timberlakeu, očekuju u akuzativu, dočim se koncept individualizacije načelno poklapa s hijerarhijom određenosti.

Također, zanimljiva je Corbettova (1979.; 1991: 226; 2000: 190, prema Belaj – Tanacković Faletar 2014: 76) hijerarhija sročnosti, koja glasi: *atribucija* > *predikacija* > *odnosne zamjenice* > *lične zamjenice*, koja se približava rangu jezične univerzalije, a koja tvrdi da će se semantička sročnost povećavati što se u hijerarhiji više ide udesno. Kako odnosne i lične zamjenice stoje krajnje desno, to znači da one manje prate gramatičke, a više semantičke parametre kada je u pitanju slaganje s upravljačima. Analogno tome, možemo pretpostaviti i da one više prate semantičke, a manje sintaktičke kriterije i kada se nalaze u ulozi mete glagola kao upravljača, kada nije u pitanju sročnost, nego upravljanje padežnim oblikom. Ako povežemo tu hijerarhiju s činjenicom da se (imenske) zamjenice pojavljuju uglavnom u akuzativu, to bi onda moglo značiti da one ističu više značenje izravnoga objekta, a manje odričnosti.

Što se tiče kriterija brojivosti, evo kako se on semantički opisuje: „Razlika između brojivih i gradivnih imenica u kognitivnoj gramatici uspostavlja se na temelju četiriju kriterija: **omeđenosti, homogenosti, stežljivosti i udvostručivanja (reduplikacije)** (Langacker 1991: 19), i to upravo tim redom jer je svaki sljedeći kriterij posljedica prethodnih. Ključna je razlika između ta dva tipa imenica kriterij omeđenosti, a ostala tri njegove su posljedice. Brojive su imenice, kako je već rečeno, omeđene u nekoj temeljnoj kognitivnoj domeni, najčešće prostoru i vremenu, a posljedica je takve omeđenosti nehomogenost (heterogenost), nestežljivost i mogućnost umnožavanja. S druge strane, gradivnim imenicama nije svojstvena omeđenost toga tipa, iz čega proizlazi i njihova homogenost, stežljivost te nemogućnost umnožavanja. U svrhu razlikovanja konceptualne vrijednosti brojivih i gradivnih imenica, homogenost se odnosi na neutralizaciju prostorne omeđenosti koja kod brojivih imenica proizlazi iz jasne razgraničenosti, odnosno omeđenosti pojedinih članova kategorije, što kod gradivnih imenica nije slučaj.

³⁶ „Kriterij određenosti može se, neovisno o kognitivnogramatičkom modelu opisa, dovesti u vrlo izravnu vezu s geštaltističkim zakonom zaokruženosti, prema kojemu obrubljene površine (dakle one čije su vanjske granice jasne i oštre) promatrač lakše doživljava kao lik (...). Samim time i obilježje određenosti nalazi se u vrlo uskoj i jednoznačnoj vezi s hijerarhijskim odnosom lika i pozadine (...)“ (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 117)

Neomeđenost i homogenost gradivnih imenica rezultiraju i njihovom stežljivošću, tj. kontraktibilnošću, u smislu da se na svaki dio gradivne imenice uvijek može referirati tom imenicom, što kod brojivih imenica nije slučaj. Tako recimo rabimo imenicu *pijesak* i kada se referira na dinu pijeska, ali isto tako i ako od te dine odvojimo npr. šaku pijeska. S druge strane, odlomimo li npr. nogu od *stola*, za taj dio više ne možemo upotrijebiti imenicu *stol*. I konačno, neomeđenost, homogenost i stežljivost kao konceptualni kriteriji za definiranje gradivnih imenica kao posljedicu imaju nemogućnost njihova umnožavanja, koje kao krajnji kriterij u nizu povezuje konceptualizaciju i gramatiku (...). Nemogućnost umnožavanja izravno rezultira negramatičnošću množinskih oblika gradivnih imenica (...)" (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 63–64). S obzirom na to „da se na dio bilo koje veličine gradivne imenice može referirati tom istom imenicom, što kod brojivih (omeđenih, heterogenih i nestežljivih) imenica nije moguće (usp. *silos žita / kilogram žita / šaka žita / zrno žita = ŽITO; krov kuće / guma automobila, pregrada police / ploha stola ≠ KUĆA, AUTOMOBIL, POLICA, STOL*), [pa posljedično] ni konstrukcije s izravnim objektima u genitivu čiji referenti ne podliježu stežljivosti nisu ovjerene (usp. *Dodaj mi brašno / Dodaj mi brašna, Natoči mi vodu / Natoči mi vode, Izreži mi kruh / Izreži mi kruha* nasuprot *Sagradio je kuću / *Sagradio je kuće, Kupio je novi automobil / *Kupio je novog automobila, Kamionom su mu dovezli policu / Kamionom su mu dovezli police*)“ (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 185).

Dakle, kako nebrojive, ili nebrojivo upotrijebljene imenice (*Bilo je pijeska po podu – Bilo je knjiga po podu*) imaju osobinu da se dijelom može označiti cjelina, i uzevši u obzir da je upravo odvajanje dijela od cjeline karakteristično za partitivni genitiv, to se i nebrojive imenice u genitivu mogu tumačiti kao eventualno partitivne, a ako i nisu partitivne, sama njihova neomeđenost, nasuprot omeđenosti brojnih imenica, čini ih pogodnijim za genitiv nego za akuzativ jer akuzativ podrazumijeva obuhvaćenost cilja koji se onda iskazuje akuzativom, a ako je imenica takva da je doživljavamo kao neomeđenu, onda je nepogodna za akuzativno kodiranje pa se može kodirati genitivom kao padežom koji podrazumijeva udaljenost (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 185). Ovo se također poklapa s Timberlakeovom tvrdnjom o većoj individualiziranosti brojivih nego nebrojivih imenica te češćoj pojavi brojivih u akuzativu, a nebrojivih u genitivu.

Po istom principu promatraju se i glagoli: „Zbog navedenih razlika između brojivih i nebrojivih imenica, a u prvom redu zbog kriterija (ne)omeđenosti, u literaturi se, i to ne samo kognitivnoj, vrlo često povlači paralela između opozicija brojivo/nebrojivo i vidske razlike svršeno/nesvršeno kod glagola, pri čemu brojive imenice odgovaraju svršanim glagolima, a nebrojive nesvršenima. Razlika je jedino u domeni njihova pojavljivanja – prostoru kod

imenica, a vremenu kod glagola. ‘Nesvršeni je glagol analogan tvornoj imenici jer rezultira homogenošću (razvojnih faza), stežljivošću, nemogućnošću umnožavanja i odsutnošću inherentne omeđenosti u svojoj domeni varijantnosti koju predstavlja vrijeme [...] S druge strane, svršeni glagol ima suprotna svojstva, zbog čega je izravno analogan brojivoj imenici’ (Langacker 1991: 21) (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 63). Iako se glagoli ponajprije odnose na vrijeme, moguće je da nesvršeni glagoli svoje osobine koje ih povezuju s tvornom imenicom u vremenu prenose i na izravni objekt, koji se zbog same prirode glagola može češće pojavljivati u genitivu, a u akuzativu uz svršeni. To se slaže s Timberlakeovom i Miestamovom tvrdnjom o češćoj pojavi genitiva uz glagole nesvršenog vida.

Prema također Corbettovoj (2000: 195, prema Belaj – Tanacković Faletar 2014: 77) hijerarhiji predikata, koja glasi: *glagol > participi > pridjev > imenica*, koja kaže da se „semantička sročnost također povećava i proporcionalno s odmakom od glagolske naravi predikata“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 78), ako odmakom od glagolske naravi predikata možemo smatrati, osim imenskih, i složene i višestrukosložene predikate zbog infinitiva (usp. Belaj – Tanacković Faletar 2014: 109), kao i složena glagolska vremena zbog prisutnosti glagolskog pridjeva, zbog same semantičke opredijeljenosti složenih predikata, odnosno glagolskih vremena, možemo pretpostaviti da će se onda i objekt uz njih povoditi više semantičkim, a manje sintaktičkim kriterijima. I ovdje bi onda, kao i u slučaju zamjenica, prednost očito imalo značenje objekta, kao cilja, u odnosu na odričnost, koja bi trebala povući genitiv.

Glagoli i svojim značenjem mogu utjecati na (ne)mogućnost pojave objekta u akuzativu ili genitivu. Glagoli s totivnim značenjem, koji podrazumijevaju provođenje radnje u cijelosti, od početka do kraja, zahtijevat će akuzativ, dok će npr. sativni ili drugi glagoli, koji ne aktiviraju snažno koncepte teličnosti, omeđenosti i određenosti, moći imati uza se i objekt u genitivu (Belaj – Tanacković Faletar 2017: 189).

Kako vidimo, i provedena sintaktička analiza donekle je već povezana sa značenjem, bilo pojedinih dijelova bilo konstrukcije u cjelini. Ipak, kao što smo vidjeli, većina tih kriterija pokazala se irelevantnim, u sva tri promatrana korpusa. Stoga ćemo, da bismo otkrili eventualne semantičke uvjete za pojavu genitiva, odnosno akuzativa uz glagole u niječnome obliku, pristupiti analizi tako što ćemo prvo za suvremeni, dijalektološki korpus, pokušati otkriti značenjsku razliku kad se upotrijebi genitiv, odnosno akuzativ (zato što se tu možemo osloniti na svoj jezični osjećaj), kao i neke druge preoblake koje bi nam mogle otkriti eventualne razloge za uporabu jednog ili drugog padeža, a onda u svjetlu tih zaključaka promotriti materijal iz prijašnjih razdoblja i ustanoviti koje su razlike.

Analiza dijalektnoga korpusa

Kod dijalektnoga korpusa, iako imamo privilegij da možemo rabiti preoblake oslanjajući se na vlastiti jezični osjećaj, imamo i ograničenje u primjerima koji su navedeni u opisu pojedinih govora, zato što oni ne nude širi kontekst koji nam je ponekad potreban za razumijevanje primjera. Tako je vrlo teško odrediti na što se točno misli u primjerima kao što su: *nèmōj-mi krūnē* (BK125–126); *Sād Zvornika njésu ùspjel...* (CZ286–289) i sl. Primjeri iz ovoga korpusa bit će analizirani semantički tako što će se promatrati do kakve promjene značenja dolazi kada se genitiv zamijeni akuzativom. Na osnovi toga će se izdvojiti grupe primjera istog ili sličnog značenja i detaljno analizirati.

Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću bilo koji

Kao što su autori Belaj – Tanacković Faletar (2017: 190) naveli³⁷, slavenski genitiv podrazumijeva veću generičnost iskaza u odnosu na objekt u akuzativu. Kao tipičan primjer pojavljuje se:

nēće nīko krāvē da slūžī (D156).

Zamijenimo li genitiv akuzativom:

nēće nīko krāvu da slūžī (D156),

uvidamo odmah kako genitiv podrazumijeva generičnost, tj. bilo koju kravu, a akuzativ se odnosi na konkretan referent, tj. konkretnu kravu. Tipična situacija u kojoj bi se mogla izreći prva rečenica bila bi okolina u kojoj nema krava, upravo zato što nitko ne želi služiti kravu, dok bi tipična situacija za drugu rečenicu bila kuća sa štalom i kravom, koju nitko ne želi služiti (osim govornika, vjerojatno, koji se žali na to).

Dokaz za to je što, bez promjene značenja, uz genitiv možemo dodati univerzalni kvantifikator *bilo koji*, koji „svojim značenjem obuhvaća[ju] i odnos prema cijelom skupu, tj. ukupnoj referencijskoj količini“, a „referencijska količina sastoji se od svih mogućih varijanti“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 156), dok bi se uz akuzativ mogao staviti demonstrativ *ovaj / onaj /*

³⁷ Iako oni govore o značenjima tipa i varijante, kako se u kognitivnoj gramatici „za tip [se] može reći da je **potencijalna veličina** čija se konceptualizacija ostvaruje u shematičnom prostoru tipa, ono za što postoji mogućnost da bude realizirano u konkretnom trenutku i na konkretnom mjestu, odnosno, preslikano na jezik, u konkretnom komunikacijskom kontekstu. Nasuprot tipu varijanta je, tj. imenska sintagma, **aktualna veličina**, tj. nešto što je ostvareno na **specifičnom mjestu** u domeni varijantnosti, tj. lociranjem izabrano od svih potencijalnih realizacija (...) koje čine **maksimalnu ekstenziju** tipa (Et), odnosno sve njegove potencijalne varijante“, to onda nećemo rabiti termine tip i varijanta – jer svi su primjeri varijante u užem smislu – nego općenitije: generičko i konkretno značenje.

taj, a demonstrativi „omogućavaju nedvosmisleno i trenutno prepoznavanje referenta u određenom komunikacijskom kontekstu, koje počiva na još izraženijoj objektivizaciji konceptualiziranoga entiteta i, posljedično, isto tako visoku stupnju subjektivizacije govornika i sugovornika kao pozadinskih elemenata“ (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 143).

Takvi su i primjeri:

nīsu òni rádili zèmljē (D156); *nè znām mu ádetā* (D156); *nè gojīmo mála* (TH335–336); *nèmōj cìpēlā oblácit* (OV303); *Nè dajū šūmē rùšit* (CZ262); *néce nīko zèmljē* (CZ262); *nè znām púta* (LD394); *néce smráda* (LD394); *nè plācā pòriza* (LD394); *môrās páziti da Talijān nè-b rēzā žīcē po-dānu* (BK125–126); *ako ne načīnīš djēci krèveta* (Z152); *(òn nè nosī) ni oštrla* (Z152); *nīsom kádar ùzimat knjīgā* (Z152); *nè smijem dòbro otvòrt sànduka* (Z152); *nīs lopára písō* (Z152); *nè rānī òn bāndē* (Z152); *(nè skīdāš) ni kàpka* (Z152); *ne plácājū pòreza* (Z152); *nè nosī vjètar dàskē* (Z152); *nè more dòit djèteta* (Z152); *ù mene žèna nīje mògla dòit djècē* (Z152); *trècinē plácāti néceš* (Z152); *nèmōj mi djèteta ùbiti* (ZB278–280); *nèmōj vòditi djèteta* (ZB278–280); *esmo li ti kázali da ne čīnīš sīlē nad národom* (ZB278–280); *nīko nīje znā cìpalē òbuti* (ZB278–280); *nīje čèlo ùčiti škólē* (ZB278–280); *nè znām jā púta* (ZB278–280); *nè pālī svjécē* (ZB278–280); *óde nè trebā zèmljē račùnati* (ZB278–280); *ne ùčī škólē nīde* (ZB278–280); *néce da kòpā čòek rākē* (ZB278–280); *nijési òbikla púta* (ZB278–280); *nè tucāj būsena* (ZB278–280); *nécē da plácājū tràktora* (ZB278–280); *Dāj mi zèkana, nécu ti, nécu ti kòbilē* (OP91); *jávlja da-nè stréljat kòmītā* (BK125–126); *narédila da-nè strijéljat kòmītā* (BK125–126); *njésam tkàla pònjāvā* (BK125–126); *(njésam tkàla) àljīnā* (BK125–126); *nijésam bíla ranjeníkā pòklala* (BK125–126); *ako nè nusē plòsākā* (Z152); *nè skīdāš ni cìjevī* (Z152); *nè dā ùnijet stòlōvā* (Z152); *ùni ne túkū vùkōvā* (ZB278–280); *niti znām mumákā* (ZB278–280); *nécu višē kúnjā gùnti* (ZB278–280); *krāvā ne múzem* (ZB278–280); *nijésu u stánju plácāti dūgōvā* (ZB278–280); *nīje kádar dārōvā pokupòvati* (ZB278–280); *nè gaz-dē šljīvā* (ZB278–280); *néce da ùčī škólē* (ZB278–280); *jā nè bi znào kúpiti ròbē* (ZB278–280); *nécē da rádē zèmljē* (ZB278–280); *nè smijēš nòsiti šubarē* (ZB278–280); *nécemo tūcati kùmušē* (ZB278–280); *tùrskī kàntār nè mjerī trècinē* (ZB278–280); *ne ùce račúna* (ZB278–280); *da nè trebā čīniti slùžbē* (ZB278–280); *nīsam ìmo sèstrē* (D156); *òn nēmā žènē* (D156); *Nēmā òn ženē* (PS43); *nējma mūterē* (TH335–336); *nīés ìmō brāvē* (CZ262); *nēmā sèstrē* (IH166); *nīje ìmala mājke* (IH166); *nēmāš plūga* (LD394); *nēmāš ója* (LD394); *nēmāš jármōvā* (LD394); *nēmāš kolícā* (LD394); *nēmāš òstana* (LD394); *nèmadū pùškē* (LD394); *nēmām jā tròška* (LD394);

nēmām livodē (ZB278–280); *nīje imā škōlē* (ZB278–280); *jā púsā nēmām* (ZB278–280); *nīje imō pūškē* (ZB278–280); *Nécemo višē cārēvā i králēvā* (D195–205); *ne nose gaća* (TZ150–238); *Nemoj mu činit hilne* (TZ150–238); *štò tī nè skinēš šāpkē* (TH353–356); *Pā, štò nè skinēš kǎpē* (TH353–356); *Ne skídaju muhamedáni kǎpā* (TH353–356); *ni kad ležīš nēčeš da skīnēš kǎpē* (TH353–356); *Mī ne skídāmo kǎpā* (TH353–356); *mī imāmo čijem pòzdravit da ne skídāmo kǎpā* (TH353–356); *A štò nēcete kǎpē da skīnēte* (TH353–356); *ne mògu jā ni atresē da dōbijēm* (TH353–356); *A nōc, sād nè znāš pūta* (U208–213); *Nēmōj mi donòsit ũžinē dānas* (JBVH334–365); *ne mògu dōbit pāsoša* (R383–401); *nécu pletēnicā* (CZ286–289); *Jā ni sam šćijo kržā* (MNRD125–133); *(Jā ni sam šćijo) nōrva* (MNRD125–133); *nīti će tvòjē bāščē* (RM125–133); *nīti će tvòjē u planīni zēmīlē* (RM125–133); *nī će tvòjē ũ polū nīvē* (RM125–133); *nēce mi prīmī dōlārā* (LD419–425); *mēni nīje nīgda djēteta nīko okúpā* (BK174–194); *jā krāvā mūsti nécu* (ZB312–316); *a Bilinica nīje imala dīcē* (D195–205); *nēmām ženē* (TH353–356); *nēmam sēstrē* (SL269–285); *Nēmām mājkkē* (SL269–285); *a (nēmām) ni ženē* (SL269–285); *nīje imala māmē* (F409–413); *Kad nēmā sirōma ni džēpa* (CZ286–289); *jā nēmam fērmena* (IH189–195); *nīje, jādan, imā lāčā* (BK174–194); *(nīje, jādan, imā) kapūta* (BK174–194); *nīsam imala kožūna* (BK174–194); *nēmām ženē* (ZB312–316).³⁸

U pojedinim od tih primjera, iako se imenice očito odnose na konkretan referent, koji je nekad i inače vrlo uskoga značenja, genitivom se ipak iskazuje generičnost. Tako je recimo u primjeru:

Dāj mi zékana, nécu ti, nécu ti kōbilē (OP91),

gdje je očito riječ o konkretnoj kobili, ali se genitivom ističe da govornik ne želi nijednu kobilu ni inače, pa onda ni tu konkretnu. Isto tako, primjeri:

nēmōj mi djēteta ũbiti (ZB278–280); *nēmōj vòditi djēteta* (ZB278–280)

izrečeni su u situaciji kada vojnici pokušavaju odvojiti dijete od majke, dakle odnose se na konkretno dijete u konkretnoj situaciji koja je jasna i govornici i sugovorniku, ali se genitivom ovdje naglašava opće značenje djeteta za majku i potencira se zabrana odvajanja bilo kojega djeteta od majke, pa i toga o kojemu je u tom trenutku riječ, čime majka pokušava umilostiviti vojnika podsjećajući ga na opću činjenicu vezanosti majke za dijete.

U primjeru:

³⁸ Vjerojatno je isti slučaj i u prvom (*nījesam uzeo noža ili nož?*) i četvrtom pitanju (*ne nađoh vijenca ili vijenac?*) u anketi iz 1897. godine – genitiv podrazumijeva generičnost (bilo koji nož, vijenac), a akuzativ konkretan predmet (taj nož, vijenac). S obzirom na to da su pitanja postavljena bez konteksta, očekivali bismo općenitije, generično značenje, što potvrđuje odnos genitiva i akuzativa 191 : 107.

ne mògu dòbit pàsoša (R383–401)

možda bismo prije očekivali akuzativ zbog toga što se podrazumijeva da je osobni dokument jedan, konkretan, ali ako uvrstimo *bilo koji*, vidimo da se pod pasošem podrazumijeva općenito dokument kojim se odobrava izlazak iz zemlje, pa bi to predstavljalo njegovo generično značenje.

Primjere:

nějma mäterē (TH335–336); *nije imala mājke* (IH166); *Nēmām mājke* (SL269–285); *nije imala māmē* (F409–413)

malo je teže objasniti jer je majka po prirodi jedna, pa je teško i zamisliti kakvo bi bilo generično značenje te imenice, ali se ovdje vjerojatno podrazumijeva mogućnost postojanja pomajke, tetke, starije sestre ili nekog drugog člana obitelji koji može imati ulogu majke u odrastanju djeteta jer se te rečenice i inače izriču u kontekstu žaljenja nekoga tko je rano ostao bez majke i stoga ostao uskraćen za njezinu ljubav, njegu i pomoć, što se ne bi reklo za nekoga tko je ipak imao nekoga tko je relativno dostojno zamijenio majku. Također, ovdje ne bi trebalo zanemariti glagol *imati*, odnosno *nemati*, koji upotrijebljen egzistencijalno redovito uza se ima genitiv, a i u ličnoj je uporabi partitivni genitiv uz njega veoma čest, što je moglo utjecati i na to da se genitiv ovdje pojavi po analogiji na takve konstrukcije.

Interesantna je sljedeća grupa primjera:

štò tī nè skinēš šāpkē (TH353–356); *Pā, što nè skinēš kāpē* (TH353–356); *Ne skídaju muhamedáni kāpā* (TH353–356); *ni kad ležiš nēceš da skìnēš kāpē* (TH353–356); *Mī ne skídāmo kāpā* (TH353–356); *mī imāmo čijem pòzdravit da ne skídāmo kāpā* (TH353–356); *A štò nēcete kāpē da skìnēte* (TH353–356).

Ovdje je riječ o konverzaciji u kojoj se govori ispočetka o konkretnoj kapi, tj. *šapki* (kao vrsti kape), ali se misli na općenito značenje bilo koje kape, što se vidi iz kasnijih primjera. To se dodatno naglašava uporabom množine umjesto jednine.

Kao što vidimo, svi ti primjeri kao objekt imaju samo imenicu, koja nema uza se nikakvih atributa, što je i očekivano, jer atributi kao modifikatori doprinose konkretizaciji imenice, što je udaljava od generičnog značenja. No u nekim slučajevima, i pored modifikatora, i dalje je u prvom planu generično značenje.

U dijelu tih primjera generično značenje omogućeno je množinom, kojom se, kao što smo vidjeli u grupi primjera s kapama, naglašava generičnost iskaza. Tako se u primjeru:

nīko mu nije znāvo tije zbjēgōvā (Z152)

podrazumijeva prethodno znanje o nečijim zbje govima, kojih je bilo više, ali nitko nije znao nijedan od njih. Dakle, skup tih zbje govova ovdje se uspostavlja kao tip, čiji je svaki od zbje govova podtip. Isto je i u primjerima:

ne begènišëm prvije žènskije (Z152); *ako nēmā dòbrije zúbā* (Z152); *I zàtō ljūdi nijésu smjèli prāviti vèlikije kúcā* (Z194–202); *Ljūdi, nòmōjte sād, za òvogā vrēmèna, prāviti vèlikije kúca* (Z194–202); *nòmōjte prāvit vèlikije prózōrā* (Z194–202); *nòmōjte prāvit vèlikije vrátā* (Z194–202).

U drugoj grupi primjera modifikatori su opisni pridjevi, koji slabo modificiraju jer označuju svojstva koja su promjenjiva i podložna subjektivnoj procjeni (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 127), pa samim tim i ne konkretiziraju imenicu u tolikoj mjeri da se ona i dalje ne bi mogla pojaviti u generičnom značenju. Tako u primjerima:

nìje dòbrōga pòsla ùvatijō (ZB278–280); *némajū vèlikē plácē* (ZB278–280)

dobar posao i *velika plaća* još uvijek su dovoljno široki pojmovi da ih se može smatrati generičnim. Užeg su značenja primjeri:

Mi nè-znāmo prāvōk teréna (BK125–126); *nìje obúkla tèrgān-sùknjē* (ZB278–280),

ali su ili dovoljno subjektivni (*pravi teren*) ili podrazumijevaju dovoljno varijanti (*tergan-suknja*), dok je najužeg značenja primjer:

nè bi jā vòdijō còravē žènē (ZB278–280),

koji bi se možda prije mogao objasniti kao prethodni primjeri u množini – uspostavom grupe svih slijepih žena kao tipa.

Najzanimljiviji su primjeri s posvojnim i pokaznim zamjenicama, koje su snažni konkretizatori i teoretski je teško zamisliti da mogu uopće izražavati generično značenje. No upravo determinativ *ovakav / onakav / takav* svojim značenjem upućuje na postojanje zamišljene grupe jedinki koje dijele istu osobinu, pa se, uz odričnost koja zapravo proizvodi odsutnost objekta, pokazuje kao dobro sredstvo za stvaranje generičnog značenja:

vākē državē ùtuviō njésam (ZB278–280); *tí nè bi nākē dèvōjkē nàšā* (ZB278–280); *nè bi òbō vākijē cārāpā* (ZB278–280); *dānas ni vójska nēmā tākē diciplinē* (D195–205).

Ovdje bi se mogao uvrstiti i primjer:

nēš mī nāci nāštje ovácā (ZB278–280).

Iako se to na prvi pogled ne vidi, ova bi se rečenica mogla preoblikovati kao:

néceš nāci ovakvih ovaca kao što su naše

pa generično značenje postaje očito.

U jednom primjeru imamo i pokaznu zamjenicu *taj*, također kao snažan konkretizator:

no-ti-nè-meš pètiti tije cārāpā u-ženskácā (BK174–194),

ali je ona ovdje upotrijebljena zapravo u značenju *takav*, čime se proizvodi generično značenje. S druge strane, imenica *haljina* u značenju odjeće, koja je sama po sebi općenitog značenja, zadržava to značenje i uz posvojnu zamjenicu, kao u primjerima:

nije dâ svòè àljinē omórit van-nòsijo vâe bjélu (BK125–126); *tâj nije mórijo svòè àljinē* (BK174–194).

Vrlo su blizu granice sa sljedećom grupom primjeri:

nije imō svòè kùcē (ZB278–280); *nije imala svòjē māmē* (F409–413),

ali smatramo da i oni idu u ovu grupu jer se pod *svojom kućom* podrazumijeva više mjesto prebivališta, za koje se pretpostavlja da ga svi imaju, a slično je i za *mamu*, kao što je već objašnjeno.

Na samoj pak granici sa sljedećom grupom stoje primjeri:

nēmām patrónē ni jènnē (R383–401); *nējmām pùsijē nīkakē* (R383–401).

Iako se u sljedećoj grupi primjera generičnost proizvodi upravo pomoću kvantifikatora *nijedan* i *nikakav*, ove smo primjere ipak ostavili u ovoj grupi jer je u njima značenje ovih kvantifikatora zapravo bliže značenju *bilo koji*, što pokazuje nedostatak gramatičkog ograničenja koje će se pokazati zajedničko za sve primjere iz naredne grupe.

Nasuprot tim primjerima stoje primjeri s akuzativom koji imaju konkretno značenje, neki iz samog konteksta, kao:

néce nīko da djēlī rākiju (ZB286); *niésmo mī smjēli slāvu da slāvīmo òvdān* (CZ262); *nīje pòznō čòbanicu* (IH167); *nécemo dok nè dobijēmo òdluke* (ZB286); *Ne mògu spùtit čàiru* (TZ150–238); *pa svè me strâ da ì trećī ne preživīm* (JBVH334–365); *stòžīne i ne ùdarāmo zà onā...* (SL269–285); *nè bi trēbali stòžīnu ùdarat* (SL269–285); *da ne bi stòžīnu trēbō ùdaret zà sjēno* (SL269–285); *Srbi nijèsu šćēli kupòvat šūmu* (DB209); *nēš kòpati kùruze* (ZB312–316); *nécu jâ nī drugū* (D156); *ne-òtvārājte pòložāj* (BK174–194);

neki uz pomoć modifikatora:

nī mālī prst nijésam dòbijo (ZB286); *nīje mògā ú nju túrit nī svòj mālī prst* (IK208–213); *Né ću kulèli ròbu* (TZ150–238); *Nísam jâ nīšta pūno popjjo, dēc i pō* (K235–242);

neki uz pomoć nekog determinatora, bilo ekspliciranog:

nijèsu òvce mògle da dòē svòe jânjce (ZB286); *Ne bi li njègovu šćēr izlijèčio* (JBVH334–365); *ne mògu ni svòje da ùradīm* (IH167),

bilo implicitnog:

Nè-mere náci kùću kolko-pjān (BK125–126) (podrazumijeva se *svoja kuća*),

u jednom je primjeru riječ o vlastitom imenu, kao najkonkretnijoj vrsti imenice:

Vasiliju nécé da svēzū (IB207–215),

dok je u ostalim primjera u objektu lična ili pokazna zamjenica *to*, koja je sama po sebi vrlo konkretnog značenja, što je vjerojatno i razlog zbog čega se pojavljuje gotovo isključivo u akuzativu:

Tô nīje ùpāmtila zèmlā (D195–205); *nīsa nì njū ùpantila* (CZ262); *đe jā nécu tô* (TH353–356); *jā to nīsam rēkō* (TZ150–238); *Nēmōj to šūrkat* (TZ150–238); *jā tô ne zámjerīm* (SL269–285); *jā nécu to ništa naplátit za štètu* (SL269–285); *Nīsam jā tô nīkom ni tījo kázat* (K235–242); *jā tô nè bi znāla* (K235–242); *I tô jā nè bi vjèrovala* (K235–242); *tô tī nè znāš* (JBVH334–365); *jā nīsam naučio pīt, nīsam tô nīkad, već pòmalo* (JBVH334–365); *jā tô nīsam mògō ùfatit* (JBVH334–365); *E tô nè bi smīo* (R383–401); *Žèna mu nè bi smjèla to rádit dok je u lòvu* (R383–401); *to ti, bòlan, ne dòdājē ni Bòg ni država* (IB207–215); *tô mī nè meremo izmòci* (OP111–117); *mīslīce òni da jā nīsam sjèdila i čùpala tô* (RM125–133); *Nīje tô držāva imāla* (K235–242).

I primjeri u kojima je *šta* istovremeno i veznik također imaju generično značenje, što se vidi po tome što bi se prije njih moglo uvrstiti *bilo šta*:

jā nè znām štā im fāli (D195–205); *jā od hēga nè znām štā da zaištēm* (K235–242); *néma štā nè radē* (U208–213); *i nè cújēš štā ti mòmak prícā* (V352–354); *Ma nè znām štā nījesam prèpatio* (CZ286–289); *ònō što tī nīsi rádijs* (RM125–133).

Kako vidimo, većina primjera genitiva iz našega korpusa može se objasniti generičnim značenjem, pa se može zaključiti da se za izražavanje generičnog značenja iza glagola u niječnome obliku na prostoru BiH rabi genitiv objekta, s tim da i sama odričnost utječe na generičnost značenja jer podrazumijeva zapravo odsutnost ili udaljavanje objekta. No ovi načini proizvodnje generičnog značenja nisu i jedini, kao što ćemo u nastavku pokazati.

Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću nijedan / nikakav

Za jednu grupu primjera primijećeno je da imaju generično značenje bilo da im se objekt nalazi u genitivu ili u akuzativu. Tipični su primjeri te grupe u genitivu:

nè mere kīlē ponījēt (TH335–336),

a u akuzativu:

Nīko òvē gòdinē pātku nīje ùbijo (MNRD235–245)

i u njima su genitiv i akuzativ zamjenjivi bez razlike u značenju, suprotno načelu jezične ekonomije da ne postoje potpuno sinonimni iskazi. Da bismo bolje razumjeli značenje, pokušali

smo preoblikovati te iskaze i kao zajedničko za sve njih ispostavilo se da im se može dodati kvantifikator *nijedan* koji, uz ostale relativne kvantifikatore, „u svoje značenje uključuju i odnos prema cijelom skupu, odnosno ukupnoj referencijskoj količini“. Kako dakle podrazumijevani, a nekad i eksplicirani kvantifikator *nijedan* podrazumijeva postojanje nekog skupa pojedinačnih pojava, a kao što smo vidjeli, skup pojedinačnih pojava može imati ulogu tipa, onda je očekivano da se u takvim primjerima generično značenje izražava i genitivom i akuzativom. U nekim primjerima taj je kvantifikator i ekspliciran:

nēmā nijèdnōg ūva (ZB278–280); *Nè bi jā primjjo ni jednōg štāpa* (PS133),

u jednom slučaju čak bez navedenoga glavnog leksema:

njiko nè smijē nijèdnē da òpālī (ZB278–280),

uz determinativ *nikakav* upotrijebljen u sličnom značenju i kada imenica uz koju stoji nije brojiva, tj. nema množinu:

jā jōš njkva jānjeta zāklō nijésam (ZB278–280); *nēmā njkakvē plācē* (IH166); *nēmāš tī njkvē brjgē* (ZB278–280); *Nè znā karāktera njkakōg* (D195–205),

dok u drugim nije:

ko nè znā kōsē nalātīt (D156); *Srbin i Šokac ne mere dijeta othranit* (TZ150–238); (*Srbin i Šokac ne mere*) *cure udat* (TZ150–238); (*Srbin i Šokac ne mere*) *ni momka oženit* (TZ150–238); *nè mere kīlē ponijēt* (TH335–336); *njje nī riječi izústio* (IH166); *njje ni bēsedē proslōvio* (IH166); *nè volīm jā prvī pōcēt svādē* (LD394); *ako-ga-dōbro pōtplātī – nēce ni-da-divānī ištīnē* (BK125–126); *ne-pēcēmo pečēnicē* (BK125–126); *Nè-znā òn vīnogrāda rāditi* (BK125–126); *nēmām čīm rāzbit lēda* (Z152); *nè poštuju žīvōta* (Z152); *njko njje smjjo nāpraviti kūcē* (ZB278–280); *njje naučijō težākluka* (ZB278–280); *ne čītā nūvīnā* (ZB278–280); *nè mere dōbiti kōlā* (ZB278–280); *jā nè bi čjjo dīnāra potrōšiti* (ZB278–280); *a dānaske nè znā písma pročītati* (ZB278–280); *da nè znā ūredbē (...), nè bi bījo prēsjednīk Crvenōga krsta* (ZB278–280); *da nè znā (...) zākona, nè bi bījo prēsjednīk Crvenōga krsta* (ZB278–280); *nijésam dōbijō òdgovōra* (ZB278–280); *nijèdan pūškē njje ūzō* (ZB278–280); *e nēš pēnzijē* (JBVH334–365); *nijēsom mōgla vēčerē dōnijet čōeku* (Z194–202); *Nè smī se zabōravīt tūdē dōbro* (D195–205); *Ōna njje dōbila ni dīnāra* (SL269–285);

Nēā kūcē (SL269–285); *nēmā kūcē* (LD394); *nema kūcē* (IK191); *nīsu imali kūcē* (IH166); *jèdn dōdū pa nēmajū krūnē ū sebē* (OP91); *nīsam jā imō sāta* (D156); *nīsam imo ni forīntē* (D156); *nēmā kō písma napisati* (ZB278–280); *plācē nēmajū* (ZB278–280); *nēmām pēnzijē* (ZB278–280); *nēmām pēnzijē da šedīm* (ZB278–280); *nēmajū pēnzijē* (ZB278–280); *nēmāš právē njēga ūbiti* (ZB278–280); *imām lāče, a nēmām*

kapúta (ZB278–280); *nēmām škôlĕ* (ZB278–280); *nijésam já imō pàripčeta* (ZB278–280); *išō bi ù mlin a nēmām pàripčeta* (ZB278–280); *nēmām novčanika* (ZB278–280).

U tim primjerima već na prvi pogled možemo izdvojiti neke specifične grupe prema konkretnim leksemima koji se u njima pojavljuju. Prva bi bila grupa koja sadrži lekseme koji imaju značenje redovitih mjesečnih novčanih prihoda:

e nēš penziĕ (JBVH334–365); *plácĕ nĕmajū* (ZB278–280); *nēmām pĕmzijĕ* (ZB278–280); *nēmām pĕmzijĕ da šedīm* (ZB278–280); *nĕmajū pĕmzijĕ* (ZB278–280).

Uz njih nije moguće staviti kvantifikator *nijedan*, nego samo *nikakav*. To bi značilo da su oni nebrojivi. Kako *plaća* i *penzija* inače nisu nebrojive imenice, očito je da je ovdje došlo do pomaka značenja u pravcu generičnosti, pa se pod *plaćom* i *penzijom* zapravo podrazumijeva upravo redoviti mjesečni prihod, kao cjelina, a ne svaka pojedinačna mjesečna plaća ili penzija. Druga grupa sadrži leksem *kuća*:

nĕko nĕje smĕjo nàpraviti kùćĕ (ZB278–280); *Nĕā kùćĕ* (SL269–285); *nēmā kùćĕ* (LD394); *nema kùćĕ* (IK191); *nĕsu imali kùćĕ* (IH166).

Ni u tim primjerima nije moguće uvrstiti *nijedan*, nego samo *nikakav*, što ukazuje na pomak značenja leksema *kuća* na općenito mjesto za stanovanje.

Primjer:

nēmāš prāvĕ njĕga ùbiti (ZB278–280)

zabilježen je u korpusu i u akuzativu:

nēmāš ga prāvu túžit (IH167),

iako je riječ o kolokaciji koja bi se mogla očekivati u jednom ustaljenom obliku, što također svjedoči o sinonimnosti tih konstrukcija.

Ipak, i pored sinonimnosti, u akuzativu je zabilježeno nešto manje primjera s imenicama:

biljac nĕ mereš vākō obùvatiti (ZB286); *nĕ smijĕm jā žĕnu slāti ù mlin* (ZB286); *nĕ poštuēš zākōn* (ZB286); *Dòbro da-nògu njĕsam prĕbila* (BK125–126); *a sĕn mātĕr nĕkad trpĕo nĕje* (PI123–135); *sĕn nĕje nĕkad mātĕr trpĕo* (PI123–135); *Tuđe ruke svrab ne češu* (TZ150–238); *Ne unòsi prlāk ù oči* (TZ150–238); *Sād nĕcĕ da knjĕū mlāde* (U208–213); *Nĕsam slūžio vòjsku* (R383–401); *Sāmo šūku nĕjesi smĕo nĕkad* (R383–401); *Nĕko òvĕ gòdinĕ pātku nĕje ùbijo* (MNRD235–245); *odjĕlo mi nĕmōj sprĕmat nĕkāko* (RM125–133); *tādā nĕsam mògā ni ligtimáciju izvadit* (LD419–425); *ĕe-mājka dijĕte ne dōjĕ* (BK174–194);

nĕmōjte imati s nārodom pòsā (ZB286); *ako nēmāš visĕnu* (ZB286); *Nĕt imām pòtparu* (K235–242); *Ali òna nĕje imala svòju māmū* (F409–413); *Ako nēmā mātĕr* (V352–354); *nema kùću* (IK191).

I ovdje pronalazimo grupu primjera s imenicama *majka* i *kuća* koje smo objasnili, a i *potpora* u primjeru *Nit imām pōtparu* (K235–242) odnosi se na redoviti mjesečni prihod, kao i *legitimacija* u primjeru *tādā nīsam mōgā ni ligtimáciju izvadiť* (LD419–425) na osobni dokument općenito. Od ostalih manje jasnih primjera imamo:

nè smijēm jā žènu slāti ù mlin (ZB286),

u kojem se zapravo (zbog moguće preoblike samo s *nikakva*) misli na bilo koju osobu ženskog roda, tj. da u mlin trebaju ići samo muškarci.

Velika većina primjera sa zamjenicama išla bi u ovu grupu – riječ je uglavnom o zamjenici *ništa* – zato što je samo značenje te zamjenice blisko značenju koje se dobiva kvantifikatorom *nijedan* uz imenicu: zamjenica *ništa* podrazumijeva postojanje neke grupe jedinki od koje se ne uzima nijedan dio, s tim da se, za razliku od *nijedan*, grupa promatra kao homogena cjelina, što još više pojačava značenje generičnosti:

nè znā ništa (D195–205); *ništa nè znā* (D195–205); *Kad nije tijo òn ništ ni kazivat* (D195–205); *ništa ne bërē* (D195–205); *Nikad nè znām ništa* (D195–205); *Nè mereš prāvít ništa* (D195–205); *nè trebā ti ništa* višē (D195–205); *da ni prid kīm nè smī ništ kazivat* (PI123–135); *a nīsī me jōš ništa svitovala ni naučila* (PI123–135); *i dōktori nīsu mōgli ništa* (PI123–135); *kad nīsu mōgli ništa rasprāvít* (PI123–135); *ništa òn nāma nī rēkō* (K235–242); *Jā od tēbe nīsam nīkad ništa zarādijo* (K235–242); *Ja ne ću ništa* (TZ150–238); *Ne mere mu niko ništa* (TZ150–238); *sad nè nosē ništa* (TH353–356); *I òna nīje dōbila ò togā ništa* (SL269–285); *Ne mōgu ništa* (SL269–285); *Nīje niš znāla* (SL269–285); *Tāta nīe ništa mōgō mācei* (F409–413); *a tāta joj nīe ništa smīo mācei* (F409–413); *nè bismo ništa nāšli* (JBVH334–365); *nè znāš ništa* (JBVH334–365); *a nīkad bōlovō ništa nijēsam* (JBVH334–365); *nīsam znāo višē ništa* (JBVH334–365); *Nè meremo jōj tàkō ništa* (JBVH334–365); *ali mu nijēsu ništa mōgli* (IH189–195); *Švābo him nè šće ništa* (IH189–195); *da vī na prózor nè možete ništa tāmō vīdet* (MNRD235–245); *pa nè sprēmā ništa* (RM125–133); *Ništa jā nè znām* (RM125–133); *néću višē jā ništa* (RM125–133); *ni (će) ništa* (RM125–133); *òndā kāsne nījē ništa ni kúpilo* (RM125–133); *ni (je kúpilo) ništa* (RM125–133); *Pětko ne ùčī ništa* (LD419–425); *ònā bāba nīje niš pogòdila* (BK174–194); *ništa nijēsu ćēli* (BK174–194); *A-mēni nijēsu ćēli ništa* (BK174–194); *ne kazívajūci nikomu ništa* (IK208–213); *Jā mōgu bìti da ništa nè radīm* (Z194–202); *Nijēsmo rádili ništa* (Z194–202); *ja nè znām ništa* (ZB312–316); *ništa nòmōjte prāvít vākō nāvelko* (Z194–202); *Nijēsam òsećō ništa da mi je zīma* (Z194–202);

Nìgdi nìšta nēmām žìvo da òdā pò kući (D195–205); Nìko nēmā nìšta, jà (D195–205); nìt ìmām nìšta (K235–242); Já nēmām nìšta (SL269–285); Nēmāmo od kèrōvā nìšta (R383–401); On nejmā nìšta mùško (IB207–215); Nijésu ìmale nìde nìšta nác (IH189–195); Ònī jèdan nìje nìmō nìšta (RM125–133); nēmām nìšta (RM125–133); òn nēmā s tòbōm nìšta (RM125–133); nema niko nìšta izit (RM125–133); nìkadā nìje ìmā. Nìšta (LD419–425); A òn òdē, nìde nìšta nēma (Z194–202).

Neki primjeri sa zamjenicama *šta* i *to* zapravo imaju isto značenje, što pokazuje njihova moguća zamjena s *ništa* bez promjene značenja:

nēmā štà jèst (D195–205); nēmāmo štà jèst (D195–205); Kad òn nēmā štà da nādē (R383–401); já viš tō dūrati nēcu (ZB286); Nēma to ko sād (D195–205); nēmām já tō tàkō (BK174–194).

I primjeri sa zamjenicom *nešta*, odnosno *šta/što* koje je zamjenjivo s *nešta* (v. Brozović 1966: 162), također idu u ovu skupinu jer i ta zamjenica, kao i zamjenica *ništa*, podrazumijeva skup nekih pojava, s tim da *nešto* znači izdvajanje neke jedinice iz tog skupa, koji je onda manje homogen nego u slučaju zamjenice *ništa*, ali i bliži značenju *nijedan*:

Tō nējā da kážēs hēšta drùgō (K235–242); da mi ne nàpravī šta nèzgodno (TZ150–238); da mu nè bi ko šta pòdmetnō (R383–401); da nìje kō štō izgùbijō (ZB312–316).

Ono po čemu se ti primjeri ipak razlikuju jest sljedeće: dok primjeri u akuzativu mogu doći i u jednini i u množini, s istim značenjem (osim kad je imenica nebrojiva u svom osnovnom značenju), npr.:

nè smijēm jā žēne slāti ù mlin (ZB286); nè poštuēs zákone (ZB286); Dòbro da-nòge njésam prèbila (BK125–126);

a i zabilježen je jedan:

Sād nēcē da knjū mlāde (U208–213);

primjeri te vrste u genitivu nisu mogući u množini (osim kad je riječ o imenicama *pluralia tantum*):

**ko nè znā kòsā nalátit (D156); *nè mere kílā ponìjēt (TH335–336); *a dānaske nè znā písāmā pročítati (ZB278–280); *nijèsom mògla vèčērā dònijet čòeku (Z194–202).*

To znači da su te imenice upotrijebljene zbirno, tj. da se njihov dio odnosi na cjelinu, koja se doživljava generično, za razliku od imenica u akuzativu koje postojanje grupe mogu izraziti množinom.³⁹ Iz toga proizlazi da je genitiv u takvim slučajevima ipak snažniji u izražavanju

³⁹ Slično je primijetio i Feleszko (1995: 54–55) za partitivni genitiv.

generičnosti nego akuzativ, pa ne čudi veći broj primjera s genitivom nego s akuzativom (ako izuzmemo zamjenice koje i inače teže nepromjenjivosti).⁴⁰

Generično / konkretno značenje uz preobliku pomoću nimalo

Iako primjeri s partitivnim genitivom, kako je navedeno, nisu uzeti u obzir, ipak je ostao određeni broj primjera koji, premda se to na prvi pogled ne primjećuje, ipak imaju nijansu partitivnog značenja. To su oni u koje je moguće uvrstiti *nimalo*, kao signal partitivnosti (Belaj – Tanacković Faletar 2014: 289):

ne mògu trpit ni galàmē (D156); *nísi mi isplátijo svègā* (D156); *ne pòdnosīm vručīnē* (TH335–336); *Nèmōj razmètati đùbra* (BK125–126); *Ni-kopáči nēcē tije-žličnjākā koláčā* (BK125–126); *nè šćedošē m priznat stāža* (Z152); *štò mu nísu u živòtu dopùstili srěčē* (SL269–285); *a zdrāvlja nēcū nì nāc* (JBVH334–365); *niti je (kúpilo) žīta* (RM125–133); *nè-delājte vēcēga zlā nēg-je* (BK174–194); *nijēsam imō strāha* za vrijeme pùcānja (R383–401); *Tòga nīje na Bòžić nēgov pòjeo nīko* (D195–205); *ne bròiš đīnārā* (ZB278–280).

No kako je u nekim primjerima riječ o imenicama koje uobičajeno označuju jedan cjelovit entitet, od kojeg nije moguće uzeti neki dio, očito je da dolazi do pomaka značenja. Možda je najupečatljiviji primjer s vlastitom imenicom:

Nijésu mògli Crnē Gòrē osvòit (BK125–126).

Ovdje se Crna Gora očito promatra u teritorijalnom smislu pa se partitivnost odnosi na dio teritorija.

Isto tako, u primjerima:

nè znadū jèzika (LD394); *nè zna gòvora* (ZB278–280)

jezik i govor se razumiju vjerojatno kao skup riječi, od kojega je moguće uzeti jedan dio.

Rat se razumijeva ponajprije kao vremenski odsječak, ekvivalentan cjelovitom prostoru, od kojega je onda također moguće uzeti samo dio, u primjerima:

nīje òn ràta ni ùpamtijo (D156); *ràta mi nijésu priznali* (ZB278–280); *nijēsam ùtuvijō ràta* (ZB278–280).

Slično tome, *posao* i *zijan* se promatraju kao skup određenih radnji u primjerima:

⁴⁰ Vjerojatno bi u ovu kategoriju išla i preostala dva primjera iz ankete: *ne porušīše kule ili kulu? ne zapališe sela ili selo?* (s tim da je bez konteksta ovo teško pouzdano utvrditi), jer je omjer genitiva i akuzativa u njima manji nego u prvom i četvrtom pitanju (153 : 136).

jâ nè bi ċijō ni rádti ònogā pòsla (ZB278–280); *Nísu óvde zijána ċinili ċètnīci* (RM125–133).

Majka se, za razliku od prethodnog tumačenja, može promatrati i kao skup određenih dijelova, psihičkih (osobine) ili fizičkih (dijelovi tijela), a vjerojatno u to ulazi i vremenska dimenzija, u smislu njezinih postupaka:

òn svòē māterē nije upètio (BK125–126); *òn-svòē nije upètijo* (BK174–194).

Isto tako se i *kičma* očito doživljava kao skup kralježaka:

Mètnē-se ùložak da-ne-žùljā kīčmē (BK125–126);

zakon kao skup članaka, stavaka i alineja:

nijèsam zákona tvôga ċijō kršiti (Z152);

a *kuća* kao cjelina sastavljena od soba, krova, prozora, vrata i sl.:

za živòta nísam svòjē ùpāmtijo kùćē (SL269–285).

U primjeru:

I-nīko nije znâ pòčēt tògā súkna van-òna (BK174–194)

partitivno značenje zapravo proizvodi glagol jer *početi što* podrazumijeva obavljanje jednog dijela posla – u ovome slučaju riječ je o tkanju. No kako je tkanje izostavljeno, to je parcijalnost izražena u samome glagolu prenesena na objekt koji onda dolazi u partitivnom genitivu.

Konačno, na samoj je granici između ove i prethodne grupe primjer:

nīkadā im nīkvē pòmoći nije pòslō (ZB278–280);

koji ima ekspliciran kvantifikator *nikakav*, ali se istovremeno u njega može uvrstiti i prilog *nimalo*.

Malobrojnost primjera s partitivnim značenjem u odnosu na one s generičnim svjedoči o tome kako se slavenski genitiv u bosanskohercegovačkim dijalektima danas ne može podvesti pod značenje partitivnosti, što je često načelno potencirano u literaturi.⁴¹ Naprotiv, skloniji smo tumačenju da je i partitivnost koja, kao što smo vidjeli, podrazumijeva skup određenih istovrsnih ili raznovrsnih entiteta čak i kad to nije uobičajeno samo jedan od načina izražavanja generičnog značenja.

⁴¹ Već navedeno u Belaj – Tanacković Faletar 2014., zatim Borchev et al. 2007.; Franks and Dziwirek 1993. prema Willis et al. 2013: 359; Kurylowicz 1971., Meillet – Vaillant 1965. prema Willis et al. 2013: 351; Menac 1979.; Meillet 1897: 153, Pirnat 2015: 21; Stolac – Horvat Vlastelić 2004.; Vince 2008: 621; Condoravdi 2009. prema: Deo 2015: 190 itd.

Generično / konkretno značenje uz pomak značenja imenice

Primjerima s partitivnim značenjem slično je i nekoliko primjera u kojima također dolazi do određenoga značenjskog pomaka imenice, samo ne takvoga koji bi omogućio partitivno značenje. Značenjskih pomaka bilo je i u prethodnim primjerima, ali su oni podrazumijevali i određeni determinator, kvantifikator ili modifikator kao sredstvo pomaka u pravcu generičnosti značenja imenice. Ova grupa zapravo generično značenje kreira upravo stavljanjem imenice u genitiv.

I ovdje su najzanimljiviji primjeri s vlastitim imenicama, kao varijantama *eo ipso*, od kojih se dva odnose i na osobe:

ne prìznām Đúrē (Z152); *nè bi ùna nàšla nàkōg Jōvē nìde* (ZB278–280); *Sād Zvornika njésu ùspjel...* (CZ286–289).

Primjer sa Zvornikom nažalost ostao je nedorečen, pa ne možemo sa sigurnošću znati o čemu se točno radi, ali možemo pretpostaviti da je, kao i u primjeru s Crnom Gorom, riječ o podrazumijevanome prostoru Zvornika, eventualno njegovim građanima. U drugom primjeru imamo i determinator *onakav*, što taj primjer približava grupi u kojoj se generično značenje proizvodi na taj način, ali je i dalje neobično generično značenje uz vlastito ime. Ipak, očito je da se ovdje radi o osobinama čovjeka pa se pod imenom zapravo podrazumijeva zamišljeni zbroj karakternih crta okupljen u Jovi. Ista je situacija u prvome primjeru, samo bez determinatora i moguće je da je ovdje više naglasak na postupcima, a manje na karakternim crtama.

Osim tih, imamo još ova dva primjera:

Da ga ùdarīm – nēmām rúkē, tùdē dijéte (U208–213); *Ni konca tuđeg ne ću* (TZ150–238).

U prvom primjeru *ruka* zapravo znači snagu, koja se onda može tumačiti i partitivnošću (*nemam nimalo snage*), dok se *konac* iz drugog primjera odnosi na bilo što i „ni konca“ je zapravo zamjenjivo s *ništa*, što ga svrstava u istu značenjsku grupu s primjerima s ovom zamjenicom.

Generično / konkretno značenje proizvedeno glagolskim vidom ili vremenom

Postoji određeni broj primjera čije generično značenje proizlazi iz glagolskoga vida. Iako se u svima njima imenica odnosi na konkretan entitet, manje ili više formalno određen, a koje su, kao što smo vidjeli, bilo da su nebrojive po osnovnom značenju ili samo upotrijebljene nebrojivo, uz nesvršeni glagolski vid, koji se i inače uspoređuje s nebrojivim imenicama „jer

rezultira homogenošću (razvojnih faza), stežljivošću, nemogućnošću umnožavanja i odsutnošću inherentne omeđenosti u svojoj domeni varijantnosti koju predstavlja vrijeme“ (Langacker 1991: 21, prema Belaj – Tanacković Faletar 2014: 63), sklonije su tome da se pojave u genitivu nego u akuzativu⁴², zbog toga što proteže trajanje djelovanja subjekta na objekt u vremenu, djeluje kao da opisuje općenito, a ne trenutno stanje, što se približava koceptu generičnosti naspram konkretizacije u vremenu i prostoru. Dokaz za to je što se u svaki od ovih primjera može dodati prilog *uopće*:

Nemoj tako naroda ucinjivati (LP97); *nije mūgā da òdgāđā vòjskē* (ZB278–280); *nijésam mūgā strūje uvèsti* (ZB278–280);⁴³ *nēmōj razvaljivati kùcē* (ZB278–280); *nē skīdām gācā* (ZB278–280); *nē znāš vjeronáukē* (ZB278–280); *nije zatvòrijo òčijū* (ZB278–280); *Štò žène sād ne-znādū váriti krpīcā kaj-dòsat* (BK125–126); *Òna nē mere nác klūča* (D195–205); *Nijésam jā mòije ránila* (BK125–126); *jā mu nē znām mājke* (ZB278–280); *ne mūgu jā prēsiliti Đúrē* (ZB278–280).

Glagolski vid djeluje na generičnost iskaza čak i kada su objekti dio tijela ili osoba:

ne mògu pòdić rúkē (D156); *nē mereš žtvē glāvē iznījēt* (TH335–336); *nē brijē brádē* (TH335–336); *nije okáljō rúkā* (IH166); *nē smiješ glāvē dīgnti* (Z152); *nē dijérāj žènē* (TH335–336); *nēmōj cūrē dijérat* (TH335–336); *nē cede odvèsti žènē* (ZB278–280); *nēmōj mūga djèteta višē túci* (ZB278–280); *nē znā mäterē* (ZB278–280),

kao i kada je prisutan neki demonstrativ:

òvāj nāš nārod ne pòdnosi òvē klīmē (U208–213); *ne mògu glavùrinē ve blēntavē da nòsām* (Z152); *ja ne mògu sām òvije plòčā nòsiti* (Z152); *nēcemo mī nòsiti òno-kòtla* (ZB278–280); *Nēmā ličnē kárte* (D195–205); *òn nē nosī mōg vodijéra* (Z152); *nē znā mùē antrèsē* (ZB278–280); *nē cērāj mi ovácā* (ZB278–280).

Slično glagolskome vidu, i prošlo glagolsko vrijeme može imati sličan efekt: kada se posljedice radnje koja se dogodila u prošlosti i danas osjećaju i eventualno utječu na sadašnjicu, takva se situacija smatra također općenitom i može se uvrstiti prilog *uopće*:

nijèsi prèmakō tōra (Z194–202); *jā tōra nijèsom prèmakō* (Z194–202); *àli tī mēni nē vrāti ònije nòvtnā* (OV303); *ni si tī òdbijō svòē žènē* (ZB278–280); *nije mu, rúkē mu nī puščō* (SL269–285); *sāmo jā nijésam skīnō ni mundūrē* (TH353–356); *(sāmo jā nijésam skīnō ni) hāltnā* (TH353–356); *da im njiko nije osto neg crne matere* (LP97); *ni ònāj (nije*

⁴² Takvu situaciju nalazimo i u finskom jeziku (Miestamo 2014: 83) te u ruskom jeziku (Krasovitzky et al. 2011.).

⁴³ Kod predikata s modalnim glagolima, kako infinitiv ili konstrukcija *da* + prezent zapravo elaboriraju značenje modalnog glagola, koje je značenjski nosilac sintagme, nije bitno je li dopuna modalnom glagolu infinitiv svršenog ili nesvršenog glagola.

òdbijō) *svòē* (ZB278–280); *Nit smo mī kòbilē ùitili* (D195–205); *jā ne òpra rùkū* (ZB278–280); *Tī žènē nīsi vjèncō* (BK125–126); *tāj nīje nīko mōga càcē ùbijo* (BK174–194).⁴⁴

To se slaže i s jezičnom univerzalijom po kojoj su markeri prošloga vremena zapravo nastali od rezultativnih markera (Dahl 1985: 2000; Bybee 1994., prema: Deo 2015: 182).

Da se općenitost odnosi na cijeli iskaz, vidimo u primjeru složene vremenske rečenice s veznikom *dok* u odnosu granične kvantifikacije:

[Nisu mogli sazidati grad] dok nijesu uzídali tōgā jèdnōga brāta žènē (BK125–126), u kojoj se *uopće* može uvrstiti u glavnu, ne u zavisnu klauzu.⁴⁵

S obzirom na malobrojnost primjera u odnosu na ostale, možemo zaključiti da nesvršeni glagolski vid i perfekt nisu snažni kreatori generičnosti iskaza, ali imaju taj potencijal u određenim situacijama. Ipak, i nesvršeni vid i perfekt pojavljuju se i s objektima u akuzativu, bez obzira na to što se i u njima osjeća općenitost (u jednom primjeru čak se i nalazi taj prilog):

òn ni svōju ròđenū māter ne pòčitujē (IH167); *kad nīje žèna izašla nà nívu níkad kòpat kòkùruze* (SL269–285); *Kāmenjārke nēko lòvī, neko ne lòvī* (R383–401); *nīje uòpšte dòbro da jèdē zécije mēso kad je trúdna* (R383–401); *Jābuke ne vrijèdī nòsit ù lòv* (R383–401); *Pa nísam tījo tūdē* (LD419–425).

Generično / konkretno značenje pomoću frazeologizacije

Napokon, u pojedinim primjerima glagol i imenica razvijaju novo značenje, što znači da se nalaze na manjem ili većem stupnju procesa frazeologizacije, što svjedoči o generičnosti iskaza (v. Belaj – Tanacković Faletar 2017: 190):

nīe nī potrebē tēreta rádit (= naporno raditi) (OV303); *Tako ne mognu stignuti kraja* (= dovršiti) (LP97); *ne skida očiju s nje* (= gleda je netremice) (TZ150–238); *nit mi je dòktūr nèkcijē ùdario* (= intervenirao) (JBVH334–365); *On nīe níkad glávē òkretō* (= zanemarivao) (IB207–215); *nīje znào srijédē* (= bio je dezorijentiran u vremenu) (IH189–195); *(nīje znào) ni pétka* (isto) (IH189–195); *ali cījēlū nòc nīje mògō òka stīsnuti* (= zaspati) (PV277); *nēmām òka* (= ne vidim) (ZB278–280); *ne mògu da òcī òtvorīm* (= pospan sam) (RM125–133); *Nísam jā tīla skīnut zàra prvā* (= prestati nositi zar uopće) (SL269–285).

⁴⁴ Zabilježen je jedan primjer s kondicionalom, nažalost, ne u tekstu, nego u opisima govora. Kako nemamo cjelovite rečenice, možemo samo pretpostaviti da je u pitanju irealna kondicionalna rečenica, kada bi perfekt iz glavne rečenice mogao utjecati na genitiv i u zavisnoj: *òn njē nē bi ùzō* (IH166).

⁴⁵ Zabilježen je još jedan primjer s veznikom *dok*, ali također u opisu govora, bez širega konteksta, pa o njemu ne možemo donijeti nikakav zaključak: *dòk grēba ne ukòpā* (F390).

Ovoj bi skupini pripadali i primjeri dekompozicije predikata:

nè smijēš đsvetē prāviti (= svetiti se) (ZB278–280); *ne vòdi brìgē* (= ne brini) (ZB278–280); *nè trebāte imati sūmnjē* (= sumnjati) (IH166); *Ništa ti nīsi imō brìgē* (= nisi brinuo) (RM125–133); *jā, siròta, nēmām mīra* (= nemirna sam) (BK174–194).

Zaključak

Nakon provedene semantičke analize suvremenih primjera iz bosanskohercegovačkih dijalekata jasno je da genitiv podrazumijeva generično značenje, tj. značenje koje se odnosi više na tip ili vrstu nego na varijantu ili pojedinačni primjerak, za što je uglavnom zadužen akuzativ. I pored postojanja određenog broja primjera kod kojih se i u akuzativu osjeća generično značenje, činjenica da se njihove varijante s genitivom ne mogu iskazati množinom, a akuzativne mogu, svjedoči o tome da se genitivom snažnije izražava generičnost negoli akuzativom. Posljedično, nebrojiva uporaba imenice u objektu pokazuje se kao snažno sredstvo za proizvodnju generičnog značenja. Manje snažno sredstvo je, upravo suprotno, uporaba množine, kad se njome implicira postojanje skupa jedinki koji sam po sebi povlači generičnost iskaza jer skup podrazumijeva tipologizaciju, odnosno vrstu, nasuprot pojedinačnim entitetima. Isto tako, determinativ *ovakav / onakav / takav* svojim značenjem upućuje na postojanje zamišljene grupe jedinki koje dijele istu osobinu, pa se, uz odričnost koja zapravo proizvodi odsutnost objekta, pokazuje kao dobro sredstvo za stvaranje generičnog značenja, kao i kvantifikator *nijedan* koji, uz ostale relativne kvantifikatore, u svoje značenje uključuje i odnos prema cijelom skupu, odnosno ukupnoj referencijskoj količini. Iako se u literaturi partitivno značenje često navodi kao moguće značenje slavenskoga genitiva uopće, ustanovljeno je da ono nije ni blizu primarnoga značenja, te da se realizira uza snažan značenjski pomak imenice koja se, nasuprot osnovnom značenju kao cjelovita pojedinačnog entiteta, počinje promatrati kao skup nekih dijelova, od kojih je moguće uzeti jedan dio. Transpozicija značenja imenice također je jedan, ali gotovo marginalan način proizvodnje generičnoga značenja. Napokon, i glagoli mogu utjecati na generičnost značenja. Nesvršeni glagolski vid, zbog toga što proteže trajanje djelovanja subjekta na objekt u vremenu, djeluje kao da opisuje općenito, a ne trenutno stanje, što se približava konceptu generičnosti naspram konkretizaciji u vremenu i prostoru. Isto djeluje i prošlo vrijeme, kada se posljedice neke radnje iz prošlosti osjećaju i danas i/ili utječu na sadašnje vrijeme. Kao posljedica visoke generičnosti značenja genitiva, pojedini se izrazi nalaze i u procesu frazeologizacije ili su već frazeologizirani.

Naravno, svi ti kriteriji ne djeluju odvojeno, tako da npr. u primjeru *nēmōj vòditi djèteta* (ZB278–280), iako se primarno smješta u glavne primjere, koji se mogu preoblikovati dodavanjem determinatora *bilo koji*, utjecaja može imati i nesvršeni glagolski vid, a postoje i granični slučajevi kao što su *nìkadā im nìkvē pòmōci nìje pòslō* (ZB278–280), u kojem se osjeti i partitivno značenje, imenica je gotovo upotrijebljena kao nebrojiva, a i glagol je u perfektu. Ipak, za sve je njih zajedničko generično značenje imenice u genitivu, odnosno cijelog iskaza, u odnosu na uglavnom konkretnije značenje imenice u akuzativu.

Analiza povijesnoga korpusa

Dok smo se u analizi korpusa iz 20. stoljeća mogli voditi vlastitim jezičnim osjećajem i preoblikom, to očito nije moguće i za analizu povijesnoga korpusa. Stoga ćemo za analizu ovoga korpusa morati rabiti drugačiju metodologiju pokušavajući se nasloniti na zaključke koje smo donijeli za suvremeni korpus. Za analizu značenja kroz povijest iz kognitivnolingvističkog aspekta rabit ćemo stoga metodologiju dijakronijske semantike.

Dijakronijska semantika jezik kao sredstvo komunikacije promatra kao spoj lingvističkih formi i nelingvističkih koncepata. Pritom, forme su konkretne i promjenjive, a koncepti apstraktni i uglavnom nepromjenjivi. Prema tome, dijakronijska se semantika bavi promjenom odnosa između formi i koncepata, što zapravo i predstavlja značenje, odnosno pravilima tih promjena (Deo 2015: 180).

Suvremena dijakronijskosemantička istraživanja značenja naslanjaju se uglavnom na radove mladogramatičara, ponajprije zbog toga što je većina 20. stoljeća bila posvećena strukturalističkim sinkronijskim istraživanjima. Radove o dijakronijskoj semantici koji su povezani s kognitivnom lingvistikom možemo ugrubo podijeliti u četiri grupe: oni koji se bave istraživanjem značenja pojedinih riječi ili izražavanjem pojedinih značenja,⁴⁶ one koji razvijaju evolucijski model jezika, uključujući tu i matematički te korpusni model,⁴⁷ zatim one koji se bave gramatikalizacijom⁴⁸ te one bazirane na konstrukcijskoj gramatici,⁴⁹ koja je usko povezana s kognitivnom gramatikom. Očito je da će potonja nama najviše poslužiti zbog istraživačkog zadatka koji se tiče konstrukcije, ali ćemo dati kratak pregled i ostalih.

Teoretska podloga za radove koji se bave analizom značenja pojedine riječi opsežno je dana u Cikač (2017: 21–27). Prema pregledu danom u toj disertaciji, dijakronijska semantika naslanja se na radove Humboldta i Paula, koje slijede radovi Bréala, Meilleta, Sterna ili Ullmanna, koji su istraživali uzroke jezičnih promjena kao što su metafora, metonimija, leksička polja ili gramatikalizacija. Geeraerts i njegovi sljedbenici jezik promatraju sa psihološkog aspekta konstruirajući teoriju prototipa i ispitujući odnos lika i pozadine, čime se približavaju kognitivnolingvističkom aspektu. Nakon uspostave dijakronijske semantike, koja se za razliku od etimologije i povijesne semantike bavi jezičnim jedinicama kao kognitivnim rutinama,

⁴⁶ Npr. Luraghi 2011.; Tissari 2011.; Niemeier 2003.; Maffi 1996.; Stathi 2009.; Dronova 2015.; Čizmar 2016.; Milić 2013...

⁴⁷ Npr. Frank 2008.; 2009.; Steels 2000.; 2004.; Susi – Ziemke 2001.; Mufwene 2003.; Sinha 2009.; Givón 2009...

⁴⁸ Npr. Diewald et al. 2009.; Gehweiler 2009.; Haiman 2011.; Petré – Van de Velde 2018.; Liu 2011.; Meir 2003.; Bučar 2009.; Šarić 1999.; König – Siemund 1999...

⁴⁹ Npr. Fried 2009.; Israel 1996.; Verhagen 2002.; Traugott 2008.; Dronova 2015.; Nessel – Kuznetsova 2015...

odnosno ponavljajućim uzrocima mentalne aktivacije, uspostavljaju se i njezine ključne postavke. Prva je važnost polisemije jer se iz polisemnih jedinica, kao prototipova oko kojih se granaju bliska značenja, razvijaju nova značenja, čiji je razvitak onda moguće pratiti kroz povijest. Sljedeća su pravilnosti razvitka značenja – tako Rafaelli razlikuje kognitivno-jezične, kad nastaje sama promjena, zatim inovativne, povezane s kulturnim promjenama, te društvene razloge, zbog kojih se značenja cijepaju na pojedine društvene grupe. Mehanizmi su promjena metafora, metonimija, specijalizacija, generalizacija, analogija... Rekonstrukciji značenja pristupa se semaziološki ili onomaziološki. Semaziološki pristup podrazumijeva pitanje „Kakva sve značenja može imati određeni jezični element“, dok onomaziološki pita „Kojim se sve jezičnim elementima može izraziti određeno značenje“ (Geeraerts 1997: 19).

Iako se ta grupa radova bavi značenjem pojedinih riječi ili vrsta, odnosno grupa riječi, za razliku od konstrukcije koja je u fokusu našeg zanimanja, ipak nam možda neke načelne postavke mogu dati određene smjernice u našem istraživanju. Tako prema Geeraertsu (1997: 13), teorija prototipa, koja se i inače rabi u kognitivnoj lingvistici, ima četiri glavne karakteristike: (1) prototipične su kategorije stupnjevite, pa pojedini članovi kategorije nisu jednako reprezentativni za tu kategoriju, (2) struktura prototipičnih kategorija povezana je „porodičnom“ sličnošću, odnosno njihova se semantička struktura širi radijalno u grupama koje se preklapaju, (3) prototipične kategorije nisu jasno omeđene i (4) ne mogu se definirati jednom skupinom (dovoljnih i potrebnih) svojstava.

Promatranje jezika kao živog organizma, pod utjecajem darvinizma, koje se razvilo u 19. stoljeću u Schleicherovim radovima, dobilo je svoj nastavak potkraj 20. stoljeća u promatranju jezika kao vrste. Dok se jezik kao organizam promatrao kao zatvoren, ograničen i statičan objekt, jezik kao vrsta promatra se također kao objekt, ali otvoren, neograničen i konstantno promjenjiv (Croft 2000.; Mufwene 2001., prema: Frank – Gontier 2011: 36). Pod utjecajem genetičkih istraživanja, govornici se promatraju kao nositelji gena, dok se jezik promatra kao replikator, kao što je to gen, koji ponavlja prethodni genetski materijal i u kojem se s vremenom događaju promjene. Tim su se istraživanjima najviše bavili Dawkins i Hull (Croft 2008: 221). U 21. stoljeću na tom tragu, a u skladu s proučavanjima ekosustava, jezik se promatra kao složeni prilagodljivi sustav (*complex adaptive system – CAS*), također naslanjajući se na genetička, ali i matematička, sociološka i druga istraživanja. Složeni prilagodljivi sustav tako mogu biti insekti, moždane stanice, ali i internet i bilo koja društvena grupa. On se najšire definira kao samoorganiziran sustav koji se sastoji od neprestanih interakcija između elemenata koji i sami mogu biti složeni prilagodljivi podsustavi. Kontrola upravljanja takvim sustavima nije centralizirana, nego se oni razvijaju na osnovi promjena u okruženju i u interakciji između

svojih brojnih elemenata. Stoga je teško ili nemoguće predvidjeti na koji će se način i u kojemu smjeru događati promjene u takvim sustavima. U slučaju jezika, govornici su ti elementi o čijoj interakciji ovisi razvitak sustava. S kognitivnom lingvistikom povezanost je u tome što svi govornici dijele istu konceptualizaciju i način promatranja svijeta i na taj način utječu na promjene (i) u jeziku (Frank – Gontier 2011.). Ti se radovi, ipak, uglavnom bave metaforičkim prikazom jezika u usporedbi s biološkim mehanizmima, tako da iz njih ne možemo izvući neke korisne metodološke principe za ovo istraživanje.

Kao što se leksikološki radovi naslanjaju na Humboldta i Paula, a evolucionistički na Schleichera, tako se i radovi koji se tiču gramatikalizacije naslanjaju na nešto mlađega Meilleta, koji zapravo prvi uvodi taj pojam, 1912. godine, kao dodatni pojam kojim se objašnjavaju lingvističke promjene, uz glasovne promjene, analogiju i posuđivanje, koje navode mladogramatičari i De Saussure (Lehman 2002: 1; Kiparsky 2012: 15; Bučar 2009: 185). Po njemu, između ostalog, gramatikalizacijom nastaju nove gramatičke kategorije, to je jednosmjernan proces i očituje se i kroz fonološke promjene (Kiparsky 2012: 16). To se tumačenje zadržalo u osnovi suvremene teorije gramatikalizacije, koju su nastavili prvo funkcionalisti pa potom kognitivisti (Givón 1979., Lehmann 1982., Traugott – Heine 1991., Bybee – Perkins – Pagliuca 1994., prema Kiparsky 2012: 5), i koja se danas definira na više načina (v. npr. Heine et al. 1991: 3–5 i Noël 2007: 5–7). Sve definicije možemo svesti na gramatikalizaciju u užem i širem smislu. Tako bi gramatikalizacija u užem smislu bila proces pri kojemu samostalne leksičke jedinice postaju gramatički morfemi mijenjajući pritom svoju distribuciju i funkciju (Bučar 2009: 185), dok definicija gramatikalizacije u širem smislu zahvaća čak i red riječi u rečenici i proširuje se do shematizacije (Noël 2007.).

Kako je Bybee definirala gramatikalizaciju, između ostalog, i kao „stvaranje novih konstrukcija“ (Noël 2007: 2, v. i Traugott 2008.), postavlja se pitanje može li se dijakronijsko proučavanje konstrukcija podvesti pod gramatikalizaciju (Deo 2015.; Noël 2007.). Prema Noël, barem su četiri razloga zbog kojih je konstrukcijska gramatika važna za gramatikalistička istraživanja. Prvi je taj da su, prema konstrukcijskoj gramatici, i spoj korijenskog morfema i nastavka, koji se često nalaze u procesima gramatikalizacije, barem kao konačni rezultat, također konstrukcija. Drugi je da se procesi gramatikalizacije uvijek događaju u sklopu neke konstrukcije, ne sami za sebe. Treći je da se imenske konstrukcije (koje su u korijenu svakog procesa gramatikalizacije) mogu gramatikalizirati tako da ostanu imenske, odnosno da se formalna shematičnost razlikuje od značenjske, a četvrti je zasnovan na analogiji, tj. da se gramatikalizacija manje čestih konstrukcija može dogoditi po ugledu na češće konstrukcije. S druge strane, kada se proučava povijesni razvitak neke konstrukcije, često se

susreće s procesima gramatikalizacije, a termin gramatikalizacija rabi se i za procese koji ne uključuju supstantive. Stoga on predlaže termin shematizacija za konstrukcijska proučavanja, koja su svakako šira od proučavanja procesa gramatikalizacije (Nöel 2007.).

Kako gramatikalizacija slijedi procese koji su zajednički za jezične promjene generalno (Heine et al. 1991: 23), navest ćemo neke njezine principe na koje bismo se eventualno i mi mogli nasloniti u svom istraživanju. Kao prvo, gramatikalizaciju potiču izvanlingvistički parametri, od kojih su neki, prema Givonu (1979: 3–4, prema Heine et al. 1991: 24), kognitivna struktura, pragmatika i dijakronijske promjene. Tako, na primjer, gramatikalizacija nastaje kada govornik mora izraziti neki novi odnos, ili pak ojačati neki koji već postoji, ali je oslabio da bi bio što jasniji sugovorniku (Traugott 1980: 54, prema Heine et al. 1991: 28; usp. Deo 2015: 190), što ga povezuje s kognitivnim aspektom. Pragmatički aspekt sastoji se u njihovoj visokoj frekvenciji, koja je nužna da bi se dogodila neka promjena (Heine et al. 1991: 38–39). Što se tiče dijakronije, kao što je već navedeno, u jednosmjernom procesu dolazi do toga da jedan jezični oblik u jednom momentu ima dva značenja, jedno više leksičko, a drugo više gramatičko, što rezultira polisemijom ili homonimijom (Heine et al. 1991: 213). Za proces gramatikalizacije nužna je reanaliza u jednom trenutku razvitka, ako se tako može nazvati promjena značenja iz leksičkog u gramatičko (Heine et al. 1991: 215). Pod pojmom sintaktizacije podrazumijeva se put jedne jezične pojave od invencije govornika do sintaktičkog pravila (Sankoff 1977: 62, prema Heine et al. 1991: 239). Kružni tijek promjena podrazumijeva da se gramatikalizacija neprestano događa i da će se procesi koji su se događali u prošlosti i koji su doveli do trenutnog stanja u jeziku po istom principu nastaviti i u budućnosti (Heine et al. 1991: 243–244). Ti se principi rabe uglavnom i u konstrukcijskoj gramatici.

Dijakronijska proučavanja konstrukcija također se naslanjaju na morfosintaktička proučavanja mladogramatičara, koja ipak nisu dosegla takvu sustavnost kao fonološka (Barðdal – Gildea 2015: 2). Konstrukcijsku gramatiku razvili su Fillmore, Kay, O'Connor, Lakoff, Brugman, Lambrecht (prema Goldberg 1995: 6). Prema Goldberg (1995.), riječ je o konstrukciji ako jedna ili više njezinih značajki nije predvidiva na osnovi njezinih dijelova ili poznavanja drugih postojećih konstrukcija, premda se poslije konstrukcijama smatraju i one čije se značenje zapravo može izvesti iz značenja pojedinih dijelova (Barðdal – Gildea 2015: 10). Konstrukcije se tako predstavljaju kao osnovne jezične jedinice. Riječi koje se sastoje od korijenskog i gramatičkog morfema pritom se također smatraju konstrukcijama, što povezuje leksik i gramatiku u jednu cjelinu. Povezanost s kognitivnom lingvistikom vidi se u tome što se kao značenjska osnova konstrukcija uzima opće poznavanje svijeta te što su semantika i pragmatika povezane kao i leksik i gramatika.

Među prvim radovima koji se bave povijesnim razvitkom konstrukcija nalazi se rad Harris – Campbell (1995., prema Barðdal – Gildea 2015: 5), koji otkrivaju tri mehanizma sintaktičkih promjena: reanalizu, širenje i kontakt. Reanaliza podrazumijeva promjenu koja se ne vidi na površini, tj. forma ostaje ista, ali je govornici drugačije tumače. S druge strane, širenje ne mijenja način promatranja konstrukcije, nego jednostavno podrazumijeva uključivanje neke konstrukcije ili pravila u novu okolinu. Ta dva mehanizma često dolaze zajedno, tj. reanaliza prethodi širenju pravila ili konstrukcije. Kontakt podrazumijeva sintaktičke promjene koje se događaju pod utjecajem kontakta dvaju ili više jezika. Gildea (1992., 1997., 1998., 2000., prema Barðdal – Gildea 2015: 6) primijenio je te principe na proučavanje sintakse karipskih jezika. Proučavajući kako su se od dva odvojena značenja razvijale konstrukcije s *way* u engleskome jeziku postavši produktivne u suvremenom jeziku, Israel (1996.) je došao do dva uvjeta za takav razvitak konstrukcije: (1) izrazi moraju nalikovati na one koje su govornici već čuli i (2) reprezentativni primjeri moraju sadržavati sličnost sa svim konkretnim konstrukcijama. Mirjam Fried (2009: 62) smatra da je konstrukcijska gramatika najprikladnija za dijakronijsku semantičku analizu jer nudi potrebnu aparaturu za prikazivanje postupnosti složenih promjena. Barðdal – Gildea (2015.) opisali su kako se aparatura konstrukcijske gramatike može upotrijebiti za dijakronijska istraživanja. Kao prvo, kako je konstrukcija neodvojivi spoj oblika i značenja, promjene se mogu dogoditi u obliku, značenju ili pak u njihovom spoju. Primjer za promjene u obliku jesu razni slučajevi gramatikalizacije, promjene u značenju, kada pogađaju samo jedan element konstrukcije, slijede ustaljene putove promjene koji su dobro opisani u radovima koji se bave promjenom značenja riječi. Promjene koje se tiču cijele konstrukcije obično podrazumijevaju reanalizu i širenje. Jedan od primjera dan je u Croft (2000., prema Barðdal – Gildea 2015: 12), a tiče se zamjene genitiva, dativa i instrumentala akuzativom u indoeuropskim jezicima. Očito je da su u ranijim stadijima jezika ti padeži svojim značenjem doprinosili značenju cijele konstrukcije glagol + objekt. No s vremenom su se oni zbog česte uporabe počeli rabiti praktično samo uz određene glagole. Tu se dogodila reanaliza, u smislu da su glagoli shvaćeni kao oni koji upravljaju oblikom objekta uza se, bez obzira na značenje oblika imenske riječi. Tako su padeži iz objekta značenjski ispražnjeni, što je onda omogućilo da poslije budu zamijenjeni akuzativom kao općenitim padežom objekta. Proces nastajanja nove konstrukcije kao posljedica tih promjena naziva se konstrukcionalizacija. Proces nastajanja nove konstrukcije odvija se tako u tri koraka: (1) konstrukcija se u određenom kontekstu počinje pojavljivati s drugim značenjem; (2) u jednom trenutku postoji jedna konstrukcija s dvama značenjima, tj. događa se proces reanalize; (3) promjena značenja izaziva

promjenu oblika, uz istovremeno postojanje i prvobitne konstrukcije – taj korak je prvi korak koji se može opaziti i na osnovi kojega se rekonstruiraju prva dva koraka.

Druga teorijska postavka konstrukcijske gramatike koja se može uporabiti za dijakronijsku analizu jest tzv. konstruktikon (analogijom na leksikon) – kako su konstrukcije osnovna jezična jedinica, u kojima su oblik i značenje nedjeljivi, tako se umjesto tradicionalne podjele na leksik i gramatiku u konstrukcijskoj analizi smatra da su oni zapravo ujedinjeni i da govornici umjesto prva dva posjeduju zapravo konstruktikon, tj. listu konstrukcija, koje su organizirane po raznim hijerarhijama. Dijakronijski, može se promatrati kako se konstruktikon mijenja, kako se nekad semantički povezane konstrukcije razdvajaju ili nepovezane spajaju.

Treće polje za moguća dijakronijska istraživanja jest leksičko-sintaktički kontinuum konstrukcija. Kako se i sam leksem promatra kao konstrukcija, konstrukcije mogu biti jednostavnije (leksem) i složenije (rečenica). Pritom značenje konstrukcije varira na ljestvici od potpuno predvidivog do idiosinkratičnog, konstrukcije mogu biti uobičajene ili rijetke i sl. Dijakronijski se tako može proučavati gubljenje značenja neke konstrukcije od uobičajenog do idiosinkratičnog, konstrukcije mogu postati (sintaktički) neproduktivne, mogu postati više leksikalizirane ili pak shematizirane i sl.

Za razliku od tradicionalne gramatike, koja je sintaktičke elemente promatrala u njihovu suodnosu, konstrukcijska gramatika promatra ih kao dio cjeline. To znači da će npr. odnos subjekta i predikata ovisiti o konstrukciji u kojoj se oni nalaze i koja može utjecati na to da taj odnos bude drugačiji u različitim konstrukcijama (npr. s glagolima iz određenog semantičkog polja), što se također može pratiti kroz povijest.

Proučavanja konstrukcija često se temelje na frekvenciji upotrebe. To podrazumijeva da se zapravo konstruktikon gradi od najčešće rabljenih konstrukcija, što ne isključuje, naravno, ni one rijetke, te da se promjene događaju u ovisnosti o frekvenciji upotrebe neke konstrukcije (u ekstremnim slučajevima promjene su i izazvane upravo frekvencijom upotrebe). Pritom, frekvencija se može odnositi na odnose među članovima konstrukcije, tj. da se u nekoj konstrukciji može pojaviti velik broj različitih članova (*type frequency*), te na konstrukciju u cijelosti, što znači da se ona pojavljuje često, ali s ograničenim brojem članova (*token frequency*). Potonje se često leksikaliziraju, dok su prve zapravo one koje su produktivne, premda i *token frequency* mogu utjecati na produktivnost (putem analogije ili gramatikalizacije, recimo). Frekvencija korištenja osobito je zgodna za dijakronijska proučavanja kada postoje dovoljno veliki korpusi.

Produktivnost je važan koncept konstrukcijske gramatike koji se različito definira, ali uglavnom predstavlja sposobnost neke konstrukcije da privuče nove elemente ili da se proširi,

podrazumijevajući da je pravilna i primarna. Produktivnost ovisi o semantičkoj koherentnosti i frekvenciji – konstrukcije koje su semantički slabije koherentne, a mogu uključivati velik broj članova, produktivnije su od onih koje su semantički koherentnije i (samim tim) mogu uključiti manji broj različitih članova. Za potvrđene konstrukcije niske produktivnosti iz prošlosti može se pretpostaviti da su i slabije koherentne, bilo sintaktički, semantički ili oboje.

Istraživanje pojave akuzativa uz neprijelazne glagole na *-sja* u ruskom jeziku (Neset – Kuznetsova 2015.) pokazalo je, između ostalog, da su manje frekventni glagoli skloniji „kršenju pravila“, tj. privlačenju objekta u akuzativu umjesto u genitivu.

Još jedan važan princip na koji ćemo se nasloniti u našoj analizi jest princip uniformnosti i potječe iz geologije još iz 18. stoljeća. Na lingvistiku ga je prvi primijenio Whitney 1867. tvrdeći da „Priroda i uporaba govora (...) ne mogu ne biti suštinski iste kroz sve povijesno razdoblje (...) nemoguće je nepoznatu prošlost ispitivati drugačije nego pažljivim proučavanjem sadašnjosti i zabilježene prošlosti (...)“. Manje-više isti zaključak iznosi i Labov 1972. godine. Naslanjajući se na društvene studije, Lass (1980., 1997.) iznosi dva osnovna lingvistička principa uniformnosti: opći, koji glasi: „Nijedno lingvističko stanje (struktura, inventar, postupak itd.) ne može pripadati isključivo prošlosti“ i princip vjerojatnoće uniformnosti, koji glasi: „(Opća, svelingvistička) vjerojatnoća bilo kojeg stanja (strukture, inventara, postupka itd.) uglavnom je uvijek bila ista kao i danas“. Naravno, to se odnosi na opće principe, ne na pojedinačne karakteristike koje se svakako moraju ispitivati u duhu vremena (Bergs 2012.), uključivši pragmatiku, vrstu teksta, čestotu pojavljivanja, čak i emotivni naboj iskaza itd. Zato ćemo se mi pokušati fokusirati na već navedene hijerarhije, koje se oslanjaju na način promatranja koji je univerzalan za sve ljude danas, pa pretpostavljamo da to vrijedi i za one otprije, osobito stoga što su uglavnom nesvjesne i automatske (Bergs – Hoffmann 2015.).

Analiza krajišničkih pisama

S obzirom na to da se u analizi povijesnog materijala ne možemo osloniti na vlastiti jezični osjećaj, izdvojili smo primjere s istim imenicama u objektu i glagolima u predikatu, odnosno glagolskoj sintagmi, bilo da je glagol u niječnome ili jesnom obliku, kako bismo ih mogli usporediti i, uključujući kontekst, donositi zaključke o njihovom značenju, što je najbližije metodi preoblike koja se rabi za istraživanje suvremenog jezika. Naravno, broj je primjera znatno ograničeniji, ali s obzirom na to da krajišnička pisma pripadaju jednom registru, u njima se leksemi i konstrukcije često ponavljaju, pa se neki leksemi pojavljuju u nešto većem broju primjera te na osnovi njih možemo donijeti neke zaključke.

Zamjenice se, kako je već ustanovljeno, i ovdje znatno češće pojavljuju u akuzativu, svega su dvije u genitivu, ali kako je riječ o zamjenici *to*:

И ТОГА. сад. оставити. неће (*Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafi alajbegu Ferhatpašiću*);

НИ ТОГА поднет не можемо (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

koja danas ima snažnu tendenciju da se pojavljuje samo u akuzativu, moguće je da je ovo odraz starijega stanja u kojemu su i zamjenice češće mogle doći u genitivu, osobito što nalazimo u genitivu i zamjenicu *sve* uz jesni oblik glagola:

поколе записаше У ноде кннге сднх (*1531. Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*).⁵⁰

Kao zamjenica ponašaju se i vjerojatno nepromjenjivi oblici rednog broja – *drugo*:

ере дрУго не укамо негω негω одъ тУда (*XVI. st. Emin novski Dubrovčanima*);

дрУго немонте в̄м знати (*Između 1591. i 1644. Ahmet, vojvoda kostajnički i vijećnik Hasan-paše, kapetanu Đulijanu*);

дрУго немонте нам веле замрнтн (*Oko 1694. Mumin-beg Badnjević kapetanu Makaru*)

te *jedno*:

а ђдно што ђе мана ствар морете на Уста с хосеђнагом говорнтн (*1639. Hajdar-beg, sandžak krčki, šibeničkom knezu kapetanu*);

⁵⁰ Primjeri да нхесте прнманн, сага алнтн пешкеша кога сам вам Бно послао (...) кога сУ сУжнн далн капетанУ радманннУ (*17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*) može biti analogija na odnosne zamjenice koje se odnose na živo, što se i danas događa.

tj. pronalazimo ih samo u akuzativu, uz niječni ili jesni oblik.⁵¹

Ostale zamjenice pojavljuju se isključivo u akuzativu, bilo uz niječni:

и на намн сѸ зачетн тешкн Бнршазн коє поднхетн не можемо (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);
Ѹ sto neima (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*);

и не могѸћн нмат нне Ѹ рѸке (3. II 1582. *Nagodba između Dede-bega Mihalbegovića, namjesnika kliškoga sandžaka Mehmed-bega, i generalnog providura Dalmacije Ivana Kontarinca*)

ili jesni oblik glagola:

мн то пнсасмо (*Kraj XVII. st. Ahmed-beg Srimski i Husejn hadžija, kajmekam požeškog paše, pozivaju krajišku gospodu, da prestanu raju tlačiti, kao što je i sultan ukinuo svaki zulum*);

да ће н те нне догнатн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihački karlovačkom generalu*);

по пнсмнхѸ дароѸанѸа кнралеѸѸ ѸгрсцнехѸ коѸа онн нмаюѸ Ѹ рѸкахѸ сѸонхѸ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*);

и разѸмнхѸ што мн пишете (1558. *Ferhat-beg, sandžak kliški i hlivanski, Fabiju Kanalu*);

и разѸмнлн смо• све (*Oko 1719. Osman-beg trebinjski Dubrovčanima*)...

Slavenski genitiv uz osnovni leksik te generično značenje

Leksemi koji se pojavljuju u nekoliko različitih konstrukcija pripadaju osnovnom leksiku – označuju konkretne objekte, bilo da su u pitanju ljudi, živa bića, ili predmeti u svakodnevnoj uporabi – što je i očekivano. Tako za leksem *konj* imamo potvrde u genitivu iza negacije:

и не смнѸ саде држатн снромасн крашнннцн држатн коня (...) н молн мѸ се крашна та то н даше е стотнна ранннчкне да нмѸ не Ѹзнмаю коня н не іашѸ н пак сѸ н Ѹзнмалн (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

⁵¹ Premda se pojavljuju slučajevi i u kojima imaju promjenjiv oblik: н даде мѸ үестнтн царѸ зглавѸ н еданѸ хѸћѸмѸ на БосанскогѸ санѸакѸ а дрѸгн на насѸ (1507.–1509. *Mehmed-beg (Isabegović), gospodar Hercegovine zemlje, Dubrovčanima*); зато сада шаћлемо вама дрѸгѸ онакѸ (17. XII. 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*); не ктнстнсте нам одпнсатн недан 2 лнста (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*).

и молн мѸ се краина та то и даше є̄ стотна раничкне да нмь не Ѹзнимаю кони и не иашѸ и пак сѸ и Ѹзнималн (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*),

zatim u akuzativu iza negacije:

нємѸѣ мѸ кѸне Ѹһнһтн (*Oko 1696.–1703. Muhamed-aga, dizdar grada Ostrošca, Osman-aga Beširević, Sefer-ćehaja Kalauzović i Omer-odobaša kostajničkom kapetanu grofu Petru Kegleviću*)

te akuzativu iza afirmacije:

тє ѣһм ѸзһмаѣѸ коне (*Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihaćki, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine*);

и коне ѣһм ѸзһмаѣѸ (*Iza 1695 (1107.) Tatar Mustaj-beg Idriskapetanović, kapetan bihaćki, zapovjedniku Novske pokrajine Makaru*);

да Ѹзметє на Ѹздано господһнѸ БанѸ два коһна (*30. listopada 1706. Banja Luka Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

шаһлем по алн одаБашн коһна Ѹ 4 ноге пѸтоногаста лһсаста (*30. listopada 1706. Banja Luka Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

како сѸ своє коне нашлн и позналн (*1723. Ahmed-beg, kapetan bihaćki, karlovačkom generalu*);

БѸдѸһн продалн нһке коһне (*Oko 1700. Mustaj-paša Ferhatpašić zagrebačkom biskupu*);

и Ѹзєлн и коһне и һазак (*Oko 1700. Mustaj-paša Ferhatpašić zagrebačkom biskupu*);

и реѸєнѸ роБѸ и коне и воле наплатһте (*Početak XVIII. st. Ali-paša bosanski hrvatskome banu*).

Ako pogledamo primjere s genitivom poslije negacije, vidimo da je riječ o opisu općeg stanja, odnosno uspostavljanju općenitog pravila, tako da bismo mogli zaključiti da je u njima, kao i u suvremenim primjerima, genitivom izražen generični odnos, naspram akuzativa, kojim se uglavnom govori o konkretnim konjima – u primjeru s akuzativom nakon negacije, riječ je o zarobljenom čovjeku za kojega se moli milost i očito se podrazumijeva da je zarobljen s konjima te se moli da otkupnina ne podrazumijeva i konje, nego samo njega. S druge strane, u primjerima u kojima je leksem *konj* u akuzativu uz glagol u jesnome obliku, također pronalazimo općenito značenje – takvo bi moglo biti u primjerima тє ѣһм ѸзһмаѣѸ коне; и коне ѣһм ѸзһмаѣѸ; te osobito u primjeru u kojem uz leksem *konj* stoji i neodređena zamjenica: БѸдѸһн продалн нһке коһне. S obzirom na to da imamo primjer i s istim glagolom (*uzimati*), izgleda kao da odričnost utječe na izbor genitiva umjesto akuzativa, iz razloga što

odričnost podrazumijeva odmicanje, odbijanje, što se poklapa sa značenjem genitiva kao ishodišta, premda ne tako snažno da se objekt ne može pojaviti i u akuzativu uz glagol u niječnome obliku, osobito ako je riječ o konkretnoj realiji poznatoj i govorniku i sugovorniku. To možemo provjeriti na primjeru sljedećeg često rabljenog leksema – *ljudi*. I taj se leksem pojavljuje u istim varijantama – genitiv uz negaciju:

НЕ ШАЛЕМ ІА МОНН АУДН (Okolo 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

НЕКА НЕ ТРҮТҮ ПРАВНІЕ АУДН Н НЕ ҮННЕ ЗЛА ШТО НЕМА НН Ү КАКВҮ ЂНТАБҮ БОЖНІЕМ (1839. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*);

akuzativ uz negaciju:

ТАКЕ АУДЕ ННВАЛА ДА ДРНЖНТЕ (Kraj XVII. st. *Dračevski džemat Dubrovčanima*)

i akuzativ uz afirmaciju:

НЗНАЊЕТЕ Н ПРЕДАТЕ Н ТЕ АУДН (1507.–1509. *Mehmed-beg (Isabegović), gospodar Hercegovе zemlje, Dubrovčanima*);

ВЕЋЬ ОНЬ ДОЦЕКОЕ Ү СЬВОМЬ ДОМҮ АУДЕ (Kraj XVII. st. *Dračevski džemat Dubrovčanima*);

Н ТЕ ЛЮДЕ ЗЛЉ ЧҮСМО ПО НМЉНҮ (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) *Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima*);

Н ТЕ ЗЛЉ ЛЮДЕ ПОВАТАЮ (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) *Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima*);

ТЕ ЂҮ ТЕ ЗЛЉ ЛЮДЕ ТЕПЬШНТН (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) *Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima*);

ДА МОГҮ ПОСЛН ОВДН СЛОБОДНО ҮСТАВНТН МОЉЕ АУДЕ (4. rujna 1700. *Zaluka Osman-aga Beširević, kapetan ostroški, jamči za Berislava Vezmara i Miladina Šumonića*);

Н КАЗННТЕ ЃАУДЕ (Okolo 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

ТЕ МЕЊЕ Ү НЮ ПРАВЕ ЛЮДЕ (Uprućeno banu: *Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

КАКО ВАМ ШАЛЕМ ОВЕ МОНЕ ЃАУДЕ ОМЕР ОДАБАШҮ НБРАНМ БАНРАКТАРА Н Ш НМА :3 ДРҮГА (20. ožujka 1719. *Mustafa alajbeg Svetačković, banjalučki topčaga, Stanislavu Orehociju, zapovjedniku Križevačke krajine*);

ТЕ МОНЕ: ЃАУДЕ ЛНПО ДОҮЕКАНТЕ (20. ožujka 1719. *Mustafa alajbeg Svetačković, banjalučki topčaga, Stanislavu Orehociju, zapovjedniku Križevačke krajine*);

ÿНННТЕ ÿСЛАТН ВАШЕ АÿДЕ Н КННГЕ ДО НАС (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihaćki, karlovačkom generalu*);

ТЕ ЋАÿДЕ ДОВЕДНТЕ (Око 1700. *Mustaj-paša Ferhatpašić zagrebačkom biskupu*);

АКО НАМ ЗАПОВНДН ДА ТАКЕ АÿДЕ НМАМО ÿ РÿКЕ (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihaćki, generalu Maksimilijanu Ernestu*).

Iako bi se primjer не шалем иа МОНН АÿДН можда mogao тумачити и као partitivni, u drugom primjeru očitо је ријеч о genericnom, općenitom значенју, које се успоставља такођер као općenito правило. Но већ примјер с акузативом уз negaciju такођер има općenito значење (покушаја успостављања općenitог правила), као и неки примјери акузатива уз afirmaciju: већ онъ доцекое ÿ сьвомъ домÿ АÿДЕ; да могÿ послн овдн слободно ÿ ставнн МОЋЕ АÿДЕ; те меће ÿ ню ПРАВЕ ЛÿДЕ; ако нам заповннн да ТАКЕ АÿДЕ нмамо ÿ рÿКЕ. Срећом, и овдје имамо примјер с истим глаголом – *slati*, уз који је именца *ljudi*, и кад је у јесноме и кад је у нијечном облику, конкретизирана јаким модификаторима (*moji, vaši*), што потврђује да одричност глагола утјеће на појаву објекта у генитиву, с тим да примјер općenitог значења с објектом у акузативу иза negacije уманјује снагу претпостављеног механизма утјечаја одричности на појаву објекта у генитиву.

Код примјера с именцом *poruk* (= гласник) могуће је donekle провјерити тај механизам. И ова се именца појављује у истим комбинацијима – генитив уз negaciju:

Јер га неима тко negoui poruka тирати (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*);

нека онако поруке гони Јере га неима тко за инега њтати ÿ poruka тирати (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*);

акузатив уз negaciju:

НЕГО Берше ходн сÿонм порÿком да тн порÿке не рÿшнмо (1688.–1692. *Ali Kalauz Hufa Omeriću i Marojli*);

н мога сошна шалнте на срнд пороком а до сад несмо пороке слостваÿннн (Око 1696.–1703. *kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću*);

да пороке не бантонмо (Око 1696.–1703. *Sulejman-kapetan Ćaćilović vojvodi Pilipu 2*)

и акузатив уз afirmaciju:

оћемо мÿ пÿрÿке мÿÿнтн н сÿжне запаѳатн (Око 1696.–1703. *Sulejmanaga Ćaćilović piše P. Kegleviću radi sužnja Damnjana*);

хоуемо пороке бантоватн н остале сошне сапаѳатн (Око 1696.–1703. *kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću*);

tere poruke tiraiu (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*);
neka onako poruke goni (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*);

tere poruke tira (*Majka Osmana Skelića moli Matiju Barekovića, da joj izbavi sina*).

Osim općenitoga značenja u primjerima s genitivom poslije negacije, u oba slučaja nalazimo glagol *tjerati*, koji u jesnome obliku ima leksem *poruk* u akuzativu. Ono što je specifično za tu imenicu jest to da se ona rabi uvijek u kontekstu konkretnih glasnika, tako da se podrazumijeva da značenje nije generično, nego konkretno, u svim primjerima. To snažnije potvrđuje ideju da genitiv proizvodi generičnost iskaza, u odnosu na akuzativ, koji konkretizira imensku riječ u objektu.

Pojava objekta u genitivu uz niječni oblik glagola, a u akuzativu uz jesni oblik zabilježena je i uz leksem *peškeš* (= poklon):

да ннесте прнмнлн, сага алнтн пешкеша (17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru);

како сам прнмно пешкеш (20. siječnja 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janošu Makaru u Džeditu (Gradišku));

zatim *vjera*:

он не бн своиє внрє вадно н не бн (н)є нсплатно (*Banjalučki muselim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*);

нєрє нм не марско внрѸ ваднт (*Banjalučki muselim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*);

nevjera:

да в неѸє ѸѸнннтн неврє н ако вам оѸннн неврє да се нмате наплатнтн од наше коѸє (Oko 1696.–1703. Halil-aga Kulauzović Pilipu vojvodi u Zrin);

коѸн сѸ ѸѸннлн неврѸ царѸ (Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihački, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine);

паке свомѸ порѸкѸ неврѸ ѸѸннн (Oko 1694. Krupa Džaffer-kapetan oberstaru Makaru, zapovjedniku Hrvatske, Pounske i Makarske zemlje);

веѸє ѸѸннн неверѸ (Oko 1696.–1703. Hraman, Sali i Radivoj sužnju Vlajisavu Oračiću);

н ако вам оѸннн неврє (Oko 1696.–1703. Halil-aga Kulauzović Pilipu vojvodi u Zrin);

te pravda:

а не Ѹчннн мѸ правде ннкаковє (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

да нам Учинн правд (*Uručeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

и Учиннте правд по своен дшн (*Uručeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

и Учиннте нм правд (*Oko 1700. Mustaj-paša Ferhatpašić zagrebačkom biskupu*).

S obzirom na to da je u prethodnim slučajevima imenica bila živo biće – životinja ili čovjek, koja je na hijerarhiji empatičnosti znatno iznad predmeta, koji označuje *peškeš*, ili apstraktnih imenica *vjera*, *nevjera* i *pravda*, moguće je da je to glavni dokaz da je genitiv iza negacije bio znatno proširenije pravilo, s obzirom na to da se imenice visoko na hijerarhiji empatičnosti doživljavaju kao najbliže i samim tim određenije te, ako se one pojavljuju u genitivu iza glagola u niječnome obliku, to onda može biti dobra potvrda da se i ovdje generičnost značenja postiže genitivom.

S druge strane, zabilježen je i određeni broj primjera, istina s različitim glagolima, ali kod kojih se jasno vidi da je riječ o općenitome, generičnom značenju kada su u genitivu, a konkretnome kada su u akuzativu – uz niječne oblike glagola:

krivica:

ннѣ нм трнбѣ крнвнѹ прашнѣтн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihaćki karlovačkom generalu*);

ннѣ лн веѹѣ своѹ крнвнѹ одастаѣо н своѹ лѹдост (*Oko 1738. Vakuf Mehmed-beg Kulenović Mamutpašić ličkom komandantu*);

razmirje:

нѣмоѣте размнрѣа замѣтатн кад га нѣ замѣѣѣ цар нн дѹж (*1643. Mensur-aga, Nesim-aga i hadžija Musaga Vlahović, u Omiš*);

Mi nismo čuli da je čestiti car razmirje učinijo (*1636. Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*);

zatim uz glagole i u niječnom i u jesnom obliku:

Krajina:

нека крајине не сметају (*1696.–1703. Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić*);

да мн човамо кнофннѣ н змѣло нашо да се лодн нѣ Бню н сѣлѣ нѣ затвора н краѣннѣ нсѣмета (*1675. Muhamed-beg Durakbegović, krčki sandžakbeg*);

и краинѹ поштѣтнѣтѣ (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

краинѹ замѣтатѣ (*Oko 1696.–1703. Hraman, Sali i Radivoj sužnju Vlaisavu Opačiću*);

novine:

αλη νηε чнннѡ новннѡ (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

α ποτομ γενεραль делншнмѡновнѡ зачеѡ є новннє ѡ конє кранна обстатн не може (*Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

put:

немонте пѡта сметатн (4. svibnja 1696. Banja Luka Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću);

да мѡ не скратнѡнеш пѡта (*Oko 1703. Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana*);

да нашємѡ сошнѡ пота нема (1696.–1703. Sulejman-aga Ćaćilović, u Kostajnicu);

да мѡ ограднш пѡт (*Oko 1703. Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana*);

sramota:

за жнвнѡ глава нашнѡ те се срамоте не оглѡшнємо (1617. Osman-aga, Sulejman spahija i Nuh-aga Ohrapović);

ѡтврнто сте нам безаконє н срамозѡ ѡѡнннлн (*Iza 1695 (1107.) Tatar Mustaj-beg Idriskapetanović, kapetan bihački, zapovjedniku Novske pokrajine Makaru*);

н кон не допѡшо онакѡ срамотѡ ѡ лнстѡ пнсатн (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

volja:

како нам неѡѡ воле нзкварнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*);

не могоємо вам волѡ покварнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*);

позналн ємо добрѡ волѡ н ѡнєто сронє (3. II 1582. Nagodba između Dede-bega Mihalebovića, namjesnika kliškoga sandžaka Mehmed-bega, i generalnog providura Dalmacije Ivana Kontarinca);

н (настонатн) ѡѡнннтн вашѡ воћлѡ (20. siječnja 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janošu Makaru u Džeditu (Gradišku));

zlo:

α вн знате ја да вама зда не мнєслнєм (XVII. st. Bihor Mamut Alaj-beg knezu Vučiću u Drobnojake);

нека не трѡтѡ правнє лѡдн н не ѡнє зда што нема нн ѡ каквѡ ѡнтабѡ Божнєм (1839. Ali-paša Rizvanbegović, Mostar);

и говоре да нне каБна Ускоцн тУ стаиатн а зЛО н лУпешннУ не унннтн (1841. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*);

нма цетрн месеца ка е то зОЛО Уцннню (*Kraj XVII. st. Dračevski džemat Dubrovčanima*);

кон сУ зЛО Учнннлн (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

да зЛО ўннн по вашоѳ землн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihački karlovačkom generalu*);

да зЛО ўннн по нашоѳ землн (*Prije 10. travnja 1727. Ahmed-beg kapitan bihački karlovačkom generalu*);

ако лн ѳе тко од моѳн крашнннка тамо прншао н таково зЛО Уўнннѳо (*15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*);

te broj dva:

а дВОГА мУ не дадУ (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

не ктнстнстє нам одпнсатн недан 2 лнста (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

велє не молнмо на ѳнме ѳеднУ лнпУ пошкУ н саБлУ двн (1639. *Hajdar-beg, sandžak krčki, šibeničkom knezu kapetanu*).

Da je riječ o generičnome značenju kad su u genitivu, a pojedinačnome kad su u akuzativu, vidi se npr. iz snažnih konkretizatora uz akuzativ kao što su *to, vaš, onakav, svoj*, atributska klauza (новнне У конє кранна обстатн не може), premda ima i primjera u akuzativu s generičnim značenjem (npr. кон сУ зЛО Учнннлн; да зЛО ўннн по вашоѳ землн; позналн смо добрУ волУ н унсто сронце), što potvrđuje da je i akuzativ imao generično značenje. Ipak, s obzirom na to da pronalazimo i osobno ime (*Krajina*) u genitivu, mogli bismo ustvrditi i da je pravilo o genitivu za izražavanje generičnog oblika već u to vrijeme bilo relativno jako.

Pretpostavljamo da bi u tu grupu išli i pojedinačni primjeri:

несмоѳ в•м• старога прнѳателства разметатн (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*);

неѳє сУжан прнѳн Уне нн саве нн на н(є)дан град (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

да не даш на краѳннн скандала замеѳат (1643. *Ahmet-aga Omerbašić, kapetan kamenski*);

да мн човамо кнофнне н змело нашо да се лодн не Бню н сѳеле не затвора н краѳнне несмета (1675. *Muhamed-beg Durakbegović, krčki sandžakbeg*);

Н ЛОЗЬЕ ДА НЕ УЛОВИМО ЗВЕРА (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

ДА ННЕСТЕ ПРИМЛАН, САГА АЛНТИ ПЕШКЕША (17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru);

ТЕ НАШЕ СЕСТРЕ НЕ ПУЩАНТЕ (1617. Alaga Seferagić, Osman-kapetan Mekanović, Zafer-aga Vlahović i Omer čauš Motuzović);

МН НЕ ЫВВАМО ВАШНУ ВОЛОВ КУД ЧОДЕ (15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu);

ДА МЕ ОНЕ ЧАЛЕ ВЕЋЕ НЕ ДИРЖИШ (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*);⁵²

КОМУ НЕЋХЕ ННТКО НА ПУТ СТАТИ НИ ЗАПАЎА УЎНННТИ (4. prosinca 1697. Franc Wilhelm Ball (Ballby?) oberlajtnant dopušta slobodan prolaz kroz Senjsku krajinu Ibrahimu Samarsijiću).

I ovdje pronalazimo imena (*Una* i *Sava*) te konkretnu imenicu koja označuje ljudsko biće (*sestra*), što dodatno potvrđuje tezu o generičnosti imenica u genitivu naspram akuzativa.

S druge strane, pronalazimo i znatan broj imenica u akuzativu s generičnim značenjem, i uz glagole u niječnome obliku:

I prvo ti samə pisao za togajə vlastelina dubrovačkoga da ga is kuće ne izgonišə i da mu neku dosadu ne učinišə (1489.–1493. ili 1495.–1497. Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegovе zemlje);

Н ГОВОРЕ ДА ННІЕ КАБНА УСКОЦН ТУ СТАІАТИ А ЗЛО Н АУПЕШННУ НЕ УНННТИ (1841. Ali-paša Rizvanbegović, Mostar);

zašto nismo ni mi o(d) vas poznali do sad neprijateljstvo (1636. Musaga Kapetanović, dvarski dizdar);

I kako poslasmо tamo knjigu, веће ne imasmo odgovor (24. veljače 1606. Sulejman-beg Ljubović, novski nazor);

kao i uz glagole u jesnome obliku:

ТЕ НАСЬ Є ДРЖАО У ДОБРОН ПРАВНЦН КАКО ОЦЬ ДЕТН СВОЕ (*Urućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajničkih na generala Delišimunovića i njegove ljude*);

НЕКА СВАК СВОЉ Н ДУГ ПЛАЊА (*Mustafa-aga Miki Jakumoviću u Split*);

Н ДОГОВЕ НАПЛАЊОЋЕМО (*Oko 1700. Ali-beg Kovačević, musliman i bihački zapovjednik, ogulinskom kapetanu Zniki*);

⁵² U ovom primjeru glagol *držati* znači „smatrati dužnim“.

ѡто сада коне годнр мнсто сарѣе вам• лѸБн (1558. *Livno Ferhat-beg Fabiju Kanalu*);

што кодрнр• нштете алн коне госпство алн мнсто на конон годнр• крапннн нлн градѸ (1558. *Livno Ferhat-beg Fabiju Kanalu*);

за обнтн н развнннтн сваколнка мнста (23. *svibnja 1434. Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i „Od Dalmacie kralества i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa*);

zašto mi ne moremo biti naše siromahe k mistu ne šalući (1636. *Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*);

pisa s(a)m da ne puštaju tovare na Novi (*kraj 17. stoljeća Kasum-beg, kajmekam Hercegovine*);

kod kojih je generično značenje vidljivo iz množine (*догове, naše siromahe, toware*), modifikatora (*svakoliki, koje godir, neki*) ili konteksta, što svjedoči o tome da genitiv ni u ovo vrijeme nije bio ekskluzivno sredstvo za izražavanje generičnog značenja, kao ni danas.

Ostali primjeri s akuzativom imaju konkretno značenje i uz niječni oblik glagola:

нер снромах не нма ннгдн нншта веће голѸ дѸшѸ н Бога (*Sirač (Cernički sandžak) oko 1694. Mustaf-aga Mumibravović oberstaru Makaru, zapovjedniku Gradiške i sve pokrajine od Drave do Save*);

ако лн неѸете днте Ѹсетн (1678. *Ibrahim-odobaša Sajtović, u Sisak*);

н да не раздвннѸ• нашѸ• н вашѸ• даржѸвѸ (*Kraj XVII. st. Kasam-beg, kajmekam Hercegovine, Dubrovčanima*);

док ваш Бег не наплатн наше дѸгове (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

нер снромах не нма ннгдн нншта веће голѸ дѸшѸ н Бога (*Sirač (Cernički sandžak) oko 1694. Mustaf-aga Mumibravović oberstaru Makaru, zapovjedniku Gradiške i sve pokrajine od Drave do Save*);

I ne znamo ime (1635. *Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*);

н хнѸ• да овѸ• кнннѸ• не каже• нн емнѸ (1695.–1703. *Rečep-paša, gospodar Hercegovine, Dubrovčanima*);

онѸ кѸрѸѸ рогапа не слѸшан (*Oko 1655. Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*);

мон гос тѸ старѸ кѸрѸѸ рогапа не слѸшан (*Oko 1655. Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*);

није лн вејѣ своѣу крнвнѣу одастаѣо н своѣу лѣудост (Oko 1738. *Vakuf Mehmed-beg Kulenović Mamutrašić ličkom komandantu*);

н по ннеданѣ пѣуть да не допѣстншѣ веће да онде стоне нн држе мнста Бнетаука (1533. *Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru*);

да ннткорѣ поснда нн држн мнста коѣа сѣ Бнетаука (1531. *Porta odobrava predloženi sporazum o međama kod Šibenika*);

догод опет не прнѣу мост пот костанннзом (Oko 1696.–1703. *Mustafa alajbeg Ferhatpašić, zapovjednik Banjalučke krajine, zapovjedniku Pounske i Pokupske krajine grofu Petru Kegleviću*);

да не ѣннн толнкѣ неправнѣу (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*);

I kako poslasmo tamo knigu, veće ne imasmo odgovor (24. veljače 1606. *Sulejman-beg Ljubović, novski nazor*);

такo сѣ вѣрло боѣнмо да васнѣ н наснѣ подлознкѣ не побнѣу (1639. *Skradinske age pišu šibenskom kapetanu*);

неѣ посад опраѣнтн (Oko 1655. *Graho (Redžep sin Hasanov) sisačkom kapetanu*);

сѣбн жнвот нн поштѣнѣ не гѣбнѣ (1645.–1647. *Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću*);

н не дате мѣ нзвест своѣу пшѣннѣу (1641. *Ahmet-aga kapetan kamenski, Poljica*);

н нне ѣзможно бнло одаѣнтн тѣн работѣ (1531. *Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o međama*);

Ako li mojə savětə ne primite (7. prosinca 1501. *Ahmet-paša Hercegović*);

немонѣ нам сѣзжнѣ даржатн (Oko 1696.–1703. *Mehmed-beg Pašić grofu Petru Kegleviću*);

Ako li ne imate testir o(d) čestitoga cara (1636. *Musaga Kapetanović, dvarski dizdar*);

te uz jesni:

ѣто тн (н)ѣ сада аланбѣг вашон мнлостн лнст н павловѣ днѣу послао (Oko 1696.–1703. *Sulejmanaga Ćaćilović piše P. Kegleviću radi sužnja Damnjana*);

такo смo такн реѣѣно днѣ одкоѣалн (Gradiški odabaša *Mustafa Hafizović petrinjskom vojvodi Hajeru*);

н та сѣклово дѣгованѣ (...) крал сѣ оѣѣцал да през всакога зрока хоѣѣ ѣѣнннтн (Oko 1570. *Gašpar Keglević javlja iz Beča ocu Petru o tamo obavljenim poslovima*);

прнмнсмo вашѣ поштѣнѣ кннѣу (Oko 1719. *Osman-beg trebinjski Dubrovčanima*);

КОЉН МОСТЬ МН Н НАРЕДНН НАШН: Н ПОСЛЕДНН МОЗНМО ДАРЖАТН НА ВОЛЕ НАШЕ ХОТННБЕ (23. svibnja 1434. *Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i „Od Dalmacie kralества i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa*);

оћете прнѣати од нега БОЛН ОДГОВОР (1558. *Livno Nasuf-ćehaja, namjesnik Ferhat-begov, Fabiju Kanalu*);

одпеланте н затранте тѣа свакоѣако ПОДЛОЖНИЦН НАШН (1533. *Petrovo Polje, Husrev-begovo pismo šibenskom providuru*);

да сѸ новладнн Ѹ҃ннннн ОВН ПОСАО (XVII. st. *Hercegovački sandžak Ali-beg kotorskom providuru*);

моє гое: каптан вѸеѸа Ѹставла ТОГА СѸЖНА (Око 1694. *Krupa Džafer-kapetan oberstaru Makaru, zapovjedniku Hrvatske, Pounske i Makarske zemlje*)...

Možemo zaključiti da je već u ovome razdoblju razvijena pojava iskazivanja generičnoga značenja genitivom, a konkretnog akuzativom, osobito stoga što je i u ovom razdoblju, kao i danas, više primjera kod kojih se generično značenje izražava genitivom (32) nego akuzativom (22).

Partitivno značenje

Pojedine (zbirne ili zbirno upotrijebljene) imenice imaju tendenciju da se pojave u partitivnome genitivu. Takva je imenica *blago* koja se u genitivu pojavljuje i uz jesni oblik glagola:

дао нм не ТО҃А БЛАГА (Prije 20. lipnja 1699. *Ibrahim-aga Mali, zapovjednik kamengradske krajine, oberstaru Makaru*);

uz niječni:

а ѣа не сметаМ ннКѸм СВѸГА БЛАГА нскати правнм пѸтем (Око 1700. *Osman-aga Beširević ogulinskom vicekapetanu Zigmundu Zniki*);

premda se i uz niječni oblik glagola pojavljuje u akuzativu:

а нннн верстан од свога влаха Ѹзетн СВОНЕ БЛАГО (Око 1696.–1703. *Osman-aga Beširević kapetanu kostajničkom (Kegleviću)*);

као i uz jesni oblik:

ЦАРЕВО БЛАГО од вашнх лѸн нстѸци (ištući) (Iza 1671 (1082.) *Vrlika Muhamed-aga Vrličanin kapetanu Dani Divniću*);

неда Бн снромах свонУ главУ опростно н ваше пощено Благо прндао (*Sirač (Cernički sandžak) oko 1694. Mustaf-aga Mumibravović oberstaru Makaru, zapovjedniku Gradiške i sve pokrajine od Drave do Save*);

него ће намн плагго догнао (*Prije 30. srpnja 1700. Ali-ćehaja Bužimljanin regemenskoj gospodi*);

н акУ ткУ на нма стигне какУвУ БлагоУ (*Oko 1700. Mehmed-aga Šahinagić kapetanu Zniki u Ogulin*);

н УЗНАШИ Благо од нега (*Oko 1696.–1703. Osman-aga Beširević kapetanu kostajničkom (Kegleviću)*);

нере смо тн Усладн Благо све на недан пУт (*Oko 1696.–1703. Osman-aga Beširević kapetanu kostajničkom (Kegleviću)*);

Ушаднте реуено Благо (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić, zapovjednik Banjalučke krajine, oberstaru grada Novoga i zapovjedniku Pounske krajine Janošu Makaru*);

н тУрско Благо Узеше (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

веће то Благо нстранте (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

кон є Благо нма (*Oko 1703. Mustafa-aga iz Kostajnice grofu Petru Kegleviću, kapetanu grada Berkševine*).

Takva je i imenica *suze* (u množini):

н снромахУ старУУ сУса гледанУн оглУшатн (*Oko 1703. Mustafa-aga iz Kostajnice grofu Petru Kegleviću*);

pored:

не мУгУ мУ негУвн сУса гледатн (*16. XII. 1691 (1103. 25. Rebi-ul-avela) Ahmed-beg kapetan bihaćki obrstaru Janušu Makaru*);

te u akuzativu uz jesni oblik:

гдн м(н) кнрваве сУзе роне (*Iza 1664 (1054.) do oko 1694. Virovitica Alagin sin Mustafaga vicekapetanu Makaru u Križevce*).

U partitivnom značenju nešto se češće pojavljuju i imenice uz glagol *dati* i njegove izvedenice – kad je u niječnome obliku:

i něste imə dali togaj(ə) dohodačca odə několiko godinə (*7. prosinca 1501. Ahmet-paša Hercegović*);

а ДВОГА МУ НЕ ДАДУ (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

ali i u jesnome:

дао нм не ТОЎА БЛАГА (*Prije 20. lipnja 1699. Ibrahim-aga Mali, zapovjednik kamengradske krajine, oberstaru Makaru*);

н доБро нм ДЕГЕНЕКА ДАЛН (*15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*),

čak i kad su u pitanju zamjenice koje inače dolaze uglavnom u akuzativu:

да ннесте прнмнлн, сага алнтн пешкеша (...) КОГА СУ СУЖЊНН ДАЛН КАПЕТАНУ РАДМАННУ (*17. XII. 1694. Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janku Makaru*);

ННКНУХЪ ПРНДАШЕ НА ННКЕ ТНМАРЕ СПАХНСКЕ (*1531. Prijedlog bosanskog sandžak-bega Husrev-bega Porti, da potvrdi sporazum skradinskog kadije i šibenskog kapetana o међата*);

ТАКНУ ЕСМО НУ ПРНДАЛН ВАШНМ СТАРАЗАНОМ У РУКЕ (*1723. Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*)

premda ima i dosta primjera s glagolom *dati* i objektom u akuzativu:

н даде МУ ЧЕСТНТН ЦАРЬ ЗГЛАВА Н ЕДАНЪ ХУЊУМЪ НА БОСАНСКОГА САНУКА А ДРУГН НА НАСЪ (*1507.–1509. Mehmed-beg (Isabegović), gospodar Hercegovine zemlje, Dubrovčanima*);

ако намь да Богъ ЗДРАВНЕ (*XVI. st. Emin novski Dubrovčanima*);

н мѣне є честнн црѣ ѡпет ЕМАРЪ ДАѠ (*Iza 1675 (datum na tuhuru 1085.–1674./5.) Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima*);

за датн СВАКУ ПОМОЋ Н ПРНТЕЛСТВО (*3. II 1582. Nagodba između Dede-bega Mihalbegovića, namjesnika kliškoga sandžaka Mehmed-bega, i generalnog providura Dalmacije Ivana Kontarinca*);

надамо се да ћете поћн оном стазом како вам сУ н оцн хнднлн н на врнме нам НСТН(НН) ГЛАС ДАЛН (*1645.–1647. Vezir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću*);

мн смо ЛНБЕР ДАЛН ВАШОМ РУКОМ ГОСПОДНУ КНЕЗУ (*Iza 1671 (1082.) Vrlika Muhamed-aga Vrličanin kapetanu Dani Divniću*);

ПРОСТРАНЕ МУ РОКЕ ДАНТЕ (*Iza 1664 (1054.) do oko 1694. Virovitica Alagin sin Mustafaga vicekapetanu Makaru u Križevce*)...

U primjeru:

а ето мѸ• вашнѸ• лѸднѸ• сведоѹе• Ѹ кннгамѸ• како неѸ• тѸ роБѸ ѸзеоѸ• нстн реѹеннѸ• дамнанѸ• а реѹеннѸ• кѸртѸ• БеѹнѸ• не БнѸ• надаоѸ• овеѸ• роБеѸ• дамнанѸ (*Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima*)

izvor partitivnoga značenja mogla bi biti i imenica *roba*, premda se ona pojavljuje i u akuzativu:

како неѸ• тѸ роБѸ Ѹзео (*Oko 1719. Osman-paša Resulbegović Dubrovčanima*);

н роБѸ отнмаѹѸ (*Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihaćki, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine*);

нлн нека га платн нлн Ѹшале натраг роБѸ главом седло н раѸт (*Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihaćki, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine*);

н дерѸ ѹнм роБѸ (*Iza 1695 (1107.) Tatar Mustaj-beg Idriskapetanović, kapetan bihaćki, zapovjedniku Novske pokrajine Makaru*);

н саБлам нзснклн нѹховѸ роБѸ (*Početak XVIII. st. Ali-paša bosanski hrvatskome banu*);

н реѸенѸ роБѸ н коне н воле наплатнте (*Početak XVIII. st. Ali-paša bosanski hrvatskome banu*);

нека тамо доѸѸ н своѸ роБѸ сеБн нмаѸ (*1723. Ahmed-beg, kapitan bihaćki, karlovačkom generalu*).

I glagol *iskati* može privlačiti značenje partitivnosti:

н наша Ѹе господа нскатн прнцннка (*Gradiški odabaša Mustafa Hafizović petrinjskom vojvodi Hajeru*)

premda se pojavljuje i s akuzativom:

што кодрнѸ• нштете алн коне госпство алн мнсто на конон годнрѸ• краинн нлн градѸ (*1558. Livno Ferhat-beg Fabiju Kanalu*);

царево Благо од вашнѸ лѸн нстѸцн (ištuci) (*Iza 1671 (1082.) Vrlika Muhamed-aga Vrličanin kapetanu Dani Divniću*);

kao i *oteti*:

подложннцн Ѹестнтога г. цара конѸ нѹова мнлост оте (*1558. Džafer-beg, čehaja kliškog sandžaka Ferhat-bega, Fabiju Kanalu*)

naspram:

нз рѸкв волове отелн (*Početak XVIII. st. Ali-paša bosanski hrvatskome banu*);

ове трн подложннке наше коѹе сте добромѸ храбростеѸ одѸ ѸскоковѸ отелн (*1558. Ferhat-beg, sandžak kliški, hrvatski i primorski, Fabiju Kanalu*);

te *ostaviti*:

и ТОГА. сад. оставити. неће (Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafi alajbegu Ferhatpašiću);

неће. стипан. парве. рну. да остави веће. све. твардо. даржн. парвѸ. рну (Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafi alajbegu Ferhatpašiću)

naspram:

а сада смо оставили на мѣсто наше хеѸаѸѸ нашега (1639. Hajdar-beg, sandžak krčki, šibeničkom knezu kapetanu);

и Ѹ краини зао закон одставили (Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću);

знаш ли кога си оставио за се порѸка господина Бога и свою верѸ (Oko 1696.–1703. Hraman, Sali i Radivoj sužnju Vlajisavu Oračiću).

Glagoli *dati*, *iskati* i *ostaviti* često dolaze uz imenicu *vjera* u genitivu – uz negaciju:

али си ми одписао да не марко дѸжан дѸговане на вѸрѸ гѸснѸевѸ а да не гѸснѸ дао вѸре за маркове порѸке (Oko 1700. Osman-aga Beširević ogulinskom vicekapetanu Zigmundu Zniki);

ми нѸсмо вѸре дали за павловѸ дѸцѸ већ смо дали вѸрѸ кнезѸ слаѸнскоме (Oko 1696.–1703. Sulejmanaga Ćaćilović piše P. Kegleviću radi sužnja Damnjana);

неѸемѸ ми так свѸне вере оставити (Prije 1635. Ahmet-aga Veletanlić, kapetan Gvozdanskoga, letovaničkom porkolabu Vuksanu);

ali i afirmaciju:

како занскасте вѸре за нашега сѸжна шабана (Oko 1703. Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana);

ти занска нѸхове вѸре (Oko 1703. Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana);

єво ти ми заданемо наше Ѹнсте вѸре мѸѸамедове (Oko 1703. Derviš-aga Beširević, dizdar svetojurski, a sinovac Osman-age Beširevića i Barjam odabaša jamče nekom Vojnoviću za sužnja Šabana).

S obzirom na to da imenica *vjera*, bilo u značenju religije bilo u značenju jamstva (a ta se dva značenja često prepleću u krajišničkim pismima), nije (niti može biti) upotrijebljena zbirno, što bi bio uvjet za partitivno značenje, možemo pretpostaviti da su na njezin relativno čest genitivni oblik utjecali upravo ovi glagoli, a moguće i pravilo o genitivu iza negacije uza živa bića, što se proširilo i na druge primjere, kao npr.:

пpиmнcмѸ вѸ пощeнѸ вepѸ кoн стe oслaлн зaнaндрѸ coзнa мoгa (...) нe мoгoсмo вaм вoлѸ пoквapнтн н вeрe пoвpaтнтн (*Oko 1694. Halil-aga Faitović Janošu Makareviću*).

Иpaк, именица *vjera* чeшчe ce пoявљуje у aкyзaтиву – уз jeснe:

дaвшн внpѸ пoутeнoмѸ БнaнrѸ (*1531. Porta odobrava predloženi sporazum o međama kod Šibenika*);

вeуe cтѸ тн дaбeмѸ нaшѸ внpѸ ўнcтѸ мѸхaмeдѸвѸ н нaш внpнн лнcт (*16. XII. 1691 (1103. 25. Rebi-ul-evela) Ahmed-beg kapetan bihaćki obrstaru Janušu Makaru*);

ѸвaкѸ внpѸ ўд вѸм cўжнeм рeуeннм пpѸcнмѸ (*Oko 1694. Džafer-aga, kapetan krupski, zapovjedniku Novske i Pounske krajine*);

пaк caдe oстaвлaтe внpѸ (*Oko 1700. Osman-aga Beširević ogulinskom vicekapetanu Zigmundu Zniki*);

дa стe нcкaлн нaшѸ внpѸ н нaш внpнн лнcт (*Oko 1694. Mehin-aga, bešlaga bihaćki, komandantu Gradiške Makaru*);

дa Бнcмo ca ннeгa cнpoмaхa внpѸ ўcлaлн (*Prije 1635. Ahmet-aga Veletanlić jamči porkolabu grada Letovaniča Vuksanu*);

н ў нeмѸ caдaнeмo нaшѸ ўнcтѸ внpѸ мѸхaмeдoвѸ (*Prije 1635. Ahmet-aga Veletanlić jamči porkolabu grada Letovaniča Vuksanu*);

пaк caдe oстaвлaтe внpѸ (*Oko 1700. Osman-aga Beširević ogulinskom vicekapetanu Zigmundu Zniki*);

дa мн дepжнмo нaшѸ внpѸ пoщeнo (*Oko 1696.–1703. Osman-aga Beširević kapetanu kostajničkom (Kegleviću)*);

кoн нe ўкpo внpѸ (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*);

внpѸ мѸ пoквapнaн (*Oko 1696.–1703. Mustafa alajbeg Ferhatpašić grofu Petru Kegleviću*)...

ali i niječne oblike glagola:

дa нa. нe мoгѸ. дaвaтн. cвoнѸ. внpѸ. зa cвѸ. цecaрoвннѸ (*Oko 1696.–1703. Petar Keglević Mustafi alajbegu Ferhatpašiću*);

дa *nechef yiru* ostaviti (*Oko 1700. Osman-aga Beširević Franc Karlu Gusiću*);

мн ннcмo ўнpo пнcaлн (*Oko 1696.–1703. kapetan Sulejman-aga Ćaćilović grofu Petru Kegleviću*);

тe дa нeћe внpѸ нзвaднтн (*Banjalučki muslim Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujići*);

мн дрѸгаѸ неѸемо ѸнрѸ пнсатн (1841. *Ali-paša Rizvanbegović, Mostar*);

tako da je pojava u genitivu vjerojatno odraz ugledanja na konstrukcije s partitivnim značenjem ili s imenicama koje označuju čovjeka ili živo biće i koje se pojavljuju u slavenskome genitivu. Imenica *vjera* vrlo je česta u krajišničkim pismima, tako da je moguće da se na primjeru nje najbolje mogu vidjeti procesi koji su bili na snazi, a koji se teže mogu uvidjeti na primjerima malobrojnijih imenica.

Moguće je tako da su konstrukcije s partitivnim značenjem – konkretno, s glagolom *dati* – utjecale na to da se u genitivu pojave i imenice koje niti su zbirne niti su upotrijebljene u zbirnom značenju (što je uvjet za partitivnost, a u suvremenim primjerima i za generično značenje) i u primjerima:

тѸ Ѹнне ннгдар не мѸре датн (Oko 1696.–1703. *Muhamed-aga, dizdar grada Ostrošca, Osman-aga Beširević, Sefer-ćehaja Kalauzović i Omer-odobaša Klapić grofu Petru Kegleviću zapovjedniku Pounske pokrajine*);

на мнрѸ н на сѸндствѸ ннѸе право да неврннм зелнм лѸдем нн по Ѹдан пѸт допѸстека не даѸемо (Početak XVIII. st. *Ali-paša bosanski hrvatskome banu*);

te čak i kad je glagol *dati* u jesnom obliku:

да •в•м• кралѸ рнмскомѸ да анста ментованогѸ (Oko 1570. *Gašpar Keglević javlja iz Beča ocu Petru o tamo obavljenim poslovima*);

zbog toga što su svi ostali primjeri s imenicom *cijena*, *list*⁵³ i *dopustek* uz jesni oblik u akuzativu:

нека мѸ снн алнѸа ѸннѸ ношн (Između 1591. i 1644. *Ahmet, vojvoda kostajnički i vijećnik Hasan-paše, kapetanu Đulijanu*);

нека провнѸа н петла сѸоѸѸ ѸннѸ (Oko 1694. *Mumin-beg Badnjević kapetanu Makaru*);

ер є големѸ цннѸ за сѸшнѸ платно (Iza 1664 (1054.) do oko 1694. *Virovitica Alagin sin Mustafaga vicekapetanu Makaru u Križevce*);

носѸнн господарѸ ѸннѸ (Banjalučki muslim *Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*);

варло бн лако ѸннѸ смнрн(лн) (Banjalučki muslim *Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*);

нека шѸлѸ ѸннѸ (Banjalučki muslim *Mustafa alajbeg Ferhatpašić kapetanu novskomu Vujici*);

⁵³ Postoji još jedan primjer s imenicom *list* u genitivu uz niječni oblik, ali s pojačivačem *ni*, o čemu će poslije biti više riječi.

ima ly kuge u boszny (1712. *Kostajnički kadija Fejzulah baronu Delišimunoviću, oberstaru koštajničkom*);

dok su brojniji primjeri s jесnim oblikom s akuzativom:

дѡБрѡ здравнѣ да нматѣ а ѡдъ насъ поклѡнѣннѣ (1507.–1509. *Mehmed-beg (Isabegović), gospodar Hercegovе zеmlje, Dubrovčanima*);

ко нма памѣт (1645.–1647. *Vežir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću*);

нматѣ лнБд(р) (Iza 1671 (1082.) *Vrlika Muhamed-aga Vrličанин kapetanu Dani Divniću*);

да сам нмал заповнд од •вм• (Oko 1570. *Gašpar Keglević javlja iz Beča ocu Petru o tamo obavljenim poslovima*);

нмао сам н нматн ћѸ помнѸ (20. siječnja 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janošu Makaru u Džeditu (Gradišku)*);

кон када се овамо на овѸ краһнѸ повратѣ настонатн нматн помћнѸ (20. siječnja 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janošu Makaru u Džeditu (Gradišku)*);

да нматѣ мнсао поћн (20. siječnja 1694. *Sarajevo Mehmed-paša (Korča) generalu Janošu Makaru u Džeditu (Gradišku)*);

кон ѣ Благо нма (Oko 1703. *Mustafa-aga iz Kostajnice grofu Petru Kegleviću, kapetanu grada Berkševine*);

нека тамо доѸѸ н своѸ роБѸ сеБн нмаѸ (1723. *Ahmed-beg, kapitan bihački, karlovačkom generalu*);

хоѸѣте ваше гос:во глас нматн (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*);

морете н стеразанѣ н татѣ сеБн нматн (1723. *Ahmed-beg, kapetan bihački, karlovačkom generalu*);

ако нам заповндн да такѣ лѸдѣ нмамо Ѹ рѸке (15. travnja 1727. *Ahmed-beg, kapetan bihački, generalu Maksimilijanu Ernestu*);

ѡд Бога да нма ваше госпство цаст а од мене Ѹсрем Бега Башѣ Босанскога веле внсок поклон (1537. *Husrev-beg, baša bosanski, mletačkom duždu*)...

Primjer:

ко нма памѣт (1645.–1647. *Vežir Ibrahim-paša (Gabeljak) vojvodi Marku Serdanoviću*)
čini da bi tri primjera s glagolom *imati* u niječnome obliku i imenicom *pamet* u genitivu mogla biti i pod utjecajem analogije na slavenski genitiv uz imenice koje označuju živo.

Partitivno značenje zbog značenja same imenice moglo bi biti i u primjerima:

да ђнм нашнх лѸдн млогє зѸлѸмє Ѹнне (15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihaćki, generalu Maksimilijanu Ernestu);

н таѸ зѸлѸмь вѸде (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima);

н зѸлѸмь вѸѸетн (Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima);

како не чєстнтн цар н вєзѸр зѸлѸм поднѸо (Kraj XVII. st. Ahmed-beg Srimski i Husejn hadžija, kajmekam požeškog paše, pozivaju krajišku gospodu, da prestanu rajū tlaćiti, kao što je i sultan ukinuo svaki zulum);

tako da ostale ne možemo usporediti u drugaćijemu kontekstu. Glagoli jesu zabilježeni i s drugim imenicama, ali kako pretpostavljamo da je ovdje, kao i u suvremenom korpusu, rijeć o generićnom znaćenju prouzrokovanom upravo modifikatorom *nijedan*, odnosno *nikakav*, te sličnim pojaćivaćem *ni*, to nam glagoli ne govore mnogo pa možemo samo konstatirati da je moguće da je ova kategorija razvijena još u doba kad su pisana krajišnićka pisma. Ipak, zabilježena su i dva primjera s modifikatorom *nijedan* u akuzativu:

da mu ně volən(ə) nijedəno zlo učinit(i) kto ně suprotiv(ə) meně vojevodě Esebegu (veljaća, iza 1454. Vojvoda Isa-beg Ishaković);

ѸѸннтн по ннеднѸ врѸме ннедєнь мѸсть мєлє нн вєлнє (23. svibnja 1434. Prijepis akta Ivana Cetinjskog i kliškog kneza i „Od Dalmacie kralєstva i Harvacke zemle parvog bana” o sporazumu s općinom grada Šibenika u pitanju međa);

što govori kako eventualno pravilo o genitivu iza *nijedan* ni u ovo vrijeme nije bilo bez izuzetaka.

Na osnovi ovoga možemo pretpostaviti i da primjeri u akuzativu sa zamjenicom *ništa* također idu u tu grupu:

не да мѸ нѸица нн мєлнє (Upućeno banu: Žalba kapetana Radojice i krajišnika kostajnićkih na generala Delišimunovića i njegove ljude);

н рєлн не чнне нѸица (Kraj XVII. st. Ahmed-beg Srimski i Husejn hadžija, kajmekam požeškog paše, pozivaju krajišku gospodu, da prestanu rajū tlaćiti, kao što je i sultan ukinuo svaki zulum);

сєд ђнм неѸѸ мѸѸн нѸица ѸѸннтн (15. travnja 1727. Ahmed-beg, kapetan bihaćki, generalu Maksimilijanu Ernestu);

ništo mu nemojə dosaditə (1489.–1493. ili 1495.–1497. Mustafa-beg Milivojević, gospodar Hercegovе zemlje);

koji nije zabilježen u jesnome obliku pa ne možemo biti sigurni je li riječ o glagolu koji se i inače pojavljuje s genitivom, ili je to slučaj samo kada je u niječnome obliku.⁵⁴

Zaključak

Na osnovi primjera iz krajišničkih pisama, sintaktičkoj uvjetovanosti slavenskoga genitiva jedino se približavaju primjeri s tri imenice koje označuju živo (*ljudi, poruk, konj*) premda ni one ne dosljedno. To bi mogao biti ostatak nekog starijeg stanja koje se proširilo i na imenice koje označuju predmete te apstraktne imenice, kod kojih se genitivom izražava generično značenje kao i danas, s tim da i dalje ima primjera kod kojih se generično značenje izražava akuzativom, bilo pomoću modifikatora ili u kontekstu.

Partitivno značenje može proizaći iz značenja same imenice, kao što su *blago* ili *suze* i možda *roba*, ali vjerojatno i neki glagoli utječu na to – ponajprije glagol *dati* i njegove izvedenice, a moguće i glagoli *iskati, oteti* i *ostaviti*. Vjerojatno su ti glagoli utjecali na to da se, analogijom na partitivne konstrukcije, uz njih pojavljuju u genitivu i imenice koje inače ne mogu biti upotrijebljene partitivno, kao što je *vjera*, ali i *cijena, dopustek* ili *list*. Naravno, na te primjere mogla je utjecati i analogija na konstrukcije s imenicama koje označuju živo. Glagol *imati* u ovom razdoblju ne povlači za sobom partitivno značenje u mjeri u kojoj to danas čini.

Kao i u suvremenom razdoblju, pronađeno je nekoliko primjera s modifikatorima *nijedan* i *nikakav* koji danas proizvode generično značenje i genitiv, s tim da postoje i dva primjera s akuzativom, pa ovo, kao ni danas, nije isključivi način izražavanja generičnog značenja.

Napokon, u potrazi za glagolima koji bi uza se mogli uobičajiti genitiv, pronađen je samo jedan – *smetati*, premda nije zabilježen u jesnome obliku da bi se usporedbom mogli izvesti konkretniji zaključci.

Poneki izrazi s genitivom vjerojatno su već u ovom razdoblju frazeologizirani jer se osjeti znatan pomak značenja, kao u primjeru *haka doći*, u kojem je prijelazan glagol koji to inače nije, ili *dati dževapa* (u kojem ipak postoji mogućnost da je genitiv izazvalo značenje glagola *dati*).

⁵⁴ Od glagola koji se pojavljuju s genitivom i u jesnom obliku zabilježen je i inače neprijelazni glagol *doći* u frazemi *haka doći*: хакка нм доћн (*Iza 1675 (datum na muhuru 1085.–1674./5.) Ali-paša, carev većil, Dubrovčanima*) i хакка њнм донте (*Početak XVIII. st. Ali-paša bosanski hrvatskome banu*) te *slušati*, koji spada u glagol percipije uz koji i inače dolazi objekt u genitivu: а наѣпрн тн од снромаха Бешнраге слѸшаѣѸћн нѣвнрннх новскнх маѸара (*Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihački, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine*).

Analiza povelja

Staroslavenizmi

Kako je već primijećeno, u poveljama je, suprotno od očekivanog, zabilježeno malo slavenskoga genitiva. Iako se za tekstove iz 12. do 15. stoljeća obično tvrdi da su pisani narodnim jezikom (npr. Isailović 2014: 244), ta tvrdnja stoji ako se uspoređuje s tekstovima na staroslavenskome. Ipak, kako je riječ o dokumentima, oni stvaraju poseban stil, preteču današnjeg administrativnog stila, sa svojim karakteristikama, koji očito nije uobičajeni, svakodnevni govor (što se može vidjeti ako se većina povelja usporedi s pismom kneza Črnomira dubrovačkom knezu Mersili iz 1252.–1254. godine ili hercega Vlatka knezu Žarku iz 1466. godine – ta su pisma stilom i jezikom bliža krajišničkim pismima nego poveljama). Ono što je u njima iz narodnoga govora odnosi se na fonetske i morfološke karakteristike, koje prate svakodnevni govor znatno više nego crkveni tekstovi na staroslavenskom ili redakciji staroslavenskoga, dotle da se razvitak pojedinih pojava može pratiti kroz povelje. No kako je staroslavenski jezik crkvenih tekstova, koji su se vjerojatno smatrali uzvišenijim od svjetovnih, a pisari jednih i drugih također su vjerojatno bili isti, to se onda u poveljama pojavljuju staroslavenizmi, posebno u početnim i završnim formulama, vjerojatno u funkciji višeg stila. To se najbolje vidi na primjerima zamjenice *što* i *sb*, *si*, *se*. Dok se te zamjenice inače rabe gotovo uvijek u akuzativu⁵⁵, u završnoj formuli, u kojoj se zaklinje da će se držati ovih odredbi, zamjenica *sb*, *si*, *se* pojavljuje se i u genitivu iza negacije, istina, samo u poveljama Tvrтка I. Kotromanića:

а кралеѣвство мн да снѣга ннколнже не потворн (*Tvrтко I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

докле градъ дѸбровннкъ н властеле дѸбровусѣн снѣга не потворе (*Tvrтко I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

⁵⁵ Нпр. се шо мн сте писанн н порѸгалн всѣ разѸмѣхъ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*), н Ѹзме нмъ шо (*Tvrтко I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*), не вѣдет Бо Ѹтѡ твореть (*Tvrтко Kotromanić, 2. prosinca 1382.*), шо вн реѸе (*kralj Dabiša, 17. srpnja 1392. na Čihovićima*), н мн градъ дѸброваннкъ такое ѡбнтѸемо заедано с господнномъ хравоемъ ва васе Ѹнннтн шо моремо (*Hrvoje Vukčić Hrvatinić, veliki vojvoda bosanski i herceg splitski, 15. siječnja 1404. u Zvečaju*), како н нно шо нмаю (*kralj Stjepan Ostojić, 4. prosinca 1419. u Sutisci*), неѡ ако Бн се ткоѡ шоѡ внднѡ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi*); а се писа прнБнсавъ дѣакъ (*Stjepan Kotromanić, oko 1326. godine*), н къда снѣ писахъ (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrтко Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*), н снѣ Болше потврѣждающе (*Tvrтко I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*), а тко ће снѣ пореѣн (*kralj Dabiša, 26. travnja 1395. u Sutisci*)... čak i s negacijom: да не нма нн може шоѡ пнтатн нн некатн многопоѸтенѡга кнеза ѡбраанѡга н властеле дѸброваѸке (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*)

да снїєга не потворн (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

да снїєга ннколнже не потворн (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*);

доколе град дѸБровннкъ н властлє дѸБровьусцн снїєга не потворе (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*).

Kako povelju iz 1378. potpisuje logofet Vlade, a vjerojatno je pisao i ovu iz 1382. godine koja nije potpisana, za kojeg se pretpostavlja da je došao iz Raške i unio dosta promjena u stil povelja, u vidu cijelih dijelova na staroslavenskome na početku i kraju, onda ne čudi i utjecaj staroslavenskog u vidu slavenskoga genitiva u tom izrazu (usp. Solovjev 1949: 103). Istim se razlozima vjerojatno može objasniti i primjer koji je također pisao isti pisar:

не поставнмо грѣха сѣго (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*).

Mimo toga, nalazimo tu zamjenicu u genitivu u još jednom primjeru:

ако лн Бн (...) н не свршнѡ мн сѣга (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*).

Kako su uz glagol *svršiti* primjeri malobrojni – svega dva, i to s jесnim oblikom i akuzativom (єсмо заповндѣлн ѡвєн лнстє пєчѣтью нашомь внсѸномь свршнтн н пєчѣтнтн (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*) i ако мн свршнн кнезь владнсавь вншєрєчєнє ѡбѣтє (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*)), ne možemo donijeti опširnije закључке о еventualном utjecaju конструкције, глагола, partitivnosti i сл. на појаву genitiva u овом примјеру, али možemo pretpostaviti да је глагол *potvoriti* уз genitiv из povelja Tvrtka Kotromanića utjecao на genitiv zamjenice *to* u povelji Tvrtka Tvrtkovića, за коју је установљено да је настала на основи nacрта за који је више страна требало дати сагласност, а nacрти су састављани на основи пријашњих povelja (Isailović 2014: 163–164):

н да ннткорь тогдн не морє потворнтн (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*).

Rezultat ugledanja на старије nacрте вјеројатно је и примјер:

вншєрєчєнога грда сокола с поѡ конавлн що іє-павлово Бнло рѣтѣ ннмь не Браннла крал-а Босьньскога н Ѹгьрьскога н цра тѸрьскога н насъ рєчєнѣхъ_господоватн н Ѹжнватн мнрно възда да се нма (*Sandalj Hranić, 30. svibnja 1420. u Sokolu*).

Zamjenica *što* појављује се u genitivu такођер u изразу:

н чєса Богъ не допѸстн (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ожужка 1410. u Dračevici u Novom*);

чєса Бг̃ не дан (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*),

али и изван ustaljenog израза:

уєса не огледата она дв̄а на десете (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*);

уєса мн вн не бн далн (*Župan Sanko, prije 1391. (Đorđić: prije 1369.)*).

Možemo pretpostaviti da se staroslavenizam česa probio i u svakodnevni govor jer je u posljednjem primjeru riječ o pismu, a pisma su inače pisana nižim stilom i s manje staroslavenizama. Potvrda za to mogao bi biti ovaj oblik pronađen uz jсни oblik:

уєса Богъ Ѹлншн (*Ugovor bosanskog bana Stjepana Kotromanića s Dubrovčanima, 23. listopada 1332.*);

уєса Бг̄ ѿБаран (*kralj Tomaš, 3. veljače 1449. u Vranduku*),

kao i krajem 17. stoljeća u krajišničkim pismima:

да се знамо н мн Ѹєса дрнжати (*Oko 1694. Mustaj-beg Badnjević, kapetan bihaćki, Makaru zapovjedniku Novske pokrajine*).

Inače, i u istim izrazima, akuzativ je znatno češći:

а кто хоше снє потворнѣн н пореѣн (*Ban Stjepan Kotromanić, oko 1322. godine, na Milima*);

тко лн бн снє потворѣль алн порекаль (*kralj Dabiša, 17. srpnja 1392.*);

тко лн бн сє потворналь (*kralj Stefan Ostoja, 15. siječnja 1399. na Usori u Lišnici*);

тко лн сє ѿбрѣте снєн потворнѣ (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*);

тко лн сє ѿбрѣте снєн потворнѣн (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*);

шд Бг̄ не дан (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*).

Među staroslavenizme bi se, zbog toga što su zabilježeni u poveljama Tvrtka I. Kotromanića iz 1378. i 1382. za koje je utvrđeno da imaju više staroslavenizama, vjerojatno ubrojili i primjeri:

н не ѿправн вншєреуєнога (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

тѸзн бѣше рекло кралєвѣство мн поставнѣт сланнѣѸ (...) моле кралєвѣство мн н просє да тѸзн Ѹ томь мѣстѣ Ѹ гра дѸ подь ѿнѣмь град̄мь не поставнѣ кралєвѣство мн сланнѣ (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*).

Partitivno značenje

Određeni broj primjera zabilježen je u partitivnome značenju. Iako nisu zabilježeni primjeri s imenicama *žito* i *pěnez* u partitivnome značenju s jесnim oblikom glagola, s obzirom na to da je riječ o zbirnoj imenici i imenici koja označuje novac, koja se često rabi u partitivnome značenju, možemo pretpostaviti da je o partitivnosti riječ u primjerima:

МОН ТИ АУДНІЄ НЕТЕ ПОНЕСТИ ЖИТА (*Župan Sanko, prije 1391. (Đorđić: prije 1369.)*);
а МННУВШЕ ДВНЕ ГОДНИЦИ ДА САМЪ ВОЛѦАНЪ НЗЕТИ ПѢНЕЗЪ (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*);

и ѿЩЕ ДА МОГУ ПОСТАВНТИ ПѢНЕЗЪ (*Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.*).

Moguće je da i imenica *dio* također zbog svog značenja dolazi u partitivnome genitivu:

и У КО ГОДИ БИ ВРНМЕ ТОГА РУЕНОГА ДИЛА КОНАВ'АН ННМЪ РАТЬ НЕ БРАННА КРАЛА БОСАН'С'КОГА И УГАР'С'КОГА И ЦАРА ТУРСКОГА И НАСЪ РЕУЕНННХЪ ГОСПОДОВАТИ И УЖНВАТИ (*Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski, 14. lipnja 1419. na Stipanju polju pod Sokolom*);

тада да не нма ДИЛА (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*);
да не нмаю ДИЛА НИ УЕСТИ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*),

ali je moguće i da je genitiv ovdje zbog općenitoga značenja, naspram konkretnoga, kad se pojavljuje u akuzativu, premda i uz jсни oblik glagola (nije zabilježen akuzativ uz niječni oblik glagola):

ЩО НМЪ ІЄ ВОЕВОДА САНДАЛЪ НЕГОВЪ ДѢЛЪ ПОЛЪ ЖУПІЄ КОНАВАН ДАРОВАЛЪ (*Radosav Pavlović, 7. travnja 1423. u Borču*);

ДА СМО ДУЖНИ И ОБНТУЕМО И ЗАВЕЗУЕМО СЕ ДАТИ НЗДАТИ У РУКЕ (...) РЕУЕНЕ ЖУПЕ И БАШННЕ АЛН ДИО ѿТ ННХЪ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*);

ДА УЗАМ ДИО КНЕЗУ ВЛАТКУ И ПОДА КНЕЗУ ВЛАДНСАВУ (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*);

ДАШЕ ДВА ДИЛА (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*);

НМАЛН И УЗЕЛН НАША ДВА ДИЛА (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*);

И ЩО Є УЗЕѦ БРАТЬ НАШЪ ГДНЪ ВОЕВОДА ВЛАДНСАВЪ СВОИ ДИО (*herceg Vlatko, 26. srpnja 1470.*).

U dva od tri primjera s imenicom *dio* u genitivu on dolazi uz glagol *imati*. Osim toga što uz taj glagol modifikator i inače dolazi u genitivu danas, ustanovili smo kako u krajišničkim pismima to nije slučaj, a ako pogledamo povelje, možemo potvrditi situaciju u krajišničkim pismima – osim navedena dva primjera, uz niječni oblik zabilježen je još samo jedan s genitivom:

ДА МУ ЗА ѠНОЗН НѢМА ПЕУАЛН ННТКОРЕ (*Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko Kotromanić i brat njegov Vuk, knezu Vlatku Vukosaliću 1353.*).

Također je zabilježen samo jedan genitiv uz jсни oblik – u pitanju je odnosna zamjenica *koji*, koja moguće stoji u genitivu zbog svog antecedenta, koji je također u vjerojatno količinskom genitivu:

ѠБѢНВАЮЇН НАМЪ МОМО •• САТЬ ДУКАТЬ ѠНЕН КУЇЕ КОЕ МН ЕСМО НМАЛН У КОТОРУ
НАМЪ СЛОБОДНО УНННТН ЁЕ ДАТН ПО ПУТЬ ДА НУ Н ѠДЪ НЕ МОРЕМО УУНННТН ВОЛУ НАШУ
(*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*),

dok su svi ostali primjeri u akuzativu:

ДА НМАЮ МНРЪ (*Humski knez Andrej Dubrovniku prije 1235.*);

ГДЕ НМАМЪ СНАУ НМЕТГ (*Povelja humskoga župana Radoslava Dubrovniku od 22. 5. 1254.*);

ДА СН НМАЮ ТЕЗН УВЪТЕ Н ЗАКОНЕ Н ПОВЕЛІЕ Н ТРЪГОВЬУБКЕ СВОБОДЕ ТВРДЕ Н
НЕПОТВОРЕНЕ Н НКН ѠТИЕМЛІЕМЕ (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

КАКО СУ НМАЛН ѠТ ПРѢВА ЗАКОНЕ З ГОСПОДОМЪ ПРѢВОМ (*Tvrtko Kotromanić, 2. prosinca 1382.*);

НМАВШЕ СВНТЬ Н ЦНАЪ ЗГОВОРЪ (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*);

ХОЇЕМО НМНТН ЛУБАВЪ Н ЕДНСТВО ПРН-АЗАНЪ Н ДОБРН МНЕРЪ (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*);

КОЮ ПЕУАТЬ НМАТЕ НА ТОМЕН ЗАПНСУ (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 22. lipnja 1443. u Sutisci*);

Н УПОМЕНУШЕ КРАЛІЕВСТВОУ МН Ѡ СВОИХЪ ЗАКОНЪХЪ Н УВЪТЕХЪ Н ПОВЕЛ-АХЪ КОІЕ СУ
НМАЛН С ПРАРОДНТЕЛН (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*).

Od glagola koji mogu uza se imati partitivni genitiv kao mogući izdvaja se, kao i u krajišničkim pismima, glagol *dati*, koji je zabilježen s genitivom i u jesnome obliku:

ѠНЕН КУЇЕ (...) НАМЪ СЛОБОДНО УНННТН ЁЕ ДАТН ПО ПУТЬ ДА НУ Н ѠДЪ НЕ МОРЕМО
УУНННТН ВОЛУ НАШУ (*Sandalj, veliki vojvoda bosanski, 1. studenoga 1423. u Blagaju, viseća pečat*),

pored primjera s genitivom uz niječni oblik:

УЕСА МН ВН НЕ БН ДАЛН (*Župan Sanko, prije 1391 (Đorđić: prije 1369.)*);

УЕСА БГЪ НЕ ДАН (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*),

s tim da je ipak znatno češći akuzativ, i uz negaciju:

Н АКО СЪ РАЗЪРАТНТЬ СЪ КРАЛЪМЪ РАШЬКН ДА ВАСЪ НЕ ДАМЪ НН ВАШЪ ДОБНТЕКЪ
(*Matthaeus Ninoslav, Bosnae magnus banus, 22. ožujka 1240.*);

ДА ВАСЪ НЕ ДАМЪ НН ВАШЪ ДОБНТЕКЪ (*Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus, 1249.*);

Н НЕ ДАСТЕ ННЩАРЕ НЪ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*);

а докле се исплатѣ тан дѹгъ да ѿд тоган дохотка рѹенога намъ нѣшаре не дадѹ
(*kralj Stefan Ostoja, 20. studenoga 1398. na Dumnu*)

и уз афирмасију:

развѣ що мн кто да своевъ воловъ поклонѣ (*ban Kulin, 29. kolovoza 1189.*);

и дасва кнезѹ вѣлкославѹ за еговѹ вѣрнѹ слѹжбѹ дѣвѣ жѹпѣ Баннице и врьбанѹ
ѿт мее до мее и ѹ нню два града калѹѹ и каторѣ (*Ban Stjepan Kotromanić, oko 1322. godine, na Milima*);

дасмо и даровасмо (...) васѣ рать и стонѣ и прѣвлакѹ и ѿтоке (...) и горе и полла и
дѹбраве лнесь траве воде селла и все и сѹдьцо и глобе и крѣвн (*Ban Stjepan Kotromanić, 15. ožujka 1333. Srebrenik*);

и дастъ іемѹ ѿблать и разѹмѣ (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

како да вѣрѹ (*Radič Sanković, 15. svibnja 1391. u Zaborama*);

да даю кралевствѹ мн тан доходакѣ (*kralj Stefan Ostoja, 20. studenoga 1398. na Dumnu*).

Osim toga, moguće je da uza se vežu i partitivni genitiv i glagoli *pitati*:

да кралевство мн не нма пнтати ѿд ннхѹ ѿнога дохотка (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

да и тоѿ ѿсталамъ не пнтати нн нскати ѿдъ тебе (...) нн нннехѹ ннедннхѹ щета нн
прнговора (*herceg Vlatko, iza 1466.*),

те *iskati* u istom značenju:

uspomenuti ni *iskati* крѣви ни (i)ne osvete ни vražde (*Stefan Tvrtko Tvrtković, 24. lipnja 1405.*),

као и *ostaviti*:

и да не хощемо дѹбровьннка ѿставити и ннхѹ Братства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*);

и да є неѣѹ ѿставити за жнвота мога и не нн за ѹню ре волѹ нн за кою ре рнѹѣ
сеган свнта волнѹ алн неволнѹ нн за Благо нн за граде нн за єднѹ стварѣ реѹенъне
матере мое госпоє Баннице анке нн не кѹѣе нн не ѿпѣнне нн не ѹдрѣжаннѣ дома не
и нашега (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*).

Ta mogućnost postavljena je isključivo zbog više primjera genitiva uz te glagole te zbog toga što se ti glagoli pojavljuju s genitivom i u krajišničkim pismima, jer nisu zabilježeni primjeri s genitivom uz jсни облик. U jednom jedinom slučaju genitiva zabilježenog uz glagol *pitati* u

jesnome obliku glagol *pitati* nema značenje „tražiti“ kao u ostalim primjerima, nego „tražiti odgovor“:

и пѣтаѡ вснѡѡ пласменнѡѡ лоудн (*Stjepan Kotromanić, oko 1331. godine*), što je slučaj i danas, tako da je taj primjer moguća preteča ove današnje pojave i eventualno svjedok da se genitiv uz te glagole (uglavnom glagole *dicendi*) rabi u svakodnevnom jeziku od prvih pisanih spomenika, ali nema veze s partitivnim genitivom uz glagol *pitati* u značenju „tražiti“.

O partitivnosti je vjerojatno riječ i u primjeru:

а се не уземле десетѡка (*Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.*), ali kako nemamo više potvrda ni s glagolom *uzeti* ni s imenicom *desetak*, ne možemo to dokazati – jedini indikator je značenje glagola *uzeti*, koji je pogodan za partitivni genitiv, a i imenice *desetak*, koja označuje materijalnu vrijednost (u novcu ili nekim predmetima), a takve su imenice pogodne za pojavu u partitivnome genitivu, kao što je slučaj i u primjeru uz jсни oblik:

кѡпнше (...) царнѡ сребрнѡкѡ и понора за •в• годнѡца за всако годнше по ѡстрн ста и •кѡ• лнтарѡ фнна сребра нзѡ полнѡце (*kralj Dabiša, 6. ožujka 1392.*).

Također zbog značenja glagola, moguće je da je o partitivnosti riječ i u primjeru:

не могѡ тога всегд нспнсатѡнѡ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*), a moguće je da se i glagol *ispisati* ubraja u glagole *dicendi*, o čemu je sigurno riječ u primjeru s glagolom *pripovijedati*:

да ннесамѡ воланѡ нн могѡ не прпповндѡвѡша нмѡ кнезѡ и властеломѡ дѡброваѡцнсм прѡво тоган по монѡѡ поклнсарнѡѡ (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*).

Imenice koje označuju živo

Ako pogledamo primjere s glagolom *ostaviti*:

и да не ѡщѡемо дѡбровнѡка ѡставнѡнѡ и ннѡѡ Братѡства (*Tvrtko Kotromanić, 1. lipnja 1367. godine*);

и да є неѡѡ ѡставнѡнѡ за жнвота мога и не нн за ѡню ре волѡ нн за кою ре рнѡѡ сеган свнѡта волнѡ алн неволнѡ нн за Благо нн за граде нн за єднѡ стварѡ реѡенѡне матере моє госпоє Баннѡе анке нн не кѡѡе нн не ѡпѡнне нн не ѡдрѡжаннѡѡ дома не н нашега (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*),

možemo primijetiti da se genitiv pojavljuje i kad je u pitanju živo biće, u osnovnom (*mati*) i prenesenom značenju (*Dubrovnik; bratstvo* bi u tom slučaju vjerojatno bilo po inerciji). Potražimo li druge imenice koje znače živo biće, tj. ljude, pronaći ćemo u genitivu:

и не плати трѣжьць (*Tvrtko I. Kotromanić, 10. travnja 1378. Žrnovica; 17. lipnja 1378. Trstivnica*);

да не нмавъ довестн ꙋ кꙋћꙋ ꙋ свою нꙋне жене на мнсто госпое катарне за жнвота госпое Баннице анке (*vojvoda Sandalj banici Anki, 4. ožujka 1410. u Dračevici u Novom*);

пауе нн нне госпoде людн да нѣсамъ воланъ прнко нашега котара ꙋставнн нн Бранннн ходннн слoбoднo (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*), a u akuzativu:

хоћꙋ тврѣћꙋ (...) да нѣсамъ воланъ нн да могꙋ ннкадаре забранннн нн ꙋставннн ннедне моe людн нн влахѣ нн срѣблe слoбoднo ходннн ꙋ дꙋбровннкъ (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*);

н пакъ есте дрꙋге лꙋдн трн љвѣке тере женꙋ (*Pismo kneza Črnomira Dubrovniku, 1252.–1254.*).

Zbog malobrojnosti primjera ne možemo donijeti konačan zaključak, ali možemo reći kako ima naznaka da su i u tom razdoblju imenice koje znače živo, bilo u osnovnom ili prenesenom značenju, dolazile u genitivu iza negacije u generičnom značenju.

Modifikator nijedan

Primjer iz prethodnog dijela:

хоћꙋ тврѣћꙋ (...) да нѣсамъ воланъ нн да могꙋ ннкадаре забранннн нн ꙋставннн ннедне моe людн нн влахѣ нн срѣблe слoбoднo ходннн ꙋ дꙋбровннкъ (*knez Vladisav Hercegović, 15. kolovoza 1451. u Drinaljevu*)

pokazuje i da modifikator *nijedan* ne utječe na pojavu genitiva u ovom razdoblju, za razliku od kasnijih razdoblja – na pet primjera s genitivom:

ноще мн кралевѣство ѿбнтова н прнмн (...) не ꙋчннннн мнра нн склада ннеднога с херѣцегомъ стнпаномъ (*Tomaš Ostojić, 18. prosinca 1451. u Bobovcu*);

н рꙋе мн да неће ннеднога сꙋпротнвства по свооѣ волѣ ꙋчнннннн (*herceg Stjepan Kosača, 19. srpnja 1453. u Pivi na planini Pišči*);

а прнповндѣвшe нмъ ѿд толе до трн мѣсеце да нмъ ннесамъ воланъ ннеднога ꙋчнннннн здад нн ннедне щете (*herceg Stjepan Kosača, 10. travnja 1454.*);

да нмѣ нѣторѣ не нма прѣзь тои ннѣднѣ за бавѣ ѡчннѣ (Stjepan Tomašević, 25. studenoga 1461. *dijak Branoš u Jajcu*);

дрогѡу слоужбоу учннѣ (Stjepan Kotromanić, oko 1331. godine);

да бн намѣ бнло драго ѡчннѣ волѣ (Sandalj, *veliki vojvoda bosanski*, 1. studenoga 1423. u *Blagaju, viseća pečat*);

ѡчннѣ размнрѣ н ратѣ (Radosav Pavlović, 25. listopada 1432.).

Frazeologiziranost

Pronađen je i jedan primjer mogućega frazema, odnosno frazeologiziranosti konstrukcije kao razloga za genitiv – *štedjeti glavu*:

iere ѣ не щедѣ моиѣ глави ни мога снна за вашѣ потрѣбѣ и за ваше поуѣннѣ (Župan Sanko, prije 1391. (Đorđić: prije 1369.));

не щедѣће своиѣ глави за насѣ (kralj Dabiša, 17. svibnja 1395.).

Nažalost, glagol *štedjeti* nije zabilježen ni u jednom primjeru, a imenica *glava* samo još u jednom:

да мѣ глави гспода педѣпсаю (*herceg Stjepan Kosača*, 19. srpnja 1453. u *Pivi*), tako da bi ti primjeri, s obzirom na to da *glava* metonimijski označuje cijelu osobu, mogli ići i uz primjere s imenicama koje označuju živo i time ih dodatno potvrditi.

Zaključak

U poveljama i ostalim tekstovima iz razdoblja 12.–15. st. zabilježen je neočekivano mali broj primjera slavenskoga genitiva. Kao što je zaključeno i u sintaktičkoj analizi, primjeri slavenskoga genitiva u tim tekstovima uglavnom su staroslavenizmi, osobito u poveljama koje je pisao pisar Vlade, koji je najvjerojatnije došao iz Raške i donio veći utjecaj staroslavenskog u povelje Tvrtka I. Kotromanića i inače, pa tako i više slavenskoga genitiva, što je moglo utjecati i na kasnije povelje, pisane po predlošku na prethodne, pa možda i ove. Tu možemo ubrojiti i nešto veći broj primjera genitiva s glagolom *(u)činiti*, koji se često rabi za dekomponiranje predikata, kao odliku administrativnoga stila, koji se vjerojatno ugleda na staroslavenski.

Mimo staroslavenizama, genitiv se u partitivnom značenju pojavljuje uz zbirnu imenicu *žito*, kao i imenice koje označuju novac ili materijalnu vrijednost (*pěnez, ponor...*) te imenicu *dio*, kao i vjerojatno uz glagole *dati, pitati, iskati* i *ostaviti*, ali zbog malobrojnosti primjera ne

možemo to pouzdano ustvrditi. Ni u ovim tekstovima, kao ni u krajišničkim pismima, uz glagol *imati* nije češći partitivni genitiv, ali su zabilježena dva primjera genitiva uz glagole koji se mogu svrstati u glagole govorenja, za koje nemamo potvrdu u krajišničkim pismima.

Primjera s imenicama koje označuju živo (u osnovnom ili prenesenom značenju) vrlo je malo, ali su većinom u genitivu (njih pet odnosno sedam naspram dva odnosno tri), što bi moglo biti dokaz da se imenske riječi u genitivu i u ovom razdoblju ipak pojavljuju s generičnim značenjem, što je izraženije u krajišničkim pismima. Od mogućih frazema izdvaja se samo *štedjeti glavu*, ali kako je i on zabilježen svega dva puta, moguće je da se genitivom i ovdje izražava generično značenje kad je u pitanju osoba, jer glava metonimijski označuje cijelu osobu. Ipak, da se genitiv uglavnom ne rabi za izražavanje generičnoga značenja u ovom razdoblju, možda je najbolja potvrda veći broj primjera s akuzativom nego s genitivom kad uz imenicu stoji modifikator *nijedan* (pet naprema sedam).

Diskusija nakon semantičke analize

Postavlja se pitanje kako je došlo do toga da od vrlo rijetko zabilježenih primjera slavenskoga genitiva u najranijem razdoblju, preko nešto više primjera iz sljedećeg razdoblja, dođe do prevladavanja slavenskoga genitiva u današnjim bosanskohercegovačkim dijalektima, osobito kad se uzme u obzir činjenica da je slavenski genitiv u staroslavenskome, a pretpostavlja se i u praslavenskome, bio obvezatan, te da bismo stoga očekivali da primjera najviše bude u najstarijim tekstovima. Ako bismo prosuđivali isključivo na osnovi brojnosti primjera, zaključak bi bio da je slavenski genitiv bio gotovo iščezao u razdoblju od 12. do 15. stoljeća, da se ponovo počeo pojavljivati od 16. do 18. stoljeća, da bi danas postao vrlo čest. Ovdje bi problem bio izvor toga slavenskog genitiva, tj. odakle se on ponovo pojavio, i to baš u razdoblju kada Bosna i Hercegovina najviše dodira ima zapravo s neslavenskim – turskim – jezikom, u kojem nije zabilježena ta pojava, a i da jest, ustanovljeno je da turski jezik nije ostavio utjecaja na gramatiku, već samo na leksik.

Kako se ne događa da neka konstrukcija imanentna nekom jeziku nestane pa ponovo „uskrsne“ ni iz čega (usp. npr. Blank – Koch 1999: 8), jedino je logično pretpostaviti da je slavenski genitiv sve vrijeme postojao u dijalektima, samo da u pisanom obliku nije zabilježen u opsegu u kojem je bio prisutan u govoru. Tu tvrdnju možemo potkrijepiti dvjema činjenicama. Prva je da jezik povelja očito predstavlja specifičan stil, ono što bismo danas nazvali administrativnim stilom, te da se on, ma koliko bio naslonjen na govor u usporedbi s religijskim tekstovima, ipak u ovom smislu odmiče od svakodnevnoga jezika. A ako je genitiv i u prijašnjim vremenima,

kao i danas, služio za iskazivanje generičnog, općenitog značenja, to može biti dodatni argument za njegovo izostavljanje u tekstovima administrativnoga stila koji teže preciznosti. Iz istoga razloga – preciznosti – on se ne pojavljuje prečesto ni u krajišničkim pismima, ali kako su ona manje formalna od povelja, samim tim u njima je odraz svakodnevnoga govora jači, što objašnjava veću brojnost primjera sa slavenskim genitivom u njima nego u tekstovima iz prethodnoga razdoblja.

Drugi pokazatelj postojanja slavenskoga genitiva u govoru jest njegova zabilježenost u tekstovima uz imenice koje označuju osobe ili živa bića. Kako je već objašnjeno, prema Langackerovoj (1991: 307, prema Belaj – Tanacković Faletar 2014: 79) ljestvici empatije, osobe i živa bića nalaze se na najvećem stupnju, što znači da se s njima najviše poistovjećujemo, a samim tim i najmanje svjesno utječemo na oblikovanje iskaza u kojima su prisutni (jer se na sintaktičke pojave i inače najmanje svjesno utječe, što predstavlja problem pri dijalektološkim ispitivanjima), tako da je prirodno očekivati da će se pojave iz toga semantičkog polja najprije „probiti“ i u pisani govor. Moguće je da je to slučaj i kod pojave nešto većega broja primjera s glagolom *učiniti* u poveljama, kao čestim glagolom, uz koji se istovremeno slaže i uporaba slavenskoga genitiva kao staroslavenizam zbog dekomponiranih predikata svojstvenih administrativnom stilu.

Nedostatak odnosno malobrojnost primjera u starijim tekstovima onemogućava nam da pratimo točan razvitak slavenskoga genitiva od najranijih vremena do danas – od obvezatne, tj. čisto formalne uvjetovanosti slavenskoga genitiva glagolom u niječnom obliku koja se pretpostavlja za razdoblje praslavenskog do današnje učestalosti u bosanskohercegovačkim govorima, za razliku od okolnih govora, sa značenjskom razlikom u smislu veće općenitosti iskaza i generičnog značenja imenske riječi u slavenskom genitivu. Sudeći prema sličnim pojavama u drugim slavenskim jezicima (v. Barðdal – Spilkea 2015: 12), možemo pretpostaviti da je genitiv, s obzirom na to da je bio obvezatan, još u praslavenskom izgubio svoje osnovno značenje (bilo ono partitivno ili ablativno) u konstrukciji s niječnim oblikom glagola. Izgubivši svoje značenje, a suočen s većom frekvencijom objekta u akuzativu uz jсни oblik glagola, postalo je vjerojatno rano moguće da umjesto genitiva dođe i akuzativ. No kako su i dalje postojale konstrukcije s objektom u genitivu u značenju partitivnosti ili uz glagole opažanja, govorenja i sl., onda i genitiv uz glagole u niječnome obliku počinje dobivati značenje partitivnosti ili ablativnosti i tako je konstrukcija očuvana, ali ne više kao obvezatna, tj. formalno uvjetovana, nego s razlikom u značenju i kao takva se sačuvala do danas. Taj je proces vjerojatno započeo vrlo rano jer već u staroslavenskim tekstovima imamo zabilježene imenske zamjenice u akuzativu umjesto u genitivu uz niječne oblike glagola.

ZAKLJUČAK

Kako je u literaturi primijećeno da se slavenski genitiv pojavljuje u svim bosanskohercegovačkim dijalektima, što je i potvrđeno u dijalektnim tekstovima, u kojima je genitiv brojniji od akuzativa, ali nigdje dosljedno te da se za razliku od ostalih slavenskih jezika vrlo rijetko pojavljuje u najstarijim povijesnim vrelima jezika, a sve češće kako vrijeme odmiče, ciljevi su ovoga rada bili:

1. utvrditi pod kojim se sintaktičkim ili semantičkim uvjetima slavenski genitiv pojavljuje u suvremenim bosanskohercegovačkim dijalektima i
2. rasvijetliti povijesni razvitak slavenskoga genitiva na bosanskohercegovačkome tlu.

Pritom, pod slavenskim se genitivom podrazumijevao izričito genitiv objekta iza zanijekanoga glagola, izuzimajući sve ostale slučajeve, npr. kada se genitiv pojavljuje iza istoga glagola i u jesnome obliku ili partitivnoga genitiva i sl.

Pri ispitivanju primjera iz dijalekata, prednost je davana primjerima pronađenim u dijalekatskim tekstovima, iako su u obzir uzeti i oni iz opisa pojedinih govora, a kontrolni su korpus činili primjeri s akuzativom iza zanijekanoga glagola. Iz povijesnih su, pak, vrele izdvojena tri potkorpusa: onaj s izravnim objektima u genitivu iza glagola u niječnome obliku kao glavni, te s izravnim objektima u akuzativu uz zanijekane glagole i izravnim objektima uz glagole u jesnome obliku, kao dva kontrolna korpusa. Prvi je kontrolni korpus poslužio za usporedbu s glavnim u smislu čestotnosti pojavljivanja, a drugi da se ustanove eventualni drugi uvjeti zbog kojih se pojavljuje genitiv ili akuzativ.

Prva je hipoteza bila kako je slavenski genitiv sintaktički uvjetovan. Prema Timberlakeovoj teoriji individualizacije, tj. kako se individualizirane imenice češće pojavljuju u akuzativu, to bi gramatički podrazumijevalo da pojava objekta u genitivu ovisi o vrsti imenske riječi u objektu, (ne)postojanju atributa uz imensku riječ, broju imenice u objektu, kategoriji živosti imenice u objektu, zatim o tomu je li imenica u objektu vlastita ili opća, konkretna ili apstraktna, brojiva ili nebrojiva, potom o rodu, odnosno vrsti promjene imenice u objektu, a onda o tomu je li glagol statičan ili dinamičan, o glagolskomu vidu, o glagolskomu načinu, o složenosti predikata te o mjestu objekta (ispred ili iza glagola).

Kao što je i prije zabilježeno u literaturi, ispitivanje je pokazalo da će se u dijalektima, u kojima je načelno zabilježeno više primjera s genitivom nego s akuzativom, zamjenice *to*, *ništa*, *što* gotovo redovito pojaviti u akuzativu, a imenice su češće u genitivu. To se objašnjava većom konkretnošću zamjenica, kao i njihovom tendencijom da se poprilože. Zbog toga zamjenice nisu uzimane u obzir prilikom ispitivanja ostalih relevantnih kriterija. Dodatak imenici, pak,

nije relevantan kriterij, jer korpus pokazuje da je genitiv češći i u slučaju kad imenica ima neki dodatak i u slučaju kad ga nema, što se odnosi i na broj imenice (genitiv prevladava i u jednini i u množini), iako bi imenice s dodatkom trebale biti individualiziranije i samim time češće u akuzativu. Uzevši u obzir generalnu prevlast genitiva, to što kod imenica koje označuju što živo ima jednak broj primjera u akuzativu i genitivu moglo bi se tumačiti kao blaga tendencija tih imenica da se pojavljuju u akuzativu, što bi se slagalo s Timberlakeovim tvrdnjama, ali je ipak nedovoljno da zaključimo kako je taj kriterij relevantan. Vlastite se imenice također većinom pojavljuju u genitivu, umjesto u očekivanome akuzativu, pa ni taj uvjet nije relevantan, kao ni kriterij konkretnosti / apstraktnosti imenice – iako bi se očekivalo da se konkretne imenice, kao individualiziranije češće pojavljuju u akuzativu, ipak je očita njihova prevlast u genitivu, što je slučaj i s nebrojivim imenicama naspram brojivih. Što se tiče roda, očekivalo bi se da se imenice *e*-sklonidbe češće pojavljuju u akuzativu, no to nije tako – pored toga što ih je zabilježeno više od onih koje pripadaju drugim dvjema sklonidbama (zbog čega je i zaključak relevantniji), i one se češće bilježe u genitivu nego u akuzativu. Kad su u pitanju glagoli, očekivalo bi se da se statični i nesvršeni glagoli češće pojavljuju s genitivom, a dinamični i svršeni s akuzativom, što se tumači obuhvatom odričnosti (nesvršeni glagoli imaju širi obuhvat odričnosti pa se uz njih očekuje genitiv), odnosno mogućnošću pasivizacije (glagoli koji ne podliježu pasivizaciji, odnosno statični glagoli, trebali bi češće imati objekt u genitivu), no i jednih je i drugih više s genitivom, pa ni taj kriterij nije relevantan. Što se tiče glagolskoga načina, očekivalo se kako će genitiv biti češći uz indikativ nego uz imperativ ili kondicional, koji imaju slabiju odričnost nego indikativ, i ustanovljeno je kako je genitiv češći uz indikativ i imperativ, a jedino se u kondicionalu doista pojavljuje više primjera s akuzativom nego s genitivom, ali je broj primjera premali (1 : 3) kako bi se mogao izvesti konačan zaključak. Oslabljenost je odričnosti i razlog zbog kojeg bismo očekivali da je akuzativ češći u složenome predikatu, no i ovdje prevladava genitiv, pa ni taj kriterij nije valjan. Kad se objekt nađe ispred predikata, on je i individualiziraniji, a i oslabiljene odričnosti (koja još formalno nije ni izrečena) pa bi se očekivalo da je on češće u akuzativu. Primjeri pokazuju gotovo jednak omjer genitiva i akuzativa, ali s obzirom na generalnu prevlast genitiva, moglo bi se zaključiti kako mjesto objekta u klauzi, kao i kod imenica koje označuju što živo, ima blagu tendenciju utjecaja na pojavu objekta u genitivu ili akuzativu, ali nedovoljno da se uzme kao kriterij. Zbog pojačane odsutnosti individualizacije i emfatičnosti iskaza, očekivalo se da se genitiv češće pojavljuje uz pojačivače kao što su *ni*, *nikakav*, *nijedan*, što je i potvrđeno u korpusu, ali ne s relevantnom razlikom u broju primjera.

I za krajišnička pisma, u kojima je zabilježeno malo više akuzativa nego genitiva (76 : 73), vrijedi jednako kao i za dijalektni materijal glede vrste riječi – zamjenice *to*, *šta*, *ništa* i *nešta* u velikoj su većini primjera u akuzativu. Jednak je broj primjera s genitivom i akuzativom kod imenica s dodatkom i bez dodatka, onih u jednini i množini, kao i onih koje označuju živo i neživo, pa ti kriteriji nisu relevantni. Jednaku situaciju kao u dijalektima imamo i s vlastitim imenicama, koje suprotno očekivanju češće dolaze u genitivu. Omjer genitiva i akuzativa kad su u pitanju konkretne i apstraktne te brojive i nebrojive imenice približno je jednak, pa ni ti kriteriji nisu relevantni. Od tri roda, jedino se srednji nešto češće pojavljuje u akuzativu (kod muškog i ženskog omjer je približan), ali je premalo primjera (5 : 9) kako bi se izveo zaključak o utjecaju roda na pojavu genitiva, odnosno akuzativa. Jednak broj primjera s genitivom i akuzativom pojavljuje se i kod statičnih i dinamičnih te svršenih i nesvršenih glagola, kao i onih u indikativu i imperativu, jedino što je uz kondicional, za razliku od dijalekata, zabilježen isključivo genitiv, ali kako se i ovdje radi o samo tri primjera, to je premalo za izvođenje šireg zaključka. Složenost predikata također se nije pokazala relevantnim kriterijem jer je omjer genitiva i akuzativa jednak i uz jednostavne i uza složene predikate, kao i uz objekte ispred i iza (leksičkoga) dijela predikata. Za razliku od dijalektnog materijala, u krajišničkim pismima ni prisutnost pojačivača ne utječe na pojavu genitiva, a u obzir su uzeti i stariji pojačivači *veće*, *joštere*, *vurlo*, *god*.

U srednjovjekovnim poveljama omjer genitiva i akuzativa nešto je veći nego u krajišničkim pismima, i to u korist akuzativa (43 : 52). Za razliku od krajišničkih pisama i suvremenih dijalekata, ovdje se zamjenice pojavljuju u nešto većem broju u genitivu, iako akuzativ i dalje prevladava, pa su i one uzete u obzir u razmatranjima ostalih kriterija. Imenske riječi s kongruentnim atributom nešto se češće pojavljuju u akuzativu, što je u skladu s Timberlakeovom teorijom, ali broj imenice te označuje li ona nešto živo ili neživo, kao i to je li vlastita ili opća, ne igra ulogu u pojavi genitiva, odnosno akuzativa jer je približno jednak omjer i jednoga i drugog. Konkretno se imenice nešto češće pojavljuju u genitivu, a apstraktne u akuzativu, što je upravo suprotno teoriji individualizacije, a odgovara situaciji u krajišničkim pismima, ali je razlika premala da bi se izveo širi zaključak. Brojivost i rod imenica također nisu relevantni kriteriji jer je omjer genitiva i akuzativa u svim kategorijama približno jednak, kao i kod dinamičnih i statičnih te svršenih i nesvršenih glagola. Kad je glagolski način u pitanju, u indikativu se češće pojavljuje akuzativ, a u imperativu i kondicionalu genitiv, što je u suprotnosti s teorijom individualizacije, s kojom se pak slaže brojnost primjera s jednostavnim i složenim predikatom – s jednostavnim se češće pojavljuje genitiv, a sa složenim akuzativ – kao i kriterij mjesta objekta – kada je ispred predikata, češće je u akuzativu, a iza predikata u

genitivu. Kao pojačivači, osim *ni, nikoji, nikakav*, promatrane su još i zamjenice *ovo, vse, toliki, nijedan*, pridjev (*više*)*rečeno*, prilog *nikad*, riječca *veće*, a uzete su u obzir i partikule *-i* i *-re*, za koje postoji tumačenje kako su mogle imati i pokazno značenje, koje je blisko pojačivačkom, i ispostavilo se kako se uz pojačivače objekt češće pojavljuje u akuzativu, suprotno očekivanom. Usporedimo li ove rezultate s kriterijima za pojavu akuzativa umjesto genitiva iza niječnoga oblika glagola u staroslavenskome, ustanovit ćemo kako se sa stanjem u staroslavenskome slaže češća pojava akuzativa uz pojačivače, uza složeni predikat, koji podrazumijeva i udaljenost zanijekanoga glagola od objekta, kada je objekt zamjenica *ništo / ništa* te kada je objekt ispred predikata, možda i nešto češća pojava konkretnih i imenica u jednini u genitivu, a od toga stanja odudara genitiv uz kondicional i imperativ, pa zaključujemo kako slika uvjeta za slavenski genitiv u srednjem vijeku još ima tragova staroslavenskoga stanja premda se situacija očito mijenja u korist općenito većeg broja akuzativa nego genitiva uz glagole u niječnome obliku. Provedena sintaktička analiza pokazala je kako sintaktički kriteriji ni u jednome razdoblju nisu (bili) potpuno relevantni za pojavu genitiva, odnosno akuzativa, nakon glagola u niječnome obliku, a kod onih koji jesu ili bi mogli biti relevantni, ne nalazimo pravilnost u razvitku, osim što vidimo kako se s vremenom imenske zamjenice počinju pojavljivati gotovo isključivo u akuzativu nagon glagola u niječnome obliku. Zbog toga je bilo neophodno provesti i semantičku analizu.

Kognitivnogramatički zaključci gleda genitiva odnosno akuzativa objekta iza zanijekanih glagola dosta se slažu s Timberlakeovom teorijom, iako su im razlozi drugačiji, ali kako je analiza pokazala kako ta teorija nije relevantna, semantička je analiza sprovedena usporedbom primjera s akuzativom i genitivom u cilju da se pronikne u razlike u značenju. Već prva usporedba (*něce niko krävē da slūžī / něce niko krävū da slūžī*) dala je naslutiti kako se genitivom izražava generično, općenito značenje, a akuzativom konkretan predmet ili pojava. Prvo je to dokazano mogućnošću umetanja univerzalnoga kvantifikatora *bilo koji*, čak i uz imenice vrlo konkretna značenja, bilo zbog danog konteksta (*Dāj mi zəkana, něcu ti, něcu ti kòbilē*), bilo u izvanlingvističkoj stvarnosti (*nēmōj mi djēteta ùbiti*), kojima upravo genitiv daje značenje tipa, umjesto (konkretne) pojedine varijante. U ovoj grupi primjera najčešće su imenske riječi bez bilo kakvih atributa, ali se i s atributima pojavljuju u genitivu kada su u množini (*ako nēmā dōbrije zúbā*), koja pojačava tipsko značenje, ili su atributi opisni pridjevi vrlo općenita značenja, koji slabo konkretiziraju imensku riječ (*némajū vèlikē plácē*). Iako determinativ, *ovakav / onakav / takav* svojim značenjem upućuje na postojanje zamišljene grupe jedinki koje dijele istu osobinu, pa se, uz odričnost koja zapravo proizvodi odsutnost objekta, pokazuje kao dobro sredstvo za stvaranje generična značenja (*dānas ni vójska nēmā tàkē*

disciplinē), za razliku od ostalih determinativa koji, ako se jave uz imensku riječ u genitivu, redovito imaju pomjereno značenje (*no-ti-nè-meš pètimi tije čārāpā u-ženskácā – tije = takvih*). Kako se većina primjera genitiva iz našega korpusa može objasniti generičnim značenjem, može se zaključiti kako se za izražavanje generičnoga značenja iza glagola u niječnome obliku na prostoru BiH rabi genitiv objekta, s tim da i sama odričnost utječe na generičnost značenja jer podrazumijeva zapravo odsutnost ili udaljavanje objekta.

No, u određenoj grupi primjera generičnost je jednako iskazana i genitivom i akuzativom (*nè mere kīlē ponījēt / Nīko òvè gòdinē pātku nīje ùbijo*). Kao zajedničko za sve njih ispostavilo se kako im se može dodati kvantifikator *nijedan* koji podrazumijeva postojanje nekog skupa pojedinačnih pojava, a skup pojedinačnih pojava može imati ulogu tipa, uz determinativ *nikakav* upotrijebljen u sličnom značenju i kada imenica uz koju stoji nije brojiva. Ono po čemu se ti primjeri ipak razlikuju jest sljedeće: dok primjeri u akuzativu mogu doći i u jednini i u množini, s jednakim značenjem (osim kad je imenica nebrojiva u svom osnovnom značenju) (*nè smijēm jā žēne slāti ù mlin*), primjeri te vrste u genitivu nisu mogući u množini (osim kad je riječ o imenicama *pluralia tantum*) (**a dānaske nè znā písāmā pročītati*), što znači da su te imenice upotrijebljene zbirno, tj. da se njihov dio odnosi na cjelinu, koja se doživljava generično, za razliku od imenica u akuzativu koje postojanje grupe mogu izraziti množinom, iz čega proizlazi kako je genitiv u takvim slučajevima ipak snažniji u izražavanju generičnosti nego akuzativ, pa ne čudi veći broj primjera s genitivom nego s akuzativom.

Iako su primjeri s partitivnim značenjem izuzeti iz promatranja, uz jedan broj primjera moguće je umetnuti *nimalo*, kao signal partitivnosti, i to uglavnom kod imenica koje uobičajeno označuju jedan cjelovit entitet, od kojeg nije moguće uzeti neki dio, pa je očito da dolazi do pomaka značenja (*Nijésu mògli Crnē Gòrē osvòit*). Malobrojnost primjera s partitivnim značenjem u odnosu na one s generičnim svjedoči o tome kako se slavenski genitiv u bosanskohercegovačkim dijalektima danas ne može podvesti pod značenje partitivnosti, što je često načelno potencirano u literaturi, nego je partitivnost samo jedan od načina izražavanja generičnoga značenja.

Da je genitiv generator generičnoga značenja možda najbolje pokazuju primjeri s imenima u genitivu (*ne prīznām Đūrē; nè bi ùna našla nākōg Jóvē nīđe*), gdje se očito radi o osobinama čovjeka pa se pod imenom zapravo podrazumijeva zamišljeni zbroj karakternih crta.

Postoji određeni broj primjera čije generično značenje proizlazi iz nesvršenoga glagolskog vida zbog toga što on proteže trajanje djelovanja subjekta na objekt u vremenu, djeluje kao da opisuje općenito, a ne trenutno stanje, što se približava konceptu generičnosti naspram konkretizacije u vremenu i prostoru. Dokaz za to je što se u svaki od ovih primjera može dodati prilog *uopće*

(*nè znāš vjeronáukē; ne mùgu já prēsiliti Đúrē*), čak i kada su objekti dio tijela ili osoba (*nè brijē brádē*), kao i kada je prisutan neki demonstrativ (*ja ne mògu sâm òvije plôčā nòsiti*). Slično glagolskomu vidu, i prošlo glagolsko vrijeme može imati sličan učinak: kada se posljedice radnje koja se dogodila u prošlosti i danas osjećaju i eventualno utječu na sadašnjicu, takva se situacija smatra također općenitom i može se uvrstiti prilog *uopće* (*Ti žēnē nīsi vjēnčō*). S obzirom na malobrojnost primjera u odnosu na ostale, možemo zaključiti kako nesvršeni glagolski vid i perfekt nisu snažni kreatori generičnosti iskaza, ali imaju taj potencijal u određenim situacijama.

U pojedinim primjerima glagol i imenica razvijaju novo značenje, što znači da se nalaze na manjem ili većem stupnju procesa frazeologizacije, što svjedoči o generičnosti iskaza (*ali cījēlū nōc nīje mògō òka stīsnuti = zaspati*).

Zaključci iz analize suvremenoga korpusa predstavljali su teorijsku podlogu za analizu povijesnih primjera. Ipak, kako je mogućnost oslanjanja na jezični osjećaj govornika prilikom preoblika neuporabljiv za povijesni korpus, to se istraživanje zasnivalo na usporedbi konstrukcije *zanijekani predikat + objekt* s istim leksemima, kako bi se izvukli neki općenitiji zaključci. U krajišničkim pismima ti leksemi pripadaju uglavnom osnovnom leksiku i nakon analize, potpomognute (ne)postojanjem identifikatora, modifikatora, množine i sl., može se zaključiti kako se u ovom razdoblju genitivom već iskazuje generično značenje – to potvrđuju osobito primjeri s imenom u genitivu (неће сѸжан прѠћн Ѹне нн саве нн на н(е)дан град), kao i veći broj primjera genitiva za izražavanje generičnoga značenja nego akuzativa (32 : 22). Pojedine imenice, kao što su *blago*, *suze*, *roba*, imaju izgleda tendenciju da se pojave u partitivnom značenju, koje se pojavljuje i uz glagole *dati* i njegove izvedenice, *iskati*, *oteti*, *ostaviti* (uz glagol *dati* pojavljuje se i frazeologizirani izraz *dati dževapa*), pa se pojava imenica kao *vjera*, *cijena* u genitivu iza zanijekanoga predikata s nekim od tih glagola može tumačiti analogijom na ostale imenice s nijansom partitivnosti, jer ove imenice niti su zbirne niti su upotrijebljene u zbirnome značenju, što je uvjet za partitivnost. Interesantno je da glagol *imati*, za razliku od danas, znatno rjeđe dolazi s objektom u partitivnome genitivu.

Zabilježeno je i nekoliko primjera u genitivu s modifikatorima (*ni*)jedan i *nikakav* te pojačivačem *ni*, ali nemamo primjera istih leksema bez modifikatora i pojačivača, pa samo oprezno možemo izvući zaključak kako ti modifikatori i pojačivač utječu na generičnost iskaza i stoga se objekt pojavljuje u genitivu. Što se tiče pojedinačnih glagola koji bi eventualno mogli svojim značenjem utjecati na pojavu objekta u genitivu uz njih, pronađen je samo glagol *smetati*, ali kako nije zabilježen u jesnome obliku, to ne možemo izvesti krajnji zaključak.

Na osnovi primjera iz krajišničkih pisama, sintaktičkoj uvjetovanosti slavenskoga genitiva jedino se približavaju primjeri s tri imenice koje označuju živo (*ljudi, poruk, konj*) premda ni one ne dosljedno. To bi mogao biti ostatak nekoga starijeg stanja koje se proširilo i na imenice koje označuju predmete te apstraktne imenice, kod kojih se genitivom izražava generično značenje kao i danas, s tim da i dalje ima primjera kod kojih se generično značenje izražava akuzativom, bilo pomoću modifikatora ili u kontekstu.

U poveljama, osim genitiva iza zanižkanoga predikata koji se pojavljuje pod utjecajem staroslavenskoga (npr. u početnim i završnim formulama koje su i inače arhaičnije, osobito kad su u pitanju zamjenice, koje se inače, i u staroslavenske i u poveljama, češće pojavljuju u akuzativu kad je riječ o imenskim zamjenicama), o partitivnosti je najvjerojatnije riječ kod imenica *žito, pënez, dio*, s tim da je uz imenicu *dio* moguće da je riječ i o generičnosti. Od glagola koji mogu uza se imati partitivni genitiv kao mogući izdvaja se, kao i u krajišničkim pismima, glagol *dati*, koji je zabilježen s genitivom i u jesnome obliku, te *pitati / iskati* i *ostaviti*, ali kako nije zabilježen genitiv uz jesni oblik tih glagola, to ostaje na razini hipoteze. Iako zbog malobrojnosti primjera ne možemo donijeti konačan zaključak, ipak možemo reći kako ima naznaka da su i u srednjovjekovnom razdoblju imenice koje znače živo dolazile u genitivu iza negacije u generičnom značenju. Modifikator *nijedan* ne utječe na pojavu genitiva u ovom razdoblju, a veći broj primjera s genitivom od svih glagola zabilježen je samo s glagolom (*u*)*činiti*, čije značenje ne podrazumijeva partitivnost, ali je ovdje u pitanju ipak vjerojatno utjecaj staroslavenskoga jer nije zabilježen nijedan primjer genitiva uz jesni oblik toga glagola, a s akuzativom ih je zabilježen veći broj, i s niječnim i s jesnim oblikom glagola, s jednako općenitim značenjem. Pronađen je i jedan primjer mogućega frazema, odnosno frazeologiziranosti konstrukcije kao razloga za genitiv – *štedjeti glave*, ali kako glagol *štedjeti* nije zabilježen ni u jednom drugome primjeru, a imenica *glava* samo još u jednom u akuzativu, s obzirom na to da *glava* metonimijski označuje cijelu osobu, taj bi primjer mogao ići i uz primjere s imenicama koje označuju živo i time ih dodatno potvrditi.

Napokon, kao odgovor na pitanje kako objasniti činjenicu da se slavenski genitiv pojavljuje vrlo rijetko u najstarijim tekstovima, da bi njegova čestotnost rasla kako vrijeme prolazi, s obzirom na to da se ne događa da neka pojava u jeziku nestane, a zatim se ponovo pojavi ni iz čega, nadaje se zaključak kako je slavenski genitiv sve vrijeme postojao u dijalektu, što bi se moglo dokazati njegovim probijanjem u administrativni stil povelja (koji zahtijeva konkretno značenje pa se u njemu ni ne očekuje generično značenje) kad su u pitanju imenice koje označuju što živo, koje su najbliže govorniku na ljestvici empatičnosti, što podrazumijeva da njima najmanje svjesno upravljamo.

Što se tiče pretpostavljenoga razvitka slavenskoga genitiva na bosanskohercegovačkome prostoru, možemo pretpostaviti kako je genitiv, s obzirom na to da je bio obvezatan, još u praslavenskom izgubio svoje osnovno značenje (bilo ono partitivno ili ablativno) u konstrukciji s niječnim oblikom glagola. Izgubivši svoje značenje, a suočen s većom frekvencijom objekta u akuzativu uz jesni oblik glagola, postalo je vjerojatno rano moguće da umjesto genitiva dođe i akuzativ. No kako su i dalje postojale konstrukcije s objektom u genitivu u značenju partitivnosti ili uz glagole opažanja, govorenja i sl., onda i genitiv uz glagole u niječnome obliku počinje dobivati značenje partitivnosti ili ablativnosti i tako je konstrukcija očuvana, ali ne više kao obvezatna, tj. formalno uvjetovana, nego s razlikom u značenju i kao takva se sačuvala do danas. Taj je proces vjerojatno započeo vrlo rano jer već u staroslavenskim tekstovima imamo zabilježene imenske zamjenice u akuzativu umjesto u genitivu uz niječne oblike glagola.

Dalji razvitak donekle se može pratiti i u zabilježenim tekstovima. Slavenski se genitiv, mimo staroslavenizama, kao što smo vidjeli, „probija“ iz govora u jezik povelja uz imenice koje označuju što živo. No kvantifikator *nijedan*, koji u krajišničkim pismima donekle, a u suvremenim dijalektima često podrazumijeva uza se genitiv s generičnim značenjem, u razdoblju povelja još uvijek se pojavljuje s akuzativom, pa generično značenje genitiva vjerojatno nije još uvijek tako rasprostranjeno. S druge strane, partitivni genitiv uz glagole *dati*, *pitati* = *iskati te ostaviti*, koji je zabilježen i u poveljama i u krajišničkim pismima, kao i genitiv uz glagole govorenja, a možda i uz glagol *učiniti* kao utjecaj staroslavenskoga, vjerojatno analogijom utječu na širu uporabu genitiva i potom glagola u niječnome obliku. O tome svjedoči češća pojava slavenskoga genitiva u krajišničkim pismima, sad i s kvantifikatorom *nijedan* te uz imenice koje znače predmet ili apstraktne imenice.

Interesantno je primijetiti, iako to nije bio primarni cilj istraživanja u ovome radu, kako se partitivni genitiv uz glagol *imati*, u jesnome ili niječnom obliku, ne pojavljuje u razdoblju do 18. stoljeća tako često kao što je to danas slučaj. Na njegovu čestu uporabu i kad je upotrijebljen lično vjerojatno je utjecalo to što je zamijenio glagol *biti* u bezličnoj konstrukciji, uz koji je i u poveljama i u krajišničkim pismima zabilježen isključivo genitiv. Kada je glagol *imati* zamijenio glagol *biti* u egzistencijalnim rečenicama, frekvencija objekta u genitivu je povećana, pa je i to moglo utjecati na veću frekvenciju slavenskoga genitiva.

Napokon, još jedan od razloga veće frekvencije slavenskoga genitiva u bosanskohercegovačkim govorima u odnosu na okolne mogao bi ležati i u njenoj visokoj frekvenciji u epskim pjesmama. Kako je usmena književnost stvorila posebnu novoštokavsku *koine* kao preteču standardnog jezika, ni njezin utjecaj na svakodnevni govor vjerojatno nije

zanemariv. S druge strane, velik broj primjera slavenskoga genitiva u epskim pjesmama također može biti odraz njegove frekvencije u govoru.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

1. Baotić, Josip (1979.) Akcenatski sistem sela Kostrča u bosanskoj Posavini, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. II, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, str. 235–242.
2. Baotić, Josip (1983.) Ikavskošćakavski govor u okolini Dervente. IV. dio. Sintaksičke osobine, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IV, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, str. 156–174.
3. Baotić, Josip (2012.) Sintaksa padeža u govoru starosjedilaca bosanske Posavine, u: *Približavanje jeziku ili približavanje jezika*, Biblioteka Bosnistika, Posebna izdanja 11, Sarajevo: Slavistički komitet, str. 40–79.
4. Brabec, Ivan (2012.) Govor Tuzle i okolice, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. X, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, str. 150–238.
5. Brozović, Dalibor (2012.) Govor u dolini rijeke Fojnice. V. Značajke sintakse i tvorbe, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. X, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, str. 389–392.
6. Čremošnik, Gregor (1948.) Bosanske i humske povelje srednjega vijeka, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, nova serija, sv. III, str. 103–143.
7. Čremošnik, Gregor (1950.) Bosanske i humske povelje srednjega vijeka, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, nova serija, sv. IV–V, str. 105–199.
8. Čustović, Dženana (1961.) Narodni govor (Livanjskog polja), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Etnologija, XV–XVI, str. 91–117.
9. Ćupić, Drago (1977.) Govor Bjelopavlića. IV. Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik* XXIII, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, str. 109–183.
10. Dešić, Milorad (1976.) Zapadnobosanski ijekavski govori. Treći dio. Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik* XXI, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, str. 276–304.
11. Đukanović, Petar (1983.) Govor sela Gornje Caparde (kod Zvornika). Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik* XXIX, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpskohrvatski jezik, str. 258–265.
12. Đurović, Radoslav (1992.) Prelazni govori južne Bosne i visoke Hercegovine, *Srpski dijalektološki zbornik* XXXVIII, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpskohrvatski jezik, str. 334–365.

13. Halilović, Senahid (1996.) Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke. A. Tekstovi, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VII, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, str. 235–245.
14. Halilović, Senahid (1990.) Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja). V. Sintaksa, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Institut za jezik, str. 335–339.
15. Ivšić, Stjepan (1913.) Današnji posavski govor, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 197, Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički 83, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 109–138.
16. Jahić, Dževad A (1983.) Lovačka leksika i frazeologija u rogatičkom kraju. Dijalektološki tekstovi – pripovijedanja, *Srpski dijalektološki zbornik XXIX*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpskohrvatski jezik, str. 383–401.
17. Jahić, Dževad (2002.) Ijekavskoštakavski govori istočne Bosne. Tekstovi, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VIII, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, str. 207–215.
18. Miklosich, Franz (1858.) *Monumenta serbica spectantia Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae*.
19. Nakaš, Lejla (2011a.) *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*, Posebna izdanja, knj. X, Rječnici, sv. 1, Sarajevo: Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije.
20. Nakaš, Lejla (2011b.) *Antologija bosanskih ćiriličnih pisama*, Forum Bosnae 53–54, Sarajevo: Međunarodni forum Bosna.
21. Nakaš, Lejla (2009.) *Krajišnička pisma iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Dodatak doktorskoj disertaciji, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu.
22. Nezirović, Muhamed (2004.) *Krajišnička pisma*, Bošnjačka književnost u 100 knjiga, Sarajevo: Preporod.
23. Nikolić, Miroslav (1972.) Govor sela Gorobilja. Četvrti odeljak. Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik XIX*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, str. 693–702.
24. Okuka, Miloš (1973.) Dijalektološki tekstovi iz donjeg toka Usore, *Zbornik za filologiju i lingvistiku XVI/2*, Novi Sad: Matica srpska, str. 207–213.
25. Okuka, Miloš (1983.) *Govor Rame*, Sarajevo: Svjetlost.
26. Pavešić, Slavko (1963.) Izvještaj o proučavanju govora sela Očeviji i Vijaci u Bosni. V. Sintaksa, *Ljetopis JAZU 67*, Zagreb: JAZU, str. 303–304.

27. Peco, Asim (1964.) Govor istočne Hercegovine. Treći dio. Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik XIV*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, str. 165–185.
28. Peco, Asim (1982.) Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik 3*, Sarajevo: Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za jezik, str. 187–203.
29. Peco, Asim (1983.) Govor Podveležja. Tekstovi, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IV, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, str. 277–278.
30. Petrović, Dragoljub (1978.) *Govor Banije i Korduna*, Novi Sad: Matica srpska, Zagreb: Prosvjeta.
31. Petrović, Dragoljub (1973.) *O govoru Zmijanja*, Biblioteka Zbornika za filologiju i lingvistiku, Novi Sad: Matica srpska, Književno odeljenje.
32. Rački, Franjo (1879.) Dopisi između turskih i hrvatskih častnika, *Starine XI*, JAZU, str. 76–152.
33. Rački, Franjo (1880.) Dopisi između turskih i hrvatskih častnika, *Starine XII*, JAZU, str. 1–41.
34. Ramić, Nikola (1999.) Livanjsko-duvanjski govorni tip. Iz sintakse, *Srpski dijalektološki zbornik XLVI*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpskohrvatski jezik, str. 393–399.
35. Sekereš, Stjepan (1980.) Govor Srba u južnoj Baranji. Sintaksa, *Zbornik za filologiju i lingvistiku XXIII/2*, Novi Sad: Matica srpska, str. 163–169.
36. Sekereš, Stjepan (1975.) Govor slavonske Podravine, *Zbornik za filologiju i lingvistiku VIII/1*, Novi Sad: Matica srpska, str. 185–208.
37. Simić, Milorad (1978.) Govor sela Obadi u Bosanskom Podrinju. Četvrti odjeljak. Sintaksa, *Srpski dijalektološki zbornik XXIV*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, str. 88–103.
38. Simić, Radoje (1980.) Sintaksa levačkog govora, *Srpski dijalektološki zbornik XLVI*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpskohrvatski jezik, str. 13–143.
39. Stojanović, Ljubomir (1929.) *Stare srpske povelje i pisma I*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odelenje, Knjiga 19., Beograd – Sremski Karlovci.
40. Stojanović, Ljubomir (1934.) *Stare srpske povelje i pisma II*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odelenje, Knjiga 24, Beograd – Sremski Karlovci.

41. Strohal, Rudolf (1914.) Nekoliko ćirilskih isprava o dopisivanju turskih begova sa hrvatskim komandantima vojske, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* XVI, str. 45–50.
42. Šimundić, Mate (1971.) *Govor Imotske krajine i Bekije*, Djela XLI, Odjeljenje društvenih nauka 26, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
43. Valjevac, Naila (1983.) Govor visočkih Muslimana. Tekstovi, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IV, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, str. 352–354.
44. Valjevac, Naila (2002.) Govor u slivu Lašve. Tekstovi, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IX, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, str. 269–285.

Literatura

1. Arkadiev, Peter (2015.) Object genitive/partitive of negation: an areal perspective, *Twelfth Conference on Typology and Grammar for Young Scholars Institute of Linguistic Studies*, Saint Petersburg, 19–21 November 2015. Dostupno na: https://www.academia.edu/18873706/Object_genitive_partitive_of_negation_an_areal_perspective (pristup 14. 7. 2016.)
2. Arkadiev, Peter (2016.) Long-distance Genitive of Negation in Lithuanian, u: Axel Holvoet, Nicole Nau (ur.) *Argument Realization in Baltic*, Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 3, John Benjamins Publishing Company, str. 37–81.
3. Bailyn, John F (1997.) Genitive of Negation is Obligatory, in W. Browne et al (eds) *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Cornell Meeting*. University of Michigan, Ann Arbor: Michigan Slavic Publications. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=43C4536EF0C4167933A2157C79DBA7A4?doi=10.1.1.519.4447&rep=rep1&type=pdf> (pristup 12. 1. 2020.)
4. Barðdal, Jóhanna; Gildea, Spike (2015.) Diachronic Construction Grammar: Epistemological Context, Basic Assumptions and Historical Implications, u: Jóhanna Barðdal, Elena Smirnova, Lotte Sommerer, Spike Gildea (ur.) *Diachronic Construction Grammar*, Constructional Approaches to Language 18, John Benjamins Publishing Company, str. 1–50.

5. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija (1997.) *Hrvatska gramatika*, II. Promijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
6. Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran (2011.) Cognitive foundations of emotion verbs complementation in Croatian, *Suvremena lingvistika* 37 (72), str. 153–169.
7. Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran (2013.) Kognitivna gramatika u kontekstu konstrukcijskih modela, *Filologija* 61, Zagreb, str. 17–65.
8. Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran (2014.) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*, Zagreb: Disput.
9. Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran (2017.) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga: Sintaksa jednostavne rečenice*, Zagreb: Disput.
10. Belić, Aleksandar (1951.) *Istorija srpskohrvatskog jezika, knj. II, sv. I, Reči s deklinacijom*, Beograd: Naučna knjiga.
11. Berg-Olsen, Sturla (2004.) *The Latvian dative and genitive: A Cognitive Grammar account*, doctoral dissertation, Department of East European and Oriental Studies, Faculty of Arts, University of Oslo.
12. Bergs, Alexander (2012.) The Uniformitarian Principle and the Risk of Anachronisms in Language and Social History, u: Juan Manuel Hernández-Campoy, Juan Camilo Conde-Silvestre (ur.), *Blackwell handbook of historical sociolinguistics*, Oxford: Blackwell, str. 80–99.
13. Bergs, Alexander; Hoffman, Thomas (2017.) Special issue on cognitive approaches to the history of English: Introduction, *English Language and Linguistics* 21 (2), str. 193–202.
14. Blaguš Bartolec, Goranka (2006.) Od neživoga do živoga (genitivno-akuzativni sinkretizam u jedninskoj paradigmi imenica muškoga roda koje označuju što neživo), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32, Zagreb, str. 1–23. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=14210 (pristup 14. 7. 2016.)
15. Blank, Andreas; Koch, Peter (1999.) Introduction: historical semantics and cognition, u: Andreas Blank, Peter Koch (ur.) *Historical semantics and cognition*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, str. 1–14.
16. Błaszczak, Joanna (2001.) *Covert Movement and the Genitive of Negation in Polish*. Linguistics in Potsdam 15, University of Potsdam. Dostupno na:

- https://www.academia.edu/27671639/Covert_Movement_and_the_Genitive_of_Negation_in_Polish (pristup 12. 1. 2020.)
17. Borschev, Vladimir; Paducheva, Elena V.; Partee, Barbara H.; Testelefs, Yakov G.; Yanovich, Igor (2007.) Russian Genitives, Non-Referentiality, and the Property-Type Hypothesis, u: Andrei Antonenko et al (ur.) *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Stony Brook Meeting 2007 (FASL 16)*, Ann Arbor: Michigan Slavic Publishers, str 48–67. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.6479&rep=rep1&type=pdf> (pristup 14. 7. 2016.)
 18. Brecht, Richard D.; Levine, James S (2016.) Case and meaning, u: Richard D. Brecht, James S. Levine (ur.) *Case in Slavic*, Bloomington, Indiana: Slavica Publishers, str. 17–32.
 19. Brozović, Dalibor (1963.) O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata, *Filologija* 4, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Odjel za filologiju – Hrvatsko filološko društvo, str. 45–55.
 20. Brozović, Dalibor (1966.) O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb: JAZU, str. 119–208.
 21. Brozović, Dalibor (1970.) Standardni jezik, Zagreb: Matica hrvatska.
 22. Brozović, Dalibor (2005.) Mjesto bosanskohercegovačkih govora u štokavskome narječju, u: Mønnesland, Svein (ur.) *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo – Oslo: Institut za jezik – Institut za istočnoevropske i orijentalne studije.
 23. Bucci, Giacomo (2019.) *Genitive of Negation in Gothic: A Semantic Analysis*, Master Thesis, Faculty of Humanities, Leiden University.
 24. Bučar, Mirjana (2009.) Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga porijekla, *Jezikoslovlje* 10 (2), str. 183–216.
 25. Chilton, Paul A (2006.) Negation as Maximal Distance in Discourse Space Theory, u: S. Bonnefille, S. Salbayre (ur.) *La Négation, formes, figures, conceptualisation*, Graat 35, Tours: Presses universitaires François-Rabelais, str. 351–378.
 26. Cikač, Ivica (2017.) *Sintaktičko-semantička analiza glagola kretanja u hrvatskom jeziku iz dijakronijske perspektive*, Doktorski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
 27. Croft, William (2000.) *Explaining language change: An evolutionary approach*, London: Longman.
 28. Croft, William (2008.) Evolutionary Linguistics, *Annu. Rev. Anthropol.* 37, str. 219–234.

29. Čizmar, Ivana (2016.) Konceptualizacija PSIHIČKE NESTABILNOSTI u hrvatskome jeziku, *Jezikoslovlje* 17 (3), str. 575–616.
30. Čremošnik, Gregor (1948.) Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Nova serija, sv. III, Sarajevo, str. 103–144.
31. Deo, Ashwini (2015.) Diachronic Semantics, *Annual Review of Linguistics* 1, str. 179–197.
32. Diewald, Gabriele; Kresic Marijana; Smirnova, Elena (2009.) The Grammaticalization Channels of Evidentials and Modal Particles in German: Integration in Textual Structures as a Common Feature, u: Maj-Britt Mosegaard Hansen, Jacqueline Visconti (ur.) *Current Trends in Diachronic Semantics and Pragmatics*, Studies in Pragmatics, vol. 7, Brill, str. 189–209.
33. Dinić, Mihailo (1953.) Bosanska feudalna država od XII. do XV. stoljeća, u: *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, str. 561–605.
34. Dragin, Nataša (2005.) Sintaksičke odlike Teodosijevog *Žitija Petra Koriškog*, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLVIII/1–2, Novi Sad, str. 35–51.
35. Dragin, Nataša (2009.) Sintaksičke odlike kulturnih spisa posvećenih knezu Stefanu Štiljanoviću, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* LII/2, Novi Sad, str. 7–26.
36. Dronova, Lyubov P (2015.) A Concept as a Diachronic Phenomenon: Heuristic Comparative Historical Analysis (Based on the „Purity“ Lexical-semantic Field in the German and English Languages), *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 200, str. 423–428.
37. Eterović, Ivana; Vela, Jozo (2013.) Iz sintakse Kožičićeva Misala hruackoga, *Slověne* 2, str. 118–142. Dostupno na: <http://cyberleninka.ru/article/n/iz-sintakse-ko-i-i-eva-misala-hruackoga> (pristup 14. 7. 2016.)
38. Feleško, Kazimjež (1995.) *Značenje i sintaksa srpskohrvatskog genitiva*, Beograd – Novi Sad: Matica srpska – Vukova zadužba – Orfelin.
39. Field, John (2008.) *Psycholinguistics*, London – New York: Routledge Taylor & Francis Group.
40. Filipović, Nedim (1959a.) Bosna i Hercegovina, u: *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, str. 114–158.
41. Filipović, Nedim (1959b.) Bosanski pašaluk, u: *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, str. 582–601.
42. Frank, Roslyn M (2008.) The language-organism-species analogy: A complex adaptive systems approach to shifting perspective on „language“, u: Roslyn M. Frank, René

- Dirven, Tom Ziemke, Enrique Bernárdez (ur.) *Body, Language and Mind, Vol. 2, Sociocultural Situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, str. 215–262.
43. Frank, Roslyn M (2009.) Shifting identities: Metaphors of discourse evolution, u: Andreas Musolff, Jörg Zinken (ur.) *Metaphor and Discourse*, London: Palgrave-MacMillan, str. 173–189.
44. Frank, Roslyn M., Gontier, Nathalie (2011.) On constructing a research model for historical cognitive linguistics (HCL): Some theoretical considerations, u: Margaret E. Winters, Heli Tissari, Kathryn Allan (ur.) *Historical Cognitive Linguistics*, Series: Cognitive Linguistics Research [CLR] 47, Mouton de Gruyter, str. 31–69.
45. Fried, Mirjam (2009.) A construction grammar approach to grammatical change, *Wiener Slawistischer Almanach* 74, str. 53–62.
46. Gabrić Bagarić, Darija (2014.) Hrvatska bosanička baština u djelima bosanskih franjevac 17. stoljeća, *Filologija* 62, Zagreb, str. 33–59.
47. Geeraerts, Dirk (1997.) *Diachronic Prototype Semantics: A Contribution to Historical Lexicology*, Oxford: Clarendon Press.
48. Gehweiler, Elke (2009.) The Grammaticalization of Privative Adjectives: The Case of Mere, u: Maj-Britt Mosegaard Hansen, Jacqueline Visconti (ur.) *Current Trends in Diachronic Semantics and Pragmatics*, Studies in Pragmatics, vol. 7, Brill, str. 273–290.
49. Givón, Thomas (2009.) Diachrony and evolution, u: Givón, Thomas, *The Genesis of Syntactic Complexity: Diachrony, ontogeny, neuro-cognition, evolution*, John Benjamins Publishing. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/293103746_The_genesis_of_syntactic_complexity_Diachrony_ontogeny_neuro-cognition_evolution (pristup: 6. 4. 2020.)
50. Goldberg, Adele E (1995.) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*, The University of Chicago Press, Chicago – London.
51. Gortan-Premk, Darinka (1962.) Padež objekta u negativnim rečenicama u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku, *Naš jezik*, nova serija, XII (3–6), str. 130–148.
52. Gortan-Premk, Darinka (1971.) *Akuzativne sintagme bez predloga u srpskohrvatskom jeziku*, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 2, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
53. Grković-Mejdžor, Jasmina (2001.) *Pitanja iz staroslovenske sintakse i leksike*, Lingvističke sveske 1, Novi Sad: Filozofski fakultet.

54. Grković-Mejdžor, Jasmina (2004.) Uvod u istorijsku sintaksu, u: Vera Vasić (ur.) *Predavanja iz istorije jezika*, Lingvističke sveske 4, Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 103–144.
55. Haiman, John (2011.) Iconicity versus grammaticalization: a case study, u: Bernd Heine, Heiko Narrog (ur.) *The Oxford Handbook of Grammaticalization*, Oxford.
56. Halilović, Senahid (2009.) Sarajevski govor do kraja XX stoljeća, u: Senahid Halilović, Ilijas Tanović, Amela Šehović, *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Sarajevo: Slavistički komitet, str. 9–66.
57. Harrer-Pisarkowa, Krystyna (1959.) Przypadek dopełnienia w polskim zdaniu zaprzeczonym, *Język polski* 39, str. 9–32.
58. Haspelmath, Martin, Michaelis, Susanne Maria (2008.) Leipzig fourmille de typologues: Genitive objects in comparison, u: Greville G. Corbett, Michael Noonan, *Case and Grammatical Relations: Studies in honor of Bernard Comrie*, *Typological Studies in Language* 81, pp. 149–166. Dostupno na: <https://benjamins.com/catalog/tsl.81.08has> (pristup 13. 1. 2020.)
59. Heine, Bernd; Claudi, Ulrike; Hünnemeyer, Friederike (1991.) *Grammaticalization: A Conceptual Framework*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
60. Horvat, Ladislav (1862.) Slovenski Genitiv, u: *Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums zu Neustadt am Schlusse der Schuljahres 1862*, Laibach, str. 3–16.
61. Isailović, Neven, G (2014.) *Vladarske kancelarije u srednjovekovnoj Bosni*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
62. Israel, Michael (1996.) The Way Constructions Grow, u: Adele Goldberg (ur.) *Conceptual Structure, Discourse and Language*, Stanford: CSLI, str. 217–230.
63. Ivšić, Stjepan (1970.) *Poredbena slavenska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
64. Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail (2000.) *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe.
65. Janda, Laura A.; Dickey, Stephen M (2017.) Cognitive Linguistics: A Neat Theory for Messy Data, *Journal of Slavic Linguistics* 25 (2), str. 367–385.
66. Jonke, Ljudevit (1952./1953.) Nekoliko kraćih odgovora, *Jezik* I (4), str. 123–124.
67. Juzbašić, Dževad (2002.) *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Posebna izdanja 66, *Odjeljenje društvenih nauka* 35, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

68. Kalajdžija, Alen (2012.) *Jezički izraz Hörmannove zbirke usmene epike u odnosu na novoštokavsku folklornu koine*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu.
69. Kalajdžija, Alen (2019.) *Predstandardni idiom bosanske alhamijado literature*, Radovi 24, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Institut za jezik.
70. Karavdić, Zenaida (2014.) *Sintaksičke osobine ijekavskošćakavskoga govora Sarajeva*, magistarski rad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu.
71. Karavdić, Zenaida (2017.) Direktni objekt u bosanskim poveljama i krajišničkim pismima, u: *Zbornik radova VI međunarodnog naučno-stručnog skupa Jezik – književnost – kultura (Zenica, 12. i 13. 05. 2016. godine)*, Zenica: Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici, str. 103–127.
72. Katičić, Radoslav (2002.) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, treće, poboljšano izdanje, Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.
73. Kiparsky, Paul (2012.) Grammaticalization as Optimization, u: Dianne Jonas, John Whitman, Andrew Garrett (ur.) *Grammatical Change: Origins, Nature, Outcomes*, Oxford: Oxford University Press, str. 15–51.
74. Koike, Takeshi (2004.) *The analysis of the genitive case in Old English within a Cognitive Grammar framework, based on the data from Ælfric's Catholic Homilies First Series*, doktorski rad, University of Edinburgh.
75. König, Ekkehard; Siemund, Peter (1999.) Intensifiers as targets and sources of semantic change, u: Peter Koch, Andreas Blank (ur.) *Historical Semantics and Cognition*. Berlin: Mouton, str. 237–257.
76. Koptjevskaja-Tamm, Maria; Walchli, Bernhard (2001.) The Circum-Baltic languages. An areal-typological approach, u: Osten Dahl, Maria Koptjevskaja Tamm (ur.) *Circum-Baltic Languages. Volume 2: Grammar and Typology*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 615–751.
77. Krasovitsky, Alexander; Baerman, Matthew; Brown, Dunstan; Corbett, Greville. G (2011.) Changing semantic factors in case selection: Russian evidence from the last two century, *Morphology* 21 (3), str. 573–592. Dostupno na: <http://www.surrey.ac.uk/LIS/SMG/Changing%20semantic%20factors%20in%20case%20selection-n.pdf> (pristup 14. 7. 2016)
78. Kreševljaković, Hamdija (1959.) Bosanski pašaluk u XVIII. stoljeću, u: *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, str. 1318–1341.

79. Krys'ko, V. B (2006.) *Istoričeskij sintaksis russkogo jazyka, ob'ekt i perehodnost'*, 2-e izdanje, ispravlennoe i dopolnennoe, Moskva.
80. Kurz, Jozef (1963.) *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka*, Sbornik statej, Praga: Izdatel'stvo Čehoslovackoj akademii nauk.
81. Kuzmić, Boris (2009.) Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, u: Bičanić, Ante (ur.) *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, str. 405–455.
82. Kuzmić, Boris (2011.) Jezik hrvatskih pravnih tekstova, u: Bičanić, Ante (ur.) *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, str. 323–385.
83. Lapaire, J.-P (2006.) Negation, reification and manipulation in a cognitive grammar of substance, u: S. Bonnefille, S. Salbayre (ur.) *La Négation, formes, figures, conceptualisation*, Graat 35, Tours: Presses universitaires François-Rabelais, str. 333–349.
84. Lehmann, Christian (2002.) *Thoughts on grammaticalization*, Second, revised edition, Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt, Erfurt.
85. Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara (2006.) A Cognitive-Interactional Model of Direct and Indirect Negation, u: S. Bonnefille, S. Salbayre (ur.) *La Négation, formes, figures, conceptualisation*, Graat 35, Tours: Presses universitaires François-Rabelais, str. 379–402.
86. Lisac, Josip (2003.) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
87. Liu, Chin Ting Jimbo (2011.) Motivations for Grammaticalization: A Case Study of the Realis Marker YOU (有) in Taiwan Mandarin, u: *Proceedings of 12th Chinese Lexical Semantics Workshop, (CLSW 2011). May 3-5*, Taipei: National Taiwan University, str. 42–49.
88. Lomtev, T. P (1956.) *Očerki po istoričeskomu sintaksisu russkogo yazyka*, Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
89. Luraghi, Silvia (2011.) Where do beneficiaries come from and how do they come about? Sources for beneficiary expressions in Classical Greek and the typology of beneficiary, u: Margaret E. Winters, Heli Tissari and Kathryn Allan (ur.) *Historical Cognitive Linguistics*, Series: Cognitive Linguistics Research [CLR], 47, Mouton de Gruyter, 93–131.

90. Maffi, Louisa (1996.) Liquor and Medicine: A Mayan Case Study in Diachronic Semantics, *Journal of Linguistic Anthropology* 6 (1), str. 27–34.
91. Malchukov, Andrej; Spencer, Andrew (ur.) (2009.) *The Oxford Handbook of Case*, Oxford: Oxford University Press.
92. Maretić, Toma (1910.) *Jezik slavonskijeh pisaca. Prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj*, Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.
93. Meillet, André (1897.) *Du genre animé en vieux-slave et de ses origines indo-européennes*, Thèse présentée a la Faculté des lettres de Paris, Paris: Librairie Émile Bouillon.
94. Meir, Irit (2003.) Grammaticalization and modality: the emergence of a case-marked pronoun in Israeli Sign Language, *J. Linguistics* 39, str. 109–140.
95. Menac, Antica (1979.) Slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 26 (3), Zagreb, str. 65–76.
96. Miestamo, Matti (2014.) Partitives and negation: A cross-linguistic survey (Pre-publication version), u: Silvia Luraghi, Toomas Huumo (ur.), *Partitive Cases and Related Categories, Empirical Approaches to Language Typology* 54, Berlin – Boston: Mouton de Gruyter, str. 63–86. Dostupno na: https://www.academia.edu/19434299/Partitives_and_negation_A_cross-linguistic_survey (pristup: 14. 7. 2016.)
97. Milić, Goran (2013.) Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije, *Jezikoslovlje* 14 (1), str. 197–213.
98. Minović, Milivoje (1987.) *Sintaksa srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole: rečenica, padeži, glagolski oblici*, Sarajevo: Svjetlost.
99. Mufwene, Salikoko S (2003.) Analogs anywhere: the flow of highway traffic and language evolution, u: Salikoko S. Mufwene, Sylvain Neuvel (ur.) *Contemporary Linguistics*, Chicago: Department of Linguistics, University of Chicago, str. 39–57.
100. Nakaš, Lejla (2010.) *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Sarajevo: Slavistički komitet.
101. Nakaš, Lejla (2014.) Hrvatsko-bosanska ćirilična korespondencija 16. i 17. stoljeća, *Filologija* 62, Zagreb, str. 161–182.
102. Nessel, Tore (2017.) When We Went Digital and Seven Other Stories about Slavic Historical Linguistics in the Twenty-First Century, *Journal of Slavic Linguistics* 25 (2), str. 441–464.
103. Nessel, Tore; Kuznetsova, Julia (2015.) Constructions and language change. From genitive to accusative objects in Russian, *Diachronica* 32 (3), str. 365–396.

104. Niemeier, Susanne (2003.) Straight from the heart – métonymie and metaphorical explorations, u: A. Barcelona (ur.) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, Mouton De Gruyter, str. 195–214
105. Noël, Dirk (2007.) Diachronic construction grammar vs. grammaticalization theory, *Functions of Language* 14 (2), str. 177–202.
106. Partee, Barbara H.; Borschev, Vladimir (2004.) The Semantics of Russian Genitive of Negation: The Nature and Role of Perspectival Structure, u: Kazuha Watanabe, Robert B. Young (ur.) *Proceedings of Semantic and Linguistic Theory (SALT) 14*, Ithaca, NY: Cornell University, str. 212–234.
107. Partee, Barbara H.; Borschev, Vladimir (2006.) Information structure, perspectival structure, diathesis alternation, and the Russian Genitive of Negation, u: Beáta Gyuris, László Kálmán, Chtris Piñón, Károly Varasdi (ur.) *Proceedings of Ninth Symposium on Logic and Language (LoLa 9), Besenyőtelek, Hungary, August 24–26, 2006*, Budapest: Research Institute for Linguistics – Hungarian Academy of Sciences – Theoretical Linguistic Programme Eötvös Loránd University, str. 120–129.
108. Partee, Barbara H.; Borschev, Vladimir; Paducheva, Elena V.; Testelefs, Yakov G.; Yanovich, Igor (2012.) The role of verb semantics in genitive alternations: genitive of negation and genitive of intensionality, u: A. Grønn, A. Pazelskaya (ur.) *The Russian Verb*, Oslo Studies in Language 4(1), str. 1–29. Dostupno na: <https://www.journals.uio.no/index.php/osla/article/viewFile/229/286> (pristup 14. 7. 2016.)
109. Peirsman, Yves; Geeraerts, Dirk (2006.) Metonymy as a prototypical category, *Cognitive Linguistics* 17, str. 269–316.
110. Petré, Peter; Van de Velde, Freek (2018.) The real-time dynamics of the individual and the community in grammaticalization, *Language* 94 (4), str. 867–901.
111. Pinker, S., Bloom, P (1990.) Natural language and natural selection, *Behavioral and Brain Sciences* 13 (4), str. 707–784.
112. Piper, Predrag (2002.) Gramatičke strukture gornjolужиčkosrpskog i srpskog jezika, u: Predrag Piper (prir.) *Uvod u sorabistiku: Hrestomatija za srpske slaviste*, Lužice: Projekat Rastko. Dostupno na http://www.rastko.rs/rastko-lu/uvod/ppiper-strukture_1.html (pristup: 14. 7. 2016.)
113. Piper, Predrag; Antić, Ivana; Ružić, Vladislava; Tanasić, Sreto; Popović, Ljudmila; Tošović, Branko (2005.) *Sintaksa savremenoga srpskog jezika*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska.

114. Pirnat, Žiga (2015.) Genesis of the Genitive of Negation in Balto-Slavic and Its Evidence in Contemporary Slovenian, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10, str. 3–52. Dostupno na: https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/18309/01_Pirnat.pdf (pristup 14. 7. 2016.)
115. Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2007.) *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
116. Sinha, Chris (2009.) Language as a biocultural niche and social institution, u: Vyvyan Evans, Stéphanie Pourcel (ur.) *New Directions in Cognitive Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins, 289–309.
117. Solovjev, Aleksandar (1949.) Vlasteoske povelje bosanskih vladara, *Istorisko-pravni zbornik* 1, Sarajevo: Pravni fakultet.
118. Stanojčić, Živojin; Popović, Ljubomir (2008.) *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole*, Beograd: Zavod za udžbenike.
119. Stathi, Katerina (2009.) The Origin of Semantic Change in Discourse Tradition: A Case Study, u: Maj-Britt Mosegaard Hansen, Jacqueline Visconti (ur.) *Current Trends in Diachronic Semantics and Pragmatics*, Studies in Pragmatics, vol. 7, Brill, str. 291–302.
120. Stečenko, A. N (1972.) *Istoričeskij sintaksis russkogo jazyka*, Moskva: Izdatel'stvo „Vysšaja škola“.
121. Steels, Luc (2000.) Language as a complex adaptive system, u: Marc Schoenauer, Deb Kalyanmoy, Gunterc Rudolph, Xin Yao, Evelyne Lutton, Juan Julian Merelo, Hans-Paul Schwefel (ur.), *Lecture Notes in Computer Science: Parallel Problem Solving from Nature, Proceedings of PPSN VI, Berlin, Germany, September 2000, 17–26*, Berlin: Springer-Verlag.
122. Steels, Luc (2004.) Analogies between genome and language evolution, u: Jordan Pollack, Mark Bedau, Phil Husbands, Takashi Ikegami, Richard A. Watson (ur.) *Proceedings of Artificial Life IX: Proceedings of the Ninth International Conference on the Simulation and Synthesis of Living Systems*, Cambridge, M. A: MIT Press, str. 200–206.
123. Stevanović, Mihailo (1969.) *Savremeni srpskohrvatski jezik (Gramatički sistemi i književnojezička norma), II, Sintaksa*, Beograd: Naučna knjiga.
124. Stolac, Diana (1992.) Sintaktičke funkcije genitiva u jeziku Tituša Brezovačkoga, *Rasprave ZHJ* 18, str. 165–176.

125. Stolac, Diana (2017.) Genitive of negation in the Croatian language, *Jezikoslovlje* 18 (1), str. 101–123.
126. Stolac, Diana; Horvat Vlastelić, Anastazija (2004.) Slavenski genitiv kao problem kontrastivnih sintaktičkih opisa, u: Diana Stolac, Nada Ivanetić, Boris Pritchard (ur.) *Zbornik radova Suvremena kretanja u nastavi stranih jezika*, Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 431–442. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?lang=EN&rad=183143> (pristup 14. 7. 2016.)
127. Sućeska, Avdo (1985.) *Istorija države i prava naroda SFRJ*, V izdanje, Sarajevo: Svjetlost.
128. Susi, Tarja; Ziemke, Tom (2001.) Social cognition, artefacts and stigmergy, *Cognitive Systems Research* 2, str. 273–290.
129. Sussex, Roland; Cubberley, Paul (2006.) *The Slavic Languages*, Cambridge Language Surveys, Cambridge: Cambridge University Press.
130. Sweetser, E (2006.) Negative spaces: Levels of negation and kinds of spaces, u: S. Bonnefille, S. Salbayre (ur.) *La Négation, formes, figures, conceptualisation*, Graat 35, Tours: Presses universitaires François-Rabelais, str. 313–332.
131. Šabanović, Hazim (1959.) Islamska kultura u jugoslavenskim zemljama do XVIII. stoljeća, u: *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, str. 602–612.
132. Šarić, Ljiljana (1999.) Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi (*pomoću, s pomoću, uz pomoć*), *Riječ* 5 (1), str. 81–95.
133. Taylor, John R (2008.) Prototypes in Cognitive Linguistics, u: Peter Robinson, Nick C. Ellis (ur.) *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*, New York: Routledge, str. 39–65.
134. Timberlake, Alan (2016.) Hierarchies in the Genitive of negation, u: Richard D. Brecht, James S. Levine (ur.) *Case in Slavic*, Bloomington, Indiana: Slavica Publishers, str. 338–360. https://www.jstor.org/stable/306765?read-now=1&refreqid=excelsior%3A5d57019cb7240106516b92514acbc78d&seq=1#page_scan_tab_contents (pristup 12. 1. 2020.)
135. Tissari, Heli (2011.) English words for emotions and their metaphors, u: Margaret E. Winters, Heli Tissari and Kathryn Allan (ur.) *Historical Cognitive Linguistics*, Series: Cognitive Linguistics Research [CLR], 47, Mouton de Gruyter, 298–330.
136. Traugott, Elizabeth Closs (2008.) Grammaticalization, constructions and the incremental development of language: Suggestions from the development of Degree

- Modifiers in English, u: Regine Eckardt, Gerhard Jäger, Tonjes Veenstra (ur.) *Variation, Selection, Development – Probing the Evolutionary Model of Language Change*, Berlin: Mouton de Gruyter, str. 219–250.
137. Večerka, Radoslav (1960.) O vývoji předmětového genitivu v češtině, *Naše řeč* 43 (5–6), str. 170–175.
138. Večerka, Radoslav (1993.) *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax, II. Die innere Satzstruktur*, Freiburg i Br: U. W. Weiher Verlag.
139. Verhagen, Arie (2002.) From parts to wholes and back again, *Cognitive Linguistics* 13 (4), str. 403–439.
140. Vince, Jasna (2006.–'07.) Uzmak genitiva izravnoga objekta, *Slovo*, sv. 56–57 (2006.–'07.), Zagreb, str. 615–626, Zagreb. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/22390> (pristup 14. 7. 2016)
141. Vince, Jasna (2008.) Izravni objekt i njegove inačice u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku, *Slovo* 58, Zagreb, str. 63–86.
142. Willis, David; Lucas, Christopher; Breitbarth, Anne (ur.) (2013.) *The History of Negation in the Languages of Europe and the Mediterranean, Volume I Case Studies*, Oxford: Oxford University Press. Dostupno na: <http://www.public.asu.edu/~gelderren/Willis-Negation.pdf> (pristup 14. 7. 2016)
143. Witkos, Jacek (2008.) Genitive of Negation in Polish and Single-Cycle Derivations, *Journal of Slavic Linguistics* 16 (2), str. 247–287.
144. Zovko Dinković, Irena (2016.) Ana KOVAČEVIĆ, *Negacija od čestice do teksta. Usporedna i povijesna raščlamba negacije u hrvatskoglagojskoj pismenosti*, Staroslavenski institut, Zagreb 2016., 377 str., prikaz, *Slovo* 66, Zagreb, str. 256–264.

POPIS SKRAĆENICA

D156	Derventa (Baotić 1983: 156) (dijalektološki opis)
D195–205	Derventa (Baotić 1983: 195–205) (dijalektni tekstovi)
PS43	Posavina (Baotić 2012: 43) (dijalektološki opis)
PS133	Posavina (Baotić 2012: 133) (dijalektni tekstovi)
TZ150–238	Tuzla (Brabec 2012: 150–238) (dijalektni tekstovi)
TH335–336	Tuholj kod Kladnja (Halilović 1990: 335–336) (dijalektološki opis)
TJ353–356	Tuholj kod Kladnja (Halilović 1990: 353–356) (dijalektni tekstovi)
U208–213	Usora (Okuka 1973: 208–213) (dijalektni tekstovi)
SL269–285	Sliv Lašve (Valjevac 2002: 269–285) (dijalektni tekstovi)
F390	Fojnica (Brozović 2012: 390) (dijalektološki opis)
F409–413	Fojnica (Brozović 2012: 409–413) (dijalektni tekstovi)
OV303	Očevije i Vijaka (Pavešić 1963: 303) (dijalektološki opis)
V352–354	Visoko (Valjevac 1983: 352–354) (dijalektni tekstovi)
JBVH334–365	Južna Bosna i visoka Hercegovina (Đurović 1992: 334–365) (dijalektni tekstovi)
R383–401	Rogatica (Jahić 1983: 383–401) (dijalektni tekstovi)
CZ262	Caparde kod Zvornika (Đukanović 1983: 262) (dijalektološki opis)
CZ286–289	Caparde kod Zvornika (Đukanović 1983: 286–289) (dijalektni tekstovi)
IB207–215	Istočna Bosna (Jahić 2002: 207–215) (dijalektni tekstovi)
OP91	Obadi, Podrinje (Simić 1978: 91) (dijalektološki opis)
OP111–117	Obadi, Podrinje (Simić 1978: 111–117) (dijalektni tekstovi)
IH166	Istočna Hercegovina (Peco 1962: 166) (dijalektološki opis)
IH189–195	Istočna Hercegovina (Peco 1962: 189–195) (dijalektni tekstovi)
PV277	Podveležje (Peco 1983: 277) (dijalektni tekstovi)
MNRD235–245	Međuriječje Neretve i Rijeke dubrovačke (Halilović 1996: 235–245) (dijalektni tekstovi)
RM125–133	Rama (Okuka 1983: 125–133) (dijalektni tekstovi)
LP97	Livanjsko polje (Čustović 1961: 97) (dijalektološki opis)
LD394	Livno–Duvno (Ramić 1999: 394) (dijalektološki opis)
LD419–425	Livno–Duvno (Ramić 1999: 419–425) (dijalektni tekstovi)
BK125–126	Banija i Kordun (Petrović 1978: 125–126) (dijalektološki opis)

BK174–194	Banija i Kordun (Petrović 1978: 174–194) (dijalektni tekstovi)
Z152	Zmijanje (Petrović 1973: 152) (dijalektološki opis)
Z194–202	Zmijanje (Petrović 1973: 194–202) (dijalektni tekstovi)
IK191	Imotska krajina (Šimundić 1971: 191) (dijalektološki opis)
IK208–213	Imotska krajina (Šimundić 1971: 208–213) (dijalektni tekstovi)
ZB278–280	Zapadna Bosna (Dešić 1976: 278–280) (dijalektološki opis)
ZB312–316	Zapadna Bosna (Dešić 1976: 312–316) (dijalektni tekstovi)

ŽIVOTOPIS

Zenaida Karavdić (Sarajevo, 1979) diplomirala je na Odsjeku za bosanski, hrvatski i srpski jezik 2003. godine, a magistrirala 2014. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu s radom Ijekavskošćakavski govor Sarajeva – sintaksički opis, stekavši titulu magistra lingvističkih nauka. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci 2016. godine upisala je Poslijediplomski doktorski studij „Povijest i dijalektologija hrvatskoga jezika“. Od 2006. do 2007. godine radi kao nastavnik bosanskog jezika i književnosti u Perzijsko-bosanskom koledžu sa internatom u Lješevu, od 2007. do 2015. godine je stručna suradnica u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, a od 2015. godine do danas uposlena je u Institutu za jezik Univerziteta u Sarajevu kao viša stručna suradnica. Kao asistent radila je na Filozofskom fakultetu u Zenici i Internacionalnom Burch univerzitetu u Sarajevu. Suradivala je na projektima Općeslavenski lingvistički atlas (OLA), Rječnik bosanskog jezika i dr.

Bibliografija

Knjige (autorstvo):

1. Bosanski jezik kao strani jezik. International Burch University, Sarajevo, 2011.
2. *Bibliografija radova o bosanskom jeziku 1990–2020*. Radovi 24, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo, 2021.

Knjige (suautorstvo):

1. Bibliografija radova iz bosanskohercegovačke dijalektologije i onomastike 1986–2021, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. XII, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo, 2022, 229–521.
2. Šekli, Matej (ur.): *Med Slovani / Among The Slavs*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2017. (Author of the translation/adaptation for Bosnian)
3. Brozović, Dalibor, Halilović, Senahid, Baotić, Josip, Remetić, Slobodan, Bulić, Refik, Dragičević, Milan, Ćerić, Snježana, Karavdić, Zenaida: *Materijal bosanskohercegovačkih punktova za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA)*. Dio 5. *Turankoy, Turska*. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Građa knj. XXIX, Centar za leksikologiju i leksikografiju knj. 1, I–V, Sarajevo 2010, 2449–2634.

Radovi u časopisima:

1. Lingvistika u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine / Linguistics in Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, *Bosniaca: Časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine* 27, 2022, 72–100. <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/507/523>
2. Silazni akcent izvan početnog sloga u bosanskom jeziku – utjecaj sufiksa / Falling Accents Outside the Initial Syllable in Bosnian Language – the Influence of Suffixes, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 48/1, 2022, 105–131. <https://hrcak.srce.hr/file/407431>
3. Razvoj zavisne atributske klauze u bosanskom jeziku u srednjovjekovnim poveljama / Development of relative clause in Bosnian language according to medieval Bosnian charters, *Književni jezik* 28, 2017, 7–31. http://izj.unsa.ba/files/28-17/01.%20Zenaida_Karavdic_Razvoj_atributske_klauze.pdf
4. Pravopis u elektroničkim medijima / The orthography in electronic media, *Književni jezik* 26/1–2, Institut za jezik, Sarajevo, 2015, 127–144. <http://www.izj.unsa.ba/files/2015-26-1-2/8-ZenaidaKaravdic.pdf>
5. O Povelji Kulina bana – „Bez’ v’sega z’loga primysla“ / About Povelja Kulina bana – „Bez’ v’sega z’loga primysla“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja* XXXVI, Sarajevo 2009, 121–152. <http://www.anubih.ba/godisnjak/izdanja/Godisnjak%2038.pdf>
6. Konceptualna analiza smrti na primjeru pjesme Modra rijeka Maka Dizdara / Conceptual analysis of death on the example of Mak Dizdar's poem Modra rijeka, *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Zenici* 6, Pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica 2008, 261–267. <http://ff.unze.ba/zbornici-radova/>
7. Značaj sevdalinke za frazeologiju bosanskoga jezika / Significance of the sevdalinka for the phraseology of Bosnian language, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja* XXXV, Sarajevo 2008, 245–255. <http://www.anubih.ba/godisnjak/izdanja/Godisnjak%2037.pdf>
8. Tipovi strukturno nepotpunih prostih rečenica u bosanskom jeziku, *Pismo* IV/1 Bosansko filološko društvo, Sarajevo 2006, 115–129. <https://www.scribd.com/document/201604205/Pismo-4>
9. Figure ponavljanja u poeziji Envera Čolakovića, Simpozij „Književni i prevodilački rad Envera Čolakovića“, Zagreb, 9.–10. 12. 2005. *Bošnjačka pismohrana*, sv. 6, br. 21–22,

BNZH, Zagreb 2006, 262–266. http://issuu.com/mirsad/docs/pismohrana_2006_-_21-22

Radovi u zbornicima:

1. Historijski razvoj onomastike u Bosni i Hercegovini / Historical Development of Onomastics in the World and in Bosnia and Herzegovina, *Zbornik radova Treći simpozij o bosanskom jeziku 20–21. maj 2021*, Posebna izdanja 32, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo, 2022, 129–173.
2. Razvoj zavisnih objekatskih i namjernih rečenica u bosanskim srednjovjekovnim poveljama / Development of the object clauses and clauses of purpose in Bosnian medieval charters, *SaZnanje. Zbornik radova 7. međunarodnog naučno-stručnog skupa Obrazovanje, jezik, kultura: tendencije i izazovi*, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica 2018, 345–355. <https://ff.unze.ba/zbornici-radova/>
3. Slavenski genitiv u djelima Alije Isakovića / Slavic Genitive in Alija Isaković's Works, *Zbornik radova Naučna konferencija Alija Isaković i bosanski jezik*, Posebna izdanja 30, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo 2018, 280–292.
4. Direktni objekat u bosanskim poveljama i krajišničkim pismima / Obligatory complement to the verb in old Bosnian documents and letters, *Zbornik radova VI međunarodnog naučno-stručnog skupa Jezik – književnost – kultura (Zenica, 12. i 13. 05. 2016. godine)*, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica 2017, 103–127. <https://ff.unze.ba/zbornici-radova/>
5. Evaluacija naučnog djela prof. dr. Asima Pece u svjetlu savremenih lingvističkih istraživanja / Evaluation of prof. dr. Asim Peco's scientific work in the light of modern linguistic research, *Zbornik radova. Naučni skup Hercegovački naučnici/znanstvenici i tradicija istraživanja u Hercegovini*, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, Mostar 2016, 549–561. (u koautorstvu s H. Čatovićem)
6. Dosadašnja proučavanja sintakse bosanskohercegovačkih govora / Previous study of syntax of Bosnian-Herzegovinian speeches, *Zbornik radova s Drugog simpozija o bosanskom jeziku, Sarajevo, 12–13. 3. 2014*, Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2016, 183–267.
7. Sintaksičke osobenosti ciklusa pjesama „Radimlja“ Maku Dizdara / Syntactic characteristics of Mak Dizdar's cycle of poems „Radimlja“, *Slovo o Maku Dizdaru. Zbornik radova*, Fakultet humanističkih nauka, Mostar 2013, 321–334. <https://www.scribd.com/doc/186786888/Slovo-o-Maku-Zbornik-Radova>

8. Kako sastaviti test iz bosanskog kao stranog jezika / How to make the test for the exam of the foreign language, *IV Međunarodni naučno-stručni skup „Edukacija za budućnost“*, Zbornik radova, Zenica, 24. i 25. 05. 2012. godine, Pedagoški fakultet, Zenica 2013, 677–688. <http://ff.unze.ba/zbornici-radova/>
9. How to Make the Test for the Exam of the Foreign Language, *2nd International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL'12)*, 4–6 May 2012, Sarajevo. <http://eprints.ibu.edu.ba/id/eprint/1045>
10. Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse / Non-focus method and postponed filling of detailed questionnaire as a method of dialectological syntaxis, *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova (knjiga 1)*, *Lingvistika*, Sarajevo 2012, 391–398. <http://www.slavistickikomitet.ba/zbornik1/#/8>
11. To write a textbook for „little language“, *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL'11)*, 5–7 May 2011, Sarajevo, 301–306. <http://eprints.ibu.edu.ba/id/eprint/680>
12. Sintaksostilističke odlike Derviša i smrti i Tvrđave / Syntactic stylistics features of Dervish and the death and Fortress, *Međunarodni skup Meša Selimović – dijalog s vremenom između istoka i zapada*, Universite Paris IV, Sorbonne, UFR d'etudes slaves, Pariz, novembar 2010, Meša Selimović – dijalog s vremenom između istoka i zapada, Šahinpašić, Sarajevo 2011.
13. Poštalice i uzrečice u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku / Catchphrases in Bosnian, Croatian, Montenegrin and Serbian, *Njegoševi dani III. Međunarodni naučni skup, Nikšić 1–3. septembra 2010*, Nikšić 2011, 357–373.
14. Komparativna sintaksa bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog jezika / Comparative syntax of Bosnian, Montenegrin, Croatian and Serbian, *Njegoševi dani II. Zbornik radova*, Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, Nikšić 2010, 357–366.
15. Silazni akcenti i dužine – norma i stvarno stanje / Descending accents and lengths in the Bosnian language – standards and the real state, *Njegoševi dani I. Zbornik radova*, Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, Nikšić 2009, 407–419.
16. Primjena norme u udžbenicima bosanskog jezika do trećeg razreda devetogodišnje osnovne škole / Applying the orthograph norm in Bosnian language textbooks to the third grade of a nine-year school, *Međunarodni naučno-stručni skup “Studij razredne nastave u funkciji devetogodišnje osnovne škole”*, Zenica, 29. i 30. 05. 2008. godine, Zbornik radova, Zenica 2008, 289–301. <http://ff.unze.ba/zbornici-radova/>